

ЖАСАН ЗЕКЕЙҰЛЫ

*Бұл еңбегімді қазақтың маңдайына
біткен бақ жұлдыздарының бірі академик
Жасан Зекейұлының 50 жасқа толуы
құрметіне арнаймын!*

ТАУ ТҰЛҒА

I- КІТАП

Семей- 2017

ББК \ ҚАЗ5\
К17

А.Ырысбекұлы

Тау Тұлға: Мақалалар. 1-кітап – Семей, «Интеллект». 2017. – 207 бет.

ISBN 978-601-7577-26-1

Бұл жинақ медицина ғылымдарының докторы, профессор, академик Жасан Зекейұлының елу жасқа толуына орай шығарылып отыр.

Аталмыш еңбекке қазақ зиялылары арасында кең танымал ұлтжанды азаматтың болмыс- бітімі, қабілет- қарымы, білім- білігі, кісілік келбеті жөнінде ой өрбітіп, сыр шертетін эссе жанрындағы ғылыми-публицистикалық мақалалар топтастырылды. Олар қазақ, орыс және латын қарпімен жазылды.

Кітап ғылыми ортаның өкілдері мен ұлт руханияты жанашырларына, сондай-ақ Жасан Зекейұлының өмірінен ғибрат алғысы келетін ықыласты оқырманға арналған.

ББК 63.3 Қаз 5
Қ 05030209-05

ISBN 978-601-7577-26-1

© А.Ырысбекұлы, 2017
«Интеллект» баспасы, 2017

ӘР МАҚАЛАСЫ БІР КІТАП

(Алғы сөз орнына)

*Ақылмен ойлап білген сөз
Бойыңа жұқпас, сырғанар.
Ынталы жүрек сезген сөз
Бар тамырды қуалар.
Хакім Абай*

Кісілік, Тектілік, Азаматтық. Міне, осы үш қасиет алтынға да айырбасталып алынбайды. Бұл тек атаның қанымен, ананың сүтімен ғана беріледі. Егер сол үшеуі бір адамның бойында тоғысса ше, онда ол адамды елдің бағына туды деп байлам жасай беріңіз?!

Өздеріңізге ұсынылып отырған бұл кітаптың кейіпкері-медицина ғылымдарының докторы, профессор, академик Жасан Зекейұлының бойынан жоғарыда айтылған осы үш қасиетті де көре аласыз.

Жасан Зекейұлы- тағдырлы талант иесі. Ол жас күнінен бастап, елдік мақсат пен ұлттық мүдде ұғымдарын санасына мықтап сіңіріп өскен азамат. Бұл ініміз жоғары оқу орынын қытайда бітіріп, үлкен өмір жолына да сол жақта қадам басты. Алайда, «таудан аққан тас бұлақ құймай қоймас теңізге» дегендей, Жасан атамекені Қазақстанға оралды. Және құр қол емес. Ол Аспанасты Елінің 5 мың жыл тірнектеп жүріп жинаған «Шығыс медицинасы» деп аталатын емшілік ғылымын Ұлы Далаға әкелді. Мұны біздер, қазақ руханиятына Жасанның қосқан зор үлесі мен үлкен олжасы деп білеміз. Ол бүгінгі таңда бұл саланың мәртебелі мектебін де қалыптастырып, «Шығыс медицинасы» деген ұғымды Қазақстанда түпкілікті орнықтырды. Содан бері оның өмірі ұлтының жансаулығы мен денсаулығына тікелей байланысты болып келеді.

Жасанның осы еңбегіне Еуропа ғылыми қауымдастығы Сократ орденін берсе, өз Отаны «ҚР Ерен еңбегі үшін» мемлекеттік наградасымен марапаттады.

Кітап авторы ҚР Мәдениет және спорт министрлігі сараптамалық кеңесінің геральдист-сарапшысы, белгілі Алаштанушы Айдын Ырысбекұлы. Ол академик жайлы жазған мақалаларын жинап, жүйелеп, оны кітап етіп, қазіргі күні ел игілігіне ұсынып отыр. Өз кейіпкерімен күнделікті өмірде де етене араласып жүрген

ТАУ ТҰЛҒА

автор: «Жасан Зекейұлы - менің пайымдауымда, ең алдымен ХХІ ғасырдағы көрнекті қазақ зиялыларының бірі деп айтуға толық лайық тұлға!» дейді. Бұл әрине, жай сөз, жадағай түйін емес, бұл сөз-жазуы мен білімін қабыстыра білген әрі өз кейіпкері жайында кең толғап, терең зерттеген ғалымның сөзі.

Автор жазып отырған тақырыбынан ауытқып, ауа жайылмай, сол төңіректе еркін көсіледі және кейіпкерінің сан түрлі қырларын қыруар дерекпен, мол мәліметпен дәйектеп, ұқтырып отырып түсіндіреді. Бұл сөздің сырын ұғатын, қаламның қадірін білетін адамның шеберлігі.

Кітап авторы біраздан бері бойына сіңіріп жүрген ойларын жүрек сүзгісінен өткізіп, өзінің аға-досы Жасан Зекейұлының бірегей бітімі мен азаматтық тұлғасын таразылайтын қызғылықты да қыруар көзқарастар қорыта алған. Сондықтан да автордың ой-тұжырымдары көркем кестеленіп, шынайылықпен өрілген. Кітаптың тілі шұрайлы, мазмұны мәнді және тарихи құндылығы да жоғары. Автор кейіпкерінің тұлғалық бейнесін ашып, оның елдік, мемлекетшіл биік санасы жайын ортаға салады. Бұл - жанашыр жанның ойындағысын тағылымды етіп айта біліп, тартымды етіп жаза білген жан тебіренісі мен толғаныстары жайлы эсселері.

Аталмыш кітап, жұртшылыққа игілікті істерімен үлгі болып келе жатқан Жасан Зекейұлының елу жылдық мерейтойына тұспа-тұс жарық көріп отыр. Айдын ініміз бұл еңбегіне «Тау тұлға» деп айдарлы ат қойып, оны Жасан ағасының елу жылдығына байғазы ретінде жолдапты.

Расында да, Жасан Зекейұлы «30-да орда бұзып, 40-да қамал алып» дегендей, осы екі кезеңді жасын да өте ұтымды пайдаланып, соның арқасында міне, ердің жасы- 50-ге де абыроймен, еңбекпен жетті. Енді оның халыққа беретіні тіптен молая түсетіні анық.

Сонымен, әр мақаласы бір кітапқа татитын авторымыз өз таным-түсінігі арқылы ағасына деген көшелі інілік ілтипатын білдіріп, Жасан Зекейұлындай көпке танымал тұлғаның адами келбеті мен саяси портретін жасауға талпыныс жасады.

Енді мұны, академиктің ғұмыр тіршілігінің бәрін қамтып түгендейтін монографиялық зерттеудің басы деп ұғыңыз.

Әрине, бұған баға беру - сіздің еншіңізде, қадірлі оқырман!

Жандарбек Мәлібеков
Қазақстан Республикасының
Мемлекеттік Елтаңбасының авторы

АЛТЫН ИНЕ ҰСТАҒАН АЛТЫН ЖІГІТ
(Шинагер Жасан Зекейұлы жайлы мөлтек сыр)

*Ешбір табиғи байлықтарсыз да,
мемлекетті қуатты етуге болады.
Елдің басты байлығы - адам. Мемлекет тек
сол адамдардың талантын ашудың негізін жасау керек.
Маргарет Тэтчер*

XX ғасыр – қазақ халқының отарлық зардабын ең көп тартқан қасіретті ғасыры. Сол бір зобалаң шақта (1916 жылғы ұлт-азаттық көтеріліс, 1921-22-31-33 жылдардағы ашаршылық, 1937-38 жылдардағы репрессия) тағдыры аса зауалды болған қазақ ұлты бүгінде азаттыққа әупірімдеп қол жеткізді. Зарзаманның соңынан өртеңге өскен көк шөптей бақзаман келді. Санамыздағы мұздақтар еріп, жүрегіміздегі тоңдар жібіп, көңіліміздегі шерлер тарқады. Көлге аққуымыз қонып, шөлге дуадағымыз оралды. Түтініміз түзу ұшып, еліміз еңсесін көтерді. Тәубә!

Алайда, сонау бір жылдары қызыл отаршылдардың қысымына шыдамай, көрші елдерге ауып кеткен қазақтың саны 5 000 000 -нан асатыны, шекара сыртында қалған сол қандастарымыз - жалпы ұлтымыздың 3\1 екені бәрімізге де белгілі.

1991 жылы азаттыққа қол жеткізген Тәуелсіз Қазақстан мемлекетінің Тұңғыш Президенті Н.Ә. Назарбаев дүниежүзіне тарыдай шашырап кеткен сол бауырларымызды Көк Тудың астына жинап, басын біріктіре бастады. Содан кейін-ақ, жан-жақтан андыздаған қазақ көшінің айпарасы асып-тасыды. Ең алдымен, өздерінің тарихи Отаны - Қазақ мемлекетін ғасырлар бойы армандаған ұлттық рухтағы зиялы қазақтар келді, әрине. Міне, сол алғашқы топтың, тағдыр тезінен жентектеліп өткен алмастай жарқыраған ерекше топтың ішінде кімдер жоқ дейсіз? «Өзегінді үзе сүй өз еліңді» - деген зор мақтанышпен қазақ руханиятына үлкен олжа болып қосылған шоқтығы биік сол азаматтардың әрқайысысы бүгінде әр салада үздік шығып жүр. Олардың «елім» деп соққан жүрегі мен тілегі, еңбекқорлығы мен іскерлігі, әділдік пен ақиқат үшін батылдық танытатын қайсарлығы кеңес өкіметінен құқайды әбден көрген біздерге үлгі-өнеге бола бастады.

Солардың бірі және бірегейі - медицина ғылымдарының докторы, профессор, академик Жасан Зекейұлы. Қазақта жасы үлкенді атын тура атамай, жылы лебізбен пәленшеке, түгеншеке дейтін бір жақсы әдет бар ғой. Мен де осы үрдіспен Жасан ағаны «Жәке» - деп атағанды жөн санадым.

Өзінің жансебіл ізденісінің, айрықша қабілетінің арқасында ел-жұртының қошеметі мен ілтипатына бөленіп келе жатқан «Жасан» атты кішіпейіл де мейірбан жан туралы бұрындары сыртынан талай естісем де, ол кісіні алғаш рет 2015 жылдың 5 желтоқсаны күні көрдім. Мені белгілі жазушы әрі аудармашы Дәурен Ғалымжанұлы деген бауырым Алатаудың етегінде орын тепкен «Жас-Ай» медициналық орталығының бас ғимаратына ертіп апарып, Жәкемен арнайы кездестірді. Бұл бір сәті түскен күн болды. Ол кісі өте таза пейілмен қарсы алып, лайықты құрмет пен жоғары адамгершілік көрсетті. Ағамыз кісімен пікірлесе білетін, адамды өзіне ұйытып, елітіп, жүрегіне жақын тарта сөйлесетін иман жүзді жан екен, бірден ескі таныстай қауыша амандасып, әңгімелесіп кеттік. Жәкеңнің сөйлеу мәнері, өзін-өзі ұстауы, тіпті, отырған орнының да өзі көрер көзге оқшауланып тұрды.

Кейіннен, бұл кісі туралы ойтолғаққа берілгенде, осы бір абзал азамат есімінің астарында қаншама тарих пен сыр тұнып, қаншама естен кетпес естелік жатқанын сезіне бастадым.

Иә, Жәкеңнің үлкен жүрегі, өмірді терең білетіндігі, айтқан сөзі мен ісінің қабысатындығы, не нәрсеге де әділ баға бере алатындығы мені өзіне тәнті етті. Сондықтан болар, мен ол кісіге жақындай түстім. Сөз арасында: «Айдын, қаласаң мен сені қызметке алайын!»,- деп бір ойдың шетін шығара нықтап қойды. Сол кездесуден соң Жәкеңмен «тонның ішкі бауындай» көңіліміз жарасып, біріміз ақылшы аға, біріміз қолтықтан сүйер іні болып кеткендейміз, әрі қарай бүгінгі күндерге дейін жолдастығымыз жарасып жүре берді.

Мен біраз жылдар әкімдікте, саяси партияда жауапты қызметтер атқарып, аздаған тәжірибе жинаған едім. Талай басшымен де істес болдым. Сонда байқағаным: солардың көпшілігіне жұмыстары ұнамай ма немене, әйтеуір, басың қайсы десең, аяғын көрсетіп, мәңгіріп жүретін?! Ал, алды-артын болжап, бастаған ісінің бас-аяғын қымтап жүретін басшылар менің өмір жолымда тым сирек ұшырасты: біріншісі - 2004-2012 жылдары Семей қалалық мәдениет басқармасының бастығы болған Құсмілия Нұрқасым да, екіншісі - Жасан Зекейұлы дер едім.

Жалпы «Жас-Ай» медициналық орталығы» Алматы қаласындағы көрнекті де іргелі ұжым болып саналады. Жәкең сол ұжымдағы біраз халықты да басқарып отыр. Бүгінде, халық басқаруды халықтың төбесінен жүру деп қарайтын басшылар аз дейсің бе? Ал, Жәкең керісінше, халықты өзінің төбесінен жүргізеді. Яғни, қол астындағылардың мұқтажына мұқият үңіліп, оны шешу, адам басына түскен тауқыметке түсіністікпен егіле қарау және соны жеңілдетуге зәредей болса да ықпал ету - бұл нағыз азамат басшыға ғана тән қасиет! Өйтпесе, Жәкеңнің басында бір адамға жетерлік мәнсап та, байлық та, атақ та жетерлік. Бірақ қашан көрсен де, ол кісі бір қалпынан аспайды, асқақтамайды, мақтан қумайды, басқаға қиянат жасамайды, барша жақсылықты бойына қанағат тұтып жүре береді екен. Сол үшін де халық оны жақсы көреді!

Ұлтымыздың ұлы ақылгөйі Шаһкәрімнің өзіне ұстаз болған немістің кеменгері Шопенгауэр: «Ни слава, ни богатства, ни служебное положение не приносит счастье. Настоящее счастье – это любовь народа!» - деп айтқаны бекер емес қой.

Біздер көп жағдайда: «Пешенеге жазылған тағдыр немесе құдайдың бұйрығы осы» деп бәтуә айтып жатамыз ғой. Бірақ, құдайдың сол бұйрығының артында пенденің әрекеті тұратынын есте есімізге де алмаймыз. Ал, көне қытай мақалында: «Адамдар тағдыр солай шығар!» - деп, өзін-өзі жұбатып жатады. Ал, шын мәнінде тағдыр деген- адамдардың өмірде өздері жіберіп алған қателіктерінің жиынтығы» - дейді. Ендеше, тағдыр солай деп шарасыздық танытудың түкке де қажеті жоқ. Тіпті, жатқан тастың да астына қозғамасаң су кірмейтіндігі сияқты, дәл қазір аңқасы кепкен Алаш баласына жаңбырдай жаңашылдық керек, әрекет керек. Өйтпесе, арыс-арамзалардың тым көбейіп кеткенінен, өтіріктерге белшесінен батқан қазақ қоғамының күллі құрылымы борсып барады. Әлемді нәрлі ойымен сусындатқан Шығыс халықтарының ұлы шайыры Сағди: «Бадахшамның лағыл тасын сындыру оңай. Ал, сындырып алған екенсің, оны қайта біріктіріп көрші, біріктіре алмайсың!» деп, адамның арын лағыл тасқа теңеген. Сондықтан «жаным-арымның садағасы» -деп, туған халқының алдындағы перзенттік борышын адал орындап жүрген Жәкеңдей адамды нағыз адам деп атауға әбден болады деп ойлаймын.

Бұл ағамыздың ұлт қызметіндегі және ғалым ретіндегі ерен еңбектерінің өзі толық зерттеуді қажет етеді. Өйткені жұртшылық онымен әлі етене таныса қойған жоқ. Олай деуімнің сыры: мен өзім

де Алаш идеясына белгілі бір деңгейде көңіл бөліп және оны зерттеумен 21 жылдай айналысып келе жатқан жанмын. Сондықтан да, зерттеуші-ғалым адамдардың жұмыстарынан біршама хабарым бар. Мысалы, бал арасы бал жинау үшін, шамамен 80-дей гүлге қонады екен. Ғалымдар да дәл сол бал арасы тәрізді, бір ғылыми мақала жазу үшін бірнеше кітап оқиды. Содан үйрену арқылы білімге қол жеткізеді, халыққа қажетті туындыны дүниеге әкеледі. Бидайдың сабағы не үшін төмен салбырап тұратынын білесіз бе? Себебі, оның басында піскен дән бар. Адамдар да солай, білімі артқан сайын, кеуде кермейтін кішіпейіл болады.

Ал енді, Жәкеңнің негізгі саласы – «Шипагерлік» іліміне қарай ойысайын.

Шипагерлік - «қозы бұты, қой саны» дейтіндей кәсіп қана емес, ол адам бойындағы рухты күшейтудің және күш-қуатты ағзаға қайта оралтудың үлкен мектебі де. Бұл мектептің өз алдына бір төбе кемел медициналық ғылыми жүйесі мен ғылыми атауы да (*терминологиясы*) бар.

Егер де, тарихқа зер сала қарасак, X-XV ғ.ғ. Орталық Азияда өте жоғары деңгейде дамыған медициналық білім орталықтары көп болған көрінеді.

Мәселен, Ұлы Әмір Темірдің (1333-1405 ж.ж.) өзі жазған өмірбаянында 1354 жылы қатты сырқаттанып қалғаны, оны Самарқанның шипагері анардың шырынымен емдей алмай, Түркістанның шипагері қан алып, айықтырып жазғаны туралы дерек келтірген. Бұл адамның дәл сол тұстағы ең атақты шипагер Өтейбойдақ болуы да ғажап емес. Өйткені оның есімі сол тұстағы қытай, ресей ғұламалары мен патшаларына да белгілі болған.

Өтейбойдақ Тілеуқабылұлы – XIV-XV-ғ.ғ. өмір сүрген, 5000-ға жуық кеселді қандай шөппен қалай емдеуге болатыны жөнінде үш жарылғы, жеті кітаптан тұратын тұңғыш «Шипагерлік баян» атты жойқын қолжазбаның туындыгері (*авторы*).

Осы «тұңғыш» деген атам қазақтың сөзінде ғажап салмақ бар да, ал оның салмағында өлшем жоқ екен. Бұдан табаны күректей бес ғасыр бұрын жазылған осы қолжазбаның 707 бетінде: «Шешек ел басына торғай қаққан тарыдай қырғын салған бір жылы» ел қамы үшін, күндіз күлкі, түнде ұйқыдан айырылған шипагер жар құлағы жастыққа тимей, тәжірибеден тәжірибе жасап жүріп, ақыры шешек суын табады. Табу жолы да аса қарапайым: «Баланың шешек іріңін алып, тананың шап терісін тіліп, қан шыққан соң жағады. Ол жер бір

жұмадан кейін, жұдырықтай болып томпады. Томпақты жарып, камсек қурай қуысымен бүйрек қабына құйып, оны күн тимейтін салқын орынға қояды да, ағашты қаламдай үшкірлеп, шешек баланың білегіне жағып, жаққан жерді инемен сызып қойса болғаны» - дейді. (Б.Нұржекеұлы, «Жүз тұңғыш», 1-ші кітап, 177-195 б.б)

Яғни, 1796 жылы шешекке қарсы вакцина егіп, оның бір шыққан адамға енді қайтып шықпайтынын дәлелдеген және қазіргі медицинада «бұл ғылымның атасы» деп жүрген ағылшын шипагері Эдуард Женнерден 350 жыл бұрын бұл тәсілді қолданған Өтейбойдақ Тілеуқабылұлы деуге толық негіз бар.

1981 жылы Москвада шыққан үлкен медициналық энциклопедияда (17-том, 464-бет) шешекке қарсы егу Шығыс мемлекеттерінде көне заманнан болғаны туралы да айтылады.

(Өтейбойдақ Тілеуқабылұлының басына қазіргі Алматы облысы, Райымбек ауданындағы Шалкөде жайлауының төріндегі Айқайтастың бөктеріне құлыптас қойылған).

Жалпы шипагерлік және Өтейбойдақ атамыз туралы аз-кем айтып кеткеніміздің де өзіндік себептері бар.

Жәкең 2004 жылдан бастап, Қазақстан халық емшілері Қауымдастығының «Құрметті мүшесі», «Өтейбойдақ», «Гиппократ» медальдарының иегері. 2009 жылы Тараз қаласында өткен қазақтың ғалым-емшісі «Өтейбойдақ Тілеуқабылұлы атындағы VI Халықаралық Конгресте «үздік зерттеуші-ғалым, емші» деген наградмен марапатталды. Яғни, бұл ғұлама ғалыммен арада 30 ата аралап кетсе де, ХХІ ғасырға аяқ басқан ұрпақ үшін, кешегі Өтекеңнің бүгінгі заңды ізбасарларының бірі - Жәкең деп айтуға болатын шығар. Ол атамыз қара үзген шипагер адамнан шығатын тердің өзін: «Тер қасқаңғы, тер жастанғы, тер астарлы, тер жасқарлы, тер бастаңғы, тер саспалы, тер қашпалы, тер тастаңғы, тер майланғы» деп тоғыз түрге бөледі екен. (қолжазба, 3559 – бет)

Міне, сондықтан да, «бірінші байлық - денсаулық» - деп, адам баласының жаны мен тәнінің жарасын емдеп, жазу үшін, тер төгіп жүрген шипагерлерімізді көздің қарашығындай сақтайық, өйткені олардың амандығы деген - Сіз бен біздің кепілдігіміз емес пе?!

Иә, ағайын! Көкірегі ояу, шалымды ғалым Жәкең, өзінен басқа да шипагер-әріптестерін: «Мейлі мен, мейлі сен, мейлі ол болайық, ұлт денсаулығы жолында бір із, бір тілектеміз!» - деген қағиданы аманаттай ұстануға шақырады!

«Жас- Ай» журналы №6 (40) 2016 ж.

ALTIN İNE USTAĞAN ALTIN JİĞİT
(Şipager Jasan Zekey`ulı jay`lı möltek sır)

*Eşbir tabiği bay`lıqtarsız da,
memleketti qwatti etwge boladı.
Eldiñ bastı bay`lğı -adam. Memleket tek
sol adamdardıñ talantın aşwdıñ negizın jasaw kerek.
Margaret Tétçer*

XX ғasıр – qazaq xalqınıñ otarlıq zardabın eñ köp tartqan qasiretti ғasıрı. Sol bir zobalañ şaqta (1916 jılğı ult-azattıq köterilis, 1921-22-31-33 jıldardağı aşarşılıq, 1937-38 jıldardağı repressiya) tağdırı asa zawaldı bolğan qazaq ultı büginde azattıqqa äwpirimdep qol jetkizdi. «Zarzamannıñ» soñınan örteñge ösken kök şöptey` «baqzaman» keldi. Sanamızdağı muzdaqtar erip, jüregimizdegi toñdar jibip, köñilimizdegi şerler tarqadı. Kölge Aqqwımız qonıp, şölge dwadağımız oraldı. Tütinimiz tüzw uşıp, elimiz eñsesin köterdi». Täwbä!

Alay`da, sonaw jıldarı qızıl otarşıldardıñ qısına şıdamay`, körşi elderge awıp ketken qazaqtıñ sanı 5000 000 -nan asatını, şekara sırtında qalğan sol qandastarımız - jalpı ultımızdıñ 3/1 ekeni bärimizge de belgili. 1991 jılı azattıqqa qol jetkizgen Täwelsiz Qazaqstan memleketi dññejüzinde tarıday` şaşırıp jürgen sol bawrlarımızdı Kök Twdıñ astına jınap, basın biriktire bastadı. Sodan key`in-aq, jan-jaqtan andızdağan qazaq köşiniñ ay`parası asıp-tasıdı. Eñ aldımın, özderiniñ tarixi Otanın, Qazaq memleketin ғasıрlar boy`ı armandağan patriottıq rwxtağı ziyalı qazaqtar keldi, ärine. Sol alğaşqı toptıñ, tağdır tezinen jentektelip ötkin, almastay` jarqırağan erekşe toptıñ işinde kimder joq dey`siz? «Özeğiñdi üze süy` öz eliñdi» - dep kelip, qazaq rxwaniyatına ülken olja bolıp qosılğan şoqtığı biik osı azamattardıñ ärqay`ısuı büginde, är salada üzdik şıǵıp jür. Olardıñ «ELİM» degen jürekjardı süy`ispensiligi, eñbekqorlıǵı men bilimdiligi, iskerlik, uy`ımdastırw qabileti, ädildik pen aqıqat uşın batıldıq körsetetin qay`sarlıǵı Keñes ökimetinen quqay`dı äbden körgeñ bizderge ülgı-önege bola bastadı. Solardıñ biri jäne biregey`i - medicına ǵılımdarınıñ doktorı, professor, akademik Jasan Zekey`ulı. Qazaqta jası ülkendi atın twra atamay`, jılı lebizben pälenşeke, tügenşeke dey`tin bir jaqsı ädet bar ǵoy`. Men de osı ürdispen Jasan aǵanı «Jäke» -dep ataǵandı jön sanadım.

Öziniñ jansebil izdenisiniñ, ay`rıqşa qabileтиниñ arqasında el-jurtınıñ qoşemeti men iltipatına bölünip kele jatqan «Jasan» attı kışipey`il de mey`irban jan twralı burındarı sırtınan talay` estisem de, ol kisini alğaş ret 2015 jıldıñ 5 jeltoqsanı küni kördim. Meni belgili jazwşı äri awdarmaşı Däwren Ğalımjanulı degen bawırım Alatawdıñ eteginde orın tepken «Jas-Ay`» Şıǵıs medıcinalıq ortalıǵınıñ bas ğımaratına ertip aparıp, Jäkeñmen arnay`ı kezdestirdi. Bul bir säti tüsken kün boldı. Ol kisi öte taza pey`ilmen qarşı alıp, qurmet, joǵarı adamgerşilik körsetti. Aǵamız kisimen pikirlese biletin, adamdı özine uy`ıtıp, elitip, jüregine jaqın tarta söy`lesetin iman jüzdi jan eken, birden eski tanıstay` qawışa amandasıp, äñgimesip kettik. Birden bay`qağanım: söy`lew mäneri, özin ustawı, kigen küimi, jürgen jürisi, tipti, otrǵan ornınıñ da özi körgen közge oqşawlanıp turadı. Eñ bastısı- altın ine ustaǵan altın qoldı şıpager jäne birk parasat iesi bolwımen qatar, ultına qaltqısız qızmet etip kele jatqan qoǵam qay`ratkeri, bilgir başı da. Bul kisi twralı oy`tolǵaqqı berilgende, osı bir abzal azamat esiminiñ arǵı astarında qańşama tarıx, qańşama sır tunıp, qańşama esten ketpes estelik jatqanın birden sezine bastay`dı ekensin.

İä, Jäkeñniñ ülken jüregi, ömirde tereñ biletindigi, ay`tqan sözinde turatındıǵı, är waqıtta bolǵan şarwaǵa ädil baǵa bere alatındıǵı meni özine tänti etti. Sondıqtan da men ol kisige jaqınday` tüstim. Söz arasında: «Ay`dın, qalasañ men seni qızmetke alay`ın!», - dep bir oy`dıñ şetin şıǵara nıqtap qoy`dı. Sol kezdeswden key`in «tonniñ işki bawınday`» köñilimiz jarasıp, birimiz aqılşı aǵa, birimiz qoltıqtan süy`er ini bolıp ketkendey`miz, äri qaray` bügingi künderge dey`in joldastıǵımız jarasıp jüre berdi.

Men biraz jıldar äkimdikte, sayası partıyada jawaptı qızmetter atqarıp, azdaǵan täjiribe jınaǵan edim. Talay` başsimen istes te boldım. Solardıñ köpşiligi jumıstarı unamay` ma, nemene, äy`tewir basıñ qay`sı deseñ, ayaǵın körsetip, mäñgirip jüretin. Al, aldı-artın boljap, bastaǵan isiniñ bas-ayaǵın qımtap jüretin başsılar meniñ ömir jolımda tım serek uşırastı: birinşisi – 2004-2012 jıldarı Semey` qalalıq mädeniät basqarmasınıñ bastıǵı bolǵan Qusmilıya Nurqasım da, ekinşisi-Jasan Zekey`ulı der edim.

Jalpı «Jas-Ay`» Şıǵıs-Tıbet medıcinalıq ortalıǵı» Almatı qalasındaǵı körnekti de irgeli ujım bolıp sanaladı. Jäkeñ sol ujımdaǵı biraz xalıqtı da basqarıp otır. Büginde, xalıq basqarwdı xalıqtıñ töbesinen jürw dep qaray`tın başsılar az dey`siñ be? Al, Jäkeñ kerisinşe, xalıqtı öziniñ töbesinen jürgizedi. Naqtıraq ay`tqanda, qol astındaǵılardıñ muqtajına muqıyat üñilip, onı şeşw, adam basına tüsken tawqımetke tüsinistikpen

egile qaraw jāne sonı jeñildetwge zāredey` bolsa da ıqpal etw bul nağız azamat bassıǵa ğana tān qasiet şıǵar. Äy`tpese, Jākeñniñ basında bir adamǵa jeterlik mānsap ta, bay`lıq ta, ataq ta jeterlik. Biraq, qaşan körseñ de, ol kisi bir qalpınan aspay`dı, asqaqtamay`dı, maqtan qwmay`dı, basqaǵa qıyanat jasamay`dı, barşa jaqsılıqtı boy`ına qanaǵat tutıp jüre beredi eken. Sol üşin de xalıq onı jaqsı köredi. Ultımızdıñ ulı aqılǵöy`i Şahkärimniñ özine ustaz bolǵan nemistiñ kemeñgeri Şopengawér: «Nı slava, nı bogatstva, nı slwjebnoe polojenıe ne prınosıt şçast'e. Nastoyaşsee şçast'e – éto lyubov' naroda!» -dep ay`tqanı beker emes qoy`.

Bizder köp jaǵday`da: «Peşenege jazılǵan taǵdır nemese quday`dıñ buy`rıǵı osı» dep bätwä ay`tıp jatamız ğoy`. Biraq, quday`dıñ sol buy`rıǵınıñ artında pendeniñ äreketi turatınmın äste esimizge de almay`mız. Al, köne qıtay` maqalında: «Adamdar taǵdır solay` şıǵar!»-dep, özin-özi jubatıp jatadı. Al, şın mäninde taǵdır degen- adamdardıñ ömirde özderi jiberip alǵan qatelikteriniñ jüntıǵı» -dey`di. Endeşe, «taǵdır solay`» dep şarasızdıq tanıtwdıñ tükke de qajeti joq. Tipti, jatqan tastıñ da astına qozǵamasañ sw kirmey`tindigi sıyaqtı, däl qazır añqası kepken Alaş balasına jañbırday` jañaşıldıq kerek, äreket kerek. Äy`tpese, arsız-aramzalardıñ tım köbey`ip ketkeninen, ötirikterge belşesinen batqan qazaq qoǵamınıñ külli qurılımı borsıp baradı. Älemdi nārli oy`ımen swsındatqan Şıǵıs xalıqtarınıñ ulı şay`ırı Saǵdı: «Badaxşamniñ laǵıl tasın sındırw oñay`. Al, sındırıp alǵan ekensiñ, onı qay`ta biriktirip körşi, biriktire almay`sıñ!» dep, adamniñ arın laǵıl tasqa teñegen. Adam öziniñ az ömirinde arǵa daq tūsirmey` ötkizwi abzal. Yaǵnı, ar jolınan awıtqımay`, ardı kirşiksiz taza ustaǵan adamdı - «nağız adam» degendi meñzey`di. Sondıqtan, «janım-arımniñ sadaǵası» -dep, twǵan xalqınıñ aldındaǵı perzenttik borışın adal orındap jürgen Jākeñdey` adamdı nağız adam dep atawǵa äbden boladı dep oy`lay`mın. Bul aǵamızıñ ult qızmetindegi jāne ğalım retindegi eren eñbekteriniñ özi tolıq zerttedi qajet etedi, öy`tkeni, jurtsılıq onimen äli etene tanısa qoy`ǵan joq. Olay` dewimniñ sıruı, men özim de Alaş ideyasına belgili bir deñgey`de köñil bölip jāne onı zerttewmen 21 jılday` ay`nalisıp kele jatqan janmın. Sondaqtan da, zerttewşi-ǵalım adamdardıñ jumıstarınan birşama xabarım bar. Mısalı, bal arası bal jınaw üşin, şamamen 80-dey` gülge qonadı eken. Ğalımdar da däl sol bal arası tärizdi, bir ğılımı maqala jazw üşin birşama kitaptar oqıdı. Üy`renw arqılı bilimge qol jetkizedi. Bıday`dıñ sabaǵı ne üşin tömen salbırıp turatınmın bilesiz be? Sebebi, onıñ basında dān bar! Adamdar da bilimi artqan say`ın, kewde kermey`tin kişipey`il boladı.

Endi, Jäkeñniñ negizgi salasına qaray` oy`issam ba, dey`min!/? Şipagerlik - «qozı butı, qoy` sanı» dey`tindey` käsip qana emes. Şipagerlik - adam boy`ındağı rwxtı küşey`twdiñ jäne küş-qwattı aǵzaǵa qay`ta oraltwdiñ ülken mektebi de. Ol mekteptiñ öz aldına bir töbe kemel medicınalıq ǵılımi júy`esi men ǵılımi atawı da (*terminologiyası*) bar.

Tarıxqa zer sala qarasaq, X-XV ǵ.ǵ. Ortalıq Aziyada öte joǵarı deñgey`de damıǵan medicınalıq bilim ortalıqtarı köp bolǵan eken. Ulı Āmir Temirdiñ (*1333-1405 j.j.*) özi jazǵan ömirbayanında 1354 jılı qattı sıraqattanıp qalǵanı, onı Samarqanıñ şipageri anardıñ şırımimen emdey` almay`, Türkistanniñ şipageri qan alıp, ay`ıqtırıp jazǵanı twralı derek keltirgen. Bul adamniñ däl sol tustaǵı eñ ataqtı şipager Ötey`boy`daq bolwı da ǵajap emes. Öy`tkeni, onıñ esimi Qıtay`, Resey` ǵulamaları men patşalarına da belgili bolǵan. **Ötey`boy`daq Tilewqabilulı** – XIV-XV-ǵ.ǵ. ömir sürgen, 5000-ǵa jwıq keseldi qanday` şöppen qalay` emdewge bolatını jöninde üş jarılǵı, jeti kitaptan turatın **tuñǵış «Şipagerlik bayan»** attı joy`qın qoljazbanıñ twındıǵeri (*avtorı*).

«Tuñǵış» degen atam qazaqtıñ osı bir sözinde ǵajap salmaq bar da, onıñ salmaǵında ölsem joq» desek te, budan tabanı kürektey` bes ǵasır burın jazılǵan osı qoljazbanıñ 707 betinde: «Şeşek el basına torǵay` qaqqan tarıday` qırǵın salǵan bir jılı» el qamı üşin, kündiz külki, tünde uy`qıdan ay`ırılǵan şipager jar qulaǵı jastıqqa tımey`, täjiri`beden täjiri`be jasap jürip, aqırı şeşek swın tabadı. Tabw jolı da asa qarapay`ım: «Balanıñ şeşek iriñin alıp, tananıñ şap terisin tilip, qan sıqqan soñ jaǵadı. Ol jer bir jumadan key`in, judırıqtay` bolıp tompıadı. Tompaqtı jarıp, qamsek qwray` qwısımen büy`rek qabına quy`ıp, onı kün tımey`tin salqın orıńǵa qoyadı da, aǵaştı qalamday` üşkirlep, şeşek balanıñ bilegine jaǵıp, jaqqan jerdı inemen sızıp qoy`sa bolǵan» -dey`di. (*B.Nurjekeuli, «Jüz tuñǵış», 1-şi kitap, 177-195 b.b*) Yaǵni, 1796 jılı şeşekke qarsı vakkına egip, onıñ bir sıqqan adamǵa endi qay`tıp sıqpay`tının дәleldegen jäne qazirgi medicınada «bul ǵılımnıñ atası» dep jürgen aǵılşın şipageri Édward Jennerden 350 jil burın bul täsildi qoldanǵan Ötey`boy`daq Tilewqabilulı dewge tolıq negiz bar.

1981 jılı Moskvada sıqqan ülken medicınalıq énciklopediyada (*17-tom, 464-bet*) şeşekke qarsı egw Şıǵıs memleketterinde köne zamannan bolǵanı twralı da ay`tıladı.

(*Ötey`boy`daq Tilewqabilulınıñ basına qazirgi Almatı oblısı, Ray`imbek awdanındaǵı Şalköde jay`lawınıñ törindegi Ay`qay`tastıñ bökterine qulıptas qoy`ılǵan*).

Jalpı ŧipagerlik jäne Ötey`boy`daq atamız twralı az-kem ay`tıp ketkenimizdiñ de özindik sebepteri bolıp tur. Jäkeñ 2004 jıldan bastap, Qazaqstan xalıq emşileri Qawımdastıǵınıñ «Qurmetti müşesi», «Ötey`boy`daq», «Gippokrat» medal`darınıñ iegeri. 2009 jılı Taraz qalasında ötken qazaqtıñ ğalım-emşisi «Ötey`boy`daq Tilewqabilulı atındaǵı VI Xalıqaralıq Kongreste «Üzdik zerttewşi-ğalım, emşi» degen nagradamen marapattaldı. Yaǵnı, bul ğulama ğalımnen arada 30 ata aralap ketse de, XXI ğasırǵa ayaq basqan urpaq üşin, keşegi Ötekeñniñ bügingi zañdı izbasarlarınıñ biri- Jäkeñ dep ay`twǵa bolatın şıǵar. Ol atamız qara üzgen ŧipager adamnan şıǵatın terdiñ özin: «ter qasqañǵı, ter jastañǵı, ter astarlı, ter jasqarlı, ter bastañǵı, ter saspalı, ter qaşpalı, ter tastañǵı, ter may`lanǵı» dep toǵız türge böledi eken. (*qoljazba, 3559 – bet*)

İä, «deni sawdıñ- janı saw, birinşi bay`lıq-densawlıq»-dep, nawqas adamdardı emdep-sawıqtırw üşin ter tögip jürgen ŧipagerlerimizdi közdiñ qaraşıǵınday` saqtay`ıq. Olardıñ amandıǵı-Siz ben bizdiñ kepildigimiz emes pe?

Kökiregi oyaw, şalımdı ğalım Jäkeñ, özinen basqa da ŧipager-äriptesterin: «mey`li men, mey`li sen, mey`li ol bolay`ıq, ult densawlıǵı jolında bir iz, bir tilektemiz!» -degen qaǵıdanı amanattay` ustanwǵa şaqıradı!

ЗОЛОТОЙ ДЖИГИТ ЗОЛОТОЙ ИГЛОЙ

(Слово о целителе Жасане Зекейұлы)

XX век – это век, лёгший тяжелым бременем колониального гнёта на плечи казахского народа. Вот на это время пришлось национально – освободительное восстание, голодомор 1921-22, - 31-33 годов, репрессии 1931-1933 г.г. Сегодня казахская нация со сложившейся трагически судьбой с великим трудом добилась свободы. После тяжелых времён с неисчислимыми страданиями наступила для нас эпоха роскошной свободы и счастья, словно тебе густо поросшая трава на палу, выжженной земле. Ледяные крупы в сознании растаяли, мерзлый слой в сердце стал как-то размякать, печалью охваченная душа оттаяла. Вернулись лебеди на озёра, воротились дрофы в пустыни. Дым от труб взвился в небо, страна воспряла духом. Слава тебе, Господи!

Однако, не желая выносить давление красных колонистов более 5 000 000 казахов, подалось в зарубежье, оставив родные пределы, в общем, всем известно, что 6/1 часть нации находится за бугром. В 1991 году Казахстан по обретению Независимости стал собирать соотечественников, рассыпавшихся просом по белу свету, под знаменем цвета синего неба.

Со всех сторон света белого нескончаемой вереницей шёл караван соплеменников на историческую Родину. В первую очередь на Родину возвращались образованные казахи, движимые чувством патриота. Среди них были те, кто прошёл достойно тернистые вёрсты судьбы, кто любил истово своё Отечество, кто в созвездии вошли в мир казахской духовности. И ныне они трудятся самозабвенно в разных отраслях производства и науки на благо Отечества. Их обострённое чувство Родины, трудолюбие, образованность, деловитость, отвага в борьбе за торжество правды для нас являются примером, достойным для подражания. Одним из них является Жасан Зекейұлы, доктор медицинских наук, профессор, академик. У казахов есть обычай обращаться к старшим по возрасту не напрямую по имени, а как-то по-родственному тепло, как Саке, Баке, Таке. И я посчитал, что надо будет и мне обращаться в ключе такого обычая к нему, к Жасану Зекейұлы как к Жэке. Встретился с ним 05 декабря

2015 г. впервые в жизни, хотя и раньше знал в основном понаслышке просто как о человеке, заслужившем доверие и уважение людей за его неустанные поиски и особое трудолюбие, скромность и доброту. Меня повёл к нему известный писатель и переводчик Дәурен Ғалымжанұлы в центр Восточной медицины «Жас-Ай», расположенный у предгорья Алатау. Эта встреча оказалась весьма приятной, удачной. Он встретил нас с особым радушием, продемонстрировал высокую культуру, человечность, общаясь с человеком, умеет располагать к себе, в диалоге донельзя сердечный, постепенно разговорились душевно, как старые знакомые. Для себя обнаружил, что стиль речи, манера держаться, ладно скроенный костюм, безупречная стрелка брюк, стать с подчёркнутым достоинством, даже кресло, на котором сидит, выгодно выделяет его от других. А главное – это целитель, золотые руки с золотой иглой да конкурентоспособный специалист высокой пробы, бескорыстно служащий интересам нации, общественный деятель и толковый руководитель. Предаваясь про себя размышлениям о нём, исподволь начинаешь чувствовать, сколько таится глубинной истории в одном его имени, сколько дорогих его сердцу воспоминаний.

Меня он привлекал магией сердца (*тут нет никакой мистики*), знанием жизни, умением держать слово, обострённым чувством справедливости. Душой, но не заметно для него, потянулся к нему. А между тем, как бы между прочим, он сказал: - Айдын, я бы мог принять тебя на работу. После той встречи мы породнились: он стал для меня старшим братом, а я младшим, готовым поддержать его всегда. Вот по сегодняшней день мы дружим.

Я порядком поработал в акимате, ответственным партийным работником, и приобрёл кое-какой опыт. Приходилось иметь дело с руководителями разного ранга и уровня. Многие из них, то ли работа им не по нраву, то ли что-то иное не по вкусу, находились в издерганном состоянии, подойди к одному из них, справишься у них по работе, получишь ответ, шокирующий тебя алогизмом. Редко когда приходилось встречаться с руководителем, знающим толк в своём деле, прозорливым, способным доводить начатое дело до логически оправданного завершения: один из них в 2004 – 2012 годы Күсмiлия Нұрқасым, работавший начальником городского управления культуры в Семей, второй же – это Жасан Зекейұлы.

В целом, коллектив центра Восточной Медицины «Жас – Ай» среди медицинских учреждений в г.Алматы считается наиболее дружным, сплочённым. Жэке руководит этим известным учреждением. Думаете ли вы, что сегодня перевелись начальники, понимающие по - своему, что руководить сегодня – это рукой водить и ходить по головам людей. А у Жэке всё – наоборот: позволяет людям ходить по его голове. Если быть ещё поточнее, он очень отзывчив на нужды подчинённых сотрудников, решает проблемы в их интересах, готов облегчить участь каждого из них, если что-то из ряда вон выходящее его постигло – это уж, согласитесь, очевидно, черта, присущая настоящему руководителю. По большому счёту, у Жэке есть всё: положение, состояние и добрая слава. И тем не менее он не заносится, не забывается, не причиняет никому никакого вреда. Доволен тем, что сегодня у него есть. Поэтому он пользуется любовью народа. Немецкий философ Шопенгауэр, которого мудрый Шакарим чтит как своего учителя, не зря говорил: *«Ни слава, ни богатство, ни служебное положение не приносит счастье. Настоящее счастье – это любовь народа».*

Во многих случаях, утешая сами себя, глаголем: «Что на роду написано, того не избежать». Однако не держим в памяти то, что за божественным тем предназначением стоит проступок конкретного человека. Тут впору вспомнить известную китайскую пословицу «Видно у него судьба такая», которой, успокаивают люди друг друга. А по правде судьба – это совокупность ошибок, допущенных людьми в жизни. В таком случае нечего пенять на судьбу, расписываясь в собственном бессилии. Общеизвестно, что под лежащий камень вода не течёт. А коли так, то поколению Алаша, испытывающему неутолимую жажду, нужно действовать, делать открытия, предлагать инновации. Иначе вследствие того, что неудержимо стали умножаться лукавые, нечестивые, общество может погрузиться в пучину коррупции. Великий поэт Востока Сағди, питающий столетиями мир нектаром мудрости, говорил: «Не стоит труда разбить сапфир Бадахшама. А если разбил на куски, то попробуй его собрать, склеить». Так он честь человека уподобляет драгоценному камню. Человек в своей краткой, быстротечной жизни должен не запятнать свою честь. Называют настоящим человеком того, кто дорожил честью пуще жизни. Мне-то думается, что Жэке можно по праву назвать настоящим человеком, ибо он по чести выполняет свой

сыновний долг перед народом. Его научные труды ждут своих исследователей, служение народу достойно внимательного изучения, поскольку общественность ещё с ним хорошо не ознакомлена. Всё дело в том, что я и сам на известном уровне работаю над идеей Алаш, вот уже как двадцать один год исследую эту проблему. Поэтому имею представление о работе учёных-исследователей. Кстати, пчела собирая мёд, подлетает примерно к 80 цветам. И учёные, как эта пчела, чтобы написать одну научную статью, перебирают груды литературы. Так добывается знание. Знаете ли, почему колосок верхом клонится к земле. Потому как в нем имеется зерно. Словом, чем человек образованнее, тем он становится скромнее.

Теперь надо бы держать крен на основную сферу деятельности Жасана Зекейұлы. Целительство – это тебе не поле проскакать на белом коне. Целительство – это большая школа, стимулирующая дух и интенсифицирующая энергию организма. У этой школы есть своя научная система и терминология.

Если проследить за историей средней Азии X-XV в. в., то можно без труда обнаружить, что там работало много медицинских центров на достаточно высоком уровне. Имеются сведения, подтвержденные документами, о том, что по биографии великого Тамерлана (1333-1405г.г.), записанной им самим, в 1354 году он тяжело заболел и целитель из Самарканда не смог вылечить его гранатовым соком, его поставил на ноги лекарь из Туркестана кровопусканием. Этим лекарем мог бы быть Өтейбойдақ Тілеуқабылұлы, живший в XIV-XV в.в., потому что его имя было известно всем царям и знаменитым учёным-энциклопедистам Китая и России. Автор фундаментального труда «Шипагерлік баян» («*Записки целителя*»). Труд состоит из 3-х частей, в которых дано около 5 000 рекомендаций по исцелению от разных болезней и употреблению лекарственных травами. Этот научный труд составлен из 7 книг.

У слова «первенец» во мнении казахов есть свой удельный вес, однако нет у его веса своей меры. На 707 странице этой рукописи пять веков тому назад было записано: «За один год оспа косила людей безжалостно. В целях оздоровления больных целитель, работая, не жалел себя ни днём, ни ночью. Одни опыты последовали за другими, и, наконец, поиски увенчались успехом. Находка по структуре своей была скромной: «У оспы ребёнка брали гной, сделали надрез на пахе тёлки, проступает тут кровь, на рану его

содержимое намазывают. Через неделю эта рана набухает. Вздутие распаривают, потом по полости курая содержимое льют в мешочек почки, ставят его на место, защищенное от солнца, затем один конец колышка делают острым, потом им мажут предплечье мальчика, зараженного оспой, теперь достаточно провести иглой линию по намазанному месту». (Б. Нұржекулы «Жүз тұңғыш» 1 книга, стр. 177-195)

Теперь есть достаточно полное основание считать, что не Эдуард Женнер изобрёл вакцину против оспы, а Өтейбойдақ Тілеуқабылұлы, предложивший миру свою вакцину на 350 лет пораньше, чем Эдуард Женнер. В Большой медицинской энциклопедии, изданной в Москве, в 1981 году пишется, что противооспенная прививка проводилась ещё в древности в странах Востока (17 том, 464 стр.).

Установлена надгробная плита на могиле Өтейбойдақ Тілеуқабылұлы, находящейся на джайляу Шалкөде на территории Райымбекского района Алматинской области.

Тут надо признаться, что есть своя причина тому, что повели разговор об Өтейбойдақ Тілеуқабылұлы. Жәке с 2004 года является Почётным членом Ассоциации народных целителей Казахстана. Награждён медалями «Өтейбойдақ», «Гиппократ». В 2009 году на VI Международном Конгрессе, посвящённом памяти Өтейбойдақ Тілеуқабылұлы, учёный- целитель, был удостоен звания «Лучший учёный – исследователь».

Хотя и прошло по времени 30 поколений Өтейбойдақ Тілеуқабылұлы для поколения целителей XXI века можно с уверенностью сказать, что был примером, достойным для подражания. Сегодняшним преемником своего знаменитого предшественника является по праву Жасан Зекейұлы.

Подводя некоторые итоги своим раздумьям, хочется сказать: Надо беречь как зеницу око наших целителей, пекущихся о нашем с Вами здоровье и днём, и ночью. Их физическое благополучие – разве не гарантия нашему с вами здоровью.

Всех своих коллег по цеху целителей учёный Жасан Зекейұлы призывает: «То ли я, то ли ты, то ли он, все идём по стезе с одним большим желанием служить верой и правдой благородному делу сохранения и укрепления здоровья нации».

ҚОР БОЛМАЙДЫ ЖАҚСЫЛАРМЕН ЖАНАСҚАН

*(Елордамызда «Жас-ай» медицина орталығының
филиалы ашылды)*

*Үйіңді қонақ келетіндей,
жүрегіңді өлім келетіндей таза ұста.
халық даналығы*

...Сары Арқаға сары ала күз енді келіп жетсе де, қара суықтың ызғары сезіледі. Өз уақытынан сәл ертерек түсіп, әр жерден бір көрініп жатқан алақанат қар сілемдері де алдағы болатын қатал қыстың хабаршысындай менмұндалайды.

Сонда да бүгінгі күннің жылылық тартар лебі көңілдерді көтергісі келетіндей ерекше бір әсерге бөлеп тұр...

Иә, табиғаттың ауа райы тәрізді өмір дегеннің де шуағы мен дауылы, қайғысы мен сауығы, жеңілі мен ауыры қатар алмасып жатады. Оның осы бір ауыспалы сәтіндегі мінездерімен күресіп жеңе білгендер де, жеңіліп, жетегінде кеткендер де баршылық. Ал, Жасан ағамыз болса, солардың алғашқысына қосылады.

Ағымдағы жылдың 26 қазаны күні түскі сағат 12.00-де «Жас-Ай» медицина орталығының Астана қаласындағы филиалының ресми ашылу салтанаты басталды. «Кілең жылмиған жүйрік, тайпалған жорға» дегендей, Астананың орталық көшелерінің бірі саналатын Күйші Дина көшесіндегі 37/1 үйде орын тепкен ғимаратта республика облыстарынан, алыс-жақын шетелдерден келген қонақтар, жергілікті зиялы қауым өкілдері бір-бірімен иін тіресе амандасып, бір-біріне құтты болсын айтып жатты. Осылайша абыр-сабырмен арқа-жарқа болып жатқан жұрттың үстіне «Жас-Айдың энұраны» орындалып, жиналғандар ән әуенін бір кісідей құмыға тыңдады. Сәлден соң ғимараттың қас бетіндегі кіреберісті қаумалаған жұрттың алдына «Хабар» телеарнасының жүргізушісі Нұрсұлтан бауырымыз шығып, бүгінгі ашылу салтанатының межелі уақыты таянғанын қуана жеткізді: *«Президентіміз Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаев: «Мен әлемнің әр қиырындағы қазақ жастарын атамекенде оқуға әрі қазақ елінде қызмет етуге шақырамын. Қазір жаңа дәуірге қадам басқан Қазақстанға Отаншыл, білімді жас*

мамандар аса қажет» деген болатын. «Отан үшін жұмыс істеу – парыз» екенін түсінген азаматтар Тәуелсіздіктің алғашқы күнінен бастап, ата-баба жеріне оралып, ел экономикасының дамуына елеулі үлес қосып келе жатыр. Солардың бірі де бірегейі, «елім» деп елге келіп, алтын ине ұстаған алтын қолды шипагер атанған, бүгінгі «Жас-Ай» медицина орталығының негізін қалаған, медицина ғылымдарының докторы, профессор, академик, ҚР Денсаулық сақтау ісінің үздігі, Халықаралық «Сократ» атындағы Орденнің иегері Жасан Зекейұлын шақырамын!» – деп, сөзін тәмамдағаннан кейін, көпшіліктің қошеметімен ортаға Жасан ағамыз шығып: «Керегесін кемеңгерлер кеңіткен Ел Ордамыз – Астана төрінде бүгінгі «Жас-Ай» орталығының ашылу салтанатына жиналған құрметті қауым, ағаларым, інілерім, әріптестерім, туыскандарым, қош келдіңіздер! Бұл орталығымыз – Тәуелсіздігіміздің 25 жылдығына деген біздің тартуымыз болып табылады. Бұл орталықтың ұлт денсаулығын жақсартуға үлес қосу мақсатында ашылуы да ұжымыммен менің ғана емес, сондай-ақ Президентіміз Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаев бастаған бүкіл Қазақ Елінің бізге деген сенімі мен қолдауының арқасы дер едім.

Қадірменді ағайын! Бүгінгі игі шараға қатысып отырған халық қалаулылары мен қоғам қайраткерлерінің арасынан «лента қию» рәсімін атқаруға Астана қалалық денсаулық сақтау басқармасының басшысы Ерік Байжүнісовті, Халықаралық Түркі Академиясының профессоры Әділ Ахметовті, қоғам қайраткері, академик Ғарифолла Есімді, ҚР Парламент Сенатының депутаты, Комитет төрағасы Серік Ақылбайды, Ұлттық Холдингке қарасты Кардиология орталығының директоры Серік Ақшолоқовты, Парламенттің III-ші шақырылымының депутаты Бексұлтан Тұтқышевты және Астанадағы Сәкен Сейфуллин музейінің директоры, ақын, Мемлекеттік сыйлықтың иегері Несіпбек Айтұлын құрметпен ортаға шақыруға рұқсат етіңіздер!» деді.

Ғимараттың алдына керілген лента қиылысымен, қонақтар сөз алды.

Әділ АХМЕТОВ, филология ғылымдарының докторы, Халықаралық Түркі академиясының профессоры, көрнекті қоғам қайраткері:

– Еліміз алғаш егемендік алған кезде, бөркін аспанға атып, алғаш келгендердің қатарында осы Жасан Зекейұлы да болды. Мен ол

кезде Алматыдағы Әлем тілдері университетінің ректоры едім. Жасанмен сол кезде таныстым. Ол сол кезден бастап, Отанына үлкен қызмет жасаумен келеді. Қазірге дейінгі көптеген құрметті атақтарды да өз еңбегімен алды. Қажырлығының арқасында алғашқы орталықты Алматыдан бастап ашты. Сөйтіп біртіндеп іргесін кеңейтті, Қазақстан халқына танымал болды, әлемге танылды. Енді Елордасы – Астанадан «Жас-Айдың» жаңа филиалын ашты.

Біз мұндай азаматқа не деуіміз керек? Жасан деген атыңның өзі жасай бер деген мағына береді. Жасай бер, жалықпа! Орталығың қашан да халыққа қызмет көрсететін орталық болсын.

Ғарифолла ЕСІМ, ҚР ҰҒА академигі, философия ғылымдарының докторы, профессор:

– Құрметті қауым, ең бірінші қымбат уақыттарыңызды қиып, бауырымыз Жасан Зекейұлының жаңа ғимаратының ашылу салтанатына қатысып отырған қадамдарыңызға нұр бітсін!

Жаратушымыз бізді жаратып, жер бетіне жібергенде біздің мойнымызда көп міндеттер болды. Яғни, дініміздің талабы бойынша салиқалы өмір сүруге тырысу, жерге қожа болу міндеттелді. Сөйтіп ондағы жаратылыстарды көру арқылы жаратушының құдіретін мойындап, адал құл болып ғұмыр кешу керек-ті. Адам Ата мен Хауа Ана жерге пенде болып түскен күннен бері, жұмыр жер бетінде пендешілік өмір сүре бастады. Сол пендешілік қазіргі күнде шектен тыс күшейіп кетті. Абылды Қабыл өлтірді, жер бетінде біртіндеп қасірет, қайғы пайда болды. Соңы алапат соғыстарға ұласты.

Қазіргі күнде қарулы соғыстан гөрі адамдардың жандүниесімен, рухымен соғыс ең күрделі кезеңге шығып тұр. Өз-өзін басқара білмеу, өзін жете тани алмау дейтін қасірет пайда болды.

Қожа Ахмет Яссауи: «Адамға өзі берген еркі – дұшпан» деп айтады. Біздің алдымыздан қашанда екі жол шығып тұрады. Бірі – шайтани жол, енді бірі – хақ дініміздің нұсқауымен адал ғұмыр кешу. Өкінішке орай, шайтани жол қызыл-жасыл, әдемі пендешілігіңді оятып, өзіне тартып кете береді. Сөйтіп адам өзінің бұрынғы мақсатынан айырылады. Рухани сырқатқа ұшырайды, дерті аскынып, тәнін жаулайды. Осы кезде адамға емші керек. Рухына емші керек.

Міне сондай емшілердің бірі – Жасан. Алла Тағала жер бетіне бәрін жіберген. Ізгілікті де, түрлі дерт-дербезді де, мейірімді де. Абай: «Ауруды берген Құдай, ауыртқан Құдай емес» дейді. Дәрігер

болғасын, түрлі дерттерді адам денесінен аластайтының үшін, сен – таза жолдасың, дұрыс бағыттасың.

Жасан, сен елге керексің, қазақ ұлтының біртуар ұлысың, сол үшін мына халық саған келіп отыр. Мына орталық ғимараты дертіне араша, жанына шипа іздеп келгендерге қажет, киелі ордаға айналсын.

Біз иманымызды ешқашан кірлетпейік. Емделген кісі де, емдеуші де иманды болса, ауруға шипа қонады деп ойлаймын.

Уәлихан ҚАЛИЖАН, М.Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының директоры, профессор:

– Ардақты ағайын, қадірлі бауырлар. Жасан Зекейұлының «миллиард қытайды емдегенше, бір қазақты емдейін» деген сөзін баршаңыз жақсы білесіздер. Сол биік мақсатының арқасында мінеки, Астанамызда да өзінің емдеу орталығын ашып отыр. Құтты болсын!

Менің білуімше, халықтың алқауына бөленіп, сол жолда қызмет етіп жүрген адамдардың дұшпандары да мол болатын сияқты. Олар қашанда көлеңке сияқты соңыңнан қалмақ емес. Солар саған ешқашан жете алмасын деп тілеймін.

Біз қазір ауырмайтын жол іздеп жүрген ұлтпыз. Көп дерттерді бойымызға жұқтырып, рухымызды лайлап келдік. Ұлттық мешеулікке бардық. Енді алдымызға үлкен мақсат қойып, Мәңгілік ел боламыз деп жатқанымызда халқымызға сау денелі ұрпақ өсіру, ұлт саулығын нығайту шебінде сен жүрсің. Осы жолда аман бол!

Дені сау ұрпақ – қазақты көгертеді. Сен осы мақсатта жүрсің. Бұл саланы көп адамдар бизнес деп айтып жүр. Бірақ оның ар жағында адамның жаны, рухы жатыр. Елбасымыз Н.Ә.Назарбаев: «Рухы мықты ел ғана мықты мемлекет құра алады» дейді. Яғни сен мықты мемлекет құруға үлкен үлес қосып жүрсің. Жолың бола берсін, қасыңнан қолдаушыларың кетпесін, отбасың аман болсын.

Серік АҚЫЛБАЙ, ҚР Парламенті Сенатының депутаты, республикалық ақпараттық топ мүшесі:

– Құрметті халайық, бүгін біз қазақ елінің керемет бір оқиғасына куә болып отырмыз. Себебі, сонау Қытайдан өзінің Отанын аңсап келіп, елімізге үлкен жақсылықтар әкеліп, үмітін үзіп, жағдайы қиын халге жеткен сан мыңдаған адамдарға көмек қолын созған, ажалына арашашы болған, үлкен ғұлама, Тибет емінің білгірі, алтын ине салудың шебері, хирург, жалғыз сөмкесімен келіп, еліміздегі ең үлкен екі шаһардан ойып тұрып орын алып, медициналық мекеме салған Жасан бауырымыздың үлкен тойы бүгін. Осы тұрған депутаттық

корпустың атынан еңбегіңізге абырой тілейміз. Халқымыздың бетке ұстар азаматы болып жүре беріңіз!

Сәрсенбай ЕҢСЕГЕНОВ, ҚР Парламенті Сенатының депутаты:

– Құрметті ағайын! Бүгін біз осы тамаша ғимаратта отырмыз. Мен осы ғимараттың тарихына тоқталып өтсем деймін.

Жасанның осындай биік мақсаттарға жетуі ең әуелі халықтың тілегінің, аузы дуалы ағаларымыздың арқасы. Бұл орталық халықтың – солтүстіктен, батыстан, орталықтан сонау Алматыға ағылғанша, Астанадан да, өзге облыстардан да бір орталық ашса екен деген үлкен армандары мен тілегінің нәтижесі.

Осы ғимаратты іздеп таппас бұрын Жасан Есілдің оң жағалауынан да, сол жағалауынан да 5-6 ғимаратқа бас сұқты. Соңына қарай осы ғимаратқа келгенде осында отырған ағаларымыз бұл дәл сен іздеген орын, бұл жер халық үшін қызмет істеуіңе қолайлы ең бір тамаша орын деп ақыл берген. Сол ақылдарының арқасы. Алдағы ағаның ақылын тыңдап өскен Жәкең сол сөзге тоқтап, осы ғимаратты жөндеуден өткізді.

Алты ай бұрын бұл ғимараттың іші мұндай болмаған, қазір бәрі ретке келтірілген, науқастарға жайлы, жылы жұмақ мекен іспеттес.

Енді Жасанның, сонау Қытайдан келіп, елінде осыншама танымал болуында қандай себеп бар? Мұндай табысқа, танымалдылыққа ол қалай қол жеткізді? Осы жайлы айтар болсақ, мына үш нәрсеге көңіл аударған жөн сияқты. Бірінші – енбекқорлығы. Алғаш елге келгенде маңдайы тасқа тигендей болып, мұнда бір ауыз орысша білмей, сонау Қалқаманнан жұрмыс орнына шейін жаяу жүріп, бәтеңкесінің жұлығы сөгіліп, бәріне төзе жүріп, орыс тілін үйренді, ғылым докторы атанды. Өзінің жеке емдеу мекемесін ашты. Біз Жасанды болып, толып, атағы шыға бастаған кезде таныдық. Қолымыздан берген көмегіміз, қолдау жасаған кезіміз болған жоқ.

Екінші, қанша қиын кезеңді бастан өткізіп отырғанына қарамастан, бүгінгі қол жеткен жетістіктері ұлық саясат жүргізе білген Елбасымыздың, оның жүргізіп отырған абзал саясатының арқасы. Осындай мықты мамандардың елге қаншамасы келіп, нәтижелі жұмыс жасап жатыр. Солардың жарқын көрінісінің бірі – Жасан Зекейұлы.

Үшінші, тәуелсіздіктің арқасы. Осының барлығының түп қазығы – тәуелсіздік. Егер біз тәуелсіз болмасақ, шет елден қандастарымызды шақыра алмас едік, Сарыарқаның төсінен Астанамызды сала алмас едік. Кәсіпкерлікке қолдау көрсетіп, дамытамыз деу арман болар еді.

Жасан Зекейұлы жиі айтатын қытай халқының «Су ішіп тұрып, құдық қазушыны ұмытпа» деген бір мақалы бар екен. Жасанның бұл күнге жетуіне ең басты себепкер – оның ата-анасы. Сол кісілер аман болсын!

Несіпбек АЙТҰЛЫ, ақын, Мемлекеттік сыйлықтың иегері:

– Ал, құрметті ағайын, мен Жасанды көптен білем. Бағанадан сөз алғандардың барлығы Жасанның барлық жақсы қырларын, еңбекқорлығын айтып жатыр. Арқада Шұбартау деген жерде Төлеу Көбдіков деген ақын өткен баяғыда. Атақты Ақтайлақ бидің немересі Сабырбайдың қызы Қуандықтан туады. Сол Төлеудің:

«Өзіме мол жетеді өз ақылым,

Басымды кім сыйласа, сол жақыным», деген бір шумақ өлеңі бар.

Мен Жасанның ең әуелі азаматтығына тәнтімін. Игі жақсылардың қасында жүрген азамат, игі жақсыларды өзіне тарта білген азамат. Ол халқын да бауырына тарта біледі, оған балдай батып, судай сіңе біледі. Жасанды қай қиырға салсаң да топ жарып, топ бұзып шығатын жігіт. Оның бір асыл қасиеттерінің бірі – Ұлықпан хәкімдігі. Оның сүйегінде емшілік бар, егер ол болмағанда мұндай биік дәрежеге жетер ме, еді, жетпес пе еді...

Жасаннан жақсылық көрген адамдар, Жасан ажалына арашашы болған адамдар, Жасан шипалы ем көрсеткен адамдар Қазақстанның түпкір-түпкірінде жетеді. Құдай біздің халқымызды түрлі кесепат дерттерден сақтасын, сонда да халыққа білікті шипагер керек. Астанада жаңа орталық аштың, сен шынында да тәуелсіздікке заманыңа сай үлес қосқан азаматсың. Жасай бер, Жасан!

Сенің туған жерің Толы деп аталады. Өмірің қазір, шүкір, қуанышқа да толы, бақытқа да толы, ырысқа да толы, атаққа да толы болды. Құдай осы берекелеріңді ортайтпасын. Толып арнаңнан асып, таси бер!

ҚМДБ наиб мүфтиі, «Нұр Астана» орталық мешітінің бас имамы Наурызбай қажы ТАҒАНҰЛЫ құран оқып бата берді.

– Жаратушы Жаппар Ием, ағамыз Жасан Зекейұлының халық үшін жасап жатқан осы игі ісін, Алла Тағала, өзің берекелі ет. Осы қасиетті орын қазақ халқының денсаулығына, сау денелі ұрпақ өсіруге өлшеусіз үлес қосатын, қасиетті орынға айналуға нәсіп ет. Алла Тағала, осы жердің басшысына, қызметкерлеріне денсаулық бер, – деді ол.

Ашылу салтанатынан кейін, қадірлі қонақтарды орталықтың негізгі жұмыс істеу жүйесімен таныстыруға жоғары санатты дәрігер-терапевт Бибігүл Тұрсынәліқызы мен бас мейірбике Гүлнұр Нұрсапаева және басқа да көмекші дәрігерлер шұғыл кірісіп кетті. Қазірде орталықтың филиалында 15 қызметкер жұмыс жасауда. Ал, жатып емделушілерге 25 төсек қойылған. Жалпы бес қабатты ғимараттың төрт қабаты емделушілердің игілігінде. Айта кету керек, мұндағы медициналық жабдықтардың көпшілігі жаңа технологиямен жұмыс жасайды.

Сонымен қатар, келген қонақтарға Жасан Зекейұлының ата-бабасының тарихымен өз өмірінен алынып жазылған, көрнекті этнограф-жазушы, Халықаралық «Алаш» әдеби сыйлығының иегері Жанат Ахмадидің «Тектілік тегеуріні» атты романымен «Жас-Ай» медицина орталығының «Медиа» баспасөз қызметі құрастырған «Ізгіліктің ізі бар...» деген жинағы таратылды. Соңынан, ұлттық тағамдардан дастархан мәзірі әзірленіп, келген жұртшылыққа ас берілді.

Әрине, мұның бәрі асқаннан немесе тасқаннан жасалынып жатқан іс-шара емес, қолында кәсібі бар әр азамат өз туған ұлтына қызмет етуі керек. Ол келешек ұрпаққа үлгі! Артында жақсы із қалсын, ұрпақ-жұрағатың айтып жүрер іс қалсын. Ал, артында із қалмаса дүние жалған демеуші ме еді, әруақты аталарымыз. Сондықтан, әр азамат өзінің қоғам алдындағы жауапкершілігін сезінуі керек. Әйтпесе, қоғамның дамуы тежеле беретіндігі бесенеден белгілі жайт!

Жуырда ғана Анкара (*Түркия*) қаласында өткен әлемнің 83 мемлекетінен жиналған «Ғалымдардың Халықаралық Конгресінде» Қазақстанның атынан баяндама жасап қайтқан академик Жасан Зекейұлы өзінің аталмыш саласының қыры мен сыры жайлы ойын қысқаша былай деп түйіндейді: «Шығыс медицинасы дегенге, біздің байырғы қазақ медицинасы да кіреді. Бұның түп қазығы – қазақ медицинасы мен шығыс елдеріндегі барлық халықтардың ортақ

казыналық медицинасы болып табылады. Бұл медицинаның құдіреттілігі сонда, адамның сыртқы ағзасындағы нүктелер арқылы ішкі ағзаға ешқандай да ота жасамай-ақ, сол нүктеге бұйрық беру арқылы ішкі ағзаның барлық ауруларын емдейді және де адам денесіндегі энергия көздерін тауып та науқасты емдей алады әрі ағзаға еш зиян келтірмейді».

Қазіргі күн тәртібінде бұл сала бойынша қызмет істейтін мамандар тобын даярлау ісін жолға қойып, қалыптастыру міндеті тұр. Осы мақсатта мамандандырылған колледж және институт ашумен қатар, оның жанынан жаңа технология негізінде дәрі-дәрмек өндіретін ғылыми-зертханалар жұмысын ұйымдастыру барысы көзделуде. Дегенмен де, бұл істің басы басталып та жатыр. «Жас-Ай» медициналық орталығы тек науқастарды емдеу ісімен ғана айналысып қоймай, ғылыми зерттеулермен де тұрақты шұғылданып, жас ғалымдар легін дайындауға да барынша пәрмен беріп келеді. Сонымен бірге, бұл орталық өз қаржысына 8 жылдан бері қарай «Жас-Ай» медициналық-ақпараттық журналын да шығарып тұрады. «Жас-Ай» медициналық орталығы жарқын болашақта Елбасының Ұлт жоспары – «5 реформа 100 нақты қадам» бағдарламасы бойынша қызметкерлерді жұмыспен қамтуды мақсат тұтады және әлемдік аренада еліміз жеткен жетістіктерді паш ететін «EXPO-2017» көрмесін қолдайды.

Аталы істің үдесінен кемел шығып, халықтың жүрегіне жақсылық нұрын ұялатқан, сөйтіп барып есімі мақаламның асыл өзегіне айналып кетіп отырған аптал азамат Жасан Зекейұлының 2004 жылы Алматыда тұңғыш рет құрған «Жас-Ай» медицина орталығы 12 жыл бойына халыққа үздіксіз қызмет етіп келеді. Бұл оның атажұртқа келгендегі алғашқы жеңісі де, кейінгі құтты қадамдарының баспалдағы іспетті де, ертеңгі жеңістерінің көшбасшысы да, күш-қуат құйған демеушісі секілді де. Бәлкім, содан болар, енді міне, сол орталықтың филиалы Астанада да ашылды. Ал, Алматыдағы орталықтан осы жылдар ішінде 70 мыңнан астам науқас ем алып, сауығып кетті. Оның 10 мыңдайы тегін ем-дом қабылдады. 3 500-дей отбасы орталықтан ем алып шыққаннан соң, бала сүю бақытына ие болды. Жазылмас дерт деген – «инсульт» алғандардың өздері де орнынан тұрып, қатарға қосылды. ДЦП-ға шалдыққан мыңдаған бала ауруынан құлан-таза айықты.

Әйтеуір, қанша адамның меңдеген дертінің бетін қайтарып, өмірге оралуына өз септігін тигізіп жүрген абзал жан жайлы қандай мақтау айтсақ та жарасады деп ойлаймын. Өйткені, біз жарық дүниеге әкелгені үшін – анамызға қарыздар болсақ, денсаулығымыз үшін – дәрігерге қарыздармыз! Ондайды тізе берсем, тілейтін тілек те көп, жаза берсем сарқылатын сия да көп тәрізді. Бір емес, екі бірдей – Алматы мен Астана сияқты ірі қалада емдеу-сауықтыру орталығын салып, оны туған халқының денсаулығын жақсартуға арнап отырған Жәкеңдей ізгілікті қасиеті мол аға, сыйлас досқа айтылар ақжарма құттықтаулардың да бұл шақта толастамасы анық.

Әйтсе де, қара шаңырақтағы қалың жұртшылық былай да білетін, жансебіл еңбегі мен жақсы атағы халықтың аузынан түспей жүрген Жәкеңнің қай тамаша қырын, қай табысын, қай қасиетін айтып тауысайын. Менің ол кісіні танып-білгеннен бері тәнті болып, таң қалатыным – тірі жанға зәредей зияны, өкпе-реніші, дау-дамайы, сәл де болса пендешілігі жоқ адамшылығы, ешкімді ренжітпейтін елгезектігі дер едім.

Иә, ғұмыр адамға ғана тән десек те, аспан бұлтсыз болмайды. Демек, адам ғұмырының да бұлтты күндері болар хақ. Бірақ, Сіздің өміріңіздің шуақты күндері әрдайым көп болсын. Біз, Жасан ағамыз Елорда төріне жайғасып алып, өнімді еңбек етіп жатыр деп жақсылығыңызды шартарапқа жайып жүрейік. Бірақ, адам баласының арманы мен үміті таусылмайды ғой. Сіз де аңсаған арманыңызға тек бақытпен жетіңіз және мұны ізетті ініңіздің игі тілегі деп біліңіз!

Түркі әлемі газеті. №12 (176), 20116 ж.

QOR BOLMAY`DI JAQSILARMEN JANASQAN
*(Elordamızda «Jas-ay`» medicina ortalıǵınıñ
 filiali aşıldı)*

*Üy`iñdi qonaq keletindey`,
 jüregiñdi ölim keletindey` taza usta.
 xalıq danalıǵı*

...Sarı Arqaǵa sarı ala küz endi jetse de, qara swıqtıñ ızǵarın sezinip-aq turmız. Öz waqtınan sâl erterek tüsip, ár jerden bir körinip qalıp jatqan alaqañat qar silemderi de aldaǵı bolatın qatal qıstıñ xabarısınday` menmundalay`dı. Sonda da bügingi küñniñ jılıhıq tartar lebi köñilderdi kötergisi keletindey` erekşe bir äserge bölep tur...

İä, tabıǵattıñ awa ray`ı tärizdi ömir degenniñ de şwaǵı men dawılı, qay`ǵısı men sawıǵı, jeñili men awırı qatar almasıp jatadı. Onıñ osı bir awıspalı sätindegi minezderimen küresip jeñe bilgender de, jeñilip, jeteginde ketkender de barşılıq. Al, Jasan aǵamız bolsa, solardıñ alǵaşqısına qosıladı.

...Aǵımdaǵı jıldıñ 26 qazanı küni tüski saǵat 12.00-de «Jas-Ay`» Şıǵıs-Tıbet medicina ortalıǵınıñ Astana qalasındaǵı filialınıñ resmı aşılw saltanatı bastaldı. «Kileñ jılmıǵan jüy`rik, tay`palǵan jorǵa» degendey`, Astananıñ ortalıq köşeleriniñ biri sanalatın Küy`şi Dına köşesindegi 37/1 üy`de orın tepken ğımaratta respwblika oblistarınan, alıs-jaqın şetelderden kelgen qonaqtar, jergilikti zıyalı qawım ökilderi bir-birimen iin tirese amandasıp, bir-birine quttı bolsın ay`tıp jattı. Osılay`şa abır-sabırmen arqa-jarqa bolıp jatqan jurttıñ üstine «Jas-Ay`dıñ änuranı» orındalıp, jinalǵandar än äwenin bir kisidey` qumıǵa tıñdadı. Sälden soñ ğımarattıñ qas betindegi kireberisti qawmalaǵan jurttıñ aldına «Xabar» telearnasınıñ jürgizwşisi Nursultan bawırımız şıǵıp, bügingi aşılw saltanatınıñ mejeli waqtı tayanǵanın qwana jetkizdi: «Prezidentimiz Nursultan Äbişılı Nazarbaev: «Men älemniñ ár qırındaǵı qazaq jastarın atamekende oqwǵa äri qazaq elinde qızmet etwge saqıramın. Qazir jaña dāwirge qadam basqan Qazaqstanǵa Otanşıl, bilimdi jas mamandar asa qajet» degen bolatın. «Otan üşin jumıs istew – parız» ekenin tüsingen azamattar Tāwelsizdiktiñ alǵaşqı küñinen bastap, ata-baba jerine oralıp, el ékonomikasınıñ damwına elewli üles qosıp kele jatır. Solardıñ biri de biregey`i, «elim» dep elge

kelip, altın ine ustağan altın qoldı şipager atanğan, bügingi «Jas-Ay`» medicına ortalıǵınıñ negizin qalağan, medicına ǵılımdarınıñ doktorı, professor, akademik, QR Densawlıq saqtaw isiniñ üzdigi, Xalıqaralıq «Sokrat» atındaǵı Ordenniñ iegeri Jasan Zekey`ulın şaqıramın» – dep, sözün tāmamdaǵannan key`in, köpşiliktin qoşemetimen ortaǵa Jasan aǵamız şıqtı da: «Keregesin kemeñgerler keñitken El Ordamız – Astana törinde bügingi «Jas-Ay`» ortalıǵınıñ aşılw saltanatına jinalğan qurmetti qawım, aǵalarım, inilerim, äriptesterim, twısqandarım, qoş keldiñizder! Bul ortalıǵımız – Täwelsizdigimizdiñ 25 jıldıǵına degen bizdiñ tartwımız bolıp tabıladı. Bul ortalıqtıñ ult densawlıǵın jaqsartwǵa üles qosw maqsatında aşılwı da ujımimmen meniñ ǵana emes, sonday`aq Prezidentimiz Nursultan Äbişılı Nazarbaev bastağan бүkil Qazaq Eliniñ bizge degen senimi men qoldawınıñ arqası der edim.

Qadirmendi aǵay`ın! Bügingi iǵi şaraǵa qatısıp otırǵan xalıq qalawlıları men qoǵam qay`ratkerleriniñ arasınan «lenta qıyu» räsimin atqarwǵa Astana qalalıq densawlıq saqtaw basqarmasınıñ bassısı Erik Bay`junisovti, Xalıqaralıq Türki Akademiyasınıñ professorı Ädil Axmetovti, qoǵam qay`ratkeri, akademik Ğarífolla Esimdi, QR Parlament Senatınıñ depwtatı, Komitet Töraǵası Serik Aqılbay`dı, Ulttıq Xoldingke qarastı Kardiologiya ortalıǵınıñ direktorı Serik Aqşolaqovtı, Parlamenttiñ III-şi şaqırılıwınıñ depwtatı Beksultan Tutqışevti jäne Astanadaǵı Säken Sey`fwllin mwzey`iniñ direktorı, aqın, Memlekettik sıy`lıqtıñ iegeri Nesipbek Ay`tulin qurmetpen ortaǵa şaqırwǵa ruqsat etiñizder!» dedi.

Ğımarattıñ aldına kerilgen lenta qılısımen, qonaqtar söz aldı.

Ädil Axmetov, filologiya ǵılımdarınıñ doktorı, Xalıqaralıq Türki akademiyasınıñ professorı, körnekti qoǵam qay`ratkeri:

– Elimiz alǵaş egemendik alǵan kezde, börkin aspanǵa atıp, alǵaş kelgenderdiñ qatarında osı Jasan Zekey`ulı da boldı. Men ol kezde Almatıdaǵı Älem tilderi wniversitetiniñ rektorı edim. Jasanmen sol kezde tanıstım. Ol sol kezden bastap, Otanına ülken qızmet jasawmen keledi. Qazirge dey`ingi köptegen qurmetti ataqtardı da öz eñbegimen aldı. Qajırlıǵınıñ arqasında alǵaşqı ortalıqtı Almatıdan bastap aştı. Söy`tip birtindep irgesin keñey`tti, Qazaqstan xalqına tanımal boldı, älemge tanıldı. Endi Elordası – Astanadan «Jas-Ay`dıñ» jaña filialın aştı.

Biz munday` azamatqa ne dewimiz kerek? Jasan degen atıñnıñ özi jasay` ber degen maǵına beredi. Jasay` ber, jalıqpa! Ortalıǵın qaşan da xalıqqa qızmet körsetetin ortalıq bolsın.

Ğarifolla ESİM, QR UĞA akademigi, filosofiya ǵılımınıń professorı:

– Qurmetti qawım, eń birinşi qımbat waqıttarıńızdı qııp, bawırımız Jasan Zekey`ulınıń jańa ğımaratınıń aşılw saltanatına qatısıp otırǵan qadamdarıńızǵa nur bitsin!

Jaratwşımız bizdi jaratıp, jer betine jibergende bizdiń moy`nımızda köp mindetter boldı. Yaǵnı, dinimizdiń talabı boy`ınşa salıqalı ömir sürwge tırısw, jerge qoja bolw mindetteldi. Söy`tip ondaǵı jaratılıstardı körw arqılı jaratwşınıń qudiretin moy`ındap, adal qul bolıp ğumır keşw kerek-ti. Adam Ata men Xawa Ana jerge pende bolıp túsken künnen beri, jumır jer betinde pendeşilik ömir süre bastadı. Sol pendeşilik qazirgi künde şekten tıs küşey`ip ketti. Abıldı Qabil öltirdi, jer betinde birtindep qasiret, qay`ǵı pay`da boldı. Sońı alapat soǵıstarǵa ulastı.

Qazirgi künde qarwlı soǵıstan ğori adamdardıń jandüniesimen, rwxımen soǵıs eń kürdeli kezeńge şıǵıp tur. Öz-özin basqara bilmew, özin jete tanı almaw dey`tin qasiret pay`da boldı.

Qoja Axmet Yassawı: «Adamǵa özi bergeni erki – duşpan» dep ay`tadı. Bizdiń aldımızdan qaşanda eki jol şıǵıp turadı. Biri – şay`tanı jol, endi biri – xaq dinimizdiń nusqawımen adal ğumır keşw. Ökinişe oray`, şay`tanı jol qızıl-jasıw, ädemi pendeşiligini oyatıp, özine tartıp kete beredi. Söy`tip adam öziniń burınǵı maqsatınan ay`ırılardı. Rwxanı sıratqa uşırardı, derti asqınıp, tänin jawlay`dı. Osı kezde adamǵa emşi kerek. Rwxına emşi kerek.

Mine sonday` emşilerdiń biri – Jasan. Alla Taǵala jer betine bärin jibergen. İzgilikti de, türli dert-derbezdi de, mey`irimdi de. Abay: «Awrwdı bergeni Quday`, awırtqan Quday` emes» dey`di. Däriger bolǵasın, türli dertterdi adam denesinen alastay`tıniń üşin, sen –taza joldasıń, durıs baǵıttasıń.

Jasan, sen elge kereksiń, qazaq ultınıń birtwar ulısıń, sol üşin mına xalıq saǵan kelip otır. Mına ortalıq ğımaratı dertine araşa, janına şıpa izdep kelgenderge qajet, kili ordaǵa ay`nalsın.

Biz imanımızdı eşqaşan kirletpey`ik. Emdelgen kisi de, emdewşi de imandı bolsa, awrwǵa şıpa qonadı dep oy`lay`mın.

Wälixan QALĪJAN, M.Äwezov atındaǵı Ädebiet jäne öner institwtınıń direktori, professor:

– Ardaqtı aǵay`ın, qadirli bawırlar. Jasan Zekey`ulınıń awzınan şıqqan mına bir «Milliard qıtay`dı emdegenşe, bir qazaqtı emdey`in»

degen sözdi barşańız jaqsı bilesizder. Sol bïik maqsatınıń arqasında minekï, Astanamızda da öziniń emdew ortalıgın aşıp otır. Quttı bolsın!

Meniń bilwimşe, xalıqtıń alqawına bölениp, sol jolda qızmet etip jürgen adamdardıń duşpandarı da mol bolatın sıyaqtı. Olar qaşanda köleńkeń sıyaqtı soñıńnan qalmaq emes. Solar sağan eşqaşan jete almasın dep tiley`min.

Biz qazir awırmay`tın jol izdep jürgen ultpız. Köp derterdi boy`ımızğa juqtırıp, rxımızdı lay`lap keldik. Ulttıq meşewlikke bardıq. Endi aldımızğa ülken maqsat qoy`ıp, Mäñgilik el bolamız dep jatqanımızda xalqımızğa saw deneli urpaq ösirw, ult sawlıgın nıǵay`tw şebinde sen jürsiń. Osı jolda aman bol!

Deni saw urpaq – qazaqtı kögertedi. Sen osı maqsatta jürsiń. Bul salanı köp adamdar bıznes dep ay`tıp jür. Biraq onıń ar jaǵında adamnıń janı, rxı jatır. Elbasımız N.Ä.Nazarbaev: «Rwxı mıqtı el ğana mıqtı memleket qura aladı» dey`di. Yaǵnı sen mıqtı memleket qurwğa ülken üles qosıp jürsiń. Jolıń bola bersin, qasıńnan qoldawşılardıń ketpesin, otbasıń aman bolsın.

Serik AQILBAY`, QR Parlament Senatınıń depwtatı, respwblikalıq aqparattıq top müşesi:

– Qurmetti xalay`ıq, bugün biz qazaq eliniń keremet bir oqıǵasına kwä bolıp otırmız. Sebebi sonaw Qıtay`dan öziniń Otanın ańsap kelip, elimizge ülken jaqsılıqtar äkelip, ümitin üzip, jaǵday`ı qım xalge jetken san mıńdaǵan adamdarğa kömek qolın sozǵan, ajalına araşaşı bolǵan, ülken ğulama, Tibet eminiń bilgiri, altın ine salwdıń şeberi, xırwrg, jalǵız sömkesimen kelip, elimizdegi eń ülken eki şahardan oy`ıp turıp orın alıp, medicinalıq mekeme salǵan Jasan bawırımızdıń ülken toy`ı bugün. Osı turǵan depwtattıq korpwstıń atınan eńbegińizge abıroy` tiley`miz. Xalqımızdıń betke ustar azamatı bolıp jüre berińiz!

Särsenbay` EÑSEGENOV, QR parlamentiniń senatorı:

– Qurmetti aǵay`ın! Bügin biz osı tamaşa ğımaratta otırmız. Men osı ğımarattıń tarıxına toqtalıp ötsem dey`min.

Jasannıń osınday` bïik maqsattarğa jetwi eń äweli xalıqtıń tileginiń, awzı dwalı aǵalarımızdıń arqası. Bul ortalıq xalıqtıń – soltüstikten, batıstan, ortalıqtan sonaw Almatıǵa aǵılǵanşa, Astanadan da, özge oblastardan da bir ortalıq aşsa eken degen ülken armandarı men tileginiń nätijesi.

Osı ğımarattı izdep tappas burın Jasan Esildiń oń jaǵalawınan da, sol jaǵalawınan da 5-6 ğımaratqa bas suqtı. Soñına qaray` osı ğımaratqa

kelgende osında otırğan ağalarımız bul дәl sen izdegen orın, bul jer xalıq üşin qızmet istewiñe qolay`lı eñ bir tamaşa orın dep aqıl bergen. Sol aqıldarınıñ arqası. Aldağı ağanıñ aqılın tıñdap ösken Jäkeñ sol sözge toqtap, osı ğımarattı jöndewden ötkizdi.

Altı ay` burın bul ğımarattıñ işi munday` bolmağan, qazir bäri retke keltirilgen, nawqastarğa jay`lı, jılı jumaq meken ispettes.

Endi Jasannıñ, sonaw Qıtay`dan kelip, elinde osınşama tanımal bolwında qanday` sebep bar? Munday` tabısqa, tanımaldıqlıqqa ol qalay` qol jetkizdi? Osı jay`lı ay`tar bolsaq, mına üş nәрsege köñil awdarğan jөн sıyaqtı. Birinşi – eñbekqorlıǵı. Alǵaş elge kelgende mañday`ı tasqa tıgendey` bolıp, munda bir awız orıssa bilmey`, sonaw Qalqamannan jurmıs ornına şey`in jayaw jürip, bäteñkesiniñ julıǵı sögilip, bärine töze jürip, orıs tilin üy`rendi, ğılım doktorı atandı. Öziniñ jeke emdew mekemesin aştı. Biz Jasandı bolıp, tolıp, ataǵı şıǵa bastaǵan kezde tanıdıq. Qolımızdan bergen kömegimiz, qoldaw jasaǵan kezimiz bolǵan joq.

Ekinşi, qanşa qın kezeñdi bastan ötkizip otırǵanına qaramastan, бүgingi qol jetken jetistikteri ulıq sayasat жүrgize bilgen Elbasımızdıñ, onıñ жүrgizip otırǵan abzal sayasatınıñ arqası. Osınday` mıqtı mamandardıñ elge qanşaması kelip, nәtijeli jumıs jasap jatır. Solardıñ jarqın körinisiniñ biri – Jasan Zekey`ulı.

Üşinşi, täwelsizdiktıñ arqası. Osınıñ barlıǵınıñ түp qazıǵı – täwelsizdik. Eger biz täwelsiz bolmasaq, şet elden qandastarımızdı şaqıra almas edik, Sariarqanıñ tösinen Astanamızdı sala almas edik. Käsipkerlikke qoldaw көrsetip, damıtamız dew arman bolar edi.

Jasan Zekey`ulı jii ay`tatın qıtay` xalqınıñ «Sw işip turıp, qudıq qazwşını umıtpa» degen bir maqalı bar eken. Jasannıñ bul күнге jetwine eñ bastı sebepker – onıñ ata-anası. Sol kisiler aman bolsın!

Nesipbek AYTULI, aqın, Memlekettik sıy`lıqtıñ iegeri:

– Al, qurmetti aǵay`ın, men Jasandı köpten bilem. Baǵanadan söz alǵandardıñ barlıǵı Jasannıñ barlıq jaqsı qırların, eñbekqorlıǵın ay`tıp jatır. Arqada Şubartaw degen jerde Tölew Köptikov degen aqın ötken bayaǵıda. Ataqtı Aqtay`laq bidiñ nemeresi Sabırbay`dıñ qızı Qwandıqtan twadı. Sol Tölewdiñ

«Özime mol jetedi öz aqılım,

Basımdı kim sıy`lasa, sol jaqınım», degen bir şwmaq öleñi bar. Men Jasannıñ eñ әweli azamattıǵına täntimin. İgi jaqsılardıñ qasında жүrgen azamat, İgi jaqsılardı özine tarta bilgen azamat. Ol xalqın da bawırına tarta biledi, oǵan balday` batıp, swday` siñe biledi. Jasandı qay` qürǵa salsañ da

top jarıp, top buzıp şığatın jigiti. Onıñ bir asıl qasıetteriniñ biri – Ulıqpan xäkimdigi. Onıñ süy`eginde emşilik bar, eger ol bolmağanda munday` bük därejege jeter me, edi, jetpes pe edi...

Jasannan jaqsılıq körgen adamdar, Jasan ajalına araşaşı bolğan adamdar, Jasan şipalı em körsetken adamdar Qazaqstannıñ tüpkir-tüpkirinde jetedi. Quday` bizdiñ xalqımızdı türlü kesapat derterden saqtasın, sonda da xalıqqa bilikti şipager kerek. Astanada jaña ortalıq aştıñ, sen şınında da täwelsizdikke zamaniña say` üles qosqan azamatsıñ. Jasay` ber, Jasan!

Seniñ twğan jeriñ Toli dep ataladı. Ömiriñ qazir, şükir, qwanışqa da tolı, baqıtqa da tolı, ırısqa da tolı, ataqqı da tolı boldı. Quday` osı berekeleriñdi ortay`tpasın. Tolıp arnañnan asıp, tasi ber!

QMDB naib müftii, «Nur Astana» ortalıq meşitiniñ bas imamı Nawrızbay` qajı TAĞANULI quran oqıp bata berdi.

– Jaratwşı Jappar İem, ağamız Jasan Zekey`ulınıñ xalıq üşin jasap jatqan osı ği isin, Alla Tağala, öziñ berekeli et. Osı qasıetti orın qazaq xalqınıñ densawlıǵına, saw deneli urpaq ösirwge ölşewsiz üles qosatın, qasıetti orınǵa ay`nalwǵa näsip et. Alla Tağala, osı jerdiñ basşısına, qızmetkerlerine densawlıq ber, – dedi ol.

Aşılıw saltanatınan key`in, qadirli qonaqtardı ortalıqtıñ negizgi jumıs istew jüy`esimen tanıstırwǵa joǵarı sanattı däreriger-terapevt Bıbigül Tursınalıqızı men bas mey`irbike Gülnur Nursapaeva jäne basqa da kömekşi därerigerler şuǵıl kirisip ketti. Qazir ortalıqtıñ filialında 15 qızmetker jumıs jasawda. Al, jatıp emdelwşilerge 25 tösek qoy`ılǵan. Jalpı bes qabattı ğımarattıñ tört qabattı emdelwşilerdiñ ğiliginde. Ay`ta ketw kerek, mundaǵı medıcinalıq jabdıqtardıñ köpşiligi jaña texnologiyamen jumıs jasay`dı.

Sonimen qatar, kelgen qonaqtarǵa Jasan Zekey`ulınıñ ata-babasınıñ tariximen öz ömirinen alınıp jazılǵan, körnekti étnograf-jazwşı, Xalıqaralıq «Alaş» ádebı sıy`lıǵınıñ iegeri Janat Axmadidiñ «Tektiliktiñ tegewirini» attı romanımen «Jas-Ay`» medıcına ortalıǵınıñ «Media» baspasöz qızmeti qurastırǵan «İzgiliktiñ izi bar...» degen jınaǵı taratıldı. Soñınan, ulttıq taǵamdardan dastarxan mäziri äzirilenip, kelgen jurtsılıqqa as berildi.

Ärine, munıñ bäre asqannan nemese tasqannan jasalınıp jatqan is-şara emes, qolında käsibi bar är azamat öz twğan ultına qızmet etwi kerek. Ol keleşek urpaqqa ülgı! Artıñda jaqsı iz qalsın, urpaq-juraǵatıñ ay`tıp jürer is qalsın. Al, artıñda iz qalmasa dünie jalǵan demewşi me edi, ärwaqtı

atarımız. Sondıqtan, ár azamat óziniń qoǵam aldındaǵı jawapkershiligin sezinwi kerek. Áy`tpese, qoǵamniń damwı tejele beretindigi beseneden belgili jay`t!

Jwırda ğana Ankara (*Türkiya*) qalasında ótken álemniń 83 memleketinen jinalǵan «Ǵalımdardıń Xalıqaralıq kongresinde» Qazaqstanniń atınan bayandama jasap qay`tqan akademik Jasan Zekey`ulı óziniń atalmış salasınıń qırı men sırı jay`lı oy`ın qısqaşa bılay` dep tüy`indey`di: «Şıǵıs-Tibet medicınası degenge, bizdiń bay`ırǵı qazaq medicınası da kiredi. Buniń tüp qazıǵı – qazaq medicınası men şıǵıs elderindegi barlıq xalıqtardıń orta qazınalıq medicınası bolıp tabıladı. Bul medicınanıń qudiretiligi sonda, adamniń sırtqı aǵzasındaǵı nukteler arqılı işki aǵzaǵa eşqanday` da ota jasamay`-aq, sol nuktege buy`ırıq berw arqılı işki aǵzaniń barlıq awrwların emdey`di jáne de adam denesindegi énergıya közderin tapıp ta nawqastı emdey` aladı ári aǵzaǵa eş zıyan keltirmey`di».

Qazirgi kün tártibinde bul sala boy`ınşa qızmet istey`tin mamandar tobın dayarlaw isin jolǵa qoy`ıp, qalıptastırw mindeti tur. Osı maqsatta mamandandırılǵan kolledj jáne institwt aşwmen qatar, onıń janınan jańa texnologıya negizinde dári-dármek öndiretin ǵılımi-zertxanalar jumısın uy`ımdastırw barısı közdelwde. Degenmen de, bul istiń bası bastalıp ta jatr. «Jas-Ay`» Şıǵıs-Tibet medicınalıq ortalıǵı tek nawqastardı emdew isimen ğana ay`nalısıp qoy`may`, ǵılımi zerttewlermen de turaqtı şuǵıldanıp, jas ǵalımdar legin day`ındawǵa da barınşa pärmen berip keledi. Sonimen birge, bul ortalıq öz qarjısına 8 jıldan beri qaray` «Jas-Ay`» medicınalıq-aqparattıq jwrnalın da şıǵarıp turadı. «Jas-Ay`» Şıǵıs-Tibet medicınalıq ortalıǵı jarqın bolaşaqta Elbasınıń Ult josparı – «5 reforma 100 naqtı qadam» baǵdarlaması boy`ınşa qızmetkerlerdi jumıspen qamtwdı maqsat etedi. Álemdik arenada elimiz jetken jetistikterdi paş etetin «EXPO-2017» körmesin qolday`dı.

Atalı istiń üdesinen kemel şıǵıp, xalıqtıń jüregine jaqsılıq nurın uyalatqan, sóy`tip barıp esimi maqalamniń asıl özegine ay`nalıp ketip otırǵan aptal azamat Jasan Zekey`ulınıń 2004 jılı Almatıda tuńǵış ret qurǵan «Jas-Ay`» medicına ortalıǵı 12 jıl boy`ına xalıqqa üzdiqsiz qızmet etip keledi. Bul onıń atajurtqa kelgendeǵı alǵaşqı jeńisi de, key`ingi quttı qadamdarınıń baspaldaǵı ispetti de, erteńgi jeńisteriniń köşbasşısı da, küş-qwat quy`ǵan demewşisi sekildi de. Bálkim, sodan bolar, endi mine, sol ortalıqtıń filıalı Astanada da aşıldı. Al, Almatıdaǵı ortalıqtan osı jıldar işinde 70 mıńnan astam nawqas em alıp, sawıǵıp ketti. Onıń 10 mıńday`ı tegin em-dom qabıladı. 3 500-dey` otbası ortalıqtan em alıp sıqqannan

soñ, bala süyu baqıtına ĩe boldı. Jazılmas dert degen – «ĩnswl't» alğandardıñ özderi de ornınan turıp, qatarğa qosıldı. DCP-ğa şaldıqqan mıñdağan bala awrwınan qulan-taza ay`ıqtı.

Äy`tewir, qanşa adamnıñ meñdegen dertiniñ betin qay`tarıp, ömirge oralwına öz septigin tıgızıp jürgen abzal jan jay`lı qanday` maqtaw ay`tsaq ta jarasadı dep oy`lay`mın. Öy`tkeni, biz jariq dünüge äkelgeni üşin – anamızğa qarızdar bolsaq, densawlıgımız üşin – dārigerge qarızdarmız! Onday`dı tize bersem, tiley`tin tilek te köp, jaza bersem sarqılatın sıya da köp tärizdi. Bir emes, eki birdey` – Almatı men Astana sıyaqtı iri qalada emdew-sawıqtırw ortalıgın salıp, onı twğan xalqımnıñ densawlıgın jaqsartwğa arnap otırğan Jäkeñdey` izgilikti qasieti mol ağa, sıy`las dosqa ay`tılar aqjarma quttıqtawlardıñ da bul şaqta tolastaması anıq.

Äy`tse de, qara şañıraқтаğı qalıñ jurtsılıq bılay` da biletin, jansebil eñbegi men jaqsı atağı xalıqtıñ awzınan tūspey` jürgen Jäkeñniñ qay` tamaşa qırın, qay` tabısın, qay` qasietin ay`tıp tawısay`ın. Meniñ ol kisini tanıp-bilgennen beri tänti bolıp, tañ qalatınım – tiri janğa zāredey` zıyanı, ökpe-renişi, daw-damay`ı, sāl de bolsa pendeşiligi joq, asa köpşildigi, eşkimdi renjitpey`tin elgezektigi der edim.

İä, ğumır adamğa ğana tән desek te, aspan bulsız bolmay`dı. Demek, adam ğumırınıñ da bulttı künderi bolar xaq. Biraq, Sizdiñ ömiriñizdiñ şwaqtı künderi ärdäy`ım köp bolsın. Biz, Jasan ağamız Elorda törine jay`ğasıp alıp, önimdi eñbek etip jatır dep jaqsılıgıñızdı şartarapqa jay`ıp jürey`ik. Biraq, adam balasınıñ armanı men ümiti tawsılmay`dı ğoy`. Siz de añsağan armanıñızğa tek baqtıpen jetiñiz jäne munı izetti iniñizdiñ ĩgi tilegi dep biliñiz!

ЗВЕЗДНЫЙ ЧАС ЕГО НЕ ОСТАВИТ

*Держи дом в чистоте: точно гость придет,
и душу- будьто наступит миг послдений.
Народная мудрость*

Хотя золотая осень Сары Арки была в разгаре, а дыхание зимы уже слышалось. Снег, выпавший хлопьями, не сплошной массой покрывший землю, стал будто бы предвестником наступающей суровой зимы. И тем не менее сегодняшний день как-то греет душу, сообщает бодрое настроение.

Да-а-а, в жизни, как и на лоне самой природы буря чередуется с солнечным днём, развлечения – с печалью, тяжелые моменты – эфирными мгновениями. Вот в такие - то меняющиеся ситуации были те, кто побеждал, и те, кто были повержены. В народе говорят: «У настоящего джигита есть два качества: когда стреляет, валит, когда говорят, сечёт». Жасан Зекейұлы обладает этими качествами.

Вообще-то, все знают, что не добьёшься богатства, мечтая, не станешь молодым, наряжаясь, не станешь здоровым, принимая лекарства. Знаете, нужно иметь крепкое здоровье, что бы получить качественное образование, что бы со знаком качества работать где бы то ни было. Выбрав себе профессию по призванию, он работает на ниве здравоохранения при максимальном напряжении духовных и физических сил, одновременно развивая в Казахстане Восточно–Тибетскую медицину. Жасан Зекейұлы возглавляет процесс её дальнейшего раскручивания, будучи блистательным знатоком и крупным специалистом в этой сфере. Вошел в кабинет Жасан Зекейұлы, не постучавши в дверь (*позволил себе вольность близкого человека по отношению к нему*). А он стоял в просторном – таки кабинете, уставившись на бумагу, за длинным рабочим столом. Он настолько был увлечен делом, что не заметил, как я вошел. – «Ассалаумагалейкум», - я приветствую его. – «Уагалейкумассалем», - резко повернувшись на мою сторону, Жасан Зекейұлы ответил, сдержанно улыбаясь, - извини, дорогой, завлѣк меня этот сценарий, поэтому и не заметил тебя, так что строго не взыщи. Поинтересовавшись о житье-бытьѣ, спрашивается по давней своей привычке: «А где сноха? Что с ней?». Жѣке пригласил меня на

торжественное мероприятие и дал знать, что может принять мою жену на работу, поэтому и Сымбат, супругу свою, привёл сюда из города Семей, представил её Жәке. С момента знакомства близкий для нас по интересам, по духовной конституции Жәке предложил ознакомиться со сценарием и дал тут же обоим конкретное задание. Сымбат теперь в процессе проводимого мероприятия сопровождает представителей средств массовой информации (СМИ), а я встречаю почётных гостей.

Так 26-ое октября в 12-00 ч. дня началось официальное открытие филиала Центра Восточной медицины «Жас – Ай» в Астане. В одном довольно-таки заметном здании, расположенном на одной из центральных улиц по адресу ул. Күйші Дина 37/1 видные представители интеллигенции встречались, приветствовали друг друга, поздравляли друг друга, со знаковым событием. Был исполнен гимн, тут же выходит на входную площадку известный нам всем телеведущий Нұрсұлтан, он объявил о торжественном открытии и сообщил с радостью: «Президент Н.А. Назарбаев говорил: Я призываю казахскую молодежь со всего мира учиться на родине предков и работать в Казахстане. Казахстану, вступившему в новый путь развития, особенно нужна образованная молодежь». Уяснившая для себя молодежь, что работать для Родины – это долг, в первые дни Независимости возвращалась на историческую родину и стала вносить свой весомый вклад в развитие экономики страны. Одним из таких, избравших путь служения Отечеству, стал основатель Центра Восточной медицины «Жас – Ай», доктор медицинских наук, профессор, академик, отличник здравоохранения РК, почетный профессор Международного Венского Университета (*Австрия*), кавалер Международного ордена «Сократ» Жасан Зекейұлы. Позвольте дать ему слово».

- Глубокоуважаемые коллеги, родные, гости, добро пожаловать на торжественное открытие филиала Центра Восточной медицины «Жас – Ай» в столице нашей Республики, в Астане. Это подарок, преподнесенный нами к празднику Независимости. Это стало возможным благодаря мудрой политике Президента Н.А. Назарбаева и всенародной поддержке благородной деятельности коллектива врачей Центра Восточно-Тибетской медицины «Жас – Ай» по сохранению и укреплению здоровья нации,- говорил Жасан Зекейұлы.

Дорогие гости! Разрешите пригласить на процедуру «разрезания ленты» Серика Байжунисова, директора Департамента здравоохранения г. Астаны, Адиля Ахметова, профессора Международной Турецкой академии, Гарифоллу Есимова, академика, депутата Сената Парламента РК, Серика Акылбая, председателя Комитета, Серика Акшолокова, директора Центра кардиологии, подведомственного Национальному Холдингу, Бексултана Туткушева, депутата Парламента РК 3-х созывов и Несипбека Айтұлы, лаурета Государственной премии РК, поэта, директора музея им. С. Сейфуллина -, приглашает организатор торжества.

По завершению процедуры «разрезание ленты» глубокоуважаемые гости начали выражать свои поздравления.

Әділ Ахметов, доктор филологических наук, профессор Международной Турецкой академии, видный общественный деятель.

Когда страна обрела Независимость, от радости бросали шапки в небо, тогда одним из тех первых, прибывших на историческую Родину, был Жасан Зекейұлы. Я тогда был ректором университета мировых языков в Алматы. Тогда я с ним и познакомился. С тех пор он верой и правдой служит Родине. Все почётные звания, регалии, награды он заслужил своим трудом. Благодаря мужеству, настойчивости он открыл первый медицинский центр в Алматы, построил его новое здание. Ныне открывает новый филиал «Жас – Ай» в Астане.

Что следует говорить такому человеку? Жасан – это имя собственное означает живи долго. Здравствуй и торжествуй, Жасан. «Жас – Ай» пусть станет Центром, верно, истово служащим народу.

Гарифолла Есім, академик НАН РК, доктор философских наук, профессор.

- Уважаемые дамы и господа! Сегодня мы переживаем час просветляющей радости, связанной с торжеством по случаю открытия филиала Центра Восточной медицины «Жас – Ай»!

Создатель, сотворивший нас, отправляя в бренный мир, возложил на каждого из нас обязанности. По требованию религии вменялось в обязанность, следуя нормам здорового образа жизни, быть хозяином на своей земле. Наблюдая за явлениями природы, принимаешь волю Создателя и сознаешь, что надо жить на земле честно. Вопреки всему на белом свете греховность не отпускала

своего раба. Греховность стала одолевать человека. Каин губил Авеля, и явились на свет печаль, тоска, беда. А всё это и превратилось в цепь нескончаемых разрушительных войн.

Ныне столкновение с духом человека, борьба с его внутренним миром выходит на передний план, чем войны, происходящие на планете. Возникла удручающая проблема, связанная с неумением управлять собой, с нежеланием заниматься самопознанием, самосовершенствованием.

Ходжа Ахмед Иассауи говорил: «Воля, данная человеком самому себе, - это его враг». Когда бы то ни было, мы оказываемся на перепутье, перед выбором двух путей. Это – бесовский путь, другой же - это путь, по которому живёшь по воле Всевышнего, как и велит религия. К общему сожалению, бесовский путь, будоражит склонность к греху своей многоцветной калейдоскопичностью, манит к себе мнимой сладостью. Так человек теряет цель жизни. Подвергается духовной дистрофии, болезнь, беспокоившая человека ранее, воспаляется, недуг одолевает тело. Вот в это время и понадобится целитель. Нужен врачеватель духа.

Жасан – один из таких врачевателей. Всевышний даровал всё, что было надобно земле, а именно: доброту, милосердие и различные болезни. Абай говорит: «Бог слал болезнь, но не Бог сделал человека больным». Поскольку ты – врач, лечишь людей, оздоравливаешь их. Ты идёшь по чистой стезе и на правильном направлении.

Жасан, ты нужен стране, ты редких достоинств сын Казахского народа, поэтому и пришли, проявляя уважение к тебе. Вот это здание, где разместился медицинский центр, пусть станет для всех пациентов местом, где бы они нашли исцеление от всех своих напастей.

Намерения наши благие, чистые. Если намерения у пациента и у врачевателя будут чистые, то больной, что бы его ни беспокоило, обычно выздоравливает.

Уәлихан Калижан, директор института литературы и искусства имени М. Ауэзова, профессор.

Уважаемые коллеги, гости! Всем известна реплика, некогда услышанная из уст, Жасана Зекейұлы: «Чем лечить миллиард китайцев, вылечу одного казаха». Движимый этой благородной мыслью, ты создал медицинский центр в Астане, с чем всех и поздравляю.

Насколько мне известно, у того, кто пользуется уважением, благосклонным вниманием людей, бывает и врагов немало. Они, как тень, следуют за нами всюду. Так вот такие твои недоброжелатели, чтобы до тебя не дотянулись.

Мы, нация, ищущая способы сохранения и укрепления здоровья. Заразились различными болезнями, не сумели держать в первозданной чистоте дух.

Теперь поставили себе задачу – стать Мәңгілік Ел, и в этих целях сохранять, укреплять здоровье народа, вырастить здоровое поколение. Ты стоишь на этом рубеже. На этом пути будь здоров!

Здоровое поколение оправдает возложенные на него надежды. Ты идёшь по пути достижения этой цели. Эту сферу, где ты работаешь, многие считают как бизнес. Однако для тебя главное – это духовность, душа человека. Елбасы Н.А. Назарбаев говорит: «Только страна, мощная духом, может построить сильное государство». Ты вносишь свой весомый вклад в дело строительства сильного государства. На этом пути пусть сопутствует тебе удача, чтобы поддерживающих тебя людей было числом поболее, желаю здоровья и благополучия семье.

Серік Ақылбай, депутат Сената Парламента РК, член республиканской информационной группы.

- Глубокоуважаемые друзья! Мы сегодня становимся свидетелем знакового события в жизни страны, потому что из Китая прибыл большой учёный, настоящий врач, поставивший на ноги многих тысяч людей, оказавшихся в затруднительном положении, протянул им руку помощи, привёз с собой много чего хорошего, истосковавшись по своей исторической Родине.

Сегодня находимся на большом торжестве знатока Восточной медицины, непревзойденного мастера по иглотерапии Жасана Зекейұлы, приехавшего сюда с одной сумкой, а ныне создавшего двух медицинских центров в самых крупных мегаполисах страны. От имени депутатского корпуса, присутствующего здесь, желаю здоровья и благополучия! Живи и здравствуй, Жасан Зекейұлы, достойный гражданин достойной страны.

Сарсенбай Еңсегенов, депутат Сената Парламента РК.

-Дорогие друзья! Сегодня мы находимся в таком замечательном здании. Есть резон ненадолго остановиться на истории этого здания.

То, что Жасан добился таких высоких целей, всё-таки случилось благодаря поддержке народа и достойных, уважаемых представителей старшего поколения. Это результат осуществляемой большой мечты и реализуемых заветных желаний о создании медицинского центра в Астане и других областных центрах, чтоб пациенты шли потоком из севера, запада, центральных районов страны не только в Алматы.

До того, как остановить свой выбор на этом здании, Жасан обошёл 5-6 зданий на правом берегу Есиля-реки. После такого обхода, когда вошли в это здание, знающие толк в архитектурных строениях, болеющие душой и телом за интересы дела наши старшие братья посоветовали, что именно это здание соответствует назначению медицинского центра. Выбор был сделан. Жәке учёл уместные пожелания старших и провёл это здание через капитальный ремонт.

Шесть месяцев тому назад здесь было не на что смотреть, а сейчас всё радует глаза. Удобно прежде всего для пациентов, словно тебе рай для страждущих.

Теперь, давайте, зададимся вопросом. Жасан, прибывший из Китая, как приобрёл известность? Как он добился таких успехов? Есть три вещи, на которые стоит обратить внимание. Это, во-первых, его трудолюбие. В первые дни пребывания в Алматы было тяжело: не знал русский язык, шёл из Калкамана на работу в поликлинику пешком через стоящее тогда кукурузное поле в рваных ботинках, довольствовался малым. Выучил русский язык. Стал доктором наук. Создал свой частный медицинский центр. Мы увидели и признали Жасана тогда, когда имя его стало узнаваемым в народе. Мы ему не помогали и не поддерживали его ни в чём. Второе, какие бы трудности ни пришлось пережить, всё-таки сегодняшние наши достижения стали возможными благодаря проводимой мудрой политике Елбасы. Сколько таких видных специалистов прибыло к нам и плодотворно работают. Одним из таких ярких представителей является Жасан Зекейулы.

Третье. Всему основа – Независимость. Если б не было Независимости, мы смогли бы из зарубежья приглашать

соотечественников на историческую Родину. Могли бы построить Астану в самом центре Сары Арки. Мы тогда б только могли мечтать о поддержке предпринимательства и его развитии.

Жасан Зекейұлы нередко повторяет китайское изречение: «Пьёшь воду из колодца, помни о колодцекопателе». Успехами, достигнутыми на сегодняшний день, Жасан обязан отцу и матери. Пусть они здравствуют!

Несіпбек Айтұлы, поэт, Лауреат Государственной премии.

-Уважаемые друзья, гости! Я Жасана знаю давненько. Все до меня говорили обо всех хороших качествах Жасана, о его большом трудолюбии. В Сары Арке, в местечке Шубартау, жил некогда поэт Төлеу Көбдіков. Сын дочери Қуандық Сабырбая, внучки прославленного Ақтайлақ би. У этого Төлеу есть такие строки:

«Ума хватает своего в избытке
Кто меня уважает, тот и родня».

Меня Жасан привлекает главным образом гражданственностью. Водится с достойными людьми, и всех, добрым нравом, притягивает к себе магнетически. Он дорожит своим народом. В какую бы сферу Жасана ни вводи, он, как джигит, станет первым. Одним из самых видных качеств Жасана – это его умение врачевать подобно Лукпану-Хакиму. В его натуре есть тяга к целительству. Если б его не было, разве он сумел бы достичь такого положения, на каком он находится. Вряд ли...

В Жасане люди нашли добро. Жасан спас людей от смерти. Людей, которые вылечились у него от своих недугов, найдёте в любом уголке Казахстана. Храни нас Господь от различных болезней, недугов. И тем не менее народу нужен врачеватель от Бога. В Астане открыл новый медицинский центр, ты, действительно, внёс свой большой вклад в дело укрепления Независимости. Живи и здравствуй, Жасан!

Аул, где ты родился, называется Толы. Жизнь твоя благодаря Господу полна радости, счастья. И славы в достатке. Всевышний да благословит тебя и поддержит. Радости и благополучия тебе через край, Жасан!

Наиб муфтий УРМК Наурызбай қажы ТАҒАНҰЛЫ
(Управление религии мусульман Казахстана).

- О, Великий Создатель благослови брата Жасана Зекейұлы на благие дела во благо народа. Аллах да поддержи его во всех добрых

начинаниях. Это здание пусть станет святым местом, где люди будут укреплять здоровье, растить здоровое поколение. Аллах! Милосердствуя, дайте здоровья руководителю этого Центра и его коллективу.

По завершению процедуры «разрезание ленты» Бибігүл Тұрсынәліқызы, терапевт, врач высшей категории и Гүлнұр Нұрсапаева, сопровождаая гостей, познакомили их с порядком расположения регистратуры, специализированных врачебных кабинетов, палат, приёмного покоя, ванн и т.д.

Затем всем гостям были розданы роман «Тектілік тегеуріні» («Генная энергия»), написаны видным писателем – этнографом Жанатом Ахмади, лауреатом Международной премии «Алаш» и сборник «Милосердие оставляет следы», составленный Медиаслужбой Центра Восточной медицины «Жас – Ай». Роман захватывающе повествует этапы жизненного пути Жасана Зекейұлы: детство, отрочество и периоды формирования в нём личности. Сквозная тема романа весьма актуальная. Роман и тем интересен, что во многих стремительно развивающихся событиях, в центре порой принимающих неожиданный оборот ситуациях действуют не вымышленные герои, а, действительно, жившие реально в тех краях люди, а именно такие, как: Тоқтық би, Уәйіс зәңгі, Шәріпхан төре, Мәми төре, Мамырбек төре, Шиау Ли, Жамса ноян, Үкіржап зәңгі, Мәсели, Бек – целитель, Тұрсынбек, Қазез, Шәрипа и т.д. Язык романа более чем богат и тем привлекателен, он чутко реагирует на пульс времени и убедительно даёт картины исторических событий в реалистической манере. Композиция романа отличается логически выдержанной стройностью, плотностью взаимосвязи между его частями. События в романе развиваются, вызывая в читателе нарастающий интерес и не надоедают. Чувствуется, что Жанат Ахмади владеет пером мастерски. *(Если Аллаху будет угодно, будет сделан литературоведческий анализ этого произведения).*

Гостям было предложено пройти за празднично сервированный стол для обеда, приготовленного из продуктов национальной кухни.

Как бы то ни было, не каждый второй способен открыть такой филиал и приглашать по этому случаю на торжество заслуженных, известных людей. Таких личностей у нас немного. Поэтому в пору бы объяснять всем, что мероприятие такое проводится не потому, что средств девать некуда, а это является способом служения своему

народу. Оно являет пример, достойный для подражания будущему поколению. Добрые старики наши разве не говорили, что после каждого из нас должна остаться добрая память, о которой будет говорить молодое поколение. Поэтому каждый человек дела, предприниматель, должен по особому сознавать свой долг перед обществом и работать, конкурируя с коллегами по цеху, и опережая время. Иначе развитие общества будет заторможено.

3-го, 6-го октября текущего года в Анкаре (*Турция*) состоялся Конгресс ученых «Новая Турция: стратегия образования и технологического развития». В работе конгресса приняло участие 214 ученых из 83 государств, а Турция была представлена 109 учеными. Перед учеными на конгрессе выступил Президент Турции Реджеп Эрдоган. Были подняты назревшие проблемы науки в прошлом и её перспективы в грядущем, способы разработки новых источников энергии, НАНО технологии, политики цифровой технологии. От имени Казахстана выступил академик Жасан Зекейұлы, который делился с коллегами своими новыми идеями, инновацией.

Жасан Зекейұлы вкратце свои мысли, связанные с проблемами здоровья людей, формулирует так: «- В понятие Восточная медицина входит и народная казахская медицина. По большому счёту казахская медицина и медицина всех восточных народов вместе представляют собой сокровищницу Восточной медицины. Её отличительная особенность заключается в том, что посредством точек на внешней стороне организма, обходясь без оперативного вмешательства, дается приказ внутренним органам по исцелению от беспокоящих болезней и что в организме человека обнаруживаются новые источники энергии, которые способствуют оздоровлению человека, не нанося ему никакого вреда».

В целом, когда речь заходит о Казахской и Восточной медицине, то приходит на память путеводитель национальной медицины «Шипагерлік Баян» (*«Слово целителя»*). Он дорог всем и каждому. До того люди лечились лекарственными травами, экскрементами различных зверей, руководствуясь наставлениями из сборников «Казахское целительство», «Народное целительство». К общему удовольствию, труд «Шипагерлік Баян» (*«Слово целителя»*) Өтейбойдака Тілеуқабылұлы нашёлся и был издан в соответствующей редакции. В нём довольно подробно интерпретируются методика лечения, методы диагностики и способы

приготовления лекарств от трав, обладающих целебными свойствами, и из экскрементов зверей. Нам же остаётся наследие нашего предка. Өтейбойдака, доставшееся нам, передать как бесценный дар национальной медицине, стимулируя им поступательное её развитие в дальнейшем. И в этих целях перед нами стоит задача открыть специализированный колледж, основать институт, а при них создать научно-исследовательские лаборатории, которые будут заняты подготовкой, выпуском новой генерации кадров. Такая работа уже проводится. Если быть конкретным, то Центр Восточной медицины «Жас – Ай» занимается не только лечением больных, но и научными исследованиями, готовит новое поколение кадров, востребованных временем. Общеизвестно, что постоянный поиск, неустанное изучение передового опыта, внимательное слежение за развитием современной науки одновременно работа над новыми проектами, инновации определяют решительным образом победную поступь цивилизации.

Центр Восточной медицины «Жас – Ай» ставит целью согласно плану Нации «100 шагов» обеспечить работой сотрудников и горячо поддерживает идею «ЭКСПО-2017», демонстрирующую достижения нашей страны перед всем миром. В этом плане цель «Жас-Ай» конкретна, установки неизменны, душа её чиста - беззаветное служение народу.

Центр вот уже как 8 лет на свои средства издаёт медицинско - информационный журнал «Жас – Ай».

В своей сфере непревзойденный доктор, облечённый доверием народа, ставший главным героем настоящей статьи, известный специалист Жасан Зекейұлы вот уже 12 лет работает безупречно в системе здравоохранения. Всё это воспринимается как первая победа, добытая им. Работа в начале своей деятельности на родине предков, потом она станет ступенью последующих успехов в настоящее время, затем – и залогом достижений в будущем. Пожалуй, и поэтому открывается филиал Центра Восточной медицины «Жас – Ай» в Астане. Вот в эти годы Центр, находящийся в Алматы, вылечил более чем 70 000 больных. 10 000 из них прошло курс лечения бесплатно. 3500 семьям было подарено счастье иметь детей. Те, кому был вынесен вердикт - неизлечим (*после инсульта*), были поставлены на ноги. Здесь тысяча детей, страдавшие ДЦП (*детский*

церебральный паралич), обрели ни с чем не сравнимую радость быть самостоятельными.

Центр ежегодно оказывает материальную помощь Дому престарелых. И поэтому Организация ветеранов РК в мае текущего года приняла Жасана Зекейұлы восьмьдесят первым членом Совета. «Жас – Ай» уделяет особое внимание делу сохранения и укрепления здоровья наших дорогих стариков. А его забота о больных детях и матерях – это уж тема отдельная для другой статьи.

Как бы то ни было – мне представляется - говорить, писать о человеке сердечно подарившем тысячам уникальную возможность быть здоровым после перенесенных неисчислимых страданий. Мы в долгу перед матерями за то, что пришли в этот мир, а перед врачами – за своё физическое благополучие.

Не исчерпать купель благодарности людей, не передать словами сердечную приязнь пациентов такому врачу от Бога, дорогому другу Жасану Зекейұлы, успешно справляясь со своими функциональными обязанностями, создавшему крупные лечебно-оздоровительные центры в Алматы и Астане.

Мне-то думается, что этой одной статьёй невозможно достаточно полно описать чисто человеческие и профессиональные достоинства Жасана Зекейұлы. Каждый, кто поговорит с ним просто душа в душу, почувствует от его бархатного баритона духовную близость брата к брату и заботу родного для Вас человека. Меня он по сей день удивляет: его уникальный дар радовать каждого, кого видит, с кем сталкивает жизнь. На редкость общительный. Надо говорить, писать о Жасане Зекейұлы, пропагандировать его идеи по сохранению и укреплению здоровья родного народа. Необходимо и очень, чтобы все знали, как он умеет творить добро людям.

МЕН КӨРГЕН ЖӘКЕҢ...

*Сүйер ұлың болса, сен сүй, сүйінерге жарар ол!
Абай Құнанбайұлы*

Жер мен аспанның тұтасқан тұсын- көкжиек десек, сол көкжиектің иесі де, киесі де- қыран деседі. Иә «рух көктен, дене жерден» деп Абай атамыз айтқандай, бұл екі қанатты, бір құйрықты көк тағысының тегін де, қадірін де қазақтай білетін кім бар екен, сірә?

Қыран қияда ғана қалықтап, құзға ғана ұя салатын өте кірпияз құс. Бірақ, оның ілетіні төменде. Ол шамамен 3000 метрдей биіктіктен төмендегі бір емес, ондаған қасқырды, жүзден аса тұлкіні, мыңдай қоянды көрсе де-оның біреуін ғана алады екен. Саналы адамның биіктігі де солай, ондаған, жүздеген, мыңдаған мамандықты көріп тұрса да, дәл қазір қайсысын таңдау керек екенін біледі. Соны таңдайды. Яғни, сенің де қыран сияқты өз әлеміңнен биікте тұруың керек. Мен көрген Жәкең сондай жан: өмірге қажетті көп мамандықтың ішінен өз мамандығын дәл тапқан. Сондықтан да болар, ол кісі еңбегіне де бағытына да адал.

Кеше, - 13-шіақпанда Семейден Астанаға жету маған оңайға соқпады. Мына орыстарда «13» деген бәлендей оңған сан емес деп жатады ғой, әйткенмен, біз қазақпыз ғой деп жолға шығып кеткен едім. Боран. Жол жабық. Жолаушылардың көпшілігі алған билеттерін қайта өткізіп, әбігерге түсіп-ақ жатыр. Содан не болса да «нар тәуекел» деп поезбенжиырма сағат жүріпөтырып, Ел Ордаға әуірімдеп зорға жеттім-ау, әйтеуір. Келсем, Астананың ауа-райы да долы қатынның мінезіндей аумалы-төкпелі болып тұр екен. Одан қонақ үйге келгенше сағат түнгі бірден асып кетіпті. Жәкеңмен кездесудің бүгін сәті түспеді...

Жәкең, ол- Жасан Зекейұлы «Жас-Ай» медициналық орталығының Бас директоры, «Жас-Ай» медициналық-ақпараттық журналының Бас редакторы, ҚР Денсаулық сақтау ісінің үздігі, Вена халықаралық университетінің «Құрметті профессоры», халықаралық «Сократ» атындағы орденнің, БҰҰ-ның «Құрмет белгісі» орденінің және ҚР «Ерен еңбегі үшін» медалінің иегері, медицина

ғылымдарының докторы, профессор, академик, алтын ине ұстаған алтын жігіт!

Дүниедегі ең қымбат құндылық- адам және оның өмірі десек, дәрігер-осы екеуінің қорғаушысы. Былай қарасаң, адамды құтқару оңай сияқты. Бірақ жеме-жемге келгенде оған дәрігерден басқа ешкімнің жүрегі де дауалап, батылы жетпейді. Әрине, мұндай ақиқатты сөзбен айтып жеткізу мүмкін емес. Оны тіпті көп сөзбен де баяндап бере алмайсың...

Дегенмен де мақаламның әлқиссасын Жәкеңнің айналысып жүрген саласы - Шығыс медицинасынан бастайын.

Негізінде, Шығыс медицинасының бүгінде жалпы жұрт жүгініп жүрген батыс медицинасынан мынадай айырмашылықтары бар екен:

Біріншіден- аурудың себебін адамның тұла бойындағы қанды үздіксіз айналысқа түсіріп, оның іс-әрекетін реттеп отыратын қос-қостан 12 жұп жан арнасынан (*каналдан*) іздейді. Сол арналармен адам денесіндегі 700 жан нүктелері жалғасып тұратындықтан, ауруды жазу үшін сырқат ағзаға тікелей емес, сол нүктелерге ине қою арқылы әсер етеді. Ал инені қоюдың (*қалай бағыттаудан бастап*), ауыруға әсерін күшейтудің (*инені тоқпен, шөппен қыздыру т.б*) әдіс, тәсілі сан қырлы болып келеді;

Екіншіден- батыс медицинасында қолданылатын химиялық дәрі-дәрмектер ауырған ағзанды сауықтыруға тиімді әсер еткенімен, екінші бір сау ағзаға кері әсерін тигізеді. Ал Шығыс медицинасы дәрілік қасиеті бар шөптер мен табиғи өсімдіктерден жасалған дәрі-дәрмектерді ғана қолданатындықтан, кері әсері болмайды;

Үшіншіден- басым көпшілік ауыруға диогназды тамыр басу арқылы қояды. Адамның қалыпты тамыр соғысының 80 түрі бар. Сол неше 100-ген аурудың белгісінен көрініс беріп, адамның түйсігі мен санасына және қолының сезімталдығына да хабар береді.

Бүгінде Жәкеңнің Алматы мен Астанада ашқан қос бірдей медициналық орталығы халыққа алқаусыз қызмет көрсетуде.

Атадан балаға мирас болып келе жатқан емшілік, шипагерлік өнерінің кәусар бұлағынан қанып ішкен адалдығы артық ағаның, азаматығы алыстан көрініп тұратын Жасан Зекейұлының науқастардан бөлек айналасындағыларға үнемі шапағатын тигізіп, көмек қолын созып жүретін зор адамгершілігі үшін де, дүйім жұрт ол кісіні- «Жәке» деп үлкен құрметпен атайды. Мұны жай ғана дабыра сүйіспеншілік те, айқайшыл адалдық та емес, күллі қазақ қоғамының

ой-пікірі деп қабылдаңыз. Өйткені адам неге бейім болса, соған бейіл болады екен ғой. Жәкеңнің әдеті де сондай, кісіні көрген бойда жақсы шырай танытып, таза пейіл, сыйластық көңілмен: - Оу, бауырым, келіп қалыпсың ғой! – деп сәлем беріп шұрқырай амаңдасады. Үй-жай, бала-шағадан кейін, күн райын, жұрт жайын әңгіме етіседі. Адамгершілік деген- осы!

Біздің қадырлы ағамыз, қазақтың біртуар қасиетті, асыл ұлдарының бірі - Жасан есімді талмайтын, таусылмайтын, тайсалмайтын мәрт азаматпен бес жылдан бері бірімізді- біріміз ертеден білетін адамдардай жүріс- тұрысымыз, көңіл- қошымыз, дәм- тұзымыз араласып, біріміз - аға, екіншіміз - іні ретінде сыпайы сыйластық тауып келе жатырмыз. Жәкеңнің ақ жарқын жүзі, үлкен жүрегі, өмірді терең білетіндігі, айтқан сөзінде тұратындығы маған үлкен үлгі бола білді. Ол кісінің өзіне де, өзгеге де қатаң талап қоя білетін және босбелбеулік пен салғырттықты жаны сүймейтін, ондайға мейлінше жиіркене қарайтын сырбаз адам екеніне осы уақыт аралығында әбден көзім жетті.

Жәкеңнің алды мектеп сықылды. «Ақиқатты ағадан ізде, ақиқатты солар біледі» дегендей, ол кісі қате сөйлеп тұрғанның, не бір істе мүлт кеткен адамның қателігін бірден көрсетеді, оған кішіпейілділік немесе жалған ұялшақтық көрсетіп әуре болмайды да, барын айтады. Бірақ адамның сағын сындырмай, сондай бір бауырмалдықпен айтады. Мен Жәкеңнің бұл кісілігін былайша жеткізгім келеді: мына моңғол етігінің неге өкшесі жоқ, бас жағы неге қайқы болады? Оның себебі, адам аяғымен жер басып жүргенде етіктің қайқы басы шөпті жапырмайды, өкшесі жоқ болғандықтан, шөптің тамырын қиып кетпейді екен. Көшпелі елдің экологиялық мәдениеті деген осы. Міне, Жәкеңнің адамға деген қарым-қатынасы да осыған ұқсас.

Әрине, мынау бес күндік жалғанда кез-келген адамның ағат басуы мүмкін ғой, пенденің аты - пенде дегендей...

Бірде, осындай бір жағдайды басымнан өткерген едім. Сонда Жәкең көлденең кісідей аспай-саспай ақылға салып, өзінің жасының, жолының үлкен екенін сездіргендей сәл ойланып отырды да, дауысын жұмсартып: «Бауырым, әдеп бойынша үлкендердің алдына көп түсе берме. Олардың арасында сенің адал көңіліңді дұрыс ұғатындар да, ұқпайтындар да бар. Содан сақ бол!» - деді. Мен ағамның тура мінезін бұрыннан білетінмін, ал мына зілінен кейін тұрған жерімде

шегеленіп қалғандай болдым. Үлкеннің айтқаны кішіге заң ғой, сол әдетімше бірден тиыла қалдым. Біраз уақыттан кейін бәрін ұмытып кеттік. Жәкеңнің мінезі осы.

«Ешкімге ешқашанда өзің туралы көп әңгімелеме. Адам қызғанған кезде, соқыр адам көріп, мылқау адам сөйлеп, ал саңырау адам естіп кетеді» дегендей, кісі жақсылығын өзі емес, өзгенің айтқаны қандай жақсы. Адамның тағдыры дұрыс қалыптасуы үшін дер уақытында әрі дарынды болып тууы керек деп жатамыз ғой. Өз қатарластарына өнегелі ісімен үлгі болып жүргенелге қадірі бар қазақ зиялыларының бірі - Жасан Зекейұлы бүгінде әлемге танымал тұлғалардың санатына қосылды. Ол туралы Еуропада, Америкада, Жапонияда, Ресейде, Қытайда жазылып та, айтылып та жатыр. Әйткенмен біз бір нәрсені түсінуіміз керек. Жәкеңдей өз ортамыздан суырылып шыққан даңқты тұлғаларымызды өзіміз таныта алмасақ, керісінше, бір-бірімізбен айтысқа түсіп, керегі жоқ дүние сөзі үшін қотыр тілімізді безеп, қызылкенірдек болып жатсақ, оларды жұртқа қалай танытамыз? Заманымыздың ұлы ойшылы Күңфудзы: «Миллиондаған шашымның талшықтары ағарды. Соның мың талы өзімнің қайғы-қасіретімнен, ал қалғандары оңбағандардың маған көрсеткен азабынан ағарды» деген екен. Мен Жәкеңе жолдас болып, жанына ергелі оның басынан өткен небір тайғақ кешулі тағдыры туралы өзгенің өңі түгілі түсіне де кірмейтін сұмдық оқиғаларды көп естіп, жүрмін. Мәселен, ол кісінің табан ақы маңдай тері арқылы бел қайыстырар бейнетпен және тартыспен жеткен жетістігін күндеп, соңына шам алып түскендердің озбырлығына екінің бірі шыдас бере алмаушы еді. Сол жаңдайшаптар 3 жылдан аса Жәкеңнің жүйкесін жұқартып, жанын жегі құрттай жеген. Ұсақ-түйек қоқан-лоқыларды айтпағанда, бірнеше рет оның өміріне қастандық та жасалған. Тіпті, соңынан көлеңкедей ерген қорқаулар мен жансыздар Жәкеңді сонау Малайзияда жүргенінде тамағына у қосып беріп өлтіре де жаздаған. Жәкең сол уланғаннан кейін 4 күн бойы көз іле алмай қойған ғой. *(Егер адам баласы 7 күн ұйықтамаса, о дүниелік болып кететін көрінеді)*. Дәрігерлер де әбден сасқалақтайды. Болмағаннан соң, Қазақстандағы ет жақын туыстарын шақыртып, оларға қол хат жаздыртып алады. Өйткені ана салынатын уколдан адамның тірі қалуы 1% ғана екен, ал тірі қалған жағдайда мүгедекке айналуы мүмкін деседі. Бірақ, үміт те жоқ емес дейді. Егер тірі қалса, оның өмірі жақсы жағына қарай 100% өзгереді деген екен. «Аққа құдай

жақ!» деген емес пе, сол жолы құдай сақтап қалды, Жәкеңді. Енді, мінеки, қазақтың бағына жаратылған арда азаматымыз ортамызда жүр, Тәубә!

Оу ағайын, сендерден өтінемін! Жақсыларымызға «көзқамандық» (*көзқаман* – көзді алдап қамастыру немесе шағыстыру) жасамайықшы! Қанден итше арсылдап, олардың балағына жармаспайықшы, көңілдеріне кірбің түсіріп, жүректерін тырнап алатын қырт сөз айтып, жандарын ауыртпайықшы, оның керегі не? Ондайларды біздің қазақ: «Қортық ой, қызғаныштың қызыл иті» дейтін емес пе еді?! Иә, ренжітетін сөз - қараңғыда атылған жебе секілді: ол көрінбейді, бірақ ауыр жарақаттайды. Осы шалақ байталдың құйрығындай қысқа ғұмырда бір - бірімізді ренжітпей өтіп, асқынған істі де ақылмен шешкенге не жетсін, шіркін? Әйтпесе, қып-қызыл былшылмен елді дүрліктіріп, өзі жазған арыздың өртінен өз ары күйген адамдар аз дейсің бе, мына бес күндік жалғанда?!..

Ертеректе мынадай бір оқиға болған екен. Қараңғы түнде зағип кісі қолына шам ұстап су алуға құдыққа шығыпты. Оны көрген әлдекім: «Саған шамның не керегі бар. Онсыз да жолды көрмейсің ғой» дейді. Сонда ол: «Көрмесем де көзі көретіндер мені соғып кетпесін деп, ұстап келемін» депті. Иә, адамгершіліктен ада, мейрімнен мақұрым, әдептен әрі әлдекімдер қағып-соғып кетпес үшін де, әрдайым ақылдың шамын жағып жүріндер, адамдар! Ал іштеріңді өртеген қайғы болса, құмға жазыңдар, қуаныш болса, тасқа жазыңдар немесе «қуаныш бөліссе көбейеді» деген, оны елмен бөлісіндер!!

Десек те, әйтеуір, бір кем дүние бар: тау да алыстаған сайын сұлбасы зорая түседі, бірақ тым тез шөгеді...біз оны байқамаймыз, көрмейміз, ұмытамыз... олай болмайды ғой!

Биыл Жәкең ерді жасы 50-ге келеді. Былай қарап көрсеңіз, 50 жас та көп емес сияқты. Бірақ «елу деген жасыңыз, ол да бір көшкен ел екен» - деп Бұхар жырау жырлағандай, бұл жас- адамның рухани болмысының өсіп-жетілуіндегі «керемет кемел жас» болып табылатын көрінеді. Ал атам қазақтың дәстүрлі мәдениеті бойынша айтқанда: жасыңыз құтты болсын, жасыңызға жас қосылсын, құрметті Жасан Зекейұлы. Игі істеріңіздің қашанда оңға басуына, әр қадамыңыздың қарымды болуына, ел-қоғам алдында абыройыңыздың арта беруіне шын жүректен тілектестік білдіремін!!

Әлбетте, адам парқын танып - білудің өзі де бір қасиет деп жатамыз. Бірақ, әркімнің таным-түсінігі әр алуан ғой. Әйтсе де, Жәкең сияқты жыл басындай жаңашыл адам хақында жазу соншалықты жеңілжәне оңай емес. Өйткені ол кісі туралы жазу үшін сенің адамгершілігің, тазалығың, білімің де соған сәйкес келуі керек екен. Тіпті, жүз жасап ғұмыр кешкен адамдардың ішінде де ол кісі сияқты игілікті істерді жасай алмай кеткендері қаншама. Тек қана мұндай тұлғаға деген шынайы құрмет пен сүйіспеншіліктің өзін де әрқайысымыз әрқалай жеткізіп жүрміз ғой. Әрине, ол түсінікті де. Еңбегімен көпке танылған саңлақтың адами келбетін жасап шығу кім көрінгеннің қолынан келмесі анық. Әйтсе де, бұл шағын мақаламды оқырманға ой салу деп біліңіз. Егер, Алла денсаулық берсе, келешекте оны әрі қарай тереңдетіп жазармын!

Әкенің тәрбиесі ұлына жалғасады, немересіне беріледі, шөбересіне жетеді демекші, Жәкеңнің бесінші атасы болып келетін Бек әулиеден ауылдастары: «Қасиетті әулие, Сіздің киелі өнеріңіз ұрпақтарыңызға жалғаса ма?»- деп сұрапты. Сонда бабамыз: «Менің шөберелерімнен кейінгі ұрпақтарымнан көрінетін болады» деген екен. Міне, бүгінде сол ұлы бабасының айтқаны айнымай келді.

Үлкенді үлкен деп, кішіні кіші деп сыйлай білетін Жәкеңнің тойған қозыдай бағылан көрінісі кімді де болса өзіне тартқандай. Ол үнемі жол үстінде: қашан көрсең де Алматы мен Астанаға алма кезек қатынап жүргені. Не деген жілік майы қалың адам, десеңші? Ұзақ жол жүрсе де, түнде көп отырып ерте тұрса да, шаршадым деп айтпайды және не әңгімеде, не жұмысқа да ерінбейді ғой. Енді қайтпек керек? Екі қалада да ол кісінің жолына қарап, екі көздері төрт болып, қаншама дімкәс жандар тағатсыздана күтіп отырады. Ол екі өкпесін қолына алап соларға асығады. Өйтпесе болмайды. Тостырып қоюға шыдамы құрғыр жетпейді. Мінеки, содан бері қарай 12 жылда зулап өте шықты. Аз ба, көп пе 70 мыңдай сырқаттың еміне шипа тапты, оның 10 мыңдайына тегін ем-дом жасады, 5 мыңнан астам анаға бала сүю бақытын сыйлады. Өстіп, қаншама үйге сәулесін, көңіл нұрын шашты десеңші? Мұның сыртында толып жатқан қайырымдылық шараларымен қоса басқа да қоғамдық жұмыстары бар...оның бәрі БАҚ-та, ғаламторда, телевидение мен радиода самсап тұрғандықтан, ежіктеп, тізбектемей-ақ қояйын!

Біздің қазақ әңгіменің түп-тұқиянын жөн-жоралғы, жол-жосық, ата-текті қазымырлана сұраудан бастайды және түк қоймай

біліп алады. Содан: «Еее... қарға тамырлы қазақпыз ғой. Сұрастыра берсең, қойнындағы әйелің қарындасың болып кетеді деген...осымен тоқтайық!» дейді. Ой, Алла-ай, Қожанасырлығы мен Алдаркөселігі қоса жүретін қайран қазағым-ай!

Осы үрдіспен мен де Жәкеңнің ата-бабалары жөнінде аз-кем мәлімет бере кетейін. Ұлы бабасы - «Бек тәуіп», «Бек емші», «Бек әулие» атанған қасиетті адам қытайдың Тарбағатай аймағындағы Өшеті, Орқашар, Қоржын Түбек өңірлеріне есімі мәлім болған айтулы тұлға. Бек емші өзінің қосшы адамдары арқылы адыраспан, жалбыз, құрт шөп, алтын тамыр, адамшөп сияқты дәрілік шөптерді қоржын-қоржын етіп жинап, сол шөптерден жасалған түрлі дәрілерді түйеге теңдетіп, Алтай, Тарбағатай, тіпті Іле өңірін аралап жүріп, сырқаттарды емдегені күні бүгінге дейін ел аузында аңыз болып айтылып келеді. Бек әулиенің атағы кезінде қытай императорының назарына жеткені жөнінде қытайдың «қасиетті адамдар мен киелі орындар» жайлы көне зерттеу жазбаларында сақталған. Оның емшілік, көріпкелдік, әулиелік қасиеттерін туған-туыс, бала-шағаларына аманаттап жеткізген Жәкеңнің өз әкесі- Зекей Тұрсынбекұлы еді. Ол кісі мемлекеттік қайраткер болатын. Ал атасы-Тұрсынбек өз тұсында ел сөзін ұстаған атқамінертұғын. Ол Уәйіс зәңгі, Мауқара шешен, Мүштари палуан, Мамыраздық зергер, Бәзғалым күйші сияқты сол кездің тектілерімен тізе қағыстырып бірге жүрген зерделі жан еді. Осындай адамдардың ұрпағы- Жәкең қайдан осал болсын!

Мен енді, осы мақалама Жәкең жайында бар естіген, көрген-білгенімнен түйген ойларымды жинақтап, әсте де сыйғыза алмаспын. Бар болғаныбұл азаматтың кейбір қырларын тіліме тиек еткенім ғой...

Біздің қазаққа Алланың берген бір ғажайып сыйы бар, ол-қонақжайлылық. Жәкең де нағыз қонақжай қазақтың өзі. «Ер сарқытын ер жейді» дегендей, жұмыстан кейін мол дастарханын жайдыртып қойып, әңгіме шерткендегі оныңсән-салтанаты қандай десеңші, сөз саптасы тіпті ғажап?! Ол қонақтың, кісінің көп келгенін жақсы көреді. Әсіресе, өнерді шексіз сүйетін, оған өзіндей ден қойған адамдарды аса құрмет тұтады. Олар келсе, құда күткендей құрақ ұшады. Ондайда дастархан басы ән-жырсыз болушы ма еді? Жәкең қолына аккардеоны алып «ауылдың алты ауызын» айтады, алқонақтарға «қонақ кәде» жасатады. Сөйтіп бір жасап қалады. «Өнер, оның ішінде әнмен, күймен емдеу терапиясы бар. Баяғыда

менің бабам Бек емші де бұл әдісті қолданған деседі. Өйткені, адам ән айтқанда не күй тартқанда содан өзге ештеме ойламайды, бар-ынта жігері әннің сөзі мен әуенінде, күйдің құлағында болады. Содан адам жан ләззатын алады, жүйке, жүрек қан тамырларында мейірімді гармондар көбейеді» дейді Жәкең. Әйтеуір, ол кісі жүрген жердегі отырыстың да, сөздің де әдебі күшті. Орынсыз «әйт, шәйтқа» көнбейтін жылқы мінезді қазекеңнің өзі, ол тағы не айтар екен деп Жәкеңнің лебізін тосып отырғаны... Иә, солай! Әр адам жасына қарамай рухани шуаққа, жылы сөзге әрқашан да зәру емес пе? Ол отырған жердегі қызу әңгіменің тиегі ағытылғанда төңірегінде көңілділік пердесі пайда болады. Оған өзім талай мәрте куә болып та жүрмін. Ән мен жырына қоса, сөзге шешен, майда тілді, биязы сөйлейтін Жәкең көптің алғысына бөленіп, оларды тамсандырып, таңырқатып тастайды. Жұмсақ қоңыр дауысымен сөйлегенде сөздің майын ағызып отырып, тіршіліктің жайын да қаз қалпында жеткізетін құнды әңгімелерді тәттілеп айтудың да қас шебері болып алған. Мұны өзі «сөзбен емдеу терапиясы» деп атайды. Иә, адамды өлтіретін де, емдейтін де - сөз екені рас! Онымен әрбір кездескен отырыста Жәкең мың сан мағыналы ғибратты сөздерді айтып отырады. Құйып алар құлағың, түсініп алар түйсігің болса, болғаны. Ықыласпен тыңда. Оның тыңдаушыға беретін рухани әсері де зор, ешкімнен естімеген келелі ой, кестелі сөз де естисің. Қазір де сөйлесе елді қаратады. Қызметсіз-ақ өзімен санастырады, қызметте болса, тіптен әңгіме артық. Осы көркем мінезімен және адал ісімен Жәкең халық арасында сыйлы, үлкен мәртебеге де ие. Қазаққа, қазақты түсінер, елін елдей, жерін жердей сүйе алатын және «жоқ» деген жерге «бардың» шырағын алып баратын Жәкеңдей атпал азаматтар көптеп қажет-ақ!

Жәкеңнің ең бір ерекшелігі: ол әр ісін жеті ойлап бір түйетін аса іскер, жасампаз, жаңашыл жан екенін өзінің атамекеніне жеткенде де бірден танытты. Ол келген тұс-миллиондаған қазақтың ұлттық санасы, қазақи болмысы әлсіреген, турасын айтқанда, оны кеңес империясы біржола жұтуға айналған, ұлттық рухтың білте шамдай өлеусіреген тұсы еді. Иә, сол бір аласапыран шақтағы қазақтың хал-жағдайын айту дегеніңіз - кәдімгідей миға салмақ түсіріп, әрең қорытылатын әңгіметұғын. Негізінен, қазақы түсінікті бойларына лайықты сіңірген және қазақы дәстүрді сақтай білген де алыстан ат арытып келген сол ағайындарымыз болатын. Міне, солар ұлтқа

ұйытқы да бола білді. Жәкең де «Қазаққа не береміз? Қазақты қайтсек жетілдіреміз?» деп, салғаннан ел мүддесі, ұлт мұраты үшін үлкен бір қауырт жұмысқа ілікті де кетті. Көп жұмыс істеді. Оның адамдық болмысының өзі де осы ұлтжандылығы мен еңбекқорлығында жатыр.

Ал Жәкеңнің мәрттігі - жан-жағындағы жақсы-жайсаңдарды жарылқап жүретіндігінде және оларды жәбірленуге жібермейтіндігінде, ал жамандардың жүрегін жегідей жейтіндігінде, сонымен қатар, жөн-жоралғыны жөнімен жасайтын және ерінінен енші беретін «тусаң ту» дейтіндей биік тұлғалы азаматтығында дер едім.

Қазақта ең бір сүйсінген, адами қасиеттің бәрін бойына жинақтаған кісі туралы берілген бір мінездеме бар, ол: «Азамат!» - деп бір-ақ ауыз сөзбен түйінделетін баға екен. Міне, мен көрген Жасан Зекейұлы сондай - азамат!

Мақсаты биіктеген сайын адам да рухани толыса береді екен-ау. Сол үшін де баласы әкесінен, інісі ағасынан озу шарт. Мәселен, бізден гөрі бүгінгі буын ақылдырақ. Аталарымызға қарағанда біз алға шықтық. Бұл ұлтымыздың азғындамауы үшін де керек. Сонда ғана асыл тектілік тұқымымызда сақталады, тұқым қуалайды және текті тұқым дами түседі. Ол алға жылжу. Болашаққа көз тігу. «Мәңгілік Ел» болу үшін де үнемі алға жылжып отыру қажет. Өйтпесе, адамзат дамымайды.

Рухы үнемі от-жалын шашып тұратын Жәкеңнің «қазағым» дегенде, шығарда жаны бөлек. Әрі аузынан Алласы, қолынан алтын инесі түспейді. Ол кісінің қалта телефонына қоңырау шалып: «Жәке, қалыңыз қалай?» десеңіз, «Алла деп, жүріп жатырмыз!» дейді.

Жалпы сіз, жаратушыны есіңізге алып: «Уа, Алла тағала!», - деген сәтте бойыңызда қандай өзгерістер болатынын білесіз бе? Мәселен, Голландияның Амстердам университетінде жүргізілген зерттеулердің нәтижесі ғалымдарды таң қалдырған. Алла Тағаланы көп еске алу барысындағы: «Уа, Алла тағала!», - деген сөз уайымды басып, қан қысымын қалпына келтіреді екен. Ғалымдар мұндай қорытындыға жеті жыл бойы мұсылман және мұсылман емес ауруларға жүргізген зерттеулердің нәтижесінде көз жеткізген көрінеді. Әсіресе «Уа, Алла тағала!» деген сөз депрессия мен уайымға ұшырағандарға жақсы көмектескен. Негізі ғалымдар зерттеу барысында науқастарға «Тәңір» деген сөзді араб тілінде айту шартын

қоймаған. Науқастың барлығы бұл сөзді өз тілінде айтқан. Дегенмен, сол зерттеу кезінде ғалымдар өзге сөзге қарағанда «الله» (Алла) сөзінің ерекше әсерін анықтаған. Себебі, «الله» (Алла) сөзіндегі бастапқы «а» әрпін айту барысында кеуденің үстінгі жағы әрекетке түсіп өкпенің аузы ашылады. Ал бұл өз кезегінде өкпеге ауа кедергісіз баруына ықпал етеді. Ал «الله» (Алла) сөзіндегі «Л» әрпін айтқанда тіл таңдайға тиіп демді бір мезетке тоқтатып, нәтижеде демді ретке келтіреді. Ал «الله» (Алла) сөзіндегі «һ» әрпі айтылғанда екі өкпені жүрекпен байланыстыратын тамыр әрекетке түсуінен жүректің соғуы қалпына келеді екен. «Алланың өзі де рас, сөзі де рас» деген осы болар!

Өткен 2016 жылы "Жас-Ай" Шығыс-Тибет медицина орталығына Халықаралық Еуропалық медициналық қауымдастығының, ОКСФОРД (Англия), ЕМА- және басқа да ұйымдардың бірлесуімен "Халықаралық үздік клиника" деген атақ берілді. Оның № 022 сертификаты және екі медалі куәлігімен қоса Жасан Зекейұлына салтанатты түрде тапсырылды.

Биіктікті бетке алып, көкжиекке ұмтылған қыран сияқты Жәкеңнің де екі қанаты бар, біреуі- ғылымда, екіншісі- кәсіпте. Міне, ол осы екі тізгінді де бүгінгі күнге дейін тең ұстап келе жатыр.

Жан-дүниесі мұнтаздай таза һәм сәнді және жылы сөзі мен бата-тілегін аузынан үзбейтін Жәкеңдей жайсаң жанға БАР БОЛЫҢЫЗ ЖАҚСЫ АҒА дегім келеді!

Ақжолтай газеті. №5 (30) наурыз. 2017 жс.

MEN KÖRGEN JÄKEŇ...

*Süy`er ulñ bolsa, sen süy`, süy`inerge jarar ol!
Abay` Qunanbay`ul*

Jer men aspannıñ tutasqan tusın- kökjïek desek, sol kökjïektiñ iesi de, kïesi de- qıran desedi. İä «rwx kökten, dene jerden» dep Abay` atamız ay`tqanday`, bul eki qanattı, bir quy`rıqtı kök tağısınñ teğın de, qadirin de qazaqtay` biletin kim bar eken, sirä?

Qıran qıyada ğana qalıqtap, quzğa ğana uya salatın öte kirpıyaz qus. Biraq, onıñ iletini tömende. Ol şamamen 3000 metrdey` büiktikten tömendegi bir emes, ondağan qasqırdı, jüzden asa tülkini, mıñday` qoyandı körse de-onıñ birewin ğana aladı eken. Sanalı adamnıñ büiktigi de solay`, ondağan, jüzdegen, mıñdağan mamandıqtı körip tursa da, däl qazır qay`sısın tañdaw kerek ekenin biledi. Sonı tañday`dı. Yağñı, seniñ de qıran sıyaqtı öz älemiñnen büikte turwıñ kerek. Men körgen Jäkeñ sonday` jan: ömirge qajetti köp mamandıqtıñ işinen öz mamandığın däl tapqan. Sondıqtan da bolar, ol kisi eñbegine de bağıtına da adal.

Keşe, - 13-şiaqpanda Semey`den Astanağa jetw mağan oñay`ğa soqpadı. Mina orıstarda «13» bälendey` oñğan san emes dep jatadı ğoy`, äy`tenmen, biz qazaqpız ğoy` dep jolğa sıǵıp ketken edim. Boran. Jol jabıq. Jolawşılardıñ köpşiligi alğan bileterin qay`ta ötkizip, äbigerge tüsip-aq jatır. Sodan ne bolsa da «nar täwekel» dep poezbenjürma sağat jüripotırıp, El Ordağa äwpirimdep zorğa jettim-aw, äy`tewir. Kelsem, Astananıñ awa-ray`ı da... dolı qatınnıñ minezindey` awmalı-tökpeli bolıp tur eken. Odan qonaq üy`ge kelgenşe sağat tünge birden asıp ketipti. Jäkeñmen kezdeswdiñ bugün säti tüspedi...

Jäkeñ, ol- Jasan Zekey`ulımedicına ğılimdarınñ doktorı, professor, akademik, "Jas-Ay`" medicına ortalıǵınıñ bas direktorı, "Jas-Ay`" medicınalıq-aqparattıq jwrnalınıñ bas redaktorı, QR Densawlıq saqtaw isiniñ üzdigi, Vena Xalıqaralıq wñwersitetiniñ «Qurmetti professorı», Xalıqaralıq «Sokrat» atındağı ordenniñ, quramına 193 memleket kiretin Birikken Ulttar Uy`ımınıñ Xalıqaralıq «Qurmet belgisi» ordeniniñ iegeri jäne QR «Eren eñbegi üşin» medaliniñ iegeri, altın ine ustağan altın jigiti.

Düniedegi eñ qımbat qundılıq- adam jäne onıñ ömiri desek, däriger-osı ekewiniñ qorğawşısı. Bılay` qarasañ, adamdı qutqarw oñay` sıyaqtı. Biraq, jemejemge kelgende oğan eşkimniñ jüregi dawalap, batılı jetpey`di.

Ärine, dÄrigerden basqa...munday` aqıqattı sözben ay`tıp jetkizw mümkin emes. Onı tipti köp sözben de bayandap jetkize almay`sıñ...

Degenmen de, maqalamnıñ älqıssasın Jäkeñniñ ay`nalısıp jürgen negizgi salası-Şıǵıs-Tıbet medicınasına qaray` oy`ısay`ın. Şıǵıs-Tıbet medicınasınıñ büginde jalpı jurt jüginip jürgen batıs medicınasınan minaday` ay`ırmaşılıqtarı bar eken:

Birinsiden- awrwdıñ sebebin adamnıñ tula boy`ındaǵı qandı üzdiksiz ay`nalisqa tüsirip, onıñ is-äreketin rettep otıratın qos-qostan 12 jup jan arnasınan (*kanaldan*) izdey`di. Sol arnalarman adam denesindegi 700 jan nükteleri jalǵasıp turatındıqtan,awrwdı jazw üşin sırat aǵzaǵa tikeley` emes, sol nüktelerge ine qoyu arqılı äser etedi. Al ineni qoyudıñ (*qalay` baǵıtawdan bastap*), awırwǵa äserin küşey`twdıñ (*ineni toqpen, şöppen qızdırw t.b*) ädis, täsili san qırlı bolıp keledi;

Ekinşiden- batıs medicınasında qoldanılattın ximiyalıq däri-därmekter awırǵan aǵzañdı sawıqtırwǵa tüimdi äser etkenimen, ekinşi bir saw aǵzaña kerı äserin tıgizedi. Al Şıǵıs medicınası dÄrilik qasieti bar şöpter men tabiǵi ösimdiklerden jasalǵan däri-därmekterdi ğana qoldanatındıqtan, kerı äseri bolmay`dı;

Üşinşiden- basım köpşilik awırwǵa diognazdı tamır basw arqılı qoyadı. Adamnıñ qalıptı tamır soǵısın 80 türi bar. Sol neşe 100-gen awrwdıñ belgisinen körinis berip, adamnıñ tüy`sigi men sanasına jäne qolınıñ sezimtaldıǵına da xabar beredi.

Büginde Jäkeñniñ Almatı men Astanada aşqan qos birdey` Şıǵıs-Tıbet medicınalıq ortalıǵı xalıqqa alqawsız qızmet körsetwde.

Atadan balaǵa miras bolıp kele jatqan emşilik, şıpagerlik öneriniñ käwsar bulaǵınan qanıp işken adaldıǵı artıq aǵanıñ, azamattıǵı alıstan körinip turatın Jasan Zekey`ulnıñ nawqastardan bölek ay`nalasındaǵılargada ünemi şapaǵatın tıgizip, kömek qolın sozıp jüretin zor adamgerşiligi üşin de, dtüy`im jurt ol kisini- «Jäke» dep ülken qurmetpen atay`dı.Buljay` ğana dabıra süy`ispensilik te, ay`qay`şıl adaldıq ta emes, külli qazaq qoǵamnıñ oy`-pikiri der edim. Öy`tkeni, adam nege bey`im bolsa, soǵan bey`il boladı eken ğoy`.Jäkeñniñädeti de sonday`, kisini körgen boy`da jaqsı şıray` tanıtıp, taza pey`il, sıy`lastıq köñilmen: - Ow, bawırım, kelip qalıpsıñ ğoy`! – dep sälem berip şurqıray` amandasadı. Üy`-jay`, bala-şaǵadan key`in, kün ray`ın, jurt jay`ın äñgime etisedi. Adamgerşilik degen- osı!

Bizdiñ qadırlı aǵamız, qazaqtıñ birtwar qasietti, asıl uldarınıñ biri-Jasan esimdi talmay`tın, tawsılmay`tın, tay`salmay`tın märt azamatpen bes

jıldan beri birimizdi- birimiz erteden biletin adamdarday` jüris- turısımız, köñil- qoşımız, däm- tuzımız aralasıp, birimiz- ağa, ekinşimiz- ini retinde sıpay`ı sıy`lastıq tawıp kele jatırmız. Jäkeñniñ aq jarqın jüzi, ülken jüregi, ömirde tereñ biletindigi, ay`tqan sözinde turatındığı, är waqıtta bolğan şarwağa ädil bağa bere alatındığı mağan ülken ülgı boldı. Ol kisiniñ özine de, özgege de qatañ talap qoya biletin jäne bosbelbewlik pen salğırttıqtı janı süy`mey`tin, onday`ğa mey`linşe jürkene qaray`tın sırbaz adam ekenine osı waqıt aralığında äbden közim jetti.

Jäkeñniñ aldı mektep sıqlıdı. «Aqıqattı ağıdan izde, aqıqattı solar biledeı»degendey`, ol kisi qate söy`lep turğannıñ, ne bir iste mült ketken adamnıñ qatelinin birden körsetedi, oğan kişipey`ildilik nemese jalğan uyalşaqtıq körsetip äwre bolmay`dı da, barın ay`tadı. Biraq, adamnıñ sağın sındırmay`, sonday` bir bawırmaldıqpen ay`tadı. Men Jäkeñniñ bul kisiligin bilay`şa jetkizim keledi: mına moñğol etiginiñ nege ökşesi joq, bas jağı nege qay`qı boladı? Onıñ sebebi, adam ayağımen jer basıp jürgende etiktiñ qay`qı bası şöpti japırmay`dı, ökşesi joq bolğandıqtan, şöptiñ tamırın qıp ketpey`di eken. Köşpeli eldiñ ökologiyalıq mädenieti degen osı. Mine, Jäkeñniñ adamğa degen qarım-qatınası da osığan uqsas.

Ärine, mınaw bes kündik jalğanda kez-kelgen adamnıñ ağıt baswı mümkin göy`, pendeniñ atı- pende degendey`... Birde, osınday` bir jağday`dı basımnan ötkergen edim. Sonda Jäkeñ köldeneñ kisidey` aspay`-saspay` aqılğa salıp, öziñiñ jasınıñ, jolınıñ ülken ekenin sezdirgendey` säl oy`lanıp otırdı da, dawısın jumsartıp: «Bawırım, ädep boy`ınşa ülkenderdiñ aldına köp tüse berme. Olardıñ arasında seniñ adal köñiliñdi durıs uğıatındar da, uqpay`tındar da bar. Sodan saq bol!»- degendi. Men ağıamnıñ twra minezin burınnan biletinmin, al mına zilinen key`in turğan jerimde şegelenip qalğanday` boldım. Ağıanıñ ay`tqanı inige zañ göy`, sol ädetimşe birden tüla qaldım. Üdemey` ğana burıñğı jumısımdı tınış istey` berdim. Biraz waqıttan key`in bärin umıtpı kettik. Jäkeñniñ minezi osı.

«Eşkimge eşqaşanda öziñ twralı köp äñgimeleme. Adam qızğañğan kezde, soqır adam körip, mılqaw adam söy`lep, al sañıraw adam estip ketedi» degendey`, kisi jaqsılığın özi emes, özgeniñ ay`tqanı qanday` jaqsı. Adamnıñ tağdırı durıs qalıptaswı üşin der waqıtında äri darındı bolıp twrı kerek dep jatamız göy`. Öz qatarlastarına önegeli isimen ülgı bolıp jürgenelge qadiri bar qazaq ziyalılarınıñ biri - Jasan Zekey`ulı büginde älemge tanımal tulğalardıñ sanatına qosıldı. Ol twralı Ewropada, Amerikada, Japoniyada, Resey`de, Qıtay`da jazılıp ta, ay`tılıp ta jatır. Äy`tkenmen biz bir närseni tüsinwimiz kerek. Jäkeñdey` öz ortamızdan

swırılıp şıqqan dañqıtı tulğalarımızdı özimiz tanıta almasaq, kerisinşe, bir-birimizben ay`tısqa tüsip, keregi joq dünıe söziüşin qotır tilimizdi bezep, qızılkeñirdek bolıp jatsaq, olardı jurıtqa qalay` tanıtamız? Zamanımızdıñ ulı oy`şılı Kuñfwdzı: «Milliondağan şaşımñıñ talşıqtarı ağardı. Sonıñ mıñ talı özimniñ qay`ğı-qasiretimnen, al qalğandarı oñbağandardıñ mağan körsetken azabınan ağardı» degen eken. Men Jäkeñe joldas bolıp, janına ergelionıñ basınan ötken tay`ğaq keşwli tağdırı twralı özgeniñ öñi tügili túsine de kirmey`tin sumdıq oqıǵalardı köp estip-bildim. Mäselen, ol kisiniñ taban aqı mañday` teri arqılı bel qay`ıstırar bey`netpen jäne tartıspen jetken jetistigin kündep, soñına şam alıp tuskenderdiñ ozırlıǵına ekiniñ biri şıdas bere almawşısı edi. Ol janday`şaptar 3 jıldan asa Jäkeñniñ jüy`kesin juqartıp, janın jegi qurttay` jegen. Usaq-tüy`ek qoqan-loqılardı ay`tpağanda, birneşe ret onıñ ömirine qastandıq jasalğan. Tipti, artınan ergen qorqawlar men jansızdar Jäkeñdi sonaw Malay`ziyada jürgeninde tamaǵına w qosıp berip öltire de jazdağan. Sol wlanğannan key`in 4 kün boy`ı köz ile almay` qoy`ğan ğoy`. (*Eger adam balası 7 kün uy`ıqtamasa, o dünıelik bolıp ketetin körinedi*). Därigerler de äbden sasqalaqtay`dı. Bolmağannan soñ, Qazaqstandağı et jaqın twıstarın şaqırtıp, olarğa qol xat jazdırtıp aladı. Öy`tkeni, ana salınatın wkoldan adamniñ tiri qalwı 1% ğana eken, al tiri qalğan jağday`da mügedekke ay`nalwı mümkün desedi. Biraq, ümit te joq emes dey`di. Eger tiri qalsa, onıñ ömiri jaqsı jaǵına qaray` 100% özgeredi degen eken. «Aqqa quday` jaq!» degen emes pe, sol jolı quday` saqtap qaldı, Jäkeñdi. Endi, mineki, qazaqtıñ baǵına jaratılğan arda azamatımız ortamızda jür, Täwbä!

Ow aǵay`ın! Jaqsılarımızğa «közqamandıq» (*közqaman –közdi aldap qamastırw nemese şaǵıstırw*) jasamay`ıqsı! Qanden itşe arısdap, jaqsılardıñ balaǵına jarmaspay`ıqsı! Olardıñ köñiline kirbiñ túsirip, jüregin tırnap alatın qırt söz ay`tıp, jandarın awırtpay`ıqsı, onıñ keregi ne? Onday`lardı bizdiñ qazaq: «qortıq oy`, qızǵanıstıñ qızıl iti» dey`tin emes pe edi?! İä, renjitetin söz - qarañǵıda atılğan jebe sekildi: ol körinbey`di, biraq awır jaraqattay`dı... Osı şolaq bay`aldıñ quy`rıǵınday` qısqa ğumırda bir- birimizdi renjitpey` ötip, asqınğan isti de aqılmen şeşkenge ne jetsin, şirkin? Äy`tpese, qıp-qızıl bılşılmen eldi dürliktirip, özi jazğan arızdıñ örtinenöz arı küy`genadamdar az dey`siñ be?..

Erterekte mınaday` bir oqıǵa bolğan eken. Qarañǵı tünde zaǵıp kisi qolına şam ustap sw alwğa qudıqqa şıǵıptı. Onı körgen әldelim: «Sağan şamniñ ne keregi bar. Onsız da joldı körmey`siñ ğoy`» dey`di. Sonda ol:

«Körmesem de közi köretinder meni soğıp ketpesin dep, ustap kelemın» depti. İä, «adamgerşilikten ada, mey`rimnen maqurım, ädepten äri» äldkimder qağıp-soğıp ketpes üşin de, әrday`ım aqıldıñ şamın jağıp jürinđer, adamdar! Al işteriñdi örtegen qay`ğı bolsa, onı qumğa jazıñdar, qwanış bolsa, onı tasqa jazıñdar nemese «qwanış bölisse köbey`edi» degen, onı elmen bölisiñder!!

Desek te, äy`tewir, bir kem dünïe bar: taw da alıstağan say`ın sulbası zoraya tüsedı, biraq,tım tez şögedı...biz onı bay`qamay`mız, körmey`mız, umıtamız! Olay` bolmay`dı ğoy`...

Bül Jäkeñ erdi jası 50-ge keledi. Bılay` qarap körseñiz, 50 jas ta köp emes sıyaqtı. Biraq, «elw degen jasıñız, ol da bir köşken el eken»-depBuxar jıraw jırlağanday`, bul jas- adamnıñ rxanı bolmısınñ ösip-jetilwindegi «keremet kemel jas» bolıp tabilatın körinedi. Al atam qazaqtıñ дәstürlı mädenieti boy`ınşa ay`tqanda: jasıñız quttı bolsın, jasıñızğa jas qosılsın, qurmetti Jasan Zekey`ulı! İgi isteriñizdiñ qaşanda oñğa baswına, әr qadamıñızdıñ qarımdı bolwına, el-qoğam aldında abıroy`ıñızdıñ arta berwine sın jürektentilektestik bildiremin!

Älbette,adam parqın tanıp- bilwdiñ özi de bir qasiet dep jatamız. Biraq, әrkimniñ tanım-tüsinigi әr alwan ğoy`. Äy`tse de, Jäkeñ sıyaqtı jıl basınday` jañaşıl adam xaqında jazw sonşalıqtı jeñiljäne oñay` emes. Öy`tkeni, ol kisi twralı jazw üşin seniñ adamgerşiligini, tazalığın, bilimiñ de soğan säy`kes kelwi kerek eken. Tipti, jüz jasap ğumır keşken adamdardıñ işinde de ol kisi sıyaqtı igilikti isterdi jasay` almay` ketkenderi qanşama. Tek qana munday` tulğağa degen şınay`ı qurmet pen süy`ispenşiliktiñ özin de әrқay`ısımız әrқalay` jetkizip jürmiz ğoy`. Ärine, ol tüsinikti de. Eñbegimen köpke tanıлған саңлақtiñ adamı kelbetin jasap şıǵw kim köringenniñ qolınan kelmesi anıq. Bul jay` ğana oy` salw dep biliñiz. Eger Alla densawlıq berse, keleşekte onı äri qaray` tereñdetermin...

Äkeniñ tärbïesi ulına jalğasadı, nemeresine beriledi, şöberesine jetedi demekşi, Jäkeñniñ besinşi atası bolıp keletin Bek äwlieden awıldastarı: «Qasietti äwlie, Sizdiñ kieli öneriñiz urpaqtarıñızğa jalğasa ma?»- dep suraptı. Sonda babamız: «Meniñ şöberelerimnen key`ingi urpaqtarımmnan körinetin boladı» degen eken. Mine, bugün de sol ulı babasınıñ ay`tqanı ay`nımay` keldi.

Ülkendi ülken dep, kişini kişi dep sıy`lay` biletin Jäkeñniñ toy`ğan qozıday` bağılan körinisi kimdi de bolsa özine tartqanday`. Ol ünemi jol üstinde: qaşan körseñ de Almatı men Astanağa alma kezek qatınap jürgenı. Ne degen jilik may`ı qalıñ adam, deseñşi? Uzaq jol jürse de, tünde köp

otırıp erte tursa da, şarşadım dep, ne äñgimedede, ne jumısqa erinbey`di ğoy`. Endi qay`tppek kerek? Eki qalada da ol kisiniñ jolına qarap, eki közderi tört bolıp, qanşama dimkäs jandar tağatsızdana kütip otıradı. Ol eki ökpesin qolına alap solarğa asıǵadı. Öy`tpese bolmay`dı. Tostırıp qoyuǵa şıdamı qurǵır jetpey`di. Mineki, sodan beri qaray` 12 jıl da zwlap öte şıqtı. Az ba, köp pe 70 mıñday` sırqattıñ emine şıpa taptı, onıñ 10 mıñday`ına tegin em-dom jasadı, 5 mıñnan astam anaǵa bala süyu baqıtın sıy`ladı. Östip, qanşama üy`ge säwlesin, köñil nurın şaştı deseñşi? Muniñ sırtında tolıp jatqan qay`ırımdılıq şaralarımın qosa basqa da qoǵamdıq jumıstarı bar...onıñ bäri BAQ-ta, ğalamtorda, televıdenie men radioda samsap turǵandıqtan, ejiktep, tizbektemey`-aq qoyay`ın!

Bizdiñ qazaq äñgimeniñ tüp-tuqıyanın jön-joralǵı, jol-josıq, ata-tekti qazımırlana surawdan bastay`dı jáne tük qoy`may` bilip aladı. Sodan: «Eee... qarǵa tamırlı qazaqız ğoy`. Surastıra berseñ, qoy`nıñdaǵı äy`eliñ qarındasıñ bolıp ketedi degen....osımen toqtay`ıq!» dey`di. Oy`, Alla-ay`, Qojanasırlıǵı men Aldarköseligi qosa jüretin qay`ran qazaǵım-ay`!

Osı ürdispen men de Jákeñniñ ata-babaları jöninde az-kem mälimet bere ketey`in. Ulı babası -«Bek täwip», «Bek emşi», «Bek äwli» atañan qasıetti adam qıtay`dıñ Tarbaǵatay` ay`maǵındaǵı Öseti, Orqaşar, Qorjın Tübek öñirlerine esimi mälim bolǵan ay`twlı tulǵa. Bek emşi öziniñ qosşı adamdarı arqılı adıraspan, jalbız, qurt şöp, altın tamır, adamşöp sıyaqtı dārilik şöpterdi qorjın-qorjın etip jınap, sol şöpterden jasalǵan túrli dārilerdi tüy`ege teñdetip, Altay`, Tarbaǵatay`, tipti İle öñirin aralap jürip, sırqattardı emdegeni küni büginge dey`in el awzında añız bolıp ay`tılıp keledi. Bek äwlieniñ ataǵı kezinde qıtay` imperatorınıñ nazarına jetkeni jöninde qıtay`dıñ «qasıetti adamdar men kieli orındar» jay`lı köne zerttew jazbalarında saqtalǵan. Onıñ emşilik, köripkeldik, äwlielik qasıetterin twǵan-twıs, bala-şaǵalarına amanattap jetkizgen Jákeñniñ öz äkesi- Zekey` Tursınbekulı edi. Ol kisi memlekettik qay`ratker bolatın. Al atası-Tursınbek öz tusında el sözün ustaǵan atqaminertuǵın. Ol Wäy`is zañǵı, Mawqara şeşen, Müştari` palwan, Mamırazdıq zerger, Bözǵalım küy`şi sıyaqtı sol kezdiñ tektilerimen tize qaǵıstırıp birge jürgen zerdeli jan edi. Osınday` adamdardıñ urpaǵı- Jákeñ qay`dan osal bolsın!

Men endi, osı maqalama Jákeñ jay`ında bar estigen, körgen-bilgenimnen tüy`gen oy`larımıdı jınaqtap, äste de sıy`ǵıza almaspın. Bar bolǵanıbul azamattıñ key`bir qırların tilime tıek etkenim ğoy`...

Bizdiñ qazaqqa Allanıñ bergен bir ğajay`ıp sıy`ı bar, ol-qonaqjay`lılıq. Jákeñ de naǵız qonaqjay` qazaqtıñ özi. «Er sarqıtın er

jey`di» degendey`, jumıstan key`in mol dastarxanın jay`dırtıp qoy`ıp, äñgime Őertkendegi onıñsän-saltanatı qanday` deseñşi,söz saptası tipti ğajap?! Ol qonaqtıñ, kisiniñ köp kelgenin jaqsı köredi. Äsirese, önerdi Őeksiz süy`etin, oğan özindey` den qoy`ğan adamdardı asa qurmet tutadı. Olar kelse, quda kütkendey` quraq uşadı. Onday`da dastarxan bası än-jırsız bolwşy ma edi?Jäkeñ qolına akkardeonın alıp «awıldıñ altı awızın» ay`tadı, alqonaqtarğa «qonaq käde» jasatadı. Söy`tip bir jasadı qaladı. «Öner, onıñ işinde änmen, küy`men emdew terapıyası bar. Bayağıda meniñ babam Bek emşi de bul ädisti qoldanğan desedi. Öy`tkeni, adam än ay`tqanda ne küy` tartqanda sodan özge eşteme oy`lamay`dı, bar-ınta jigeri änniñ sözi men äweninde, küy`diñ qulağındaboladı. Sodan adam jan läzzätın aladı, jüy`ke, jürek qan tamırlarında mey`irimdi garmondar köbey`edi» dey`di Jäkeñ. Äy`tewir, ol kisi jürgen jerdegi otırtıñ da, sözdıñ de ädabi küşti ğoy`. Orınsız äy`t, şäy`tqa könbey`tin jılqı minezdi qazেকেñniñ özi, ol tağı ne ay`tar eken depJäkeñniñ lebizin tosıp otırğanı...İä, solay`! Är adam jasına qaramay` rwxanı şwaqqa, jılı sözge ärqaşan da zärw emes pe?Ol otırğan jerdegiqızw äñgimeniñ tüegi ağıtılganda töñireginde köñildilik perdesi pay`da boladı. Oğan özim talay` märte kwä bolıp ta jürmin. Än men jırına qosı, sözge şeşen, may`da tildi, biyazı söy`ley`tin Jäkeñ köptiñ alğısına bölenip, olardı tamsandıra tañırqatıp tastay`dı. Jumsaq qoñır dawısımen söy`legende sözdıñ may`ın ağızıp, tirşiliktiñ jay`ın qaz - qalpında jetkizetinqundı äñgimelerdi tättilep ay`twdıñ da qas şeberi bolıp alğan.Munı özi sözben emdew terapıyası dep atay`dı. İä, öltiretin de, emdey`tin de- söz ekeni ras!Onımen ärbir kezdesken otırısta Jäkeñ miñ san mağınalı ğıbrattı sözderdi ay`tıp otradı. Quy`ıp alar qulağıñ, tüsinip alar tüy`sigiñ bolsa, bolğanı. Iqılaspen tıñda. Onıñ tıñdawşyğa beretin rwxanı äseri de zor,eşkimnen estimegen keleli oy`, kesteli söz de estisiñ. Qazir de söy`lese eldi qaratadı. Qızmetsiz-aq özimen sanastıradı, qızmette bolsa, tipten äñgime artıq.Osı körkem minezimen jäne adal isimen Jäkeñ xalıq arasında sıy`ılı, ülken märtebege de ie. Qazaqqa,qazaqtı tüsiner, elin eldey`, jerin jerdey` süy`e alatın jäne«joq» degen jerge, «bardıñ» şırağın alıp baratın Jäkeñdey` atpal azamattar köptep qajet –aq!

Jäkeñniñ eñ bir erekşeligi:ol är isin miñ oy`lap bir tüy`etin asa isker, jasampaz, jañaşıl jan ekenin öziñiñ atamekenine jetkende de birden tanıttı. Ol kelgen tus-milliondağan qazaqtıñ ulttıq sanası, qazaqı bolmısı älsiregen, twrasın ay`tqanda, onı keñes imperıyası birjola jutwğa ay`nalğan, ulttıq rwxtıñ bilte şamday` ölewsiregen tusı edi. İä, sol bir alasapıran şaqtağı qazaqtıñ xal-jağday`ın ay`tw degeniñiz- kädimgidey` miğa salmaq tüsirip,

äreñ qorıtılattın äñgimetuğın. Negizinen, qazaqı tüsinikti boy`larına lay`ıqtı sıñırgen jäne qazaqı дәstürdi saqtay` bilgen de alıstan at arıtıp kelgen sol ağay`ındarımız bolattın. Mine, solar ultqa uy`ıtqı da bola bildi. Jäkeñ de «Qazaqqa ne beremiz? Qazaqtı qay`tsek jetildiremez?» dep, salğannan el müddesi, ult muratı üşin ülken bir qawrıt jumısqa ilikti de ketti. Köp jumıs istedi. Onıñ adamdıq bolmısmıñ özi de- osı ultjandılığı men eñbekqorlıғында jatır.

Al Jäkeñniñ märttiği- jan-jağındağı jaqsı-jay`sañdardı jarılqap jüretindiginde jäne olardı jäbirlenwge jibermey`tindiginde, al jamandardıñ jüregin jegidey` jey`tindiginde, sonımen qatar, jön-joralğımın jönimen jasay`tın jäne erininen eñşi beretin «twsañ tw» dey`tindey` biiik tulğalı azamattıғында der edim.

Qazaqta eñ bir süy`singen, adamı qasıettiñ bärin boy`ına jınaqtağan kisi twralı berilgen bir minezdeme bar, ol: «Azamat!» -dep bir- aq awız sözben tüy`indeletin bağa eken. Mine, men körgen Jasan Zekey`ulı sonday` - azamat!

Maqsatı biiiktegen say`ın adam da rwxanı tolısa beredi eken-aw. Sol üşin de balası äkesinen, inisi aғasınan ozw şart. Mäselen, bizden göri bügingi bwın aqıldıraq. Atalarımızğa qaraғanda biz alğa sıqtıq. Bul ultımızdıñ azğındamawı üşin de kerek. Sonda ğana asıl tektilik tuqımımızda saqtaladı, tuqım qwalay`dı jäne tekti tuqım damı tüsedı...Ol alğa jiljw. Bolaşaqq köz tigw. «Mäñgilik El» bolw üşin de ünemi alğa jiljip otırw qajet. Öy`tpese, adamzat damımay`dı.

Rwxı ünemi ot-jalın şasıp turatın Jäkeñniñ «qazağım» degende, şığarda janı bölek. Äri awzınan Allası, qolınan altın inesi tüspey`di. Ol kisiniñ qalta telefonına qoñıraw şalıp: «Jäke, qalıñız qalay`?» deseñiz, «Alla dep , jürip jatırımız!» dey`di.

Jalpy siz, jaratwşımın esiñizge alıp: « Wa, Alla tağala!», - degen sätte boy`ıñızda qanday` özgerister bolattının bilesiz be? Mäselen, Gollandıyanıñ Amsterdam wñiversitetinde jürgizilgen zerttewlerdiñ nätijesi ğalımdardı tañ qaldırған. Alla Tağalanı köp eske alw barısındağı: «Wa, Alla tağala!», - degen söz way`ımdı basıp, qan qısımın qalpına keltiredi eken. Ğalımdar munday` qorıtındıға jeti jıl boy`ı musılman jäne musılman emes awrwlarğa jürgizgen zerttewlerdiñ nätijesinde köz jetkizgen körinedi. Äsirese «Wa, Alla tağala!» degen söz depressiya men way`ımğa uşırağandarğa jaqsı kömektesken. Negizi ğalımdar zerttew barısında nawqastarğa «Täñir» degen sözdi arab tilinde ay`tw şartın qoy`mağan. Nawqastıñ barlığı bul sözdi öz tilinde ay`tqan. Degenmen, sol zerttew

kezinde ğalımdar özge sözge qarağanda «ال» (Alla) söziniñ erekşe äserin anıqtağan. Sebebi, «ال» (Alla) sözindegi bastapqı «a» ärpın ay`tw barısında kewdeniñ üstingi jağı äreketke tüsip ökpeniñ awzı aşıladı. Al bul öz kezeginde ökpege awa kedergisiz barwına ıqpal etedi. Al «الله» (Alla) sözindegi «L» ärpın ay`tqanda til tañday`ğa tüip demdi bir mezetke toqtatıp, nätijede demdi retke keltiredi. Al «الله» (Alla) sözindegi «h» ärpı ay`tılganda eki ökpeni jürekpen bay`lanıstratın tamır äreketke tüswinen jürektiñ soğwı qalpına keledi eken. «Allanıñ özi de ras, sözi de ras» degen osı bolar!

Ötken 2016 jılı "Jas-Ay" Şıǵıs-Tibet medicına ortalıǵına Xalıqaralıq Ewropalıq medicinalıq qawımdastıǵınıñ, OKSFORD (*Angliya*), EMA-jäne basqa da uy`ımdardıñ birleswimen "Xalıqaralıq üzdik klinika" degen ataq berildi. Onıñ №022 sertifikatı jāne eki medali kwäligimen qosa Jasan Zekey`ulına saltanattı türde tapsırıldı.

Büiktikti betke alıp, kökjıekke umtılgan qıran sıyaqtı Jäkeñniñ de eki qanatı bar, birewi- ğılımda, ekinşisi- käsıpte. Mine, ol osı eki tizgindi de bügingi künge dey`in teñ ustap kele jatır.

Jan-düniesi muntazday` taza häm sändi jāne jılı sözi men bata-tilegin awzınan üzbey`tin Jäkeñdey` jay`sañ janğa BAR BOLÑIZ JAQSI AĞA degim keledi!

ЖАКЕ МОИМИ ГЛАЗАМИ

*Люби если сын достоин, видно, стоит от ее.
Абай Кунанбаев*

Если видимая граница между небом и землей называется горизонтом, то покровителем и хозяином этих просторов называют орла. Как говорил великий Абай, «дух от небес, тело из земли». Кто, как не казах знает особенности и ценность этой двукрылой дикой птицы?

Орел птица придирчивая - летает на больших высотах, гнездо вьет на крутом утесе. Но добыча ее находится внизу. С высоты около трех тысяч метров видит орел десятки волков, более ста лисиц, тысячу зайцев, но берет только одного. Таков уровень и сознательного человека, что видит он десятки, сотни, тысячи профессий, но знает, которая нужна ему сейчас. Ее и выбирает. Человек как орел должен стоять на вершине своего мира. Таков мой Жәке: из всех нужных специальностей выбрал свою. Наверно поэтому он верен и труду, и выбранному направлению.

13 января мне было трудно добраться от Семей в Астану. Для многих «13» неудачная цифра, но, не придавая значения примете, я вышел в путь. Буран. Дорога закрыта. Многие пассажиры в спешке сдавали свои билеты. «Будь что будет»,- сказал я и на поезде за двадцать часов с трудом, но добрался до столицы. Астана тоже как разгневанная женщина, встретила изменчивой погодой. К гостинице добрался только к часу ночи. В этот день встретиться с Жәке я уже не смог.

Жәке – это Жасан Зекейұлы, доктор медицинских наук, профессор, академик, генеральный директор медицинского центра «Жас-Ай», главный редактор медицинского информационного журнала «Жас-Ай», отличник здравоохранения РК, заслуженный профессор Международного Венского университета, обладатель международного ордена имени Сократа, ордена Организации объединенных наций, в состав которого входит 193 государства, и медали «За трудовое отличие» РК.

Самая главная ценность нашего мира – это человек и его жизнь, а врачи их защитники и хранители. Легко ли спасти человека? Не каждый в нужный момент может проявить отвагу и мужество, чтобы спасти человека, кроме врача... такую истину не донести словами...

Но тем не менее, подведу свое предисловие к основному делу, которым занимается Жәке – это Восточная медицина. Есть несколько пунктов, в которых можно описать разницу между западной и восточной тибетской медициной.

Первое – причину болезни ищут с 12 пар каналов, соответствующий основным органам. По этим каналам расположены 700 биологически активных точек, и при лечении болезней необходимо воздействовать не напрямую на орган, а иглоукальванием в эти самые точки. Способы и методы иглотерапии, от того в каком направлении ставить и до усиления иглы на заболевание (*накалывание электричеством, нагревание травами и др.*), могут быть разные.

Второе – препараты, используемые западной медициной, лечат одно заболевание, но приносят вред другому органу. А восточная медицина предпочитает препараты, разработанные на основе лечебных трав, поэтому практически не имеют побочных эффектов.

Третье – многие, кто занимается этим делом, ставят диагноз, в прямом смысле «держат руку на пульсе». Обычно у человека 80 типов частоты пульса. Он может показать симптомы сотни болезней, особенности мышления, чувствительности рук.

Сегодня два центра Восточной медицины, открытые Жәкеном в Алматы и Астане принимают пациентов. Принимая дар, передающийся из поколения в поколение, занимаясь лечением, Жасан Зекейұлы является не только хорошим врачом, но и гражданином с четкой позицией, товарищем, готовым протянуть руку помощи, именно поэтому все с уважением называют его «Жәке». Я бы сказал, что это не показушная любовь, не крикливая искренность, а общественное мнение казахстанцев. Потому что человек к чему привык, к тому и почитателен. А у Жәке есть такая привычка, при виде знакомого встречать его с доброжелательством и учтивостью, тепло приветствуя: «О, хорошо что ты здесь, брат мой!». Расспрашивает о жите-бытье, детях и семье, погоде и родных краях. Это и есть человечность!

Мы с уважаемым мною Жэке, который является уникальной личностью, все пять лет знакомства уважительны друг к другу как старший и младший брат, и общаемся словно давние знакомые, съевшие вместе пут соли. Для меня он стал большим примером как человек с большим сердцем, который держит слово, дает справедливую оценку в любой ситуации. За это время я убедился, что он степенный человек, который ставит жесткие условия как себе, так и другим, не терпит разгильдяйства и халатного отношения.

Перед Жэке находишься как у доски в школе. Как говорится, «истину спроси у старших, они знают». Он всегда может заметить ошибку человека, не скромничая и не показывая ложную стеснительность, прямо говорит об этом. Однако любое замечание делает не обижая, с особой сердечностью. Такую человечность Жэке я хочу донести так: почему монгольские сапоги остроносы и не имеют каблука? Потому что, когда человек наступает на землю, то не подминает носком траву, не срезает каблуком ее корень. Это и есть экологическая культура кочевого народа. Такое же отношение к человеку у Жэке.

Конечно, в этом бренном мире каждый может ошибиться, поддаться человеческой слабости... Однажды и со мной такое случилось. Тогда Жэке по старшинству отвечая после небольшого раздумья как можно мягче сказал: «Мой младший брат, следуй правилам хорошего тона, не выступай так перед старшими. Среди них есть те, кто поймет твое искреннее отношение, есть те, кто может не понять. Будь осторожен!». Я давно знаю о прямолинейности моего старшего товарища, но после такого упрека стоял как пригвожденный. Слово старшего – закон для младшего, по привычке я замолк. Молча продолжил свою работу. Совсем скоро все забыли об этом разговоре. Такой у Жэке характер.

Как говорится, «никогда никому не рассказывай много о себе. Когда человек завидует, становится слепым, который прозрел, немым, который заговорил, глухим, который слышит». Хорошо когда о благородстве человека говорят другие, а не он сам. Для того, чтобы судьба сложилась успешной говорят человеку нужно родиться и талантливым. Ставший примером среди своего поколения, уважаемый представитель казахской интеллигенции Жасан Зекейұлы сегодня в числе мировых знаменитостей. О нем пишут и в Европе, и в Америке, и в Японии, и в России и Китае. Но мы должны понять одно

– как мы сможем сделать популярными своих современников как Жэке, если не будем их поддерживать, а наоборот будем спорить, проявляя неуместное красноречие, разводя демагогию? Великий философ своего времени Конфуций говорил: «Из миллиона седых волосков, тысячи побелели из-за собственных душевных невзгод, остальные из-за хлопот, доставленных подлецами». С того времени, как стал другом Жэке я не раз становился свидетелем, слышал о трудных испытаниях, им пережитых. К слову, не все бы вынесли, когда заслуженные потом и трудом достижения стали причиной зависти и соперничества. Более трех лет такие приспешники точили, словно черви душу и нервы Жэке. Не считая мелких угроз, несколько раз на него были совершены покушения. Бездушные и хищные, они пытались отравить Жэке даже во время его поездки в Малайзию. После такого отравления четыре дня не мог он и глаз сомкнуть (*Говорят, что если не спать семь суток, то можно и умереть*). Растеряны были и доктора. Из Казахстана вызывают его родственников и под расписку отпускают домой. От такого, полученного им укола, выживает только 1% людей, а выжившие, во многих случаях становятся инвалидами. Но сказали, что и надежда на выздоровление есть. Если он выживет, то 100% уверенности в том, что все будет хорошо. «Честному и бог сторонник» - в тот год сохранил он жизнь Жэке. Вот и находится среди нас гражданин, рожденный на счастье народа!

Эй, народ! Не будем занимать подстрекательством хороших людей! Не будем виснуть на чужой штанине как декоративные собачки. Не будем гнездить в их душах сомнения, ранить сердца пустыми словами. К чему это нам? Разве таких не описывают у нас в народе словами «недалекого ума» или «льет красную зависть»? Обидное слово как стрела выпущенная в темноту: ее не видно, но может больно задеть... В этой короткой как хвост кургузой кобылицы жизни что может быть лучше чем жить не обижая друг друга, решать проблемы подходя с умом? Разве немало людей, возводивших напраслину, а потом страдавших от стыда из-за собственных заявлений?...

Давным-давно случилась такая история. Вышел в ночную темень со свечой набрать воды с колодца один слепой. Его спрашивают: «Зачем тебе свеча? Ты же все равно ничего не видишь!» А он в ответ: «Даже если я не вижу, другие увидят свет и не собьют

меня». Да, не гасите светильник ума, люди, чтобы не сбили вас лишённые милосердия и воспитания, не знающие гуманности! Если гложут вас тяжелые думы, напишите их на песке, распирает счастье – напишите о нем на камне. Поделитесь своей радостью, и ее станет больше!

К слову, есть и недостаток во всем этом: чем дальше гора, тем грознее ее очертание. Быстро она оседает... не замечаем мы этого, не видим, забываем! Так нельзя...

В этом году Жэке исполняется 50 лет. Вроде не так много – 50. Но как пел Бухар жырау, «пятьдесят - откочевывающий караван», это возраст, когда духовная сущность человека находится в самом зрелом возрасте. Говоря по сложившейся культурной традиции, поздравляю вас, желаю долгих лет жизни, Жасан Зекейұлы! Чтобы успешными были добрые дела, каждый шаг приносил пользу, пусть ваш авторитет в обществе только увеличивается!

Конечно, уметь понимать сущность человека тоже своего рода талант. Но ведь у каждого есть свои особенности, взгляды, понятия. Не так легко писать о таком новаторе как Жэке. Чтобы писать о таком человеке ты сам должен соответствовать в вопросах человечности, чистоты, знаний. Немало тех, кто, прожив сто лет, не совершил столько благородных дел как он. Но и настоящее уважение и любовь к такой личности мы проявляем по-разному. Это и понятно. Не каждый сможет создать именно человеческий образ личности, известной своими трудами. Читайте это размышлениями на тему. Даст Аллах здоровья, продолжу в будущем...

Как говорится, воспитанный на примере отца передаст эти знания внуку, правнуку. У предка Жэке в пятом поколении Бек аулие (*что значит «святой»*) односельчане спросили: «Святой аулие, передастся ли ваш особенный дар вашим потомкам?». Достойный старец ответил: «Будет такой дар у детей моих правнуков». Слова великого предка оказались правдивы.

Уважающий старших, опекающий младших Жэке даже своим обликом притягивает людей, вызывая доверие. Он всегда в пути: когда бы ни застал его, он собирается в дорогу - то в Астану, то в Алматы. Какая нужна для этого выносливость! Он никогда не жалуется, даже после дальней дороги или бессонной ночи. Всегда готов побеседовать, всегда готов к труду. А что поделывать? В двух городах его с нетерпением ждут страждущие, которые ожидают его с

дороги. Он сломя голову спешит на помощь. По-другому нельзя. Нет терпения заставлять кого-то ждать. Вот так пролетело 12 лет. Много ли, мало вылечил более семидесяти тысяч заболевших, бесплатно провел лечение более 10 тысячам человек, более пяти тысячам женщин подарил возможность стать матерью. Скольким еще людям он подарил свой свет? Вместе с тем есть и множество организованных благотворительных мероприятий, наравне с которыми уделяется время и общественной работе... Не буду расписывать подробно, так как обо всем уже рассказали в средствах массовой информации, сети Интернет, телевидению, радио.

У казахского народа принято в беседе делать расспросы – узнавать от происхождения, начала родословной до сложившихся традиций. Подводя итоги беседе, обычно говорят: «Ее... оказалось мы родственники. Если и дальше будем расспрашивать, то окажется, что и жена мне сестрой приходится, так что не будем углубляться!» Аллах, таков казах, что уживаются в нас наивность и хитрость!

В этом ключе и я хочу дать разъяснение о корнях и предках Жәке. Великий предок его был известной личностью в местах Ошеты, Оркашар, Коржын Тубек Тарбагатайского района Китая. Звали его «знахарь Бек», «целитель Бек», «святой Бек». Бытуют еще легенды о целителе Беке, который с помощниками собирал адраспан, мяту, золотой корень и другие лечебные растения, делал из них лекарства и навьючив верблюда корджунами путешествовал по Ошеты, Оркашар, Корджун Тубек, что в Тарбагатайском крае и лечил людей. В древних исследовательских рукописях Китая «о священных местах и святых людях» остались записи, где говорится о том, что молва об известном целителе Беке дошла до самого императора. О его целительском даре, ясновидении и даре провидца потомкам, родным и близким рассказал отец Жәке – Зекей Тұрсынбекұлы, который хранил доверенные ему знания. Он был государственным деятелем. В свою очередь его отец - Турсынбек имел вес среди народа. Он был одним из тех почтенных людей, кто наравне с представителем управленческой системы Ваисом, оратором Мамыраздыком, күйши Базгалымом участвовал в жизни общества. Поэтому закономерно, что будучи потомком благородных, больших высот добился и Жәке.

В своем материале я не могу полностью отразить то, что я видел, слышал и знаю о Жәке. Это лишь частичка моих

умозаключений, в которых я хотел показать его разносторонние особенности.

Аллах подарил нашему народу уникальную черту, которую можно считать подарком судьбы, это – гостеприимство. Жәке тоже из тех, кто с удовольствием и заботой встречает гостей. Разве могут быть более красивыми слова, торжественнее встреча, чем перед щедрым дастарханом, накрытом для гостей после рабочего дня?! Он любит, когда в его доме собираются шумные компании, состоящие из талантливых людей, которые как и он сам ценят и бесконечно любят творчество. Он проявляет особо уважение к каждому, встречая как собственных сватов. Разве бывает такой дастархан без песен и жыров? Жәке берет в руки аккордеон, открывая вечер шестистишьем, а после, соблюдая церемонию гостеприимства, уступает право выступить гостям. Вот так получает принимающий гостей истинное удовольствие от встречи. «Есть терапия лечения искусством, в том числе музыкой, кюями. В давние времена говорят и мой предок Бек использовал этот метод лечения. Потому что, когда человек слушает мелодию, играет на инструменте кюй, не думает ни о чем другом, все внимание его сконцентрировано на словах к песне, мелодии, кюйе. Человек получает от этого удовольствие, в нервах, в кровеносной системе увеличиваются гормоны, отвечающие за положительные эмоции», - говорит Жәке. Словом, где бы он ни находился, Жәке крепко соблюдает правила поведения, как и правила беседы. Любой собеседник, даже самый неуживчивый человек, с интересом ждет беседы с Баке... Да, так и есть! Каждый человек, несмотря на возраст, тянется к духовному просвещению и теплому слову, разве нет? Когда он рядом, беседа начинает быть откровенной, открывается завеса и приходит состояние радости. Я не раз был свидетелем такого феномена. Не только музыкой, но и глаголом жжет сердца людей Жәке, когда владеющий ораторским искусством, он вежливо ведет разговоры. Его баритон, который казахи называют «қоңыр дауыс», буквально – «гусиный голос» звучит проникновенно, когда он выдает без изменений ценные истории из жизни. И в этом проявляется его мастерство. Сам он называет такие беседы терапией слова. Да, ведь не секрет, что слово может и убить и возродить человека! При каждой беседе, которая случается на наших встречах Жәке делится содержательными и поучительными истинами. Достаточно иметь ухо, которое слушает, разум, способный их

воспринять. Слушай с желанием, слушай с вниманием. Он оказывает большое влияние на слушателя в духовном плане, можно услышать от Жәке важную мысль, оригинальное, словно вышитое полотно, слово. Даже сейчас своим весомым словом он может заставить слушать массы. И в повседневности он заставляет считаться с собой, а на службе, так и говорить не о чем. Красив нравом, ответственен в работе, Жәке уважаем среди народа, имеет большой авторитет. Нужны нам такие граждане, которые поймут казахский нрав, будут также любить свою землю и народ, смогут там, где стоит твердое «нет», зажечь огонь вечного «да»!

Самой особенной чертой Жәке можно назвать то, что он семь раз отмерит, прежде чем один раз отрежет. Такую предприимчивость, созидательность, новаторство он показал, когда находился в родных местах. Время его возвращения совпало с периодом, когда у миллионов казахов пропадало национальное мышление, национальное естество, говоря по правде, советская империя поглотила этот национальный дух, который словно фитиль светильника горел на последнем дыхании. Да, говорить сейчас о тех смутных временах для народа очень трудно, трудно делать выводы. Между тем, этот национальный дух сохранили те собратья, которые будучи репатриантами, привезли его на историческую родину, благодаря сохраненным традициям. Они смогли стать опорой для всей нации. Жәке тоже включился в эту спешную работу, направленную на общие цели и интересы народа, задавая себе вопросы: «Что мы дадим казахскому народу? Как будем развиваться дальше?» Прделана колоссальная работа. Его человеческая сущность и заключается в этих двух понятиях – патриотизм и трудолюбие.

А щедрость Жәке заключается в том, что он благодетельствует в отношении хороших людей своего окружения, не позволяя их обижать, а тех, кто имеет злой умысел, заставляет пожалеть, кроме того, исполняет все обычаи и традиции по уму, являясь личностью с высокой гражданской ответственностью.

У казахов есть одно слово, которое вбирает в себя все положительные качества, найденные в человеке, это – «Азамат!», то есть «Гражданин». Такая обобщающая оценка. Жасан Зекейұлы, которого я вижу, которого я знаю - такой, он – гражданин во всех смыслах этого слова!

Чем выше цель, тем сильнее духом становится человек. Поэтому ставится условие сыну быть лучше отца, младшему в семье превзойти старших братьев. Например, нынешнее поколение умнее нас. В свою очередь мы опередили своих предшественников. Это способствует тому, что нация не вырождается. Так остается в поколениях благородие, приобретаются наследственные признаки, развивается интеллигенция. Это прогресс. Нацеленность на будущее. Для того, чтобы стало вечным государство - «Мәңгілік ел», необходимо это движение вперед. Иначе не будет развиваться человечество.

Известный своим огненным духом Жәке, душу отдаст при слове «казахский народ». На устах его имя Аллаха, в руках дело спорится. Если позвонить на его сотовый телефон и спросить: «Жәке, как у вас дела?», то он ответит: «Да с именем Аллаха все идет хорошо!».

Знаете ли вы, какие изменения происходят в вас, когда вы вспоминаете про бога и произносите «О, Аллах Всевышний!»? Ученые голландского университета Амстердама были удивлены, когда увидели результаты одного своего исследования. При многократном поминании Всевышнего со словами «О, Аллах Всевышний!» исчезает беспокойство, нормализуется артериальное давление. Такой вывод сделали ученые после семилетнего исследования, которое проводилось на больных пациентах, часть которых являлась верующими мусульманами, а другая представителями других конфессий. Особенно слова «О, Аллах Всевышний!» хорошо помогали людям, страдающим от депрессии и беспокойства. В целом ученые не ставили перед участниками эксперимента условия произносить слово «Всевышний» на арабском языке. Больные пациенты выражали это слово на родном языке. Но при этом особый результат они увидели именно у тех, кто произносил слово Аллах. Потому что это слово начинается на букву «А», при произношении которой верхняя часть грудной клетки расправляется, позволяя легким открыться, что дает воздуху безприпятственно достигать нужного направления. При произношении следующей буквы «Л» в слове «Аллах», язык касается нёба, задерживая дыхание, позволяя его урегулировать. При произношении буквы «Х» в отношении вступают сосуды, связывающие легкие и сердце, что восстанавливает ритм сердца. Наверно это и есть подтверждение словам: «Алланың өзі де рас, сөзі де рас» - истина в Аллахе, как и в его слове!

В прошлом году медицинскому центру «Жас -Ай» было присуждено звание «Лучшая международная клиника», которое присуждается коллективом организаций, в числе которых Международное Европейское медицинское сообщество, Оксфорд (Англия), ЕМА. Сертификат соответствия под номером 022, а также две медали со свидетельствами были торжественно вручены Жасану Зекейұлы.

Стремящийся на вершину, как орел летящий к горизонту Жәке имеет два крыла, одно из которых – наука, второе – профессия. Все это время он не опускает удила.

Ему, имеющему чистоту помыслов, красивое и теплое слово, не забывающему о наказе и пожеланиях предков, я желаю - будь всегда, хороший друг!

ЖЕТІНШІ ТҮЙСІК

*Алланың пенделері емделіңдер, өйткені Алла Тағала
кәріліктен басқа кеселдің бәріне шипа берген.
Пайғамбарымыз Мұхаммед (с.ғ.с.)*

Міне, күн мен түн, жарық пен көлеңке, мұң мен қуаныш теңелер мезгілге де бар болғаны бір-ақ күн қалды.

Мен 20 наурыз күні таң құланиектене Семейден шыққан едім, ымырт үйіріле Астанаға жеттім. Мұнда көктемнің төбесі көрінгенмен ақ қар, көк мұздың көбесі сөгілмепті. Ерімей сіресіп жатқан Есіл жарықтыққа қараған беткейден қарт шаһардың күндізгі келбеті де ерекше зорайып көрінеді екен...

Иә, жеңіл әрі байтақ тілмен айтқанда: қыстағы үскірік аязы бетінді тырнайтын, жаздағы қара балшығы балағыңды былғайтын кешегі Қараөткел бүгінде Астана атанып, әлемге әйгілі қалаға айналды. Оның бойына сонау сақ пен ғұннан қалған ұлы мұра-көсемдік қасиет пен ұлттық рух кеп орнады. Ендігі ең маңыздысы да осы - ұлттық рухтың әрі қарай жалғасуы!

Қазіргі таңда «Отанының дәм-тұзы тартып, елге оралған қазақтар егемендігімізді сақтап қалуға мол үлес қосуда» деген замани қағида баршамыздың көкейімізге мықтап ұялай бастады. Ресми мәліметтер бойынша атажұрттағы қазақтың санын 20%-ға өсірген де осы бауырларымыз. Тәубә! Әйтсе де бұл ағайындарымыздың сіз бен бізден басты артықшылығы да бар көрінеді. Олар ұлтжандылығы мен патриоттығы жағынан, сонау отаршылдықтың масқара қамытын киіп, рухани кеселдің зардабын әбден тартқан, сөйтіп барып кеңестік лагерден зорға шыққан біздерден көш ілгері тұр. Өйткені, біздің ойымызда әлі де үрей мен қорқыныш бар. Әйтеуір, біреуден жасқану бар. Ал олар еркін ойлы және батыл. Елін, жерін сүю махаббаты да орасан күшті. Оның құр сөзбен емес, нақты іс-әрекетпен айғақталатынын да осы туысқандарымыз көрсетуде. Мен бұл азаматтардың бойынан адалдық пен ұлтқа деген жанашырлықты бар жан-дүниеммен сеземін. Оларды қандай да бір шаруаға араластырсаң да, қыздың жиған жасауындай етіп тап-тұйнақтай тындырады: мысалы, сөйлетсең, сөздің жағын айырып, қанын тамызады, ән салдыртсаң, көзіңе жас үйіртеді, ал жолдас болсаң, қоң етін кесіп

беруге әзір! Керек десеңіз, ата-бабаларымыздың қайсар да өршіл рухы солардың жүрегінде жүр. Өздері шеттерінен мейірбан, бір-бірімен құдды бір үйдің баласындай көзбен сөйлесіп, көңілмен ұғысады. Қазақтың дәстүрі мен салтын да сіз бен бізге қарағанда әлдеқайда жақсы біледі және оны қызғыштай қориды. Сондықтан да ол бауырларымыз «ұлтым», «қазағым» деп келіп, жарғақ құлақтары жастыққа тимей, игілікті істерге де көп еңбек сіңіріп жатыр. Хакім Абайдың: «Сен де бір кірпіш дүниеге, кетігін тап та, бар қалан!» деп айтқанындай, олардың әрқайысысы өз кетігіне кірпіш болып қаланып, ұлтының ертеңіне риясыз қызмет етуде. Мәселен, ҚР Елтаңбасының авторы Жандарбек Мәлібекұлы, академик Жасан Зекейұлы, күміс көмей әнші Майра Мұхамедқызы, атақты боксшы Қанат Ислам, мығым кәсіпкер Ғалымжан Пернебаев және т.б даңқты қандастарымыздың келуі- біздерге зор мәртебе де, зор мақтаныш та сыйлады. Мерейлеріңіз әрдайым үстем болсын, қадірлі туысқандар!

Атам қазақ: «Жақсының жақсылығын айт - нұры тасысын, жаманның жаманшылығын айт - құты қашсын!» дегенде, сол кісінің елге жасаған қамқорлығын, тигізген пайдасын айт және оның жақсы қасиеттерінің көрініс беруін де атап айт, себебі, жақсының жақсылығын айту- әрі сенің азаматтық парызың дегенді де меңзеген сыңайлы. Әрине, ол солай. Күллі ғажайыптың да тамашасы - жақсы адам. Ондайды біздің қазақ: «Бас терісі келіскен дұрыс адам» дейді!

Жалпы, жақсы адамдардың іс-әрекеті басқаларға ой салып қана қоймайды, оларды алдағы күндерге жетелейді де. Сондықтан да біз жақсыларды мақтаймыз және олармен мақтанамыз!

Десек те, еңбегі жанған, ел таныған, өзінің тұғырлы тұлғасын қалыптастырып үлгерген Жасан Зекейұлы біздің мақтауымызға еш мұқтаж емес. Ол кісі қызығы мен шыжығы мол толғауы тоқсан тіршіліктің толып жатқан толғақты проблемаларынан да жоғары және ұдайы басты орында тұратын «денсаулық» атты бірінші байлықтың тұтқасын ұстаған абзал жан.

Менің де ет - жүрегім елжірей отырып жазатын тақырыбым да осы - денсаулық және дәрігер!

Әр нәрсенің басын шалып, шатып-бұтқан «білгіш-оттаубайларыңның» да, қарнымен көк тіреген Қарабайларыңның да тізе бүгіп, бас иетін және науқас тәніне араша сұрайтын жері де осы-дәрігердің алды екен.

Жәкеңе сүйретіліп келіп, одан құр аттай ойнақтап шыққан небір

марқасқаларды көріп жүрмін. Солардың көпшілігімен араласамын да. Енді бұл пенделердің арасында кімдер жоқ дейсіз... аузымен құс тістейтіндер де, сол құстың сүтін ғана ішкім келеді дейтіндер де... жаман сөз түгілі ондай ойға қимайтын небір аяулылары да бар?!

Мен мына ғұмыр-тіршілігімде қызметтік баспалдақтардың бірталайын басып көрдім. Кейде «бақсам, бақ екен» дегендей ысқырығы жер жарып, бақырып-шақырып, әкірендеп жүрген басшылардың жолының сұйық екенін де іштей сезетінмін. Мұндайларды атам казак: «Таяз өзендер шулы келеді» демейтін бе еді?!

Менің түсінігім бойынша, «басшы» деген Жәкеңдей болса, шіркін?! Әйтеуір, мына бір бес күндік жалғанда болып-толып отырған қолы ұзындарға барсаң болды, оның біреуі шіренетін, біреуі ернін шүйіретін, біреуі кейінге шегеретін, сөйтіп, бір күннің ішінде-ақ ине жұтқан иттей болып рухани жағынан арып, азып шыға келетінмін. Сондай бір жабырқау кезде түркімен халқының ұлы перзенті Мақтымқұлының өлең жолдары ойыма орала беруші еді:

*«Биік таулар бойшаңмын деп шіренбе,
Күнің жетсе, сен де типыл боларсың.
Терең теңіз тәкәппарсып түнерген,
Суың кепсе, сен де бір шөл боларсың»-* деген...

Алайда, басшы болып жүрген сол кереметтердің бәрі де дәрігердің алдында қауқарсыз, бейшара-сорлы кейіпке еніп кетеді екен. Ол дімкәс жан адамнан жасырған жерлері мен сырларын бірінші - «Алла Тағаладан», екінші - «дәрігерден» жасыра алмайтын көрінеді. Иә, сен кім болсаң ол бол, мейлі, ал «дәрігер» деген сенің уақытша қажет ететін адамың емес, «дәрігер» деген сенің әрқашан да және күнделікті қажет ететін адамың болып қала береді. Сондықтан сен дәрігердің де бас амандығы үшін өмір сүр. Өйткені сенің он екі мүшеңнің саулығы бірінші - «Алла Тағаланың», екінші- «дәрігердің» ғана қолында. Бұдан басқа өлшем жоқ!

Ал жазылып шыққаннан кейінгі әлгілердің ыстық ықыласын-ай, десеңші. Қайнаған самауырдай екі иықтарынан әзер дем алып, етектеріне сүріне-қабына, ағыл-тегіл ақжарма тілектерін ақтарып жатқаны-ай, келіп... Сонда ойлаймын ғой: «Япыр-ай, мұндайларды жуасытатын да жынын қағатын да тек дәрігер екен-ау» деп...

«Жуан бәйтерек жіңішке шыбықтан бастау алады» дейді дана халқымыз. Менің Жәкеңмен сыйласа, сырласа жүріп аңғарғаным:

оның бойында бастағалы отырған ісінің аяғын білетін болжағыштық қасиеттің бар екендігі. Енді бұған туа бітті тектілік, табиғи талант, тағылымды тәрбиені қосыңыз. Содан бітімі бүтін, кіршіксіз кісілік қонған Жасан ағадай нағыз азамат қалыптасқан. Ал азаматтығы жоғары адамды жұрттың бәрі де жақсы көреді.

Біздің қазақта: «Адамның адамгершілігі- оның ниетінде. Әр нәрсе - ниеттен деген. Не берсе де ниетіне береді» дейтін тамаша сөз бар. Бұл Жәкеңдей адамдарға айтылған-ау, сірә?.. Иә, ниеті ардай таза, шықтай мөлдір ғой алтын ине ұстаған алтын жігіттің...

Медицина (*Медет Сина, яғни Синаның емі- деген сөз*) терминінің атасы Әбу Насыр Ибн Сина: «Ауруды емдеудің үш құралы бар, ол- жылы сөз, шөп және дәрігер қандауыры» десе, қытай ғұламасы Күнфудзы: «Адамның денсаулығы- адамның көңіл-күйінде» деген екен. Расында да «адамды екі нәрсе қартайтпайды, бірі- жақсы мінез, екіншісі- жақсы сөз» дегендей, Жәкең алғаш рет көрген адамына да шапағатын тигізіп үлгереді. Онымен екі-үш-ақ ауыз сөзбен алмасқанның өзінде де ойыңа ой қосып, санаңа сәуле түсіріп, көкірегіңе жылу ұялатып жібереді. «Қабағында қалжыңы бар адамның қартаюуы баяу»- деп, өз жөнімен жеңіл әзілді де желдіртіп өтеді. Сіз ол кісінің айтқан әзілін естісеңіз болды, кемпір болсаңыз- қыздай боласыз. Ал алтын инесін алсаңыз, ақсақ болсаңыз - тыңдай боласыз!». Содан ғой Жәкеңнің: «Сөз өз орнында - құнды, мергеннің атқан оғындай. Егер оқ көздеп атылса, нысанаға дәл тиеді, ал диагноз адам өміріндегі соңғы үкім емес, дауа дертке дөп тисе, ауру жазылады. Науқас, ең әуелі аурудың ырқына берілмеуі керек. Өйткені, адамды тұтас етіп тұрған оның тәні мен жаны ғана емес және ой-санасы да. Міне, біз осы үш тармақты бір жүйеге салып емдейміз. Адам жүрек пен сананы таза ұстаса, тән өзі-ақ дертінен айығады. Яғни, ауру санадан алыстаса ғана, тән қандай дертті болсын жеңіп шығады» дейтіні... Сенбесеңіз, барып көріңіз. Одан сіздің аса көп уақытты ұрлата қоймайтыныңызға мен кепілмін. Жәкең сізге құшағын жайып мейірімді жүзбен жымия қарсы алғанда, бейне бір он жыл көрмеген құдаңызды көргендей қуанышқа кенелесіз. Мына жарық дүниенің барлық мұңы шаттыққа бөленіп сала береді. Сіздің жүрегіңізді кернеген құрмет-ілтипат пен адами ғибраттың да өзекті бір белгесін содан табасыз. Бұл енді сізге оқулықтан үйрене алмайтын нәрсе, оның аты - жетінші түйсік деп аталады: ол адамға жоғарыдан «Алла Тағаладан» ғана берілетін ерекше қасиет. Бұл

қасиет көбінесе көріпкелдерде, бақсыларда, тәуіптерде, сәуегейлерде, әулиелерде, пайғамбарларда болады. Ғылыми тілде мұндай адамдарды «**Синестеттер**» деп атайды. Мәселен, Ырғызбай әулие, Бек әулие, Ванга, Вольф Мессинг және т.б. Бұлар түсті сезіп, әуенді көретін адамдар. Яғни, «**сезетінді көріп, көретінді сезеді**» деген сөз. Басқаша айтқанда: рухани кемел адам. Міне, дәл сол рухани кемел адам өзінің бар болмыс-бітімі мен рух тазалығын сақтап, жүрегінің көзін ашқанда ғана оның жетінші түйсігі іске қосылады. Бұл қасиеттің алтын дінгегі де - осында!

Мен мына бір нәрсені санама сыйдыра алар емеспін. Мәселен, бірінші байлық- денсаулық дейміз де, ал әлемнің 7 кереметі: «Мысыр пирамидалары, Семирамиданың аспалы бағы, Эфестегі Артемида ғибадатханасы, Олимпиадағы Зевстің мүсіні, Галикарнастағы Мавсол патшаның табытханасы, Родостағы Гелиостың мүсіні, Александрия шамшырағы» деп айтамыз. Ал шындығына келгенде бұлар бар болғаны адам баласының қолымен салынған құрылыстар ғана емес пе?

Біздіңше, әлемнің 7 кереметі деген, ол - 7 түйсік: көру, есту, иіс сезу, дәм сезу, ойлану, сөйлеу, түйсіну!

Мақаланың тақырыбын «жетінші түйсік» деп қоюыма менің жанжарым Сымбаттың бір-ақ ауыз сөзі түрткі болған еді. Сымбат Әбдікәрімова - жоғары санатты балалар - невропатологі, инфекционист, реабилитолог және Семей медицина университетінің ассистенті әрі магистранты.

Өткен жылдың желтоқсанында Сымбекенді Жәкең Астанадағы медициналық орталығына директорлық қызметке шақырған болатын. Содан біз артынып-тартынып елордаға жеттік. Осының сәл алдында ғана орталықтың ашылу салтанатына да құрметті қонақ ретінде қатысып қайтқанбыз. Жәкең тұрмыстарыңа қолайлы болсын деп екі бөлме де берді. Сымбекенді өзінің емдеу методикасына үйрету үшін жанына ертіп алды. Жәкеңнің жұмыс істеу технологиясын көрген Сымбекең бес күннен кейін: «Дәрігер болып жүргенімнің 16 жылында «жетінші түйсігі бар адамды» бірінші мәрте кездестіруім» дегені. Ол түйсіктің қандай екенін білетіндіктен, екеуіміз де ойланып қалдық.

Иә, «жетінші түйсік», екінің бірінің пешенесіне жазылмаған ғаламат тағдыр! Алла Тағала Жәкеңді дұшпанның сұғынан сақтасын!

Кейіннен Сымбекең магистратурадағы іштей оқуын тастауға

болмайтыны себепті Семейге қайтып оралды. Қазірде Жәкеңнің сырттай тілеуін тілеп отырады!

Жасан Зекейұлы Қытайда 7 атасынан бері ине салу әдісін қолданып жүрген әрі осы ілімді ғылыми тұрғыдан зерттеп- зерделеп, том-том етіп кітап жазған Құн Сұн есімді ғұламадан бата алған. Бұл кісі инемен емдеу тәсілі қолданыла бастағалы бері алтын иненің күдіретін әлемге танытқан ғалым-дәрігер. Ұлы ұстаздың Қытайда мыңдаған шәкірттері бар. Ал оның тәлімін алған, қазақтан шыққан жалғыз шәкірті әзірше- Жәкең ғана.

«Аллаға шүкір!» деп айтайын, қазіргі таңда Жасан Зекейұлы талай-талай белестен асты, сол ғұлама-ұстазының батасы жолын да ашты. Бір емес екі бірдей мегаполистен (*Алматы мен Астанадан*) «Жас-Ай» Шығыс-Тибет медициналық орталығын іске қосты. 140 адамға жұмыс орнын тауып берді. «Зиялы» деген бір адамның басына жетерлік тәп-тәуір атақтары да бар. Мәселен: медицина ғылымдарының докторы профессор, академик, ҚР Денсаулық сақтау ісінің үздігі, Вена халықаралық университетінің «Құрметті профессоры», халықаралық «Сократ» атындағы орденнің, құрамына 193 мемлекет кіретін БҰҰ - ның халықаралық «Құрмет белгісі» орденінің иегері, Халықаралық шығармашылық және Шығыстық емдеу академиясының академигі, ҚР «Ерен еңбегі үшін» медалінің иегері. Сонымен қатар, медициналық орталықтағы «Нұр Отан» ХДП бастауыш партия ұйымының төрағасы, ҚР Ардагерлер Орталық Кеңесінің мүшесі, «Жас-Ай» медициналық - Ақпараттық журналының Бас редакторы, «Жас-Ай» медициналық орталығының Бас директоры және Бас дәрігері деген қызметтерін де қоса атқарып жүр.

Бірақ оны осынша атақ пен қызмет еш өзгерте алған жоқ. Себебі, ол кісінің жетінші түйсігі бар!

Дегенменде, Жасан Зекейұлының халыққа жасаған осы өлшеусіз еңбектері туралы көптеген кітаптар жазылып (*«Тәуелсіздік- тағдыр сыйы», «Шығыс-Тибет шипагері Жасан Зекейұлы», «Тектілік тегеуріні», «Жарқырай бермек, Жасан әлемі», «Тәуелсіздік киесі», «Ізгіліктің ізі бар...»*) жарыққа да шықты. Әлі жазылып жатқандары қаншама.

Күнделікті өмірде де Жәкеңдей жүрегінде иманы бар білімді әрі іскер азаматтың медициналық және ғалымдық бағытта атқарып жүрген күллі жұмыстары мен ізденістері де ізгілікке арналып келеді.

Ол ғалым ретінде де алыс-жақын шет елдерде өтетін ғылыми отырыстар мен конференцияларға жиі шақырылады. Былтыр ғана Түркияның Анкара қаласында 83 мемлекеттен жиналған 214, ал Түркияның өзінен 109 ғалым қатысқан әлемдік деңгейдегі *«Жаңа Түркияның білім және технологиялық даму стратегиясы»* атты ғылыми конференция болып өтті. Конференция жұмысына Түркия Президенті Реджеп Тайып Ердоган өзі қатысып сөз сөйледі. Ғылым мен технологияның өткені мен бүгіні және болашағы, энергия өндіру мен басқару, НАНО технология, санды технология саясаты сияқты бүгінгі күннің ең өзекті мәселелері сөз болды. Ал Қазақстан Республикасы атынан академик Жасан Зекейұлы баяндама жасап, өзінің тың идеялары мен ғылыми жаңалықтарымен таныстырды.

Бүгінде Жәкең еліміздің қай қиырына барса да, көптің қошеметіне бөленеді. Өйткені, оның мақсаты- айқын. Ол халқына емдомын жасауға апаратын өзінің салған сүрлеу жолымен түп түзу жүріп келеді. Шайқалақтамайды. Патша көңілді, озық ойлы оқырман да ең алдымен Жәкеннің осы бір адамгершілігін құрмет тұтады деп ойлаймын.

Басталуы жақсы істің аяғы көпке ортақ болады дегендей, әуелден іргесі берік қаланған «Жас-Ай» медициналық орталығының басы-қасында - Б.Нұртазаева, Б.Калиева, Д.Нұрмаханов, С.Есимова, Ж.Татымхан, Г.Нұрәлі, А.Аденова, И.Омарова, Ғ.Мынбаева және т.б. білікті дәрігерлер бар. Сондықтан «Жас-Айдың» қанаты ерте қатайды. Одан бері де 12 жылдан аса уақыт өтті. Бүгінде аталмыш орталық өзіндік дәстүр тауып, бірден өз арнасына түсіп кете барды.

Жалпы кеңес өкіметі кезінде көлеңкеде қалып келген Шығыс медицинасы Тәуелсіздік алғаннан кейін ғана Қазақстанда кең қанатын жая бастады. Бұл медицинаны бүкіл әлем мойындап отыр. Ал қазіргі дамыған «академиялық медицина» дейтін батыстық медицинадан үміт үзгендер де, осы Шығыс медициналық орталықтарына келіп емделіп жатыр.

Шығыс медицинасы ең бірінші адамның реңіне қарайды, содан кейін тамырды ұстап кеселді анықтайды және оны емдеп шығу жолдарын белгілейді. Адам бойындағы 7-8 литр қан жүректің қуатты күшімен денеде айналып тұрады екен. Ал иненің құдіреттілігі сонда-денедегі сол қан айналымын жақсартады. Қан айналған сайын адамның уыты денеде тұрмайды. Уытты үлкен, кіші дәрет және әйелдердің етеккірі арқылы дененің сыртына шығарып тастайды.

Теріден тер шығады. Денедегі уытты бір тазалап өткеннен кейін шөп-дәрілер беріледі. Әрбір инені салған кезде, ол әрбір мүшеге әсер етеді. Мысалы, инені қолға салған кезде ол асқазанға әсер етіп жатуы мүмкін. Тіпті, қызмет атқарудан қалып «ұйықтап» кеткен клетканың өзін де ине салып «оятуға», яғни жансыз жерге жан бітіруге болады. Рухани сырқат адамдардың да аз уақытта сауығып жататыны сондықтан. Әйтеуір, инеден кейін адамның иммунитеті бірден жоғарылайды, терісінің түсі, қанының реңі өзгереді, денесі жеңілдейді. Қазір зерттеушілердің арқасында адам ағзасындағы 14 сызық, 706 нүкте анықталған. Иненің түрлеріне: от ине, күш-қуатты жоғарылататын алтын ине және күміс ине жатады. Әрине, алтын иненің әсері күміс инеге қарағанда сәл жылдамырақ келеді. Бұл алтын иненің құрамы тұтас алтыннан құйылмайды, оның 80% күміс, ал қалған 20% алтын мен тазаланған мыстан жасалады. Адамға ота жасатуды азайтудың да бірден-бір жолы осы- ине салу деседі. Сонымен қатар, бұл медицинада: табиғи тастармен қыздыру, булау, түрлі майлармен сылау, массаж жасау, қан алу және дәрілік қасиеті бар шөптер мен табиғи өсімдіктерден жасалған дәрілер қолданылады.

Бұл ғылымның осыншама құпия сырын меңгерген және оның жетістіктерін Қазақстанға әкелген екі адам болса, соның біріншісі-Жасан Зекейұлы дер едім.

Ал енді Жәкеңдей адамның болмысы қандай дегенге жауап беру үшін, оның жазған еңбектері мен жасаған істеріне ғана қарап бір жақты баға беру- жеткіліксіз сияқты. «Ақылды адаммен бір рет әңгімелесу, бір кітапты бір ай зерттегенмен бірдей» демекші, ол үшін, сол кісінің өзімен жүзбе-жүз таныс болуың да керек және етене жақын араласуың, әңгімелесуің қажет. Сонда ғана оған әр тұрғыдан баға беруге болады: басшы, қызметші, аға, іні, әріптес ретінде.

Менің бұл пікірімді Жәкең берген інілік бағам деп қабылдасаңыздар деймін. Ал ойымды көздің қарашығын суырғандай, тілдің ұшын кескендей етіп шебер жеткізе алмасам, айыпқа бұйырмассыздар. «Ақымақ ішкен-жегенін айтады, ақылды көрген-білгенін айтады» дегендей, мен ақылымды сөйлегейін.

Үстіміздегі жылы Жәкең елге - ырыс, халыққа - береке аманаттайтын жігіт ағасы жасына шығады. Ер азамат үшін 50 жас-дегеніңіз елеулі күш беретін жас. Бұл адамның нағыз еңбек ететін, өзін-өзі көрсететін жасы. Сонымен қатар, есеп беретін де, қоғамнан

бағасын еститін де белгілі бір кезеңдік жасы. Бұл белеске әркім әрқалай келеді. Осы жасына дейін Жасан Зекейұлының атқарған енбегі- екінің бірінің қолынан келмейтін іс дер едім. Өйткені, жетінші түйсік- деген кім көрінгеннің уысына түспейтін қасиет қой!

Баяғыда өте ұзақ жасаған бір адамнан сұрапты: «Сіздің ұзақ жасауыңыздың сыры неде?» деп. Сонда әлгі кісі: «Өмірімде екі адамның басын қосып бастық болып көрмеппін» деген екен. Осы бір мысалды Жәкең маған ара-тұра айтып жүреді. Шынында да, бастық болған адамдардың көпшілігі жүрек талмасына (*инфаркт*) жиі ұшырап жатады. Аз өмір сүреді. Жарық дүниеден де тым ерте кетеді. Мұның себебі: біріншіден- үлкен жауапкершілік, оның бәрі жүректен өтеді. Бір емес, бірнеше адамға ие болу, оларды шып-шырғасын шығармай басқару - жүрекке шамадан тыс салмақ түсіреді. Екіншіден- жүйке жүйесінің үнемі ширығып тұруы, дем алмауы адамды қажытады. Ал, жүрек пен жүйке дем алмағаннан соң, жалпы ағзада да демалыс болмайды екен. Оның үстіне Жәкең тек халықты басқарып қана жүрмейді ғой, алдына келген науқастарды да тікелей өзі емдейді. Әрбір адам айналасына заряд, қуат беріп жүретін аккумулятор сияқты. Кімде - оң заряд, кімде – теріс дегендей, көп жағдайда адам бойындағы мейірімді гармондар әлсіреп, керісінше ызалы гармондар күшейіп кеткендіктен, оның ағзасы ауруға шалдығады да, теріс зарядтары көбейеді. Ал, науқасты емдеу барысында дәл осы теріс зарядтарды Жәкең өз бойына тартып алып, оған өзінің оң зарядтарын жібереді де, дененің мейірімді гармондарын сәйкесінше көтеріп, ызалы гармондарын керісінше азайтып тастайды. Содан адам сауығып кетеді. Міне, осының бәрінен Жәкең шаршамайды емес, шаршайды. Бірақ, оны сездірмейді, 1-2 сағат мызғып алады да қайта сол жұмысына кіріседі.

Менің Жасан Зекейұлын бірінші көріп-ұққаным: ол Қазақстанға 23 жыл бұрын келіп орныққан және осы өңірге әбден сіңіскен, жақсы-жайсаңдармен де тығыз байланыс орнатқан беделді азамат.

Екіншіден: Қазақстанда «Жас-Ай» медициналық орталықтарын ашты. Қаншама адамды жұмыспен қамтамасыз етіп отыр.

Үшіншіден: оның ғалымдығы. Бірнеше монография, кітап, ғылыми мақалалар жариялады. Қазақстанда және алыс-жақын шет елдерде өтетін ғылыми конференцияларға қатысып жүр.

Төртінші: Жәкеңнің кәсіпкерлігі. Алланың берген өнері мен қабілетін халықтың денсаулығын жақсартуға арналған пайдалы кәсіп

көзіне айналдырды.

Бесіншісі: ол- меценат. 10 мыңнан астам науқасты тегін емдеп шықты. Әлеуметтік жағдайы төмен отбасыларына және спорттық, мәдени іс-шараларға тұрақты демеушілік көрсетіп келеді.

Алтыншы: Жасан Зекейұлы- қоғам қайраткері. Өткен Президент сайлауында, Президенттікке үміткер Н.Ә.Назарбаевтың Алматы қаласы Өуезов ауданы бойынша сенімді өкілі болды.

«Кейде біздер денсаулығымыз мықты болса болды, өмір - деген бақытты, көңілді дейміз де, алайда шым-шытырығы да көп деп айтамыз. Біразымыз сол өмірден өз орнымыз бен жолымызды табамыз, ал біразымыз беталды лағып кетіп, адасып жатамыз. Ақыры іздегенін таба алмай кететіндер де қаншама. Адам деген қызық қой. Кей кездері өзімізді-өзіміз жұбатып, кім осы өз орнында жүр дейсің деп кіжініп аламыз?! Міне, осыдан келіп бәрі құриды, тіпті, шіриді. Содан барып «өзі бола алмайды, болғанды көре алмайдының» керін келтіріп, өмірде өз орны мен жолын тапқан адамдарды күндей бастаймыз. Ырыс бакпай, дау бағамыз. Сыртынан ғайбат сөздер айтамыз. Күл шашқан бұқадай айналамызды қоқысқа толтырып, жұтатын ауаңа да шаң-тозаң араластырамыз. Бәле іздейміз, жек көреміз. Иә, шынтуайтында да, өсек - аяңды сізді жек көретіндер ойлап табады, оны надандар жаяды, ақымақтар оған сенеді. Атам қазақ табанының бүрі жоқ ондай мінезсіздермен әр қырдан бір төбе көрсетіп жүретін орнықсыздарды «пәтуасыз» дейді. Олар суға төгілген май сияқты кілкілдеп тұрады... *(Бірақ тау мен төбе, ер мен ез бәрібір де теңеспейді)*. Ал кім боласың, қандай өмір сүресің, енді ол өзіңнің үлесің... Сондықтан да, мені жек көретіндерді көруге уақытым жоқ, өйткені мені қадірлейтіндерден қолым босамайды»- дейді Жәкең!

2010 жылы заманымыздың заңғар перзенттерінің бірі, атақты Сырым Датұлының ұрпағы, қазақтың ақиық ақыны Қадыр Мырза Әлі ағама барып, ұлыма бата сұрадым. Әрине, батагөй шал өз ауылымда да бар. Бірақ мен атам қазақтың сол бір көне дәстүрін жаңғыртқым келді. Осынау ұланғайыр даламыздың бір шетінен екінші бір шетіне сапар шегіп, «қыдыр дарып, бақ қонған» аузы дуалы адамды арнайы іздеп бару, одан бата тілеу- бізде ежелден қалыптасқан дәстүр болатынды. Оның негізінде - алысты жақындату, ел мен елді араластыру тәрізді ұлттық мүдде де жатыр. Соны білетін Қадыр ағам: «Батаны тұрып сұрайды, отырып береді» - деп, бізді босағаға

тұрғызып қойды да, өзі төрде отырып ұзақ-сонар батасын берген еді, жарықтық. Шығар кезде арқамнан қағып: «Айдын, Энгельстей (*ipi kәсіпкер адам болған*) досың болса, Маркстей болу қиын емес. Осыны жадыңа сақта. Түбі сен шығармашылыққа бет бұрасың. Ол азапты жұмыс. Мықты бір адаммен жолдас бол!» дегенді. Бәлкім, сол адам осы- Жасан Зекейұлы шығар!

Ақыл айтар - ағаның, жөн сілтер - қарияның әр ауылдан табылғаны қандай жақсы. Бүгінде ел ағасы атанып, ердің жасы елуге қарай қадам басқан аға-досым Жәкеңнің әрбір ісі, таным-түсінігі, мінез-құлқы, өмір салты маған өнеге, ол туралы айтылар ой да көп. Жо, жоқ бұл ешқандай да көңілжықпастықпен айтыла салған құрғақ сөздер емес. Бұл үлкен таланттардың бойында ғана болатын - бекзадалық қасиетті мойындау. Осыған орай бір мысал да келтіре кетейін: Протогордың ақылды, ойшыл болмысын ежелгі грек философы Демокрит (*б.з.д 460-370 ж.ж.*) байқап, оны философия ғылымына бейімдеген. Протогор Демокритке жолыққанша отын тасушы болыпты. «Адам- барлық нәрсенің өлшемі!»- деген ғибратты сөздің авторы осы- Демокрит екен. Кім біледі Мұхтар Шаханов ағамыз айтқандай: «...бір адамға байланысты бір адамның болашағы» деген... ?!

Ұлы мәртебелі оқырман! Бұл бір ғана шағын мақалада Жәкеңнің ғалымдық, ұстаздық, азаматтық, қайраткерлік және басқа да сан алуан қырын айтып тауысу тіпті де мүмкін емес. Мен оны келер күндердің еншісіне қалдыра тұрайын!

Ақжолтай газеті. №5 (30) наурыз. 2017 ж.

JETİNŞİ TÜYSİK

*Allańıń pendeleri emdelińder, öy`tkeni Alla Taǵala
kärilikten basqa keseldiń bärine şıpa bergen.
Pay`ǵambarımız Muxammed (s.ǵ.s.)*

Mine, kün men tün, jariq pen köleńke, muń men qwanış teńeler mezigilge de bar bolǵanı bir-aq kün qaldı.

Men 20 nawrız küni tań qulanıektene Semey`den sıqqan edim, ımart üy`irile Astanaǵa da kelip jettim. Munda köktemniń töbesi köringenmen aq qar, kök muzdıń köbesi sögilmepti. Erimey` siresip jatqan Esil jariqtıqqa qaraǵan betkey`den qart şahardıń kúndizgi kelbeti de erekşe zoray`ıp körinedi eken...

İä, jeńil äri bay`taq tilmen ay`tqanda: qıstaǵı üskirik ayazı betińdi tırnay`tın, jazdaǵı qara balşığı balaǵıńdı bilǵay`tın keşsegi Qaraötkel büginde Astana atanıp, älemge äy`gili qalaǵa ay`naldı. Onıń boy`ına sonaw saq pen ğunnan qalǵan ulı mura- kösemdik qasıet pen ulttıq rxw kep ornadı. Endigi eń mańızdı da osı- ulttıq rxwtıń äri qaray` jalǵaswı!

Qazirgi tańda «Otanıńıń däm-tuzı tartıp, elge oralǵan qazaqtar egemendigimizdi saqtap qalwǵa mol üles qoswda» degen zamanı qaǵıda barşamızdıń kökey`imizge mıqtap uyalay` bastadı. Resmı mälimetter boy`ınşa atajurттаǵı qazaqtıń sanın 20%-ǵa ösirgen de osı bawırlarımız. Täwbä! Äy`tse de bul aǵay`ındarımızdıń siz ben bizden bastı artıqsılıǵı da bar körinedi. Olar ultjandılıǵı men patriottıǵı jaǵınan, sonaw otarşıldıqtıń masqara qamıtın küip, rxwxanı keseldiń zardabın äbden tartqan, söy`tip barıp keñestik lagerden zorǵa sıqqan bizderden köş ilgeri tur. Öy`tkeni, bizdiń oy`ımızda äli de ürey` men qorqınış bar. Äy`tewir, birewden jasqanw bar. Al olar erkin oy`lı jāne batıl. Elin, jerin süyu maxabbatı da orasan küşti. Patriot bolwdıń sözben emes, şınay`ı tirlikpen, naqtı ispen ay`ǵaqtalatın da osı twısqandarımız körsetwde. Men bul azamattardıń boy`ınan adaldıq pen ultqa degen janaşırılıqtı bar jan-düniemmen sezemin. Olardı qanday` da bir şarwaǵa aralastırsań da, qızdıń jıǵan jasawınday` etip tap-tuy`naqtay` tındıradı: mısalı, söy`letseń, sözdiń jaǵın ay`ırıp, qanın tamızadı, än saldırsań, köziñe jas üy`irtedi, al joldas bolsań, qoń etin kesip berwge äzir... Kerek deseñiz, ata-babalarımızdıń qay`sar da örsil rxwı solardıń jüreginde jür. Özderi şetterinen mey`irban, bir-birimen quddı bir üy`diń balasınday` közben söy`lesip, köñilmen uǵısadı. Qazaqtıń дәstüri

men saltın da siz ben bizge qarağanda äldeqay`da jaqsı bileđi jäne onı qızğıştay` qorıdı. Sondıqtan da ol bawırlarımız «ultım», «qazağım» dep kelip, jarğaq qulaqtarı jastıqqa tımey`, iğilikti isterge de köp eñbek siñirip jatur. Xakim Abay`dıñ: «Sen de bir kirpiş dünıege, ketigin tap ta, bar qalan!» dep ay`tqanıday`, olardıñ ärqay`ı sısı öz ketigine kirpiş bolıp qalanıp, ultınıñ erteñine rıyasız qızmet etwde. Mäselen, QR Eltañbasınıñ avtorı Jandarbek Mälıbekulı, akademik Jasan Zekey`ulı, kumis kömey` äñşi May`ra Muxamedqızı, ataqtı bokssı Qanat İslam, mıgım käsipker Ğalımjıan Pernebaev jäne t.b dañqtı qandastarımızdıñ kelwi- bizderge zor märkebe de, zor maqtanış ta sıy`ladı. Merey`leriñiz ärday`ım üstem bolsın, qadirli twısqandar!

Atam qazaq: «Jaqsınıñ jaqsılığın ay`t- nurı tasısın, jamannıñ jamañsılığın ay`t- qutı qaşsın» degende, sol kisiniñ elge jasağan qamqorlıgın, tıgizgen pay`dasın ay`t jäne onıñ jaqsı qasıetteriniñ körinis berwin de atap ay`t, sebebi, jaqsınıñ jaqsılığın ay`tw- äri seniñ azamattıq parızınıñ degendi de meñzegen sıñay`lı. Ärine, ol solay`. Külli ğajay`ıptıñ da tamaşası- jaqsı adam. Onday`dı bizdiñ qazaq: «Bas terisi kelisken durıs adam» dey`di!

Jalpı, jaqsı adamdardıñ is-äreketi basqalarğa oy` salıp qana qoy`may`dı, olardı aldağı künderge jeteley`di de...sondıqtan da biz jaqsılardı maqtay`mız jäne olarmen maqtanamız!

Desek te, eñbegi janğan, el tanığan, öziniñ tuğırılı tulğasın qalıptastırıp ülgergen Jasan Zekey`ulı bizdiñ maqtawımızğa eş muqtaj emes. Ol kisi qızığı men şıjığı mol tolğawı toqsan tirşiliktiñ tolıp jatqan tolğaqtı problemalarınan da joğarı jäne uday`ı bastı orında turatın «densawlıq» attı birinşi bay`lıqtıñ tutqasın ustağan abzal jan.

Meniñ de et- jüregim eljirey` otırıp jazatın taqırıtım da osı densawlıq jäne däriger!

Är närseniñ basın şalıp, şatıp-butqan «bilgiş-ottawbay`larıñniñ» da, qarnimen kök tiregen Qarabay`larıñniñ da tize bügip, bas İetin jäne nawqas tänine araşa suray`tın jeri de osı- därigerdiñ aldı eken.

Jäkeñe süy`retilip kelip, odan qur attay` oy`naqtap şıqqan nebır marqasqalardı körip jürmin. Solardıñ köpşiligimen aralasamın da. Endi bul pendelerdiñ arasında kimder joq dey`siz...awzımen qus tıstey`tinder de, sol qustıñ sütün ğana işkim keledi dey`tinder de...jaman söz tügili onday` oy`ğa qımay`tın nebır ayawlıları da bar?!

Men mına ğumır-tirşiligimde qızmettik baspaldaqtardıñ birtalay`ın basıp kördim. Sonda «baqsam, baq eken» degendey` isqırığı jer jarıp,

äkireñdep jürgen bastıqtardıñ da jolınıñ suy`ıq ekenin sezetinmin. Öy`tkeni, «tayaz özender şwlı keledi» dey`di göy`. Bastıq degen Jäkeñdey` bolsa, şirkin?! Äy`tewir, mına bir bes kündik jalğanda bolıp-tolıp otırğan qolı uzındarğa barsañ boldı, onıñ birewi şirenetin, birewi ernin şüy`iretin, birewi key`inge şegeretin, söy`tip bir künniñ içinde-aq ine jutqan ittey` bolıp rwxanı jağınan arıp şıǵa keletinmin. Sonday`da türkmen xalqınıñ ulı perzenti Maqtımqulınıñ öleñ joldarı da oy`ıma orala berwşi edi:

«Büik tawlar boy`şañmın dep şirenbe, Küniñ jetse, sen de tıplı bolarsıñ. Tereñ teñiz tákäppersıp tünergen, Swıñ kepse, sen de bir şöl bolarsıñ»- degen...

Alay`da, osı keremetterdiñ bäri de därerigerdiñ aldında qawqarsız, bey`şara-sorlı key`ipke enip ketedi eken. Ol dimkäs jan adamnan jasırğan jerleri men sırların birinşi- «Alla Tağaladan», ekinşi- «därerigerden» jasıra almay`tın körinedi. İä, sen kim bolsañ, ol bol, mey`li, «däreriger» degen seniñ waqıtşa qajet etetin adamıñ emes, «däreriger» degen seniñ ärqaşan da jāne kündelikti qajet etetin adamıñ bolıp qala beredi. Sondıqtan sen därerigerdiñ de bas amandıǵı üşin ömir sür. Öy`tkeni, seniñ on eki müşeñniñ sawlıǵı birinşi- «Alla Tağalanıñ», ekinşi- «därerigerdiñ» ğana qolında. Budan basqa ölsem joq!

Oy`, jazılıp sıqqannan key`ingi älgilerdiñ ıstıq ıqlasın-ay`, deseñşi. Qay`nağan samawırday` eki ıqtarınan äzer dem alıp, etekterine sürine-qabına aǵıl-tegil aqjarma tilekterin aqtarıp jatqanı....Sonda oy`lay`mın göy`: «Yapır-ay`, munday`lardı jwasıtatın da jinin qağatın da tek däreriger eken-aw» dep...

«Jwan bāy`terek jiñişke şıbıqtan bastaw aladı» dey`di dana xalqımız. Meniñ Jäkeñmen sıy`lasa, sırlasa jürip añǵarǵanım: onıñ boy`ında bastaǵalı otırğan isiniñ ayaǵın biletin boljaǵıstıq qasıettiñ bar ekendigi. Endi buǵan twa bitti tektilik, tabiǵi talant, taǵılımdı tärbieni qosıñız. Sodan bitimi bütin, kirşiksiz kisilik qonǵan Jasan aǵaday` naǵız azamat qalıptasqan. Al azamattıǵı joǵarı adamdı jurttıñ bäri de jaqsı köredi.

Bizdiñ qazaqta:«Adamnıñ adamgersiligi- onıñ niyetinde. Är narse-nietten degen. Ne berse de niyetine beredi» dey`tin tamaşa söz bar. Bul Jäkeñdey` adamdarǵa ay`tılǵan-aw, sirä?.. İä, niyeti arday` taza, şıqtay` möldir göy` altın ine ustaǵan altın jigittiñ...

Medicına (*Medet Sına, yaǵni Sinanıñ emi- degen söz*) termininiñ atası Äbw Nasır İbn Sına: «Awrwdı emdewdiñ üş quralı bar, ol- jılı söz, şöp jāne däreriger qandawırı» dese, qıtay` ğulaması Kuñfwdzı: «Adamnıñ densawlıǵı- adamnıñ köñil-küy`inde» degen eken. Rasında da «adamdı eki

närse qartay`tpay`dı, biri- jaqsı minez, ekinşisi- jaqsı söz» degendey`, Jäkeñ alğaş ret körgen adamına da şapağatın tügizip ülgeredi. Onımen eki-üş-aq awız sözben almasqannıñ özinde de oy`ıña oy` qosıp, sanaña säwle tüsirip, kökiregiñe jılw uyalatıp jiberedi. «Qabağında qaljıñı bar adamnıñ qartayu bayaw»- dep, öz jönimen jeñil äzildi de jeldirtip ötedi. Siz ol kisiniñ ay`tqan äzilin estiseñiz boldı, kempir bolsañız- qızday` bolasız. Al altın inesin alsañız, aqsaq bolsañız- tıñday` bolasız!». Sodan ğoy` Jäkeñniñ: «Söz öz ornında- qundı, mergenniñ atqan oğınday`. Eger oq közdep atılsa, nısanaga дәл tiedi, al dögnoz adam ömirindegi soñğı ükim emes, dawa dertke döp tise, awrw jazıladı. Nawqas, eñ äweli awrwdıñ ırqına berilmewi kerek. Öy`tkeni, adamdı tutas etip turğan onıñ täni men janı ğana emes jäne oy`-sanası da. Mine, biz osı üş tarmaqtı bir jüy`ege salıp emdey`miz. Adam jürek pen sananı taza ustasa, tän özi-aq dertinen ay`ıgadı. Yağni, awrw sanadan alistasa ğana, tän qanday` dertti bolsın jeñip şıgadı» dey`tini... Senbeseñiz, barıp köriñiz. Odan asa köp waqıttı urlata qoy`may`tınıñızğa men kepilmin. Jäkeñ sizge quşağın jay`ıp mey`irimdi jüzben jimıya qarsı alğanda, bey`ne bir on jıl körmegen qudañızdı körgendey` qwanışqa kenelesiz. Mina jariq dünieniñ barlıq muñı şattıqqa bölenip sala beredi. Sizdiñ jüregiñizdi kernegen qurmet-iltıpat pen adamı ğibrattıñ da özekti bir belgesin sodan tabasız. Bul endi sizge oqwlıqtan ü`rene almay`tın närse, onıñ atı- jetinşi tüy`sik dep ataladı: ol adamğa joğarıdan «Alla Tağaladan» ğana beriletin erekşe qasiet. Bul qasiet köbinese köripkelderde, baqsılarda, säwegey`lerde, äwlielerde, pay`ğambarlarda boladı. Ğılımi tilde munday` adamdardı «Sınestetter» dep atay`dı. Mäselen, Irğızbay` äwliä, Bek äwliä, Vanga, Vol`f Messing jäne t.b. Bular tüsti sezip, äwendi köretin adamdar. Yağni, sezetindi körip, köretindi sezedi degen söz. Basqaşa ay`tqanda: rwxanı kemel adam. Ol bar bolmıs-bitimimen rwx tazalığın saqtap, jüreginiñ közin aşqanda ğana jetinşi tüy`sik iske qosıladı. Bul qasiettiñ altın diñgegi de- osında!

Men mına bir närсени sanama sıy`dıra alar emespin. Mäselen, birinşi bay`lıq- densawlıq dey`miz de, al älemniñ 7 keremeti: «Mısır pıramıdaları, Semıramıdaniñ aspalı bağı, Éfestegi Artemıda ğıbadatxanası, Olimpiadağdı Zevstiñ müsini, Galıknastağı Mavsol patşanıñ tabıtıxanası, Rodostağı Geliostiñ müsini, Aleksandriya şamşırağı» dep ay`tamız. Al şındığında bul bar bolğanı adam balasınıñ qolımen salınğan qurılıstar ğana emes pe?

Bizdiñşe, älemniñ 7 keremeti degen, ol- 7 tüy`sik: körw, estw, iis sezw, däm sezw, oy`lanw, söy`lew, tüy`sinw.

Maqalamnıñ taqırıbın «jetinşi tüy`sik» dep qoyuıma meniñ janjarım

Simbattıñ bir awız-aq sözi türtki bolğan edi. Simbat Äbdikärimova- joğarı sanattı balalar- nevropatologi, infekcionist, reabilitolog jäne Semey` medicina wñiversiteniñ assistenti äri magıstrantı. Ötken jıldıñ jeltoqsanında Simbekeñdi Jäkeñ Astanadağı medicinalıq ortalıǵına direktorlıq qızmetke şaqırğan bolatın. Sodan biz artınıp-tartınıp elordada jettik. Osı kelerdiñ säl aldında ğana ortalıqtıñ aşılw saltanatına da qurmetti qonaq retinde qatısıp qay`tanbız. Jäkeñ turmıstarıña qolay`lı bolsın dep eki bölme de berdi. Simbekeñdi öziniñ emdew metodikasına üy`retw üşin janına ertip aldı. Jäkeñniñ jumıs istew texnologıyasın körgen Simbekeñ bes künnen key`in: «Däriger bolıp jürgenimniñ 16 jılında «jetinşi tüy`sigi bar adamdı» birinşi märte kezdestirwim» degeni. Ol tüy`siktiñ qanday` ekenin biletindikten, ekewimizde oy`lanıp qaldıq. İä, «jetinşi tüy`sik», ekinin biriniñ peşenesine jazılmağan ğalamat taǵdır! Alla Taǵala Jäkeñdi duşpanniñ suǵınan saqtasın!

Key`innen Simbekeñ magıstratwradağı iştey` oqwın tastawğa bolmay`tını sebepti Semey`ge qay`tıp oraldı. Qazirde Jäkeñniñ sırttay` tilewin tilep otradı!

Jasan Zekey`ulı Qıtay`da 7 atasınan beri ine salw ädisin qoldanıp jürgen äri osı ilimdi ğılımı turǵıdan zerttep- zerdelep, tom-tom etip kitap jazğan Qun Sun esimdi ğulamadan bata alǵan. Bul kisi inemen emdew täsili qoldanıla bastaǵalı beri altın ineniñ qudiretin älemge tanıtqan ğalımdäriger. Ulı ustazdıñ Qıtay`da mıñdağan şäkirtteri bar. Al onıñ tälimin alǵan, qazaqtan şıqqan jalǵız şäkirti äzirşe- Jäkeñ ğana.

«Allaǵa şükir!» dep ay`tay`ın, qazirgi tañda Jasan Zekey`ulı talay`-talay` belesten astı, sol ğulama-ustazınıñ batası jolın da aştı. Bir emes eki birdey` megapolisten (*Almatı men Astanadan*) «Jas-Ay`» Şıǵıs medicinalıq ortalıǵın iske qostı. 140 adamǵa jumıs ornın tawıp berdi. «Ziyalı» degen bir adamniñ basına jeterlik täp-täwir ataqtarı da bar. Mäselen: medicina ğılımdarınıñ doktorı professor, akademik, QR Densawlıq saqtaw isiniñ üzdigi, Vena xalıqaralıq wñiversitetiniñ «Qurmetti professorı», xalıqaralıq «Sokrat» atındağı ordenniñ, quramına 193 memleket kiretin BUU - niñ xalıqaralıq «Qurmet belgisi» ordeniniñ iegeri, Xalıqaralıq şıǵarmaşılıq jäne şıǵıstıq emdew akademıyasınıñ akademigi, QR «Eren eñbegi üşin» medaliniñ iegeri. Sonımen qatar, medicinalıq ortalıқтаǵı «Nur Otan» XDP bastawış partıya uy`ımınıñ töraǵası, QR Ardagerler Joğarı Keñesiniñ müşesi, «Jas-Ay`» medicinalıq - Aqparattıq jwrnalınıñ Bas redaktori, «Jas-Ay`» Şıǵıs-Tıbet medicinalıq ortalıǵınıñ Bas direktori, Bas därigeri degen qızmetterin de qosa atqarıp jür. Biraq, onı osınşa ataq pen qızmet eş

özgerte alğan joq. Sebibi, ol kisiniñ jetinşi tüy`sigi bar!

Degenmende, Jasan Zekey`ulınıñ xalıqqa jasağan osı ölşewsiz eñbekteri twralı köptegen kitaptar jazılıp («Täwelsizdik- tağdır sıy`ı», «Şıǵıs-Tıbet şıpageri Jasan Zekey`ulı», «Tektilik tegewrini», «Jarqıray` bermek, Jasan älemi», «Täwelsizdik kïesi», «İzgiliktiñ izi bar...») jariqqada da şıqtı. Äli jazılıp jatqandarı qanşama.

Kündelikti ömirde de Jäkeñdey` jüreginde imanı bar äri bilimdi äri isker azamattıñ medicinalıq jäne ğalımdıq bağıtta atqarıp jürgen külli jumıstarı men izdenisteri de izgilikke arnalıp keledi. Ol ğalım retinde de alıs-jaqın şet elderde ötetin ğılımı otırıstar men konferenciýalarğa jii şaqırıladı. Bılır ğana Türkiyanıñ Ankara qalasında 83 memleketten jinalğan 214, al Türkiyanıñ özinen 109 ğalım qatısқан әлемdik deñgey`degi «Jaña Türkiyanıñ bilim jäne texnologiyalıq damw strategiyası» attı ğılımı konferenciya bolıp ötti. Konferenciya jumısına Türkiya Prezidenti Redjep Tay`ıp Erdogan özi qatısıp söz söy`ledi. Ğılım men texnologiyanıñ ötkeni men бүgini jäne bolaşağı, énergıya öndirw men basqarw, NANO texnologiya, sandı texnologiya sayasatı sıyaqtı бүgingi künniñ eñ özekti мәseleleri söz boldı. Al Qazaqstan Respwblıkası atınan akademik Jasan Zekey`ulı bayandama jasap, öziniñ tıñ ideyaları men ğılımı jañalıqtarımen tanıstırdı.

Bүginde Jäkeñ elimizdiñ qay` qırına barsa da, köptiñ қоşemetine bölenedi. Öy`tkeni, onıñ maqsatı- ay`qın. Ol xalqına em-domin jasawğa aparatın öziniñ salğan sürlew jolımen түp түzw jürip keledi. Şay`qalaqtamay`dı. Patşa köñildi, ozıq oy`lı oqırman da eñ aldımen Jäkeñniñ osı bir adamgerşiligin qurmet tutadı dep oy`lay`mın.

Bastalwı jaqsı istiñ ayağı köpke ortaқ boladı degendey`, әwelden irgesi berik qalanğan «Jas-Ay`» Şıǵıs-Tıbet medicinalıq ortalıǵınıñ bası-qasında- B.Nurtazaeva, B.Kalıeva, S.Esimova, J.Tatımxan, G.Nuräli, A.Adenova, İ.Omarova, Ğ.Mınbaeva jäne t.b. bilikti дәрігерлер бар. Sondıqtan «Jas-Ay`diñ» qanatı erte qatay`dı. Odan beri de 12 jıldan asa waqt ötti. Бүginde atalmıш ortalıq özindik дәstүр тawıp, birden öz arnasına түsip kete bardı.

Jalpı keñes ökimeti kezinde köleñkede qalıp kelgen Şıǵıs-Tıbet medicinası Täwelsizdik alǵannan key`in ğana Qazaqstanda keñ qanatın jaya bastadı. Bul medicinanı бүkil әлем moy`ındap otır. Al qazirgi damıǵan «akademiyalıq medicina» dey`tin batıstıq medicinadan ümit üzgender de, osı Şıǵıs-Tıbet medicinalıq ortalıqtarına kelip emdelip jatır.

Şıǵıs-Tıbet medicinası eñ birinşi adamniñ reñine qaray`dı, sodan

key'in tamırdı ustap keseldi anıqtay'dı jäne onı emdep şıǵw joldarın belgiley'di. Adam boy'ındaǵı 7-8 lıtr qan jürektiñ qwattı küşimen denede ay'nalıp turadı eken. Al ineniñ qudiretiligi sonda- denedegi sol qan ay'nalımın jaqsartadı. Qan ay'nalǵan say'ın adamnıñ wıtı denede turmay'dı. Wıttı ülken, kişi дәret jäne әy'elderdiñ etekkiri arqılı deneniñ sırtına şıǵarıp tastay'dı. Teriden ter şıǵadı. Denedegi wıttı bir tazalap ötkennen key'in şöp-däriler beriledi. Ärbir ineni salǵan kezde, ol ärbir müşege әser etedi. Mısalı, ineni qolǵa salǵan kezde ol asqazanǵa әser etip jatwı mümkün. Tipti, qızmet atqarwdan qalıp «uy'ıqtap» ketken kletkaniñ özin de ine salıp «oyatwǵa», yaǵnı jansız jerge jan bitirwge boladı. Rwxanı sırqat adamdardıñ da az waqıtta sawıǵıp jatatını sondıqtan. Äy'tewir, ineden key'in adamnıñ immwnıteti birden joǵarılay'dı, terisiniñ tüsi, qanınıñ reñi özgeredi, denesi jeñildey'di. Qazir zerttewşilerdiñ arqasında adam aǵzasındaǵı 14 sızıq 706 nükte anıqtalǵan. İneniñ türlerine: ot ine, küş-qwattı joǵarılatatın altın ine jäne kumis ine jatadı. Ärine, altın ineniñ әseri kumis inege qaraǵanda säl jıldamıraq keledi. Bul altın ineniñ quramı tutas altınnan quy'ılmay'dı, onıñ 80% kumis, al qalǵan 20% altın men tazalanǵan mıstan jasaladı. Adamǵa ota jasatwdı azay'twdıñ da birden-bir jolı osı- ine salw desedi. Sonimen qatar, bul medıcınada: tabiǵı tastarmen qızdırw, bwlaw, türli may'larmen silaw, massaj jasaw, qan alw jäne дәrilik qasieti bar şöpter men tabiǵı ösimdikterden jasalǵan дәrilер qoldanıladı.

Bul ǵılımnıñ osınşama qupıya sırın meñgergen jäne onıñ jetistikterin Qazaqstanǵa әkelgen eki adam bolsa, sonıñ birinşisi- Jasan Zekey'ulı der edim.

Al endi Jäkeñdey' adamnıñ bolmısı qanday' degenge jawap berw üşin, onıñ jazǵan eñbekteri men jasaǵan isterine ǵana qarap bir jaqtı baǵa berw- jetkiliksiz siyaqtı. «Aqıldı adammen bir ret äñgimelesw, bir kitaptı bir ay' zerttegenmen birdey'» demekşi, ol üşin, sol kisiniñ özimen jüzbe-jüz tanıs bolwıñ da kerek jäne etene jaqın aralawıñ, äñgimeleswiñ qajet. Sonda ǵana oǵan әr turǵıdan baǵa berwge boladı: bassı, qızmetşi, aǵa, ini, äriptes retinde.

Meniñ bul pikirimdi Jäkeñe bergen inilik baǵam dep qabıldasañızdar dey'min. Al oy'ımdı közdiñ qaraşǵım swırǵanday', tildiñ uşın keskendey' etip şeber jetkize almasam, ay'ıpqa buy'ırmassızdar. «Aqımaq işken-jegenin ay'tadı, aqıldı körgen-bilgenin ay'tadı» degendey', men aqılımdı söy'leley'in.

Üstimizdegi jılı Jäkeñ elge- ırıs, xalıqqa- bereke amanattay'tın jigiti

ağası jasına şığadı. Er azamat üşin 50 jas- degeniñiz elewli küş beretin jas. Bul adamniñ nağız eñbek etetin, özin-özi körsetetin jası. Sonımen qatar, esep beretin de, qoğamnan baғasın estitin de belgili bir kezeñdik jası. Bul beleske ärkim ärqalay` keledi. Osı jasına dey`in Jasan Zekey`uliniñ atqarğan eñbegi- ekiniñ biriniñ qolnan kelmey`tin is der edim. Öy`tkeni, jetinşi tüy`sik- degen kim köringenniñ wısına túspey`tin qasiet qoy`!

Bayağıda öte uzaq jasağan bir adamnan suraptı: «Sizdiñ uzaq jasawıñızdiñ sırası nede?» dep. Sonda älgı kisi: «Ömirimde eki adamniñ basın qosıp bastıq bolıp körmeppin» degen eken. Osı bir mısaldı Jäkeñ mağan ara-tura ay`tıp jüredi. Şınında da, bastıq bolğan adamdardiñ köpşiligi jürek talmasına (*infarkt*) jii uşırıp jatadı. Az ömir süredi. Jarıq dünüeden de tım erte ketedi. Munıñ sebebi: birinşiden- ülken jawapkersilik, onıñ bäri jürekten ötedi. Bir emes, birneşe adamğa ie bolw, olardı şıp-şırğasın şığarmay` basqarw- jürekke şamadan tıs salmaq tüsiredi. Ekinşiden- jüy`ke jüy`esiniñ ünemi şırığıp turwı, dem almawı adamdı qajıttadı. Al, jürek pen jüy`ke dem almağannan soñ, jalpı aғzada da demalı bolmay`dı eken. Onıñ üstine Jäkeñ tek xalıqtı basqarıp qana jürmey`di ğoy`, aldına kelgen nawqastardı da tikeley` özi emdey`di. Ärbir adam ay`nalasına zaryad, qwat berip jüretin akkwmwlyator siyaqtı. Kimde - oñ zaryad, kimde – teris degendey`, köp jaғday`da adam boy`ındağı mey`irimdi garmondar älsirep, kerisinşe ızalı garmondar küşey`ip ketkendikten, onıñ aғzası awrwğa şaldıǵadı da, teris zaryadttarı köbey`edi. Al, nawqastı emdew barısında дәл osı teris zaryadttardı Jäkeñ öz boy`ına tartıp alıp, oğan öziniñ oñ zaryadtarın jiberedi de, deneniñ mey`irimdi garmondarın säy`kesinşe köterip, ızalı garmondarın kerisinşe azay`tıp tastay`dı. Sodan adam sawıǵıp ketedi. Mine, osınıñ bärinen Jäkeñ şarşamay`dı emes, şarşay`dı. Biraq, onı sezdirmey`di, 1-2 saғat mızǵıp aladı da qay`ta sol jumısına kirisedi.

Meniñ Jasan Zekey`ulin birinşi körip-uqqanım: ol Qazaqstanğa 23 jul burın kelip ornıqqan jäne osı öñirge äbden siñisken, jaqsı-jay`sañdarmen de tiǵız bay`lanıs ornatqan bedeldi azamat.

Ekinşiden: Qazaqstanda «Jas-Ay`» Şıǵıs medıcinalıq ortalıqtarın aştı. Qanşama adamdı jumıspen qamtamasız etip otır.

Üşinşiden: onıñ ğalımdıǵı. Birneşe monografiya, kitap, ğılımi maqalalar jarıyaladı. Qazaqstanda jäne alıs-jaqın şet elderde ötetin ğılımi konferenciylarğa qatısıp jür.

Törtinşi: Jäkeñniñ käsipkerligi. Allanıñ bergen öneri men qabiletin xalıqtıñ densawlıǵın jaqsartwğa arnalğan pay`dalı käsip közine ay`naldırdı.

Besinşisi: ol- mecenat. 10 mıñnan astam nawqastı tegin emdep şıqtı. Älewmettik jağday`ı tömen otbasılarına jäne sporttıq, mädeni is-şaralarğa turaqtı demewşilik körsetip keledi.

Altınşı: Jasan Zekey`ulı- qoğam qay`ratkeri. Ötken Prezident say`lawında, Prezidenttikke ümitker N.Ä.Nazarbaevtiñ Almatı qalası Äwezow awdanı boy`ınşa senimdi ökili boldı. «Jas-Ay`» ortalıǵındaǵı «NurOtan» XDP bastawış partiya uy`ımınıñ töraǵası. QR Ardagerleri Joǵarı Keñesiniñ müşesi.

«Key`de bizder densawlıǵımız mıqtı bolsa boldı, ömir- degen baqıttı, köñildi, biraq şım-şıtırığı da köp dep ay`tamız. Birazımız sol ömirden öz ornımız ben jolımızdı tabamız, al birazımız adasıp ta jatamız. Aqırı izdegenin taba almay` ketetinder qaşama! Qazirde, kim öz ornında jür dey`siñ dep kijinemiz?! Mine, osidan kelip bäre qurıdı, tipti, şiridi... Sodan barıp «özi bola almay`dı, bolǵandı köre almay`dınıñ» kerin keltirip, ömirde öz ornı men jolın tapqan adamdardı kündey` bastay`mız. Iris baqpay`, daw baǵamız. Sirtınan ğay`bat sözder ay`tamız. Kül şaşqan buqaday` ay`nalamızdı qoqısqa toltırıp, jutatın awaña da şañ-tozañ aralastıramız. Bäle izdey`miz, jek köremiz. Ä, şıntway`ında da, ösek - ayañdı sizdi jek köretinder oy`lap tabadı, nadandar jayadı, aqımaqtar senedi. Atam qazaq tabanınıñ büri joq munday` minezsizderdi, är qırđan bir töbe körsetip jüretin ornıqsızdardı «pätwasız» dey`di. Olar swğa tögilgen may` sıyaqtı kilkildep turadı... Biraq, «taw men töbe, er men ez bäribir de teñespey`di». Al kim bolasıñ, qanday` ömir süresiñ, endi ol öziñniñ ülesiñ ... Sondıqtan da, meni jek köretinderdi körwge waqtım joq. Öy`tkeni, meni qadirley`tinderden qolım bosamay`dı»- dey`di Jäkeñ!

2010 jılı zamanımızdıñ zañǵar perzentteriniñ biri, ataqtı Sırım Datulınıñ urpaǵı, qazaqtıñ aqıtq aqını Qadır Mırza Äli ağama barıp, ulıma bata suradım. Ärine, batagöy` şal öz awılımda da bar. Biraq, men atam qazaqtıñ sol bir köne дәstürin jañǵırtqım keldi. Osınaw ulanǵay`ır dalamızdıñ bir şetinen ekinşi bir şetine sapar şegip, «qıdır darıp, baq qoñǵan» awzı dwalı adamdı arnay`ı izdep barw, odan bata tilew- bizde ejelden qalıptasqan дәstür bolatındı. Onıñ negizinde- alıstı jaqındatw, el men eldi aralastırw tärizdi ulttıq müdde de jatır. Sonı biletin Qadır ağam: «Batanı turıp suray`dı, otırıp beredi»- dep, bizdi bosaǵaǵa turǵızıp qoy`dı da, özi törde otırıp uzaq-sonar batasın bergen edi, jariqtıq. Şıǵar kezde arqamnan qaǵıp: «Ay`dın, Éngel`stey` (*iri käsipker adam bolǵan*) dosıñ bolsa, Markstey` bolw qıın emes. Osını jadıña saqta. Tübi sen şıǵarmaşılıqqa bet burasıñ. Ol azaptı jumıs. Mıqtı bir adammen joldas

bol!» degendi. Bälkim, sol adam osı- Jasan Zekey`ulı şıǵar!

Aqıl ay`tar- aǵanıñ, jön silter- qarıyanıñ är awıldan tabılǵanı qanday` jaqsı. Büginde el aǵası atanıp, erdiñ jası elwge qaray` qadam basqan aǵadosım Jákeñniñ ärbir isi, tanım-tüsinigi, minez-qulqı, ömir saltı maǵan önege, ol twralı ay`tılar oy` da köp. Jo, joq bul eşqanday` da köñiljıqpastıqpen ay`tıla salǵan qurǵaq sözder emes. Bul ülken talanttardıñ boy`ında ğana bolatın - bekszadalıq qasıetti moy`ındaw. Osıǵan oray` bir mısıl da keltire ketey`in: Protogordiñ aqıldı, oy`şıl bolmısın ejelgi grek filosofi Demokrit (b.z.d 460-370 j.j.,) bay`qap, onı filosofiya ğılımına bey`imdegen. Protogor Demokritke jolıqqanşa otın taswşı bolıptı. «Adambarlıq narseniñ ölşemi!»- degen ğıbrattı sözdiñ avtorı osı- Demokrit eken. Kim biledi Muxtar Şaxanov aǵamız ay`tqanday`: «...bir adamǵa bay`lanıstı bir adamnıñ bolaşaǵı» degen... ?!

Ulı märtebeli oqırman! Bul bir ğana şaǵın maqalada Jákeñniñ ğalımdıq, ustazdıq, azamattıq, qay`ratkerlik jáne basqa da san alwan qırın ay`tıp tawısw tipti de mümkin emes. Men onı keler künderdiñ enşisine qaldıra turay`ın!

СЕДЬМОЕ ЧУВСТВО

*Слуги Аллаһа лечитесь,
потому как Аллаһ дает исцеление
от всех недугов, кроме как от старости.
Пророк Мұхаммед (с.а.с.)*

Вчерашний Қараөткел (*Мрачный перевал*), суровой зимой не шадящий ничье лицо, завяжи ушанки, не-то обморозишь щеки ; по весне и осенью не дающий и шагу шагнуть по непролазной жиге липкой глины, не отпускающей обувь и цепко хватающей за штанины, - сегодня известная всему миру Астана. В ней воспрял высокий национальный дух, присущий гуннам и сакам. Теперь - то важно то, что этот негибаемый дух сохранился и продолжился на новом витке развития истории Независимого Казахстана.

Ныне начали осознать, что казахи, вернувшиеся из дальнего и ближнего Зарубежья на свою историческую Родину, вносят свой весомый вклад в дело укрепления Независимости (*по официальным данным они обеспечили количественной рост населения на 20%*). Слава Аллаху!

Они по сравнению с нами лучше знают и строго соблюдают традиции и обычаи и передают их следующему поколению в первозданном виде. Трудятся не покладая рук, не ведая усталости во благо Отчества.

Сомневаться в искренности их чувств, в глубокой верности любви к исторической Родине не приходится. Хаким Абай в своё время говорил: «Ты ведь тоже иди сложишься кирпичом в стене мироздания». Они и находят свою нишу, где и проявляют свои недюжинные способности. Вот и приводим тому свои доказательства. Например, Жандарбек Нәлібеков, автор герба Республики Казахстан, прославленная солистка театра опера и балета им. Абая Майра Мұхамедқызы, академик Жасан Зекейұлы, известный боксер Қанат Ислам, успешный предприниматель Ғалым Пернебаев - и другие славные соотечественники, вызвавшие в нас законное чувство гордости за них.

Так держать, дорогие сограждане!

Издавна казахи говорят: «Говори хорошо о добром человеке,

пусть возрадуется, говори о плохом человеке правду, пусть одумается». Говорить о добром человеке, какую заботу он проявил о ком, какую пользу принёс стране, кому-это долг каждого, кто считает себя гражданином. Ведь в приципе так и должно быть в жизни. Надо ли напоминать, что в мире чудес главное чудо-это человек. Казах в таком случае говорит: «По голове можно определить доброго человека». В общем-то, поступки добрых людей не только наводят на размышления, но и настраивают на будущее, и поэтому мы хвалим их и гордимся ими.

И тем не менее признанный всенародно за особые заслуги (*а он кавалер медали «Ерен еңбегі үшін»*) Жасан Зекейұлы не нуждается в нашем дифирамбе. Мы хороших людей хвалим и должны их отличать от других.

Он ставит во главу угла здоровье людей поважнее других существующих проблем, которых всегда у него и несть числа.

Многие из тех, кто считают себя, сильными мира сего, пуповиной брэнного мира, в приемной врача, склоняют колени, ища у своего спасателя в белом халате избавления от недуга, у которого ныне находятся в плену.

Видел собственными глазами больных, притащившихся сюда в «Жас-Ай» и уходивших отсюда с гордо поднятой головой. Со многими из них общаюсь по сей день. Кого вы только не увидите среди них: способных ловить птиц на лету, и тех, страсть как желающих отведать птичьего молока. Есть и такие, которыми никак не нарадуетесь...

На своем веку пришлось подниматься по лестничным пролётам служебной карьеры. Видел и не раз начальника, змеиным шипением говорящего с подчинёнными и расшаркивающегося перед вышестоящим начальством, не в лишний раз убеждаюсь в том, что речка на мелководье шумит окрест. Господи! Как было бы здорово, если бы каждый руководитель был как наш Жасан Зекейұлы.

Стоит Вам попасть к ним в кабинет, и вы увидите, как он, опершись на спинку кресла, холодно Вас окинет взглядом, давая знать, что как он занят важными делами, или встретив вас восточной улыбкой, найдет повод отложить решение вашего вопроса на следующий раз, и вы выйдете отсюда что тебе собака, проглотившая нечаянно иглу...

Вспомнились строки выдающегося туркменского поэта

Мақтымқұлы. Сильно сомневаюсь, что переведу их на русский удачно, и тем не менее общий их смысл постараюсь передать.

«Высокие горы, не заноситесь своей высотой,
Наступит день, и ты сровняешься с землей.
Глубокое море, и ты не гордись глубиной,
Придёт время и ты обратишься в пустыню».

Все самые-самые сильные вершители в мире перед врачом превращаются в беспомощных пилигримов Пациент, скрывающий свои болячки от людей, признается в истинном положении вещей перед Аллахом и врачом скажет правду о состоянии своего здоровья. Кем бы ты ни был, врач является для тебя не человеком, нужным на время по необходимости, а человеком, нужным на каждый день и всегда. Твоё здоровье, дорогой, находится под вышним присмотром Аллаха и в руках врача. Другого не дано.

Больные по выздоровлению, Боже мой правый, как они радуются что тебе дети и не нарадуются, благодарят своего врача, восхищаются им. Стоит к ним прислушаться и на миг подумать: здесь на приеме у врача, строптивые ведут себя спокойно, как-то тише воды, ниже травы, гордые вмиг приходят в себя. Врач и только врач дает знать кому бы то ни было, что ты не просто пациент, больной, а человек, с присущим ему достоинством, которое нельзя терять ни при каких обстоятельствах, как бы ни складывалась ситуация. Общась с врачом Жасаном Зекейұлы, работая с ним, понял одно, что какое бы дело он ни начинал, опережал события, *(хотя мы нередко говорим друг другу да и про себя, что нельзя торопить события)* безошибочно предугадывал его исход. К этому свойству его характера добавьте его несравненный латентный аристократизм, дар от Бога, и полученное им классическое воспитание. Практика будней, проведенных вместе с ним, дал мне интересный урок: в нынешних условиях нашей с Вами жизни мы все обязаны работать на опережение.

Природный ум, внешняя красота и внутренняя культура его располагают пациентов, больных, коллег и кого бы то ни было. Издревле у врача имеются три орудия лечения: слово, трава и нож. Жасан Зекейұлы уже с первого мгновения общения с больным успевает приободрить, развеселить и раскрепостить его, сообщить ему новое настроение. Шутки его искромётны и весьма уместны на тот или иной случай. Да и диагноз ставит уж точно, тут ошибка исключена. Пациенты нашего Жэке не поддаются болезни, не

предаются унынию, большей частью оптимистичны, поэтому они и поправляются в определённые врачом сроки. Как бы то ни было и когда бы то ни было Жэке встречает Вас как самого близкого человека, которого лет эдак через 10-15 видит впервые, и радостью своей окатывает вас с ног до головы, поэтому и оказываетесь в оболочке его просветлённого разума. Этому умению в университете не учат и не можете выучиться по учебнику. Очевидно, это дар, это умение иначе можно было бы назвать не иначе как седьмым чувством. Фразеологический словарь русского языка это седьмое чувство объясняет так.

Седьмое чувство. Обостренная способность интуитивно воспринимать угадывать что-либо *(как дополнение к пяти чувствам)* (Фразеологический словарь русского языка Т.Г. Составитель А.И. Федоров, Новосибирск, Наука РАН, 1995г).

Это чувство ниспослано от Аллаха свыше это особое свойство обычно обнаруживается у экстрасенсов, у ясновидящих, у целителей, у святых и пророков. В науке их называют синестетами. Назову некоторых из них, это Ырғызбай-святой, Бек-святой, Ванга, Вольф Мессинг и др. Они способны видеть то, что мы чувствуем и чувствуют то, что видим. Иначе говоря это духовно полноценные люди. При сохранившемся высоком мощном духе человек обретает в своем развитии такой темп, который впору бы назвать седьмым чувством.

В мире существует семь чудес: зрение, слух, запах, вкус, дума, речь ошущение.

Статья названа «Седьмое чувство» с легкой руки моей любимой супруги Сымбат Әбдікәрімовны, врача высшей категории, детского невропатолога, инфекциониста, реабилитолога, магистранта и ассистента Семипалатинского медицинского университета. В декабре 2016 года Жасан Зекейұлы ей предложил работать директором филиала медицинского центра «Жас –Ай» в Астане. И мы приехали в Астану. А до этого приняли участие как приглашённые почётные гости в церемонии открытия этого центра в Астане.

Жэке нам для удобного проживания предоставил двухкомнатную квартиру. Учил Сымбат постигать тонкости методики лечения. После пяти дней ознакомления с технологией лечебных мероприятий и процедур, проводимых Жэке, Сымбат призналась: «За 16 лет своей врачебной деятельности впервые увидел

человека с седьмым чувством. Мы-то вдвоём знали, что это за седьмое чувство, и задумались. Знаете, седьмое чувство не для каждого на роду написано. Береги, Господь, Жасана Зекейұлы, от всякой напасти.

Поскольку не представлялось возможным оставить магистратуру, постольку Сымбат вернулась в Семей. В настоящее время она лишь издала шлёт Жасану Зекейұлы добрые пожелания во здравие.

Жасан Зекейұлы получил благословение на самостоятельную врачебную деятельность от Кун Суна, крупного китайского учёного, издавшего фундаментальные труды по иглотерапии и исследовавшего методику иглоукалывания по седьмое колено в своей родословной это был врач- учёный, показавший миру преимущество иглотерапии в лечебной практике. В Китае насчитывается тысячами его питомцы. Среди них, обучавшихся у него, пока что единственный казах Жасан Зекейұлы.

Благодаря Аллаху в настоящее время Жасан Зекейұлы прошёл с достоинством через многие испытания да доброму напутствию учёного - наставника Кун Сун. В двух мегапоисках (*в Алматы и Астане*) открыл медицинский центр «Жас-Ай». 140 человек обеспечено рабочим местом. Жасан Зекейұлы, доктор медицинских наук, профессор, академик, кавалер медали «Ерен еңбегі үшін», международного ордена «Сократ», ордена «Знак Почёта» ООН, в состав которой входят 193 государства, отличник здравоохранения РК, Почётный профессор Венского Международного университета (*Австрия*), академик Академии Народного творчества. Одновременно он является секретарём первичной партийной организации «Нур Отан», членом высшего Совета ветеранов РК, Генеральным директором центра «Жас-Ай», главным врачом центра. Ни почётные звания, ни различного уровня награды не изменили его первосуть.

Написано немало книг, посвящённых его творческой деятельности во благо народа «Тәуелсіздік-тағдыр сыйы», «Шығыс-Тибет шипагері Жасан Зекейұлы», «Тектілік тегеуріні», «Жарқырай бермек Жасан әлемі», «Тәуелсіздік киесі», «Ізгіліктің ізі бар». Они проторили тропу к сердцам читателей.

Его, как известного учёного, приглашают принимать участие в работе семинаров и научных конференций за рубежом. Вот к примеру он участвовал совсем недавно в работе Международной научно-

практической конференции «Образовательная и технологическая стратегия развития новой Турции». На этой конференции Президент Турции Реджеп Тайып Ердоган выступил с речью. На ней обсуждались актуальные вопросы, связанные с прошлым и сегодняшним этапом и перспективой развития науки и современных технологий, производством энергии и управления ею, нанотехнологией и цифровой технологией. От имени Республики Казахстан выступил Жасан Зекейұлы, ознакомив уважаемых коллег с о своими ценными идеями и научными открытиями.

В настоящее время Жасана Зекейұлы, где бы он ни находился, его в стране везде и всюду встречают с особым радушием. Он идёт, не зная усталости по стезе служения пациенту, народу. Не ведает спеси.

Как водится, удачное начало дела может предрешать его успешный исход. С первых дней создания медицинского центра «Жас-Ай» работают на радость пациентов, больных знающие, квалифицированные специалисты Б. Нұртазаева, Б. Қалиева, Д.Нұрмаханов, С. Есімова, Ж. Тәгімхан, Г.Нұрәлі, А. Әденова, И.Омарова, Г.Мыңбаева. С тех пор прошло 12 лет. Центр заложил основы своих традиций и успешно развивается, сохраняя свою неповторимую самобытность.

Во времена Советского Союза Восточная медицина оставалась в тени, она только по обретению Независимости стала развиваться как никогда. Ныне её признают во всём мире. В настоящее время пациенты, разочарованные в представителях западной медицины, бытующей у нас под названием академическая медицина, приходят лечиться сюда, в «Жас-Ай».

Врачи по сложившейся традиции Восточной медицины, берут в руки руку пациента, прощупывают пульс, ставят диагноз и назначают лечение. 7-8 литров крови в организме человека находится в обращении благодаря сердцу. Чудо иглы в том заключается, что стимулирует кровообращение. Чем интенсивнее становится кровоток, тем активнее происходит выброс наружу токсических элементов в организме. Вредные для организма вещества выводятся из организма через задний проход, через каналы мочеиспускания, месячные и пот. После вывода токсических веществ из организма предлагаются принимать лекарственные препараты, приготовленные из трав, обладающих целебными свойствами. Каждая поставленная на

нужную точку игла влияет на соответствующий орган. Например, игла, поставленная на необходимую точку руки, может оказать влияние на желудок. Клетку, уснувшую, исчерпавшую себя, можно будет разбудить иглой и оживить участки на теле, почти безжизненные. От поставленной иглы укрепляется иммунитет, меняется многим лучше цвет кожи, телу становится как-то легко. Исследователями было установлено, что в организме человека имеется 14 линий (*12 парных и 2 непарных меридианов*), 706 точек.

Иглы различаются золотые и серебряные. Да, золотая игла оказывает воздействие на организм значительно быстрее, чем серебряная. Кстати, золотая игла вся состоит на 80 % из серебра, а оставшая часть на 20%- из золото и очищенная медь. Одним из способов избежать операции является иглотерапия.

В Центре проводятся такие процедуры, как нагревание природными камнями, сеанс пара, массаж,растирание маслами, кровопускание и приём лекарств из целебных трав.

Кто впервые привёз в Казахстан секреты и достижения Восточной медицины- это Жасан Зекейұлы. Спрашивается, каков Жәке как человек. Если сослаться на опубликованные им научные труды и то, как он работает, чтобы ответить надлежащим образом на приведенный выше вопрос. Ответ получится флюсовый. Ответ получится стоящий, если знать его лично, близко общаться с ним, поговорить по душам. Только тогда, возможно, сложится разноплановый ответ, харктеризующий его как первого руководителя, как сотрудника, как коллеги, как старшего брата, как младшего по отношению к старшему. Мне бы хотелось чтобы моё мнение о нём было принято как слово младшего брата. Строго не взыщите, если тонко, уместно не мог передать сокровенные мысли, связанные с Жәке, говорят, что глупец говорит о том, сколько и как ел, умный- о том, кого видел, знал что. Я последую второй половине известного речения. Через месяц другой Жәке исполнится 50 лет. Возрастной рубеж, позволяющий стать опорой, защитником интересов народа. 50 лет-это возраст, сообщающий человеку физическую силу. Это время, когда человек работает, что называется, на полную мощность и демонстрирует трудолюбие. Это возраст, когда человек должен держать отчёт перед обществом и получить оценку от него. К этому рубежу подходят по- разному. К этому возрастному порогу Жасан Зекейұлы сделал столько добрых дел- не

каждый может управиться с ними. Потому как он обладает седьмым чувством. Не всякому то дано.

Некогда спросили у одного старца-долгожителя: «В чём секрет вашего долголетия?». А он себе отвечает: «В жизни мне не приходилось быть начальником, хотя бы для двух...» Об этом мне то и дело говорил Жэке. И вправду, многих из тех, кто был начальником, беспокоил инфаркт, срок жизненный, короткий. Божий свет оставляет пораньше. А в чём причина; во - первых – это большая ответственность, оно проходит через сердце. Быть руководителем большого коллектива, подобрать к каждому свой ключ- это дело, знаете, нелёгкое. Во-вторых, если нервы постоянно в напряжении, то это чревато последствиями для всего организма. Ко всему прочему Жэке- не только Генеральный директор центра «Жас-Ай», но ведь и главный врач, непосредственно принимающий и лечащий больных. Он позитивной энергией подобно аккумулятору заряжает всех, кто находится рядом с ним. А ведь у кого этот заряд позитивный, а у кого он негативный, в подавляющем большинстве случаев гормоны доброты слабеют, напротив гормоны злобы входят в силу, так организм подвергается болезни. В процессе лечебного мероприятия Жэке втягивает в себя гормоны злобы, содержащиеся в больном, заряжая его позитивной энергией. И так больной начинает оздоравливаться.

Вследствие данного обстоятельства Жэке устаёт и ещё как устаёт. Однако признаков усталости никому не подаёт. Часок поспит, и снова он продолжает работать.

Первое, на что я обратил внимание, прибыв в Казахстан 23 года тому назад, он установил весьма добрые, дружеские отношения со многими известными достойными людьми.

Во-вторых, он создал в Казахстане два центра Восточной медицины «Жас-Ай». Скольких людей он обеспечил рабочим местом.

В-третьих, издал монографию, книгу, опубликовал научные статьи.

В-четвёртых, Жэке-предприниматель. Эту способность, подаренную Аллахом, искусство обратил на укрепление здоровья людей.

В-пятых, Он-меценат. 10 000 больным оказал медицинскую помощь бесплатно. Оказывает материальную поддержку семьям, достаточно социально незащищённым, спонсирует масштабные

спортивные, культурно- массовые мероприятия.

В-шестых, Жасан Зекейұлы- общественный деятель. На прошлых выборах был доверенным лицом кандидата в Президенты Н.А. Назарбаева по Ауэзовскому району г. Алматы. Является председателем первичной партийной организации партии «Нур Отан» и член совета ветеранов РК.

Иногда говорим: «Если крепки здоровьем, то считаем, что жизнь наша счастливая, хотя не преминем заметить, как много в ней сложных проблем. Кто-то из нас находит свое место в жизни, а кто пребывает в заблуждении. И сколько тех, кто так и не находят искомое. Нынче ещё можем и как-то возмутиться, дескать, кто сегодня нашёл своё место в жизни?! Вот отсюда всё идёт прахом, представляете. Очевидно, поэтому начинаем брюзжать « Сам уж не сам, а кто уже сам, на него горазды наводят напраслину почём зря». Нас уж «заботит» чужие успехи. Ругаем успешных, удачливых, что тебе бугай копытами, растормошивший кучу сора, подняв пыль до самого неба. Ищем «проблемы» себе на голову, ненавижим успешных людей. Да, и, на самом-то деле, клевету о вас, навет на вас придумают моментом, невежды их растрезвонят, глупцы им поверят. Казахи, кто не имеет внутреннего стержня, кто не устойчив, тех называют «ветрогонями». Они уподобляются маслу, налитому на воду, неспособному раствориться в ней. Гора и кочка, муж и мяля никогда не сравнятся.

«Между прочим, кем станешь, как будешь жить, это уж твоё личное дело. И поэтому у меня нет времени говорить с тем, кто меня ненавидит. Сложно оторваться от тех, кто меня жалует, уважает»,- говорит Жәке.

Как-то решил пойти за благословением на сына от праправнука легендарного Сырыма Датұлы, известного поэта Қадыра Мырза Әлі. Конечно, и в нашем ауле есть старики, которые могут дать бата (*благословение*) сыну. Однако мне уж очень хотелось обновить одну старинную традицию. Издревле была у нас традиция, пройдя из конца в конец великую степь, дойти до благородного седовласого старца и попросить его благословения. При этом преследовалась цепь- далёкого склонить к сближению, роднить аул с аулом. При этом имелся интерес крепить внутринациональное единство. Знавший об этом Қадыр ага говорил: «Просят благословение стоя, а дают благословение сидя». А мы с сыном

стояли у порога, сам сидел на почётном месте и давал благословение довольно долго. Когда выходили, он, похлопывая по спине, сказал: «Айдын, Марксом быть нетрудно, если иметь такого друга, как Энгельс (*он был крупным предприниматель*). Помни мои слово. Всё равно когда-то займёшься творчеством. Это адова работа. Подружись с одним сильным человеком». Как знать, может статься, этим сильным человеком окажется Жасан Зекейұлы.

Как здорово, если в каждом ауле найдётся старший по возрасту или там какой старик, способный дать добрый совет и направить на путь истины. Сегодня Жәке - для многих добрый наставник, скоро преодолет пятидесятилетний рубеж. Он для меня и старший родной брат, и друг. Дело, которым он занимается, для меня представляет большой интерес, его образ мыслей и жизни - для меня пример, достойный для подражания. И это непросто слово..., сказанное на случай для самоуспокоения. Скорее всего эту мысль примите как признание редкого таланта ценителем, знающим толк в людях.

Уместно было бы здесь привести один пример. Демокрит, философ древней Греции (*д. н. э. 460-370 г.г.*), обнаружив в Протогоре недюжинные способности, склонял его, как мыслителя, к философии. Протогор до встречи с Демокритом был просто поставщиком дров. «Человек - мера всех вещей», - эти весьма поучительные слова принадлежат Демокриту.

Глубокоуважаемый читатель! В одной статье - мне представляется - невозможно охватить Жәке как учёного, учителя, гражданина, деятеля и. т.д. С вашего позволения оставим описание полноценного портрета личности Жасана Зекейұлы на один из следующих номеров газеты.

ЗИЯЛЫЛЫҚ

*Ойлайтын елдің қамын ерді жібер,
Жерінен суырып алып көрде жатқан
Мәшһүр Жүсіп*

Міне, өмірдің еншісін алар тағы бір күн, тағы бір жұмыс аптасы басталды. 21-ші «Қызыл Орда - Семей» жүрдек поезымен Алматыға қарай жүйткіп келеміз. Жол ұзақ. Байқаймын, қасымда отырған екеуі менімен әңгімеге үйірсектейді, кейде өзара шүйіркелесе кетеді. Дәл сол күні қысыр әңгімеге зауқым соқпай, қолыма күнделігімді алдым. Бұл күнделік менің алыс жолдағы - жанторсығым, содан оны-мұны оқып сусындаймын, ләззәт- рахат аламын, соған ананы-мынаны жазамын.

Бұл жазу деген күдіретке үйрену, оған ықылас таныту- менің сонау студенттік кезімнен басталған жақсы әдетімтұғын. Әрі мұндай жолсапарда өз жаныңа өзің үңілуге де мүмкіндігің болады екен.

Жалпы, біздер: «Өмірде бақытты болу үшін, мамандық таңдау мен жар таңдауда қателеспеу керек!» деп жиі айтамыз. Енді бұл тәмсілге қосымша: дәрігерлікте диагноз қоюдан, жазушылықта тақырып таңдауда қателеспеу керек дер едім. Өйткені екеуінде де адам тағдыры жатыр. Мәселен, дәрігер адамның диагнозын дұрыс қойып, оны иненің ұшымен емдеп жазса, жазушы өз тақырыбын дұрыс тауып, халықтың көзі мен санасын қаламның ұшымен ашады.

Сондықтан да, мен өз шығармашылығымда тақырып атаулыны - «ұранды тақырып» және «құранды тақырып» деп екіге бөліп қарастырамын. Ұранды тақырыпқа: науқаншыл, үгітшіл, насихатшыл, айғайшыл, сырты жылтыр дүниелер кірсе, құранды тақырыпқа: ел тарихындағы ұлт тұлғаларының рухани бейнесі- «зиялылық, адамгершілік, қайырымдылық, даналық» жайындағы туындылар жатады. Сол себептен де ұранды тақырыпқа қарағанда, құранды тақырыптың **аясы барынша кең, мән-мағынасы да айрықша** болып келеді.

«Жазушы қаламыңа ие бол, дикан кетпеніңе ие бол, шопан таяғыңа ие бол» (*Ыбырай Жақайұлы*) дегендей, әзірше, көптен бері көкейімде жүрген әрі санамда пісіп-жетілген «зиялылық» туралы сөз қозғамақпын.

Басқалардың бұған қалай дейтінін білмеймін, әйтеуір, мен өзімді «зиялылық» хақында ой қорытуға ынталы қауымның бір өкілі санаймын. Содан бізге дейін айтылған аға буынның (Т.Жұртбай, Д.Қамзабекұлы, С.Елубай, Д.Көшім, Ә.Сығай, Д.Кішібеков, С.Өзбекұлы, Қ.Атабаев, Қ.Сәрсенбай және т.б.) пікірлерін жан-жақты екшеп және олардың бәрі-бәрімен бірлікте «зиялылық» жайында салиқалы тұжырым қалыптастыруды мақсат тұттым.

Бүгінгі саналы һәм сергек ойлы қазақ «зиялылық» десе елең етіп, тебірене қалады. Ол түсінікті де. Бірақ зиялылық дегеніміз не, оның өзіне тән алғы шарттарымен өзіне үлгілері қандай дегенде, өкінішке қарай, бәрі де бір мезетте күмілжи бастайды?!

Ал энциклопедиялардың барлығында дерлік зиялылық (*ағылшынша intellectualism, французша intellectualisme, немісше intellectualismus*) – дегеніміз адамның жоғары мәдениеттілігінің, ақыл-парасаты мен адамгершілік қасиеттерінің жиынтығын білдіретін ұғым деп жалпылама айтылады.

Ал біздің қазақи түсінікте, «зиялылық» - дегеніміз табиғатпен астасып, тылсыммен келетін рухани байлық әрі асыл қасиет. Ол ұлылық пен ұлағаттың, тәрбие мен тектіліктің, зерделілік пен ағартушылықтың алтын тұғырлы ұстыны да. Зиялылық - сезімдік қабылдаумен анықтама бере салуға көнбейтін серке сөз. Ол жалпыұлттық сипатқа ие тарихи танымның нысаны да. Зиялылық - адамды сүйе білу, өз өмірін көпшілік мүддесімен ұқтастыру арқылы елмен бірге тыныстау, әрі халықтың болашағын ойлап, өзі жүрген жерінде парасаттылықтың, тазалықтың, адамгершіліктің үлгісін көрсету. Зиялылық- тұлғаның адами келбеті мен саяси портреті де!

Әсілі біздің ұлттық санамыздағы зиялылықтың шыңы – Хакім Абай! Ол өзінің әйгілі «Қарасөзі» арқылы қазақты ХХ ғасырға даярлаған ұлы ойшыл әрі ағартушы.

Абай атамызға қатысты Президент Н.Ә. Назарбаевтың: «Қазақ халқының киесі, ары мен намысы, ақыллы мен жүрегі ұлы Абайдың әруағына басымды идім» деуі – «рух кемеңгеріне» деген асқан сүйіспеншіліктің шынайы да, жарқын белгісі емес пе!

Зиялылықтың синонимі - парасаттылық. Ал парасаттылық- деген білімділіктен де, біліктіліктен де жоғары. Оның ішіне мәдениет те, ақылдылық та, адамгершілік те, имандылық та кіретіндіктен, парасатты адамдар араласқан қоғам - әділетті, иманды қоғам деп аталады.

Сонда «зиялылық» атауының бастауында тұрған «зиялы» деген не сөз?

Өкінішке қарай, бұл сөз - аса тез әрі жеңіл айтыла салатын қазіргі заманауи сөздің бірі болып алды. Шынтуайтында, біздегі қоғамдық сананың қалыптасуынан хабар беретін әрі рухани дамуымызға ықпал ететін «зиялы» сөзі - латын және орыс тілі қолданысындағы **«интеллигент»** (*латынша- intelligent*) терминінен тәржімаланып алынған аударма сөз. Бұл терминді 1860 жылы орыс жазушысы П.Д.Бобрыкин Ресейде алғаш рет қолданысқа енгізді және өзін оның атасы санады. **«Интеллигент»** сөзінің түбірі- **«интеллект»** (*латынша- intellekt*) – «ақыл» деген мағына береді (*ал, ақыл- Алланың сыйлығы!*) және «интеллект» сөзі - адамға тән рухани, зерделі қабілет дегенді де білдіреді.

Сонымен қатар, «зиялы» ұғымының түбірі араб тіліндегі «зия» сөзінен келіп шыққан, яғни, «зия» сөзі – нұр, жарық, ағару мағыналарын білдіреді деген анықтама да бар. Ал «Қазақ тілінің түсіндірме сөздігінде» (*Алматы, 2008, 346 б.*) «зиялы» терминіне «ізетті, әдепті» немесе «оқыған, сауатты азамат» деп те анықтама берілген.

Алайда сол «зиялы» сөзінің түп төркініне айналған «интеллигент» деген кім, «интеллигенция» деген не??

«Интеллигент» – деген ой еңбегімен шұғылданатын, әлеумет мүддесіне қызмет ететін, эмоцияға, сезімге беріліп кетпейтін кәсіби маман. Бізше, зиялы адам! Алайда, сол зиялының өзі- **«интеллектуалды, мәдени, саяси, элиталық»** болып бірнеше түрге бөлінетін көрінеді.

«Интеллигенция» - бұл сөзбен халықтың рухани басшыларын атайды. Ол қазақ тілінде **«зиялы қауым өкілдері»** немесе **«зиялылар»** деген мағынаны білдіреді дейді.

Қалай десек те, әйтеуір, сол зиялының қолында шенеуніктің тетігі мен билігі болмағанымен, аузында дуалы сөзі болады. Яғни, ол сөз арқылы қоғамдық пікір қалыптастыра алады. Ал қаһарлы сөз- өте қуатты, жасампаздық пен жігерге толы және ол қарудан да күшті!

Ал бұл сөздің мағынасы біздіңше қалай? Біздіңше, **қазақ ұлт зиялыларының қалыптасу** кезеңі - **«интеллигент»** сөзінің шығу кезеңінен де әріде жатыр. Енді осы айтқанымызды дәлелдеп берейік.

Бұрынырақта қазақ халқы ұлтқа қызмет еткен тұлғаларды **«ер», «азамат», «сабаз», «батыр», «бек», «би», «хан», «қайғы»,**

«жырау», «игі-жақсы», «құт», «сүлей», «мәрт» және т.б. атаулармен атаған болса, қазіргі күні халықтың жоғын жоқтап, барын ұқсатып кәдеге асыра білген кемел ойдың иесін – «зиялы» деп атайды. Яғни, өз қара басынан гөрі, халықтың жағдайын кім артығырақ ойласа және күллі өмірін соған арнаса әрі соған сай іс-әрекет жасаса, соны ғана «зиялы адам» деу керек қорытынды жасауға да болады.

Демек, біздегі зиялылық деген – тым ертеден бастау алып келе жатқан ұлы ұғым. Ол замандардағы зиялылардың болмыс-бітімі, мінез-құлқы халықтық ар-ұждан тұрғысынан дәйектелетін болған. Содан кейін ғана жоғарыда айтылған мәртебелі атақты иеленген. Бұдан зиялылық ұғымының әлгі ағылшын, француз, неміс, латын, орыс, араб сөздерінің басын қосқан кездегі мағынасынан әлдеқайда ауқымды екені аңғарылады.

Сондықтан да, бізге «зиялы» сөзінің түп-тұқианына қатысты өз зиялыларымыздың қандай анықтама бергені маңыздырақ болып тұр.

Осы «зиялы» ұғымы алғаш рет Алаш қайраткерлерінің шығармаларында көрініс берген. Ол туралы кеңірек әрі мейлінше дұрыс ғылыми талдау жасаған Алаш арысы Мұстафа Шоқай: «Ұлттық зиялы деп кімдерді айтамыз? Бір қарағанда, жеңіл көрінгенімен, шын мәнінде бұл сауалға дұрыс жауап қайыру оңай емес. Оқыған, тәрбие көрген адамның бәрін «зиялы» деп атап, оны сол адам өзі тән болған ұлттың «ұлттық зиялысы» қатарына қоса беруге болады деп ойласақ, сөзсіз қателесеміз. Біздіңше, белгілі бір мұрат-мақсаттардың соңында жүрген және сол белгілі мұрат-мақсаттар төңірегіне жиналған оқымыстыларды ғана зиялы деп айтуға болады. Ұлттық зиялылар қатарына тек өз халқының саяси, экономикалық және әлеуметтік дамуына қалтқысыз қызмет ете алатын адамдар ғана кіре алады. Зиялылардың міндеті ұлы да қасиетті болуы себепті өте ауыр. Халықты ұлт деңгейіне көтеру, яғни жері, суы, қазынасы, тілі мен діні бар болған халық бұқарасын бірлестіріп, олардың санасын біртұтас саяси, әлеуметтік, ұлттық санаға жеткізуде ұлы тарихи міндеттің маңызды бір бөлігі зиялылардың үстіне жүктеледі» – десе, менің ұстазым, Алаштанушы-ғалым, ҚР ҰҒА корреспондент-мүшесі, ф.ғ.д., профессор Дихан Қамзабекұлы: «Әр заманның, әр ғасырдың, кезеңнің өз зиялысы бар. Біздің ұлт ұғымындағы осы зиялының жинақты әрі бейнелі аты- көсем. Ұлт

зиялысындағы көсемдік қасиет пен өршіл рух халықты қиындықтан алып өтетіні күмәнсіз» - деп, өткен ХХ ғасырдағы ұлт интеллигенциясының үш сапалық кезеңі бар: «**біріншісі**- 10-20 жылдардағы Алаш зиялылығы кезеңі, **екіншісі**- 50-60 жылдардағы ғылыми шығармашылық интеллигенцияның өрістеу кезеңі, **үшіншісі**- 80-90 жылдардағы қоғамның ояну кезеңі» деп атап көрсетеді.

Десек те, бүгінгі таңдағы зиялылықтың міндеті не, оның қазақ қоғамындағы орны қандай??

Зиялылықтың бастапқы міндеті: **біріншіден**, өзін өсірген ортағалелі мен жеріне қызмет етуі қажет. **Екіншіден**, ұлттық зиялы қауым мен бұқара халықтың арасында бір ортақ сана болуы тиіс. Яғни, жері, суы, тілі мен діні бір халықтың санасын біртұтас саяси, әлеуметтік санаға жеткізу сынды ұлы тарихи міндет те зиялылардың мойынында. **Үшіншіден**, зиялы қауым елмен диалог жүргізу керек және халық бұқарасынан қолдау табуы керек.

Зиялылардың ұлттық рухани сананың ояну жолына әсері өте зор және қоғам жүгін иығымен көтеріп тұрған белсенді атқарушы күш те солар. Мұстафа Шоқай айтқандай, зиялылар халықты «**ұлт деңгейіне**» көтеріп әрі тәуелсіз жеке тұлғаға айналдыра алады. Дүние жүзінде зиялыларсыз ұлтқа айналған саяси әлеуметтік халық бұқарасы бірлігі ешқашан болған емес. Оларсыз ешқандай ұлт алға қарай дамымайды да. Халық болған жерде зиялылары да болады. Қазірде қазақ қоғамында түрлі ой, сана, ұғым, көзқарас алуандығы жүріп жатыр. Демек зиялы бар. Олардың даму деңгейі мен ұлттық мүдде жолындағы таным таразысы, көзқарас қиығы мен ұстанымдары, ойлары мен түсініктері де үнемі қабыса, қапталдаса бермейді. Бірақ, соның арқасында «**қазақ зиялылығы**» ілгерілеп, дамып барады.

Әйтсе де, зиялыларға қатысты кейбір түйткілді мәселелердің ара-жігін ашып алған да жөн шығар.

Бұл тіркестің жалпы халықтық қолданысқа еніп кеткені соншалық, көбінесе үлкен оқымысты, ғұлама ғалым, ақын не жазушы болса немесе жоғары лауазымды қызмет атқарса, біз соларды «зиялылар» деп қараймыз. Ал енді шындығына келсек, бұл дәл ұғым емес, жасанды әрі қате пікір және мемлекеттік, азаматтық, пендешілік ойлармен белгілі бір саяси мақсаттардың араласуынан туған төмен түсінік. Біздер сондықтан да қазақ қоғамындағы «зиялылық»-тың абырой-беделіп түсіріп алдық. *(Ең қиыны- бұл түсініктен әзірше бой*

тартар түріміз байқалмайды). Бәлкім, ол ғалым болар, атағы бар шығар, бірақ, ол қалай зиялы болады? Біздің шатасып және адасып «зиялы» деп жүрген ағамыз (*бәрі емес, көпшілігі*) кеңестер кезінде өзі мүше болған партияны мақтап, кандидаттығын қорғаса, тәуелсіздік алған соң, сол партиясын жамандап, докторлық қорғаған адам! Мұндай кісіні мың жерден төбеге көтеріп мақтасаң да, зиялылыққа бір табан жақындата алмайсың. Өйткені ол ұлт мүддесіне ешқашан басын ауыртпаған. Ол баяғы қызыл өкімет кезінде үстіне қызыл шапан киіп ұрандаған еді, енді қазір көк шапан киіп алып, бірдемені былдырлап жүр. Өзіңіз қараңыз, бізде қазір шамамен 10 шақты академик, 2400 ғылым докторы, 10 мыңнан астам ғылым кандидаты, 700- ден астам жазушымыз бар. Осылардың бәрін зиялылар деп айта аламыз ба? Әрине жоқ, тек олардың арасынан ұлтының мүддесін ойлаған адамды ғана зиялы деуге хақымыз бар.

Қалай дегенменде, зиялылық ұғымына байланысты нақты анықтама осы кезге дейін берілмей келеді. Кейде, саясаткерлерді де зиялылар деп айтатын жаңсақ пікірлер естіліп қалады. Алайда, зиялылық пен саясаткерліктің екеуі- екі түрлі ұғым. Саясаткерлердің негізгі мақсаты – билікті алу және билікке қатысты түрлі амал-тәсілдер ойлап тауып, біресе билікке жақындап, біресе алыстау. Және олар биліктің ортасына тастай батып, судай сіңу үшін жағынудың ең жиіркенішті тәсіліне дейін жүгіне береді Сол себепті, саясаткерлерді зиялыларға жатқыза алмаймыз. Ал, зиялылардың мақсаты- биліктің көзіне түсу емес, халықтың сөзіне пісу. Олар ел-жұртының өкілеттілігін иеленетін болғандықтан да, абыройлы. Тіпті, бағзы замандардың өзінде-ақ, билеуші топ ел ішінде беделі зор зиялылармен санасуға мәжбүр болып отырған.

Тағы бір әттеген-айымыз: ол біздің қоғамдағы қызметкерлер мен қайраткерлерді де зиялылар деп атай беру әдеті. Иә, қызметкерлердің бірен-сараны қайраткерлер санатына көтеріле алады. Олай болса, бұл екеуінің бір-бірінен қандай айырмашылығы бар? Қызметкер (*өзіне жүктелген міндетті мүлтіксіз атқаруды мойнына алған жалданушы*) - деген тақта отырғанда ғана, қызметкер. Тақтан түскен күні ол ешкім емес. Ал қайраткер- деген тақтан түссе де, қайраткер. Бірақ, қайраткерлердің бәрі зиялы бола алмайды.

Жалаладин Румидің:«Қаншама адам көрдім, үстінде лыпасы жоқ, қаншама киім көрдім ішінде адамы жоқ» деп айтқанындай, парасат-пайымы от басы, ошақ қасынан артылмайтын адамнан

халқына пайдалы іс- әрекет күтудің қажеті жоқ!

Таяуда ғана жарыққа шыққан «Қазақ зиялылары» деген кітапта тек Батыстан білім алғандарды жазып, біздің зиялыларымыздың тарихын шолтитып тұрып, бар-жоғы XVIII-XIX ғасырдан ғана бастаған екен. Бұл енді, сыңаржақ берілген ұшқары пікір екені даусыз.

Бұған айтар уәжіміз бен ойымыз және жазар сөзіміз де тиянақтырақ болуы үшін, халқымыздың өткен өміріндегі мың, сан мың зиялыларының толықтай болмаса да (*бір мақалада бәрінің атын қамту мүмкін емес*) біразының есімдеріне көз жүгіртіп өтсек, содан-ақ өздеріңіз байқарсыздар біздегі зиялылық тамырының тым тереңнен тартатынын. Олар кімдер еді: Арыс бабамыз (*Анахарсис*), Иданфирс, Томирис, Мүде шәнүй, Майқы би, Аттила, Бумын қаған, Күлтегін, Тонькөк, Қорқыт, Иоллығ тегін, Әбу Насыр Әл-Фараби, Жүсіп Баласағұн, Махмұт Қашқари, Қожа Ахмет Яссауи, Асан қайғы, Керей хан, Жәнібек хан, Қасым хан, Мұхаммед Хайдар Дулати, Өтейбойдақ Тілеуқабылұлы, Салқам Жәңгір, Бұқар жырау, Қаз дауысты Қазыбек би. Төле би, Әйтеке би, Абылай хан, Сырым Датұлы, Кенесары хан, Шоқан Уәлиханов, Ыбырай Алтынсарин, Абай Құнанбайұлы, Мәшһүр-Жүсіп Көпейұлы, Әлихан Бөкейхан, Ахмет Байтұрсынұлы, Міржақып Дулатұлы және т.б Алаш арыстары, сонымен қатар Мұхтар Әуезов, Қаныш Сәтбаев, Жұмабек Тәшенов, Шона Смаханұлы, Қайым Мұхамедханұлы деп осылай жалғасып кете беретін ұзақ- сонар тізіміміз бар. Оны әрі қарай соза беруге де болады. Міне, біздер сол зиялыларымыздың айтқан даналықтары мен жасаған іс-әрекеттерін, ерліктерін мақтан етеміз, есімдерін әлі кезге дейін аңыз қыламыз, сөздерін мысалға келтіріп сөйлейміз, жазамыз. Өйткені, олар өз ұрпағы алдындағы қасиетті парыздарын өтеп барып, бұ дүниеден өткен асыл жандар. Иә, қазақ халқының рухани әлемі небір қиын-қыстау замандарда да осы зиялылардың арқасында төтеннен қандай ауыр соққы келмесін, соның бәріне төтеп беріп, үзіліп қалмай, жалғасын тауып келеді.

Бұл жөнінде ҚР Президенті Н.Назарбаев «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақаласында: «...ұлт мақтанышы біздің бұрынғы өткен батыр бабаларымыз, данагөй билеріміз бен жырауларымыз ғана болмауға тиіс. Мен бүгінгі замандастарымыздың жетістіктерінің тарихына да назар аударуды ұсынамын. Бұл идеяны «Қазақстандағы 100 жаңа есім» жобасы арқылы іске асырған жөн.

Еліміздің Тәуелсіздік жылнамасы жазыла бастағанына небәрі 25 жыл болды. Бұл – тарих тұрғысынан қас қағым сәт десек те, еліміз үшін ғасырға бергісіз кезең. Әрине, жасалған жұмыстардың маңызы мен ауқымына ешбір күмән жоқ. Дегенмен, осы қыруар істі атқарған, ел дамуына зор үлес қосқан азаматтардың өздері мен олардың табысқа жету тарихы әдетте құрғақ фактілер мен цифрлардың тасасында қалып қояды. Шын мәнінде, Қазақстанның әрбір жетістігінің артында алуан түрлі тағдырлар тұр. «Қазақстандағы 100 жаңа есім» жобасы – Тәуелсіздік жылдарында табысқа жеткен, еліміздің әр өңірінде тұратын түрлі жастағы, сан алуан этнос өкілдерінің тарихы. Жобада нақты адамдардың нақты тағдырлары мен өмірбаяндары арқылы бүгінгі, заманауи Қазақстанның келбеті көрініс табады. Біз «Жаныңда жүр жақсы адам» деген сөздің байыбына бара бермейміз. Шын мәнінде, Тәуелсіздік дәуірінде өзінің еңбегімен, білімімен, өнерімен озып шыққан қаншама замандастарымыз бар. Олардың жүріп өткен жолдары – кез келген статистикадан артық көрсеткіш. Сондықтан, оларды телевизиялық деректі туындылардың кейіпкеріне айналдыруымыз керек. Жастар өмірге шынайы көзбен қарап, өз тағдырларына өздері иелік ете алатын азаматтар болуы үшін оларға үлгі ұсынуымыз керек. Қазіргі медиамәдениетті суырыла сөйлейтін «шешендер» емес, өмірдің өзінен алынған шынайы оқиғалар қалыптастырады. Мұндай оқиғаларды көрсету бұқаралық ақпарат құралдарының басты нысанасына айналуға тиіс. Бұл жоба үш мәселені шешуге бағытталғаны жөн. 1. Ақылымен, қолымен, дарынымен заманауи Қазақстанды жасап жатқан нақты адамдарды қоғамға таныту. 2. Оларға ақпараттық қолдау жасап, танымал етудің жаңа мультимедиялық алаңын қалыптастыру. 3. «100 жаңа есім» жобасының өңірлік нұсқасын жасау. Ел-жұрт ұлтымыздың алтын қорына енетін тұлғаларды білуге тиіс» дейді.

Бұл **«Қазақстандағы 100 жаңа есім» жобасының** орындалуында бүкіл зиялы қауым алдыңғы қатардан табылуы керек дегенді білдіреді.

Иә, Президент байыптаған ХХІ ғасырдағы ұлттық сананы қалыптастыру үшін осыдан бірнеше ғасыр бұрын өмір сүріп кеткен зиялыларымызды үлгі ету міндет те. Олардың данышпандық тұжырымдарын білмеу – түп тамырыңды танымау деген сөз. Бұрынғы өткен ата-бабаларынан қол үзіп кеткен ұрпақтардың да генетикалық кодының бұзылатыны сондықтан. «Сен өткенге тас

лақтырсаң, келешек сені зеңбірекпен атады» деген қанатты сөзді есімізден ұстайық, ағайын!

Сондай-ақ, бүгінгі жастарымыз бағыт алып, бой түзеуге тиіс **өз заманымыздың жаңа зиялыларын** да көрсетуіміз керек.

Расында да, Тәуелсіздігіміздің ширек ғасырлық тарихында ақырын жүріп, анық басып елінің гүлденуіне айрықша іңкәрлікпен атсалысқан шынайы патриот жандар аз емес. Олардың да аттарын ардақтайтын кез келді. Сонда біздің заманымыздың жаңа зиялылары деген кім?

Міне, Нұрсұлтан Әбішұлы ұсынған бұл «рухани жаңғыруымыз» - сол олқылықтың орнын толтыра алады.

Әрине, қай кезде де қазақ қоғамы зиялыға кенде болған емес.

Мүмкін содан болар, «сен күнкөріспен жүрсің бе, әлде халыққа жасаған еңбегін бар ма, не істеп жүрсің, өзі?» деген сауал әрқайысымыздың алдымыздан ұдайы шығып тұрады. Ол орынды сұрақ!

Бірақ, біздер ерсіз ел болмайтынын және жоқтан бар жасауға болмайтынын білсек те, барды бағалауға әсте жоқпыз. Неге, және бардан бар жақсылық бастау алатынын да ұмытқан сыңайлымыз?!

Кейде бір пендешілікпен өз сағымызды өзіміз сындырып: «Зиялы деген біздің өмірімізден баз кешіп, ғайып болған ба?» деп аузымызды ку шөппен сүртетініміз де тағы рас!

Алайда бүгінгі Дулат Исабеков, Бексұлтан Нұржекеев, Смағұл Елубай, Жасан Зекейұлы және т.б. марқасқа ағаларымыздың маңдайлары жарқырап ортамызда жүргенін көргенде зиялыларымыз жоқ деуге аузың бармайды екен. ҚР Президенті Нұрсұлтан Назарбаев жазушылармен өзге де зиялы қауым өкілдерін кейде топтап, кейде жеке қабылдауды дәстүрге айналдырған болатын. Кейінгі жылдары мұндай кездесулер сирегендей көрінген. Алайда жақында ғана (*Астана, 20 сәуір 2017 жыл*) жоғарыда аттары аталған үш жазушы Президенттің қабылдауында болып қайтты. (*қабылдау екі жарым сағатқа созылған деседі*).

«Өз басым Президенттің құлағына жағатын ғана сөз айтатын адам емеспін» деген Дулат Исабеков сол кездесуде «ең әуелі не себепті үш жазушыны таңдап алғанын сұрағанын» айтады. «Біріншіден, замандастарым болған соң шақырдым, екіншіден Бексұлтан Нұржекеев тәуелсіздіктің 25 жылдығы қарсаңында мемлекеттік сыйлық алды, ал Смағұл Елубай екеуің шетелде

шығармаларыңды шығарып жүрсіңдер. Біз қазақ жазушыларының шығармаларын шетелге таныту үшін бағдарлама жасап жатырмыз, сол үшін шақырдым деп түсіндірді президент» дейді ол.

Қанша дегенмен, Нұрсұлтан Назарбаев ХХІ ғасырдағы қазақ зиялылығының көшбасында тұрған азамат қой. Ал, өткен ХХ ғасырдағы қазақ зиялылығының басында Әлихан Бөкейхан тұрған болатын.

Мен Президенттің «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» мақаласында атап көрсетілген «Қазақстандағы 100 жаңа есім» жобасына бірден-бір лайық адам ретінде Жас-Ай» медициналық орталығының Бас директоры, Халықаралық шығармашылық және шығыстық емдеу академиясының академигі, Вена халықаралық университетінің «Құрметті профессоры», халықаралық «Сократ» атындағы орденнің иегері, БҰҰ - ның «Құрмет белгісі» орденінің иегері, "Алтын жүрек" сыйлығының лауреаты, ҚР «Ерен еңбегі үшін» медалінің иегері, ҚР Денсаулық сақтау ісінің үздігі, медицина ғылымдарының докторы, профессор, академик «Жасан Зекейұлының кандидатурасын ұсынамын!

Бұдан бұрында талай жазып жүргенімдей, адамгершілікті бәрінен де биік қоятын, ал талантты тану мен бағалауда бар бейілік-ықыласымен бауырына тартып баптайтын азамат жайлы алғашқыда сыртынан естідім де- қайран қалдым, ауру-сырқауды былай қойғанда *(енді науқастарды емдеу кәсібі зой)* талай ақын мен жазушыға, өнер мен спорт майталмандарына қамқорлық, кеңдік жасаған жақсы атағы елге жайылды- содан бұл азаматқа деген құрметім артты.

Ұлы мәртебелі оқырман! Мен сіздерге Жасан Зекейұлының ойы мен бойынан өзім көріп-таныған зиялылықтың бірнеше белгісі туралы айтқым келеді. Әрине, шын зиялыны біріншіден халық мойындайды. 1991 жылы 91 жасында Президентке бата берген Алаштың арқалы ақыны Шәкір Әбенұлы: «Батаның екі түрі болады: бірі - лебізді бата, екіншісі - негізгі бата. Лебізді батаны саған мен беремін, ал негізгі батаны саған халқын береді. Ол енді өзіңе байланысты!» деген екен. Шәкір атамыз айтқан осы лебізді бата мен негізгі батаны алғандар, біздің арамызда саусақпен санарлықтай ғана, міне, солардың бірі- біздің құрметті адамымыз Жасан Зекейұлы!

Бүгінгі күнде бұл мәрт азаматтың қазақ қоғамының нар тұлғасына, жанашыр тумасына айналғанына былайғы жұрттың көзі әлдеқашан жеткен. Жасан Зекейұлының тек медицинада ғана емес,

алаш арысы Мұстафа Шоқай айтқандай, ұлтымыздың саяси-экономикалық, әлеуметтік саласында да тұлғалық қасиеті әбден айқындалған.

Жалпы Жәкеңдей жұрт қадірлейтін адам жайлы жағымды сөз айтып, жылы пікір жазған қандай жақсы! **Өзінің жасампаздық ғұмырында шашасына шаң жұқтырмай, арына дақ түсірмей келе жатқан бекзат бітімді** Жасан ағамыз: «Ұлтты алдағы жарқын күндерге қарай бастап баратын зиялыдан басқа кім бар және бұл оның тарихи миссиясы ғой?!» деп, қашан көрсең де қабырғасы қайысып, жұрттың ойындағы сөзді айтып, мұңын мұндап, жоғын жоқтап отырғаны. Жәкеңмен кез-келген мәселені талқылауға болады. Мәселен, ол кісі мемлекеттің идеологиясын, ұлттың имандылығын, адамгершілігін, қоғамның әділетті болуын ойлап, оның жолын көрсетіп, насихаттай да біледі. Бұған Жәкең жөнінде жазылған ондаған кітаптар мен мыңдаған мақалалар, ұшан теңіз алғыстар мен таудай пікірлер дәлел бола алады.

-Қытайдағы ұстазым дана кісі еді. Сол айтып отыратын, өз ұлтын сүймеген адамда Отанға, еліне деген сүйіспеншілік жоқ деп. Қытайда жүргенде алдына келген мың адамның біреуі ғана қазақ, қалғанының бәрі қытай. Енді қытайлар көп қой. Содан ем жасасам, қалың қазақтың арасына барып жасайын деген оймен, өз еңбегімді онан әрі зерттейін деген себеппен осында келдім. Ал мұнда өзім ойлағандай алдыма келген жанның бәрі де қазақтар. Бір қазақтың өмірін ұзартуға көмектессем, бір қазаққа жақсылық жасасам, бір қазаққа емім дәру болса, бір қазақтың санын көбейтуге ықпал етсем деген ой жоғары. Қазақтың саны көбейсе, оның қоғамдағы рөлі де күшейеді дейді Жәкең.

Енді осы бір ауыз сөздің өзінде үлкен зиялылық жатыр емес пе?. Мұндай сөзді екінің бірі «нар тәуекел» деп көтеріп айта алмайды. Оны тіліне тірлігі сай адам ғана айтады.

1994-95 жылдары қытайдан соқа басы ғана келіп, онда алған білімі мен білігі, атақ-дәрежесі, атқарған лауазымы мұнда бәлендей еленбей, Жәкең бәрін басынан бастауға мәжбүр болды. Яғни, бір рет жүріп өткен ізімен екінші мәрте жүру қажеттілігі туындады. Сол оқуын қайталап оқуға тура келді. Оқыды. Әуелі, медицина ғылымдарының кандидаты, ғылым докторы, профессор, академик атанды. Қазақстандағы Шығыс медицинасының негізін қалады. Екі ірі мегаполис Алматы мен Астанадан медициналық орталықтарын

ашты. 140 адамды жұмыспен қамтыды. 70 мыңнан астам науқасты емдеп жазды, оның 10 мыңына тегін ем-дом жасады (*үш жүз сексен мың долларға*), 5 мыңдай отбасына бала сүю бақытын сыйлады.

Мұның сыртында «оң қолыңмен жасаған қайырымдылықты сол қолың көрмесін» деген иманды қағиданы қатаң ұстаған ұлт жанды жомарт азамат Жасан ағамыз қайырымдылық қорлар мен мешіт-медреселерге және көмекке мұқтаж жандарға тұрақты түрде қаржылай қолдау көрсетіп келеді. Бұл да- ұлт алдындағы борыш пен парызды өтеудің бір түрі. Иә, «кісіге жапқан шапаның өз бойынды жылытар» деген Жәке!

Сонымен қатар, Жәкең өзінің негізгі кәсіби саласынан бөлек қоғамдық жұмыстарға да белсене араласады. Қазірде «Өмірді қорғау» ҚҚ Құрылтайшысы, ҚР Ардагерлер Орталық Кеңесінің мүшесі, халықаралық «Алтын инемен емдеу, ғылыми зерттеу және сауықтыру» қоғамының мүшесі, «Жас-Ай» медициналық орталығы бастауыш партия ұйымының төрағасы.

Өткен Президент сайлауында Президенттікке үміткер Н.Ә.Назарбаевтың Алматы қаласы Әуезов ауданы бойынша сенімді өкілі болды. Бүгінде «менмін» деген бір қазақтың басына жетерлік абырой-атағы да бар. Бірақ заманымыздың заңғар жазушысы Мұхтар Әуезовтің: «Тартыспен түскен, бейнетпен келген еңбек қана, шын мәніндегі қымбат табыс» деп айтқанындай, осының бәрі де Жәкең оңайшылықпен келген жоқ. Бәлкім, содан болар, мемлекет тарапынан еңбегі де бағаланды. Былтыр 2016 жылы ҚР Тәуелсіздігінің 25 жылдығы қарсаңында ҚР Президенті Н.Ә.Назарбаевтың қолынан мемлекеттік награда «Ерен Еңбегі үшін» медалін алды.

Осы мерейлі мерекенің тұсында өзім куә болған мына бір жайды айта кетпесем жарамас.

Жәкең мемлекеттік наградамен марапатталғандырдың сапында «Тәуелсіздіктің 25 жылдығы монументі»-нің ашылу салтанатына арнайы шақырылды. Бұл игі шара тура ҚР Тәуелсіздік күні 16 желтоқсанда өтті. Монумент «ЭКСПО- 2017» халықаралық мамандандырылған көрмесі аумағында орналасқан екен. Дәл осы күні таңертең құдай айдап Семейден мен де жеткен болатынмын. Жолдан келген адамның жағдайы белгілі ғой, жуынып-шайынып алғаннан кейін Жәкеңмен амандасуға бардым. Ондағы ойым: өзі де әңгімешіл адам ғой, ағаммен таңғы шайымды жайланып іше отырып, арқамды кеңге салып дегендей, баппен әңгімелесу болатын. Алайда Жәкең ол

ойымның құлпаршасын шығарды. Ол өзі жылдам шешім қабылдайтын тез адам, қал сұрасқаннан соң бірден-ақ: «Айдын бауырым! Бүгін «Тәуелсіздіктің 25 жылдығы монументі» ашылмақшы. Президент қатысады екен. Соған менің атыма Президент әкімшілігінен шақыру жіберіпті және бір сағат бұрын ертерек келуімді өтініпті. Онда екінші бір адамды өз қалауыңызбен қасыңызға қосып жазуыңызға болады деп көрсетілген екен. Бұл бір тарихи сәт қой. Мына жерге аты-жөніңді жазшы. Шай ішсек, айналып қаламыз. Киін, бара берейік!» деді. Содан апыл-ғұпыл жиналдықы ташығып кеттік. Келсек, төңіректің бәрінде заң орындарының қызметкерлері өріп жүр екен. Шақыру қағазымыз бен құжатымызды қайта-қайта салыстырып, өте мұқият қарады. Осылайша үш реткі тексеруден өтіп барып алаңға бірақ жеттік. Халықтың қарасы да тым қалың екен, ара-тұра таныс адамдар да ұшыраса бастады. Біз арнайы шақырылғандар жиналатын шағын алаңқайға аялдадық. Мен трибунаның қас бетіне қарама-қарсы тұрайық деп едім, Жәкең одан сәл қағаберістеу тұсына Президент келетін жолдың қапталын ала тұруды ұсынды. Күн суық. Сары Арқаның сары шұнақ аязы әбден ашуына мініп, қалшыып алған екен, ызғарлы, үскірік желі шыдатар емес, тондырып әкетіп барады. Біраз уақыттан кейін, Президент кортеджи көрінді. Мемлекет басшысының келуі құрметіне қол соғып, қошемет көрсетіп жатырмыз. Бір әдедікте Жәкеңе қарап едім, қолғабын шешіп тастап шапалақ ұрып тұр екен, мен де биалайымды қалтама салып алдым. Алқақотан қаумалаған жұрттың қолдап-қолпаштауымен келе жатқан Президент кенет біз тұрған тұсқа жақындай бере кілт тоқтады да, екеуімізге тура бұрылып қарады. Мүмкін, осының алдында ғана өзі марапаттаған Жасан Зекейұлын таныған да болар. «Міне, қараңдаршы» деп, бізді қолымен нұсқап көрсетті де: «Осыдан 25 жыл бұрын қазақтар аз еді. Енді міне, ылғи қазақтар тұрсындар, қуанбайсындар ма?» деді жылы жымыиып. Сөйтсек, маңайымызда тұрғандардың барлығы да қазақтар екен. Нұрағаң сұңғыла кісі ғой, соны меңзепті. Жөн сөз. Мұндай сөзді естігеннен кейін қатты толқып кеткен Жәкең: «Енді қайтсын, ағамыз Астананы қазаққа толтырдым деп көңілі марқайып тұр ғой. Иә, Нұреке «қуана білгенге құт қонады» деген, қуанамыз!..» деді көзі жасаурап...

Монументтің салтанатты ашылуында сөз алған Нұрсұлтан Әбішұлы: «Биікке ұмсынған бұл ауқымды ескерткіш еліміздің ширек

ғасырдағы бұрын-соңды болмаған шарықтау кезеңін және әлемнің ең озық отыз елінің қатарына ұмтылысын айқындайды. Оның 25 қыры-Тәуелсіз Қазақстанның заманауи тарихының әрбір жылының символдық бейнесі»,- деді.

Ал мерекелік шаралардың аяқталар уақытында Президенттің: «Ал, енді әркім өз тірлігімізге барайық!» деген сөзімен бәріміз тарадық!

Бұл менің Нұрсұлтан Назарбаевты қол созым жерден алғаш көруім болатын. Тіпті, арақашықтық жарты метрге де жетпейді-ау... Жетпістен асып, сексенге таяған жасы болса да, жүзінен қарттықтың нышаны байқалмайтын, атан өгіздің тобығындай тастүйін тұлғасы бар сұлбалы адам екен, мені қанаттандырып, шабыттандырып жіберді. Сол мезеттегі көңіл-күйімнің әсерін әлі айтып тауыса алмай жүрмін.

Тағы бір қызық жайт: Тәуелсіздік монументінің ашылуын барлық телеарналардан берген ғой, оны үйдегілердің бәрі қарап отырған. Сонда менің 42 жыл ұстаздық еткен анам Президенттің алдында қасқиып тұрған Жәкең екеуімізді көріп қалып: «Әй, мыналарды қараңдар. Айдынды бастығы екеуін көрсетіп жатыр. Олар Президенттің алдында тұр ғой» деп қуаныштан басы айналып кете жаздапты. Ертесінде көршілерге шай беріп кеткен ғой...біздің жақта сондай бір жақсы әдет бар... жылт еткен қуанышты сәттің өзін жақсылыққа балап арқа-жарқа болып жататын...

Бұл күнгі қуанышқа бірінші Алла, екінші Жәкең себепкер болғанын ешқашан ұмытпаймын.

Бәлкім, ел қамқоры атанып, өз халқына еңбегін сіңіріп жүрген Жәкеңдей адамды, адамзатқа еңбегін сіңіріп жүр деп те түсіну керек шығар. Онсыз да оның абзал есімі елге таныс зиялылар сапында ғой!

- Қазақстандағы өзге ұлтыңызды білмеймін, өз қандастарымыз сонау ата-бабамыздың қанын бұзып алған. Қан бұзылу дегеннен ауыр нәрсе жоқ. Біздің қазақ ұлты генетикалық тұрғыдан келгенде өте ұлы жаратылыс иесі. Сол табиғат ананың зор жетістігіне ие бола тұра, соны дұрыс пайдалана алмай отырмыз. Дәл қазір қазақ өз мүмкіндігінің *(миының қызметінің- Ж.З.)* 10%-ын да игеріп отырған жоқ. Мен осы ретте қазақтың түбіне жетіп келе жатқан төрт қасірет бар екенін айтқым келеді, олар: рушылдық, күншілдік, жалқаулық, намыссыздық. Бұл қасіреттерден бүгін не ертең арыла қоюымыз екіталай, өйткені оның еттен өтіп, сүйекке жеткені қинайды деп,

Жәкең ұлт болашағына қатты күйзеліспен алаңдаушылық білдіріп жүр.

Иә, ең сорақысы да қазақ халқының санасында сіресіп тұрған сол рушылдық еліміздің болашағына тосқауыл болып тұрған рухани дерт те. Бұл құбылыстың қазақ қоғамына аса қауіптілігі ескеріліп, Конституциямызда рулық араздықтарды қоздыруға бағытталған әрекеттерге тыйым да салынған.

-Егер 8 миллион қазақтың тым болмағанда 8 мыңында ұлты үшін құрбан болған кешегі Әлихан Бөкейхан мен Ахмет Байтұрсынұлының, бүгінгі Шерхан Мұртаза мен Мұхтар Шахановтың бойындағы намыстың тарыдай дәні болса жеткілікті болар еді. Соған жете алмай келеміз. Бір намысты қазақ ұлтының жоғын айтып алға ұмтылса, мың қазақ етегінен тартып, соның аузын жабуға тырысамыз, мұның аты- тексіздік қой. Біздің қазақта «уызына жарымаған...» деген жаман сөз бар. 1917 жылғы қазан төңкерісін жасағандардың бәрі де - уызына жарымағандар (*ғылыми тілде «Ватниктер» деп аталады*) болатын. «Қайыршыдан қасиетті адам шықпайды» дегендей, солардың қасіретін қазақ қоғамы әлі тартып жатырмыз дегенде ағамыз намыстан өртеніп кете жаздайды.

-Егер бір қазақ мұнда мүгедек болып отырғанда, менің шетелде, басқа бір жерде байып жүргенім неге керек? Ертеңгі күні әруақтарға, ата- бабамызға не деп айтасың? Аллаға не деп айтасың? Ешқашан байлыққа құл болғым келмейді, менің байлығым- осы халыққа жасаған еңбегім. Өмірлік ұстанымым - қолымнан келгенше өз туған халқыма жақсылық жасауым керек. Ұлтымның бір ұланына болса да, бақыт сыйлаған сәтімде кеудемді қуаныш кернейді дейді ағамыз.

Меніңше, зиялы деген адам Жәкең сияқты ұлттық намысты оятып, қазақ қоғамының қозғаушы күшіне айналуы қажет-ақ. Десек те, әрбір адам халыққа өзінің қабілет-қарымымен ғана қызмет ете алады ғой...

-Қазақ еліне алғаш келгенімде, енді қазақша сөйлеп жетісетін болдым ғой деп қуанып едім, алайда қайда барсам да алдымнан сумаңдап орыс тілі шыға берді. Оны да үйрендім. Бірақ, ана тілім-қазақ тілін ешқашан жетімсіреткен емеспін. Керісінше, емделемін деп келген орыстілділер амалсыздан менің қазақшамды түсінуге мәжбүр болады. Қажеттілік солай. «Жан керек» деп келген талайын қазақша сөйлетіп шығардым ғой. Тіпті, кейбіреулеріне «қазақ тілін ұмытқан нүктелеріңізге ине қоямын» деп қалжың аралас шындығымды айтып

та тастаймын. Сондықтан орысша сауаттанып, ағылшынша сөйлесем, мені әлем тыңдайды деген пасық, тамырсыз түсініктен арылу керек. Ол түк емес, бәрінен де ауыры қазақтың қазақша сөйлемейі, шетелден бапкер, әртіс шақыртуы дер едім, бұл енді намыссыздық пен рухсыздық мәселесі. Қойшысының өзі таяғының ұшымен адам емдеген қазақ, қазір қит етсе, шет елге жүгіреді. Туған жерінің суы мен топырағынан басқа қандай шипа керек адамға?

Негізінде, зиялылықтың асыл өзегі де осы- «рух», ал рухы биік адамның ар-ұжданы да жоғары дейді ағамыз. Иә, зиялы болам деген адам қай кезде де ұлтының жанашыры бола біліп, өзінің сөзімен де, ісімен де басқаларға үлгі-өнеге көрсетіп жүреді.

-Ол жақта шетелдік азаматтарды жауапты оталарға қатыстырмайды. Мүмкін, сіз үлкен бір мемлекеттік қызметтегі лауазымды адамға ота жасағалы жатқан шығарсыз. Сол себепті сізге «қастық жасауы ықтимал» деп сенбейді. Ондай жердің бәріне өз ұлтының өкілдерін жібереді. Бұл бір жағынан дұрыс та. Мұның астарында ел тәуелсіздігі мен тұрақтылығы деген мемлекеттік мүддеге негізделген ұлттық идея жатыр. Ал бізде лауазымды адамдарды емдеуге шетелден көкбай-соқпайларды алғызады, олардан еш қауіп қылмайды да. Бұл біздің қазақ қоғамындағы рухани кеселдің бірі, одан тез арада арылмасақ болмайды. Өздеріңізге мәлім, атақты Мұхтар Әуезов, Қаныш Сәтбаев және т.б ұлттық тұлғаларымыздың операция үстелінен тұрмай қалғаны. Бұдан сабақ алып, оны ұмытпауға тиіспіз. Яғни, сіз бен біздің қорғаныс пердеміз болуы керек. Ол Президент дәйектеген ұлттық идеяда, дейді Жәкең.

Бірде Жәкеңе кірсем, үлкен ой үстінде отыр екен: «Айдын бауырым! Енді міне, ХХІ ғасырдың басында бүкіл қазақ еліне Президентіміз ұсынған ұлттық идеяға қызмет ету бақыты бұйырып отыр. Біздер ел басқарып жүрген, зауыт, фабрика, кәсіпорын басқарып жүрген азаматтардан бастап, Президентіміз қалыпқа салып жазып берген мына ұлттық идеяның (*Мәңгілік Ел идеясы, Нұрлы жол-болашаққа жол, 2020-2030-2050 бағдарламалары, 100 нақты қадам ұлт жоспары, Болашаққа бағдар- рухани жаңғыру*) тұжырымдарын дер кезінде өмірге енгізуіміз қажет. Өйткені, Президент ұсынған ұлттық идея – Тәуелсіздік идеясы. Ол мемлекетіміздің одан әрі нығаюын көздеп жасалған. Мұнда ұлттық міндет пен ұлт аманаты тұр. Сондақтан әрбір азамат Ұлттық Жаңғырудың лебін сезінуі қажет. Ол біздің бойымызға асыл

қасиеттер мен құндылықтарды сіңіруге жол ашады. Рухани Жаңғыру екіжүзділіктен арылып, ақты ақ, қараны қара, ұлыны ұлы, ұрыны ұры деп айтудан басталады. Ол қадам жасалмай, ешқандай Рухани Жаңғыру болуы мүмкін емес. Біздің ұлттық болмысымыздың тамырына нәр беретін әрі ел-жұртымызды ХХІ ғасырға даярлаудың жолын нұсқайтын бұл идея турасында Нұрсұлтан Назарбаев: «**Мен қазақстандықтардың ешқашан бұлжымайтын екі ережені түсініп, байыбына барғанын қалаймын. Біріншісі – ұлттық код, ұлттық мәдениет сақталмаса, ешқандай жаңғыру болмайды. Екіншісі – алға басу үшін ұлттың дамуына кедергі болатын өткеннің кертартпа тұстарынан бас тарту керек!**» дейді. Бұл дегеніміз- Ұлттық Рухани Жаңғырудың басты қағидасы, нақты формуласы емес пе! Ал оны орындау үшін, зиялыларымыз өздерінің жеке саяси көзқарастарына қарап бөлінбесе екен, өзара ұсақ- түйек кикілжіндерді қойып, сол ұлттық идеяның төңірегіне топтасса екен деймін. Көрші қытай ұлтының ұлы ойшылы Күнфудцының: «Ақ мысық болса да, қара мысық болса да бәрібір, тышқан ұстаса болды» деп айтқанындай, мейлі, ол оппозиция болсын, бейтарап адам болсын, мемлекет адамы болсын – барлығы да біртұтас Ұлттық идеяның жұмысына белсене араласып, оны әрі қарай жалғастыруға міндетті. Қазіргі біздің ойлаған мақсаттарымыз бен бағыттарымыз да бір жерден шығу керек. Осыған қоғам болып атсалысуға толық мүмкіндігіміз бар. Бұл ұлтымызды саяси-мәдени, экономикалық жағынан жан-жақты дамытатын болады.

Ал енді оның іске асыру тетігіне келетін болсақ, ХХІ ғасырдағы зиялылар өз миссиясын қалай орындау керек деген сұраққа жауап беруіміз керек?!

Ең алдымен- Президент ұсынған ұлттық идеологияға қызмет етіп, оны жүзеге асыратын нәтижелі іс-әрекет жасау қажет.

Екіншіден- еркін ойлы зиялы қауым – ұрпақ алдындағы парызын терең сезінуі және соны өтеуі керек.

Үшіншіден- әркім өзінің орнында отырып, атқарып жатқан іс-әрекеттерімен ұлтына көмектесе, зиялылық- деген міне, осы болар еді» деп маған қарады.

Жәкеңнің бұл көзқарасынан «осынау жауапкершіліктің зілдей салмағы біздің ұрпақтың пешенесіне жазылыпты» деген ойды оқығандай болдым.

Міне, бұл елін сүйген алтын ине ұстаған алтын жігіттің,

қазақтың Жасан атты зиялысының жүрек жарды сөзі, ағайын! Бұдан асырып енді қалай деп айтуға болады?

Ең бастысы, Алаш арысы Әлихан Бөкейханның: «Кейінгілер ғибрат аларлық үлгі тастап кетіп алғыс алармыз ба? Жоқ, далаға лағып, жөнсіз кетіп қарғыс-лағынет аламыз ба? Кеудесінде көзі бар адам көп ойланарлық жұмыс» деп айтқан ескертпе сөзін жадымызға сақтасақ болды да!

Биыл Жәкеңнің мерейтойы. «Елу деген ердің жасы еңселі, елу деген парасаттың өлшемі» дегендей, ағымдағы жылдың маусым айында академик Жасан Зекейұлы елу жасқа толады. Әрине, әркім өзінің жарық дүние есігін ашқан мезгілі мен айын жақсы көреді және оның туған күні- мың күндік мерекеге татиды. Бірақ, өмір ұзақтығымен емес, мазмұнымен өлшенеді. «Туған ай тураған етпен тең» деген, туған күніңіз құтты, денсаулығыңыз мықты болсын, қадірлі Жәке!

Әйтсе де менің жазып жүргенім елу жасқа толған азаматтың ел үшін жасаған еңбегінің үштен бірінің бір қыры ғана.

Бұл ретте француз ұлтының ұлы перзенті Виктор Гюгоның: «Ұлы адамдар өз ескерткіштерінің тұғырын өзі орнатады, ал мүсінін болашақ соғады» деп айтқанындай, бүкіл саналы ғұмырын халқының мүддесін қорғауға арнап, «ажалға арашашы, жаралыға жебеуші» болып келе жатқан Жасан Зекейұлы жайлы жарыққа шығарғалы жүрген еңбектеріме Алла тағала қайыр- берекесін бере көрсін!

Ал, Сіз ып- ыстық шай ішіп, жаураған көңіл мен мұздаған жаныңызды «Жас- Айға» келіп емдеп қайтыңыз!

«Ақжолтай» газеті №10 (35) мамыр 2017 ж.

ZÏYALILIQ

*Oy`lay`tn eldiñ qamun erdi jiber,
Jerinen swırıp alıp körde jatqan
Mäşhür Jüsip*

Mine, ömirdiñ enşisin alar tağı bir kün, tağı bir jumıs aptası bastaldı. 21-şi «Qızıl Orda- Semey» jürdek poezimen Almatığa qaray` jüy`tkip kelemiz. Jol uzaq. Bay`qay`mın, qasımında otrğan ekewi menimen äñgimege üy`irsektey`di, key`de özara şüy`irkelese ketedi. Däl sol küni qısır äñgimege zawqım soqpay`, qolıma kündeligimdi aldım. Bul kündelik meniñ alıs joldağı -jantorsıgım, sodan onı-munı oqıp swsınday`mın, läzzät-raxat alamın, soğan ananı-mınanı jazamın.

Bul jazw degen qudiretke üy`renw, oğan ıqlas tanıtw- meniñ sonaw stwdenttik kezimnen bastalğan jaqsı ädetimtuğın. Äri munday` jolsaparda öz janiña öziñ üñilwge de mümkindiğiniñ boladı eken.

Jalrı, bizder: «Ömirde baqıttı bolw üşin, mamandıq tañdaw men jar tañdawda qatelespew kerek!» dep jii ay`tamız. Endi bul tämsilge qosımşa: därerlikte diagnoz qoyudan, jazwşılıqta taqırıp tañdawda qatelespew kerek der edim. Öy`tkeni, ekewinde de- adam tağdırı jatır. Mäselen, däreriger adamnıñ diagnozın durıs qoy`ıp, onı ineniñ uşimen emdep jazsa, jazwşı öz taqırıbın durıs tawıp, xalıqtıñ közin, sanasın qalamnıñ uşimen aşadı.

Men öz şığarmaşılığında taqırıp atawlını -«urandı taqırıp» jäne «qurandı taqırıp» dep ekige bölip qarastıramın. Urandı taqırıpqa: nawqanşıl, ügitsil, nasıxatşıl, ay`ğay`şıl, sırtı jıltır dünüeler kirse, qurandı taqırıpqa: el tarixındağı ult tulğalarınıñ rwxanı bey`nesi- «zıyalılıq, adamgersilik, qay`ırımdılıq, danalıq» jay`ındağı twındılar jatadı. Sondıqtan da, urandı taqırıpqa qarağanda, qurandı taqırıpıñ **ayası barınşa keñ, mänmağınası da ay`rıqşa boladı.**

«Jazwşı qalamıña ie bol, diqan ketpeniñe ie bol, şopan tayağıña ie bol» (*Ibiray` Jaqay`ultı*) degendey`, äzirşe, köpten beri kökey`imde jürgen äri sanamda pisip-jetilgen "zıyalılıq" twralı söz qozğamaqpin.

Basqalardıñ buğan qalay` dey`tinin bilmey`min, äy`tewir men özimdi zıyalılıq xaqında oy` qorıtıwğa intalı qawımnıñ bir ökili sanay`mın. Sodan bizge dey`in ay`tılğan ağa bwınnıñ (*T.Jurtbay`, S.Elwbay`, D.Köşim, Ä.Sığay`, D.Kişibekov, S.Özbekulı, Q.Atabaev, Q.Särsenbay` jäne t.b.*)

pikirlerin jan-jaqtı ekşep jäne olardıñ bäre-bärimen birlikte «zıyalılıq» jay`ında salıqalı tujırım qalıptastırwdı maqsat tuttim.

Bügingi sanalı häm sergek oy`lı qazaq «zıyalılıq» dese tebirenip qaladı. Ol tüsinikti de. Biraq, zıyalılıq degenimiz ne? Onıñ alǵı şarttari men özine tän ülgileri qanday` degende, bäre kümilji bastay`dı?!

Énciklopediyalardıñ barlıǵında derlik zıyalılıq (*aǵılışınşa intellectualism, francwzşa intellectualisme, nemisşe intellectualismus*) – degenimiz adamnıñ joǵarı mädeniättiliginiñ, aqıl-parasatı men adamgerşilik qasıetteriniñ jıntıǵın bildiretin uǵım dep ay`tıladı.

Al bizdiñ qazaqı tüsinikte, zıyalılıq- degenimiz tabıǵatpen astasıp, tılsımnen keletin rwxanı bay`lıq äri asıl qasıet. Ol ulılıq pen ulaǵattıñ, tärбие men tektiliktiñ, zerdelik pen aǵartwşılıqtıñ altın tuǵırlı ustını da. Zıyalılıq- sezimdik qabıldawmen anıqtama bere salwǵa könbey`tin serke söz. Ol jalpıultıq sıpatqa ie tarixi tanımnıñ nısanı da. Zıyalılıq- adamdı süy`e bilw, öz ömirin köpşilik müddesimen uşstastırw arqılı elmen birge tınıstaw, äri xalıqtıñ bolaşaqın oy`lap, özi jürgen jerinde parasattılıqtıñ, tazalıqtıñ, adamgerşiliktiñ ülgisin körsetw. Zıyalılıq- tulǵanıñ adamı kelbeti men sayası portreti de...

Bizde zıyalılıqtıñ şıñı – Xakim Abay`! Ol öziniñ äy`gili «Qarasözi» arqılı qazaqtı XX ǵasıǵa dayarlaǵan ulı oy`şıl äri aǵartwşı.

Abay` atamızǵa qatıstı Prezident N.Ä. Nazarbaevtıñ: «Qazaq xalqınıñ kïesi, arı men namısı, aqlı men jüregi ulı Abay`dıñ arwaǵına basımdı idim» dewi rwx kemeñgerine degen asqan süy`ispenşiliktiñ şınay`ı da, jarqın belgisi emes pe!

Oı zıyalılıqtıñ sïnonïmi- parasattılıq. Al parasattılıq- degen bilimdilikten de, biliktilikten de joǵarı. Onıñ işine mädeniät te, aqıldılıq ta, adamgerşilik te, imandılıq ta kiretikten, parasattı adamdar aralasıqan qoǵam- ädilette, imandı qoǵam dep ataladı.

Sonda «zıyalılıq» atawınıñ bastawında turǵan «zıyalı» degen ne söz?

Ökinişke qaray`, bul söz- asa tez äri jeñil ay`tıla salatın qazirgi zamanawı sözdıñ biri bolıp aldı. Şıntway`tında, bizdegi qoǵamdıq sananıñ qalıptaswınan xabar beretin äri rwxanı damwımızǵa ıqpal etetin «zıyalı» sözi- latın jäne orıs tili qoldanısındaǵı «**intelligent**» (*latınşa- intelligent*) termininen tärjimalanıp alınǵan awdarma söz. Bul termindi 1860 jılı orıs jazwşısı P.D.Bobrikin Resey`de alǵaş ret qoldanısqı engizdi jäne özin onıñ atası sanadı. «**Intelligent**» söziniñ tübiri- «**intellekt**» (*latınşa- intellekt*) – «aqıl» degen maǵına beredi. Al, aqıl- Allanıñ sıy`lıǵı!

Sonimen qatar, «zıyalı» uǵımınıñ tübiri arab tilindegi «zıya» sözinen

kelip şıqqan, yaǵnı, «ziya» sözi – nur, jariq, aǵarw maǵınaların bildiredi degen anıqtama da bar. Al «Qazaq tiliniñ tüsindirme sözdiginde» (*Almatı, 2008, 346 b.*) «ziyalı» terminine «izetti, ädepti» nemese «oqıǵan, sawattı azamat» dep te anıqtama berilgen.

Sol «ziyalı» söziniñ tüp törkinine ay`nalǵan intelligent degen kim, intelligenciya degen ne?

«**Intelligent**» – degen oy` eñbegimen şuǵıldanatın, älewmet müddesine qızmet etetin, émociyaǵa, sezimge berilip ketpey`tin kásibi maman. Bizşe, zıyalı adam! Alay`da, sol zıyalınıñ özi- «**intellektwaldı, mädeni, sayası, élıtalıq**» bolıp birneşe türge bölinetin körinedi.

Al «**intelligenciya**»- degen adamǵa tñn rxanı, zerdeli qabilet. Bul sözben xalıqtıñ rxanı bastawşılardı atay`dı. Ol qazaq tilinde «**ziyalı qawım ökilderi**» nemese «**ziyalılar**» degen maǵınanı bildiredi dey`di.

Negizinde, sol zıyalınıñ qolında şenewniktiñ tetigi, biligi bolmaǵanımen, awzında dwalı sözi bar. Ol sözi arqılı qoǵamdıq pikir qalıptastıra aladı. Al qaharlı söz- öte qwattı, jasampazdıq pen jigerge tolı, ol qarwdan da küşti!

Endi **qazaq ult zıyalılarınıñ qalıptaswı** kezeñiniñ «**intelligent**» söziniñ şıǵw kezeñinen de äride jatqanına közimizdi jetkizip körey`ik.

Burınıraqta qazaq xalqı ultqa qızmet etken tulǵalardı «**er**», «**azamat**», «**sabaz**», «**batır**», «**bek**», «**bı**», «**xan**», «**qay`ǵı**», «**jıraw**», «**ıgi-jaqsı**», «**qut**», «**süley`**», «**märt**» jáne t.b. atawlarman ataǵan bolsa, qazirgi küni xalıqtıñ joǵın joqtap, barın uqsatıp kádege asıra bilgen kemel oy`dıñ iesin – «**ziyalı**» dep atay`dı. Yaǵnı, öz qara basınan görü, xalıqtıñ jaǵday`ın kim artıǵıraq oy`lasa jáne külli ömirin soǵan arnasa äri soǵan say` is-äreket jasasa, sonı ǵana «**ziyalı adam**» dew kerek qorıtındı jasay`mız.

Demek, bizdegi zıyalılıq uǵımı – tım erteden bastaw alıp kele jatqan ulı uǵım degen söz. Ol zamandardaǵı zıyalılardıñ bolmıc-bitimi, minez-qulqı xalıqtıq ar-ujdan turǵısanınan dáy`ekteletin bolǵan. Sodan key`in ǵana joǵarıda ay`ılǵan mártebeli ataqtı ielengen. Budan zıyalılıq uǵımınıñ älgi aǵılışın, francwz, nemis, latin, orıs, arab sözderiniñ basın qosqan kezdegi maǵnasınan äldeqay`da awqımdı ekeni añǵarıladı.

Yaǵnı, bizge bul sözdiñ tüp-tuǵıanına qatıstı öz zıyalılarımızdıñ qanday` anıqtama bergeni mañızdıraq bolıp tur.

Osı «ziyalı» uǵımı alǵaş ret Alaş qay`ratkerleriniñ şıǵarmalarında körinis bergen. Ol twralı keñirek äri mey`linşe durıs ǵılımi taldaw jasaǵan Alaş arısı Mustafa Şoqay`: «**Uıttıq zıyalı dep kimderdi ay`tamız? Bir**

qarağanda, jeñil köringenimen, şın mäninde bul sawalğa durıs jawap qay`ırw oñay` emes. Oqığan, tärbië körgen adamnıñ bärin «zıyalı» dep atap, onı sol adam özi tän bolğan ulttıñ «ulttıq zıyalısı» qatarına qosa berwge boladı dep oy`lasaқ, sözsiz qatelesemiz. Bizdiñşe, belgili bir murat-maqsattardıñ soñında jürgen jäne sol belgili murat-maqsattar töñiregine jinalğan oqımistıladı ğana zıyalı dep ay`twğa boladı. Ulttıq zıyalılar qatarına tek öz xalqınıñ sayası, ékonomikalıq jäne älewmettik damwına qaltqısız qızmet ete alatın adamdar ğana kire aladı. Zıyalıardıñ mindeti ulı da qasıetti bolwı sebepti öte awır. Xalıqtı ult deñgey`ine köterw, yaǵnı jeri, swı, qazınası, tili men dini bar bolğan xalıq buqarasın birlestirip, olardıñ sanasın birtutas sayası, älewmettik, ulttıq sanağa jetkizwde ulı tarixi mindettiñ mañızdı bir böligi zıyalıardıñ üstine jükteledi» – dese, meniñ ustazım, Alaştanwşı-ğalım, QR UĞA korespondent-müşesi, f.ğ.d., professor Dıxan Qamzabekuli: «Är zamannıñ, är ğasırdıñ, kezeñniñ öz zıyalısı bar. Bizdiñ ult uǵımındaǵı osı zıyalınıñ jınaqtı äri bey`neli atı- kösem. Ult zıyalısındaǵı kösemdik qasıet pen örşil rwx xalıqtı qıñdıqtan alıp ötetini kümänsiz» - dep, ötken XX ğasırdaǵı ult intellıgenciyasınıñ üş sapalıq kezeñi bar: «**birinşisi**- 10-20 jıldardaǵı Alaş zıyalılıǵı kezeñi, **ekinşisi**- 50-60 jıldardaǵı ǵılımi şıǵarmaşılıq intellıgenciyanıñ öristew kezeñi, **üшінsisi**- 80-90 jıldardaǵı qoǵamnıñ oyanw kezeñi» dep atap körsetedi.

Desek te, бүgingi таңдаǵı zıyalılıqtıñ mindeti ne, onıñ qazaq qoǵamındaǵı ornı qanday`?

Zıyalılıqtıñ bastapqı mindeti: **birinşiden**, özin öcipgen ortaǵa- eli men jerine qızmet etyi qajet. **Ekinşiden**, ulttıq zıyalı qawım men buqara xalıqtıñ arasında bir ortaқ sana bolwı tiis. Yaǵnı, jeri, swı, tili men dini bir xalıqtıñ sanasın birtutas sayası, älewmettik sanağa jetkizw sindı ulı tarixi mindet te zıyalıardıñ moy`ımında. **Üшінsiden**, zıyalı qawım elmen dialoǵ jürgizw kerek jäne xalıq buqarasınan qoldaw tabwı kerek.

Zıyalıardıñ ulttıq rwxanı sananıñ oyanw jolina äseri öte zor jäne qoǵam jügin üğimen köterip turğan belsendi atqarwşı küş te solar. Mustafa Şoqay` ay`tqanday`, zıyalılar xalıqtı «**ult deñgey`ine**» köterip äri täwelsiz jeke tulǵaǵa ay`naldıra aladı. Dünie jüzinde zıyalılarınsız ultqa ay`nalğan sayası älewmettik xalıq buqarası birligi eşqaşan bolğan emes. Olarsız eşqanday` ult alǵa qaray` damımay`dı da. Xalıq bolğan jerde zıyalıları da boladı. Qazirde qazaq qoǵamında türli oy`, sana, uǵım, közqaras alwandıǵı jürip jatır. Demek zıyalı bar. Olardıñ damw deñgey`i men ulttıq мүdde jolındaǵı tanım tarazısı, közqaras qıuǵı men ustanımdarı, oy`ları men

tüsinikteri de ünemi qabısa, qaptaldasa bermey`di. Biraq, sonıñ arqasında «qazaq zıyalılığ» ilgerilep, damıp baradı.

Äy`tse de, zıyalılarğa qatıstı key`bir tüy`tkildi mäselelerdiñ ara-jigin aşıp alğandı jön köremin. Bul tirkestiñ jalpı xalıqtıq qoldanısqı enip ketkeni sonşalıq, köbinese ülken oqımıstı, ğulama ğalım, aqın ne jazwşı bolsa nemese joğarı lawazımdı qızmet atqarsa, biz solardı «zıyalılar» dep qaray`mız. Al endi şındıǵına kelsek, bul дәl uǵım emes, jasandı äri qate pikir jäne memlekettik, azamattıq, pendeşilik oy`larmen belgili bir sayası maqsattardıñ aralasıwınan twǵan tömen tüsinik. Bizder sondıqtan da qazaq qoǵamındaǵı «zıyalılıq»-tıñ abıroy`-bedelip tüsirip aldıq. (*Eñ qımı- bul tüsinikten äzirşe boy` tartar türimiz bay`qalmay`dı*). Bälkim, ol ğalım bolar, ataǵı bar şıǵar, biraq, ol qalay` zıyalı boladı? Bizdiñ şatasıp jäne adasıp «zıyalı» dep jürgen aǵamız (*bäri emes, köpşiligi*) keñester kezinde özi müşe bolǵan partıyanı maqtap, kandidattıǵın qorǵasa, täwelsizdik alǵan soñ, sol partıyasın jamandap, doktorlıq qorǵaǵan adam! Munday` kisini mıñ jerden töbege köterip maqtasañ da, zıyalılıqqa bir taban jaqındata almay`sıñ. Öy`tkeni, ol ult müddesine eşqaşan basın awırtpaǵan. Ol bayaǵı qızıl ökimet kezinde üstine qızıl şapan kiiip urandaǵan edi, endi qazir kök şapan kiiip alıp, birdemeni bildirlap jür. Öziñiz qarañız, bizde qazir şamamen 10 şaqtı akademik, 2400 ğılım doktorı, 10 mıñnan astam ğılım kandidatu, 700- den astam jazwşımız bar. Osılardıñ bärin zıyalılar dep ay`ta alamız ba? Ärine joq, tek olardıñ arasınan ultınıñ müddesin oy`laǵan adamdı ğana zıyalı dewge xaqımız bar.

Qalay` degenmende, zıyalılıq uǵımına bay`lanıstı naqtı anıqtama osı kezge dey`in berilmey` keledi. Key`de, sayasatkerlerdi de zıyalılar dep ay`tatın jañsaq pikirler estilip qaladı. Alay`da, zıyalılıq pen sayasatkerliktiñ ekewi- eki türli uǵım. Sayasatkerlerdiñ negizgi maqsatı – bilikti alw jäne bilikke qatıstı türli amal-täsilder oy`lap tawıp, birese bilikke jaqındap, birese alıstaw. Jäne olar biliktiñ ortasına tastay` batıp, swday` siñw üşin jaǵınwdıñ eñ jürkeniştı täsiline dey`in jübine bepedi Sol sebepti, sayasatkerlerdi zıyalılarğa jatqıza almay`mız. Al, zıyalılardıñ maqsatı- biliktiñ közine tüsw emes, xalıqtıñ sözine pisw. Olar el-jurtınıñ ökilettiligin ielenetin bolǵandıqtan da, abıroy`lı. Tipti, baǵzı zamandıñ özinde-aq, bilewşı top el işinde bedeli zor zıyalılarmen sanaswğa мәjbür bolıp otırǵan.

Taǵı bir ättegen-ay`ımız: ol bizdiñ qoǵamdaǵı qızmetkerler men qay`ratkerlerdi de zıyalılar dep atay` berw ädeti. İä, qızmetkerlerdiñ biren-sararı qay`ratkerler sanatına köterile aladı. Olay` bolsa, bul ekewiniñ bir-

birinen qanday` ay`ırmaşılıǵı bar? Qızmetker (*özine jüktelgen mindetti mültikciz atqarwdı moy`ınına alǵan jaldanwşı*) - degen taqta otırǵanda ğana, qızmetker. Taqtan tüsken küni ol eşkim emes. Al qay`ratker- degen taqtan tüsse de, qay`ratker. Biraq, qay`ratkerlerdiñ bári ziyalı bola almay`dı.

Jalaladdin Rwmidiñ:«Qanşama adam kördim, üstinde lıpası joq, qanşama kiiim kördim işinde adamı joq» dep ay`tqanında, parasatpay`ımı ot bası, oşaq qasınan artılmay`tın adamnan xalqına pay`dalı is-äreket kütwdiñ qajeti joq!

Tayawda ğana jariqqqa şıqqan «Qazaq ziyalıları» degen kitapta tek Batıstan bilim alǵandardı jazıp, bizdiñ ziyalılarımızdıñ tariхın şoltıtıp turıp, bar-joǵı XVIII-XIX ğasırdan ğana bastaǵan eken. Bul endi, sınarjaq berilgen uşqarı pikir ekeni dawsız.

Buǵan ay`tar wäjimiz ben oy`ımız jāne jazar sözimiz de tıyanaqtıraq bolwı üşin, xalqımızdıñ ötken ömirindegi mıñ, san mıñ ziyalılarınıñ tolıqtay` bolmasa da (*bir maqalada bäriniñ atın qamtw mümkin emes*) birazınıñ esimderine köz jügirtip ötsek, sodan-aq özderiñiz bay`qarsızdar bizdegi ziyalılıq tamırınıñ tım tereñnen tartatın. Olar kimder edi: Arıs babamız (*Anaxarsis*), İdanfirs, Tomiris, Müde şänüy`, May`qı bī, Attila, Bwmın qaǵan, Kültegin, Tonıkök, Qorqıt, İöllig tegin, Äbw Nasır Äl-Farabī, Jüsip Balasaǵun, Maxmut Qaşqarı, Qoja Axmet Yassawī, Asan qay`ǵı, Kerey` xan, Jänibek xan, Qasım xan, Muxammed Xay`dar Dwlati, Ötey`boy`daq Tilewqabilulı, Salqam Jäñgir, Buqar jıraw, Qaz dawıstı Qazıbek bī. Töle bī, Äy`teke bī, Abılay` xan, Sırım Datulı, Kenesarı xan, Şoqan Wälıxanov, İbıray` Altınсарin, Abay` Qunanbay`ulı, Mäşhür-Jüsip Köpey`ulı, Älixan Bökey`xan, Axmet Bay`tursınulı, Mirjaqip Dwlatulı jāne t.b Alaş arıstarı, sonimen qatar Muxtar Äwezov, Qanış Sätbaev, Jumabek Täşenov, Şona Smaxanulı, Qay`ım Muxamedxanulı dep osılay` jalǵasıp kete беретin uzaq- sonar tizimimiz bar. Onı äri qaray` soza berwge de boladı. Mine, bizder sol ziyalılarımızdıñ ay`tqan danalıqtarı men jasaǵan is-äreketterin, erlikterin maqtan etemiz, esimderin äli kezge dey`in añız qılamız, sözderin mısılǵa keltirip söy`ley`miz, jazamız. Öy`tkeni, olar öz urpaǵı aldındaǵı qasıetti parızdarın ötep barıp, bu dünüeden ötken asıl jandar. İä, qazaq xalqınıñ rwxanı älemi nebir qın-qıstaw zamandarda da osı ziyalılarıdıñ arqasında tötennen qanday` awır soqqı kelmesin, sonıñ bärine tötep berip, üzilip qalmay`, jalǵasın tawıp keledi.

Bul jöninde QR Prezidenti N.Nazarbaev «Bolaşaqqa baǵdar: rwxanı jañǵırw» attı maqalasında:«...ult maqtanışı bizdiñ burınǵı ötken batır

babalarımız, danagöy` bilerimiz ben jırawlarımız ğana bolmawğa tıis. Men bügingi zamandastarımızdıñ jetistikteriniñ tarıxına da nazar awdarwdı usınamin. Bul ıdeyanı «Qazaqstandağı 100 jaña esim» jobası arqılı iske asırğan jön. Elimizdiñ Tawelsizdik jılması jazıla bastağanına nebäri 25 jil boldı. Bul – tarıx turğısınan qas qağım sät desek te, elimiz üşin ğasırğa bergisiz kezeñ. Ärine, jasalğan jumıstardıñ mañızı men awqımına eşbir kümän joq. Degenmen, osı qırwar isti atqarğan, el damwına zor üles qosqan azamattardıñ özderi men olardıñ tabısqa jetw tarıxı ädette qurğaq faktiler men cıfrlardıñ tasanında qalıp qoyadı. Şın mäninde, Qazaqstanıñ ärbir jetistiginiñ artında alwan türli tağdırlar tur. «Qazaqstandağı 100 jaña esim» jobası – Tawelsizdik jıldarında tabısqa jetken, elimizdiñ är öñirinde turatın türli jastağı, san alwan étnos ökilderiniñ tarıxı. Jobada naqtı adamdardıñ naqtı tağdırları men ömirbayandarı arqılı bügingi, zamanawı Qazaqstanıñ kelbeti körinis tabadı. Biz «Janıñda jür jaqsı adam» degen sözdiñ bay`ıbına bara bermey`miz. Şın mäninde, Tawelsizdik däwirinde öziniñ eñbegimen, bilimimen, önerimen ozıp şıqqan qanşama zamandastarımız bar. Olardıñ jürip ötken joldarı – kez kelgen statistikadan artıq körsetkiş. Sondıqtan, olardı televiziyalıq derekti twındılardıñ key`ipkerine ay`naldırwımız kerek. Jastar ömirge şınay`ı közben qarap, öz tağdırlarına özderi ielik ete alatın azamattar bolwı üşin olarğa ülgı usınwımız kerek. Qazirgi mediämädenietti swırıla söy`ley`tin «şeşender» emes, ömirdiñ özinen alınğan şınay`ı oqıǵalar qalıptastıradı. Munday` oqıǵalardı körsetw buqaralıq aqparat quraldarınıñ bastı mısanasına ay`nalwğa tıis. Bul joba üş mäseleni şeşwge bağıttalǵanı jön. 1. Aqılmen, qolımen, darınimen zamanawı Qazaqstandı jasap jatqan naqtı adamdardı qoǵamğa tanıtıw. 2. Olarğa aqparattıq qoldaw jasap, tanımal etwdiñ jaña mwl`timedialıq alañın qalıptastırw. 3. «100 jaña esim» jobasınıñ öñirlik nusqasın jasaw. El-jurt ultımızdıñ altın qorına enetin tulǵalardı bilwge tıis» dey`di.

Bul «**Qazaqstandağı 100 jaña esim**» jobasınıñ orındalwında бүkil zıyalı qawım aldınǵı qatardan tabılwı kerek degendi de bildiredi.

İä, Prezident bay`ıptağan XXI ğasırdağı ulttıq sananı qalıptastırw üşin osıdan birneşe ğasır burın ömir sürip ketken zıyalılarımızdı ülgı etw mindet te. Olardıñ danışpandıq tujırımıdarın bilmew – tüp tamırınıdı tanımau degen söz. Burınǵı ötken ata-babalarınan qol üzip ketken urpaqtardıñ da genetikalıq kodınıñ buzılattını sondıqtan. «Sen ötkenge tas laqtırsañ, keleşek seni zeñbirekpen atadı» degen qanattı sözdi esimizden ustay`ıq, aǵay`ın!

Sonday`-aq, бүgingi jastarımız bağıt alıp, boy` tüzewge tiis **öz zamanımızdın jaña zıyalıların** da körsetwimiz kerek.

Rasında da, Täwelsizdigimizdın şerek ğasırılıq tarixında aqırın jürip, anıq basıp eliniñ güldenwine ay`rıqşa iñkärlikpen atsalısqan şınay`ı patriot jandar az emes. Olardıñ da attarın ardaqtay`tın kez keldi. Sonda bizdın zamanımızdın jaña zıyalıları degen kim?

Bul «Rwxanı Jañğırwımız»- sol olqılıqtıñ ornın toltıra aladı.

Ärine, qay` kezde de qazaq qoğamı zıyalığa kende bolğan emes. Mümkün sodan bolar, «sen күnkörispen jürsiñ be, äldexalıqqa jasağan eñbegin bar ma, ne istep jürsiñ, özi?» degen sawal arqay`ısımızdın aldımızdan uday`ı şığıp turadı. Ol orındı suraq!

Biraq, bizder ersiz el bolmay`tının bilsek te, joqtan bar jasawğa bolmay`tının bilsek te, bardı bağalawğa äste joqpız. Nege, jāne bardan bar jaqsılıq bastaw alatının da umıtqan sıñay`lımız?!

Key`de bir pendeşilikpen öz sağıımızdı özimiz sındırıp: «Zıyalı degen bizdın ömirimizden baz keşip, ğay`ıp bolğan ba?» dep awzımızdı qw şöppen sürtetinimiz de ras.

Alay`da, бүgingi Dwlät İsabekov, Beksultan Nurjekeev, Smağul Elwbay`, Jasan Zekey`ulı jāne t.b. marqasqa ağalarımızdın mañday`ları jarqırıp ortamızda jürgenin körgende zıyalılarımız joq dewge awzın barmay`dı eken. QR Prezıdenti Nursultan Nazarbaev jazwşılarmen özge de zıyalı qawım ökilderin key`de toptap, key`de jeke qabıldawdı dästürge ay`naldırğan bolatın. Key`ingi jıldarı munday` kezdeswler siregendey` köringen. Alay`da, jaqında ğana (*Astana, 20 säwir 2017 jul*) joğarıda attarı atalğan üş jazwşı Prezıdentiñ qabıldawında bolıp qay`ttı. (*qabıldaw eki jarım sağatqa sozilğan desedi*).

«Öz basım Prezıdentiñ qulağına jağatın ğana söz ay`tatın adam emespin» degen Dwlät İsabekov sol kezdeswde «eñ äweli ne sebepti üş jazwşını tañdap alğanın surağanın» ay`tadı. «Birinşiden, zamandastarım bolğan soñ şaqırdım, ekinşiden Beksultan Nurjekeev täwelsizdiktiñ 25 jıldıǵı qarşaında memlekettik sıy`lıq aldı, al Smağul Elwbay` ekewiñ şetelde şıǵarmalarıñdı şıǵarıp jürsiñder. Biz qazaq jazwşılarınıñ şıǵarmaların şetelge tanıtıw üşin bağdarlama jasap jatırımız, sol üşin şaqırdım dep tüsindirdi prezıdent» dey`di ol.

Qanşa degenmen, Nursultan Nazarbaev XXI ğasırdaǵı qazaq zıyalılıǵınıñ köşbasında turğan azamat qoy`. Al, ötken XX ğasırdaǵı qazaq zıyalılıǵınıñ basında Älixan Bökey`xan turğan bolatın.

Men Prezıdentiñ «Bolaşaqqa bağdar: rwxanı jañğırw» maqalasında

atap körsetilgen «Qazaqstandağı 100 jaña esim» jobasına birden-bir lay'ıq adam retinde Jas-Ay'» medicinalıq ortalıǵınıñ Bas direktorı, Xalıqaralıq şıǵarmaşılıq jáne şıǵıstıq emdew akademiyasınıñ akademigi, Vena xalıqaralıq wniwersitetiniñ «Qurmetti professorı», xalıqaralıq «Sokrat» atındağı ordenniñ iegeri, BUU - niñ «Qurmet belgisi» ordeniniñ iegeri, "Altın jürek" sıy'lıǵınıñ lawreatı, QR «Eren eñbegi üşin» medaliniñ iegeri, QR Densawlıq saqtaw isiniñ üzdigi, medicina ǵılımdarınıñ doktorı, professor, akademik «Jasan Zekey`ulınıñ kandidatwrasın usınamin!

Budan burında talay` jazıp jürgenimdey`, adamgerşilikti bärinen de biiik qoyatın, al talanttı tanw men baǵalawda bar bey'il- iqlasimen bawırına tartıp bapıtay`tı azamat jay`lı alǵaşqıda sırtınan estidim deqay`ran qaldım, awrw-sırqawdı bılay` qoy`ǵanda (*endi nawqastardı emdew käsibi ğoy`*) talay` aqın men jazwşıǵa, öner men sport may`talmandarına qamqorlıq, keñdik jasaǵan jaqsı ataǵı elge jay`ıldı-sodan bul azamatqa degen qurmetim arttı.

Ulı märtebeli oqırman! Men sizderge Jasan Zekey`ulınıñ oy`ı men boy`man özim körıp-tanıǵan zıyalılıqtıñ birneşe belgisi twralı ay`tım keledi. Ärine, şın zıyalımı birinşiden xalıq moy`ınday`dı. 1991 jılı 91 jasında Prezidentke bata bergen Alaştıñ arqalı aqını Şäkir Äbenuli: «Bataniñ eki türi boladı: biri- lebizdi bata, ekinşisi- negizgi bata. Lebizdi batanı saǵan men beremin, al negizgi batanı saǵan xalqın beredi. Ol endi öziñe bay`lanıstı!» degen eken. Mine, atamız ay`tqan osı lebizdi bata men negizgi batanı alǵandar, bizdiñ aramızda sawsaqpen sanarlıqtay` ğana, solardıñ biri- bizdiñ qurmetti adamımız Jasan Zekey`ulı.

Bügingi künde bul märt azamattıñ qazaq qoǵamınıñ nar tulǵasına, janaşır twmasına ay`nalǵanına bılay`ǵı jurttıñ közi äldeqaşan jetken. Jasan Zekey`ulınıñ tek medicinada ğana emes, alaş arısı Mustafa Şoqay` ay`tqanday`, ultımızdıñ sayası-ékonomikalıq, älewmettik salasında da tulǵalıq qasıeti äbden ay`qındalǵan.

Jalpı Jäkeñdey` jurttıñ qadirley`tin adam jay`lı jaǵımdı söz ay`tıp, jılı pikir jazǵan qanday` jaqsı! **Öziniñ jasampazdıq ğumırında şaşasına şañ juqtırmay`, arına daq tüsirmey` kele jatqan bekrat bitimdi** Jasan aǵamız: «Ultı aldağı jarqın künderge qaray` bastap baratın zıyalıdan basqa kim bar jáne bul onıñ tarixi missiyası ğoy`?!» dep, qaşan körseñ de qabırǵası qay`ısıp, jurttıñ oy`ındağı sözdi ay`tıp, muñın muñdap, joǵın joqtap otırǵanı. Jäkeñmen kez-kelgen мәселени talqılawǵa boladı. Mәселен, ol kisi memlekettiñ ideologiyasın, ultıñ imandılıǵın, adamgerşiligin, qoǵamniñ ädilette bolwın oy`lap, onıñ jolın körsetip, nasıxattay` da biledi.

Buğan Jäkeñ jöninde jazılğan ondağan kitaptar men mıñdağan maqalalar, uşan teñiz alğıstar men tawday` pikirler дәlel bola aladı.

-Qıtay`dağı ustazım dana kisi edi. Sol ay`tıp otıratın, öz ultın süy`megen adamda Otanğa, eline degen süy`ispenşilik joq dep. Qıtay`da жүrgende aldına kelgen mıñ adamnıñ birewi ğana qazaq, qalğanınıñ bäri qıtay`. Endi qıtay`lar köp qoy`. Sodan em jasasam, qalıñ qazaqtıñ arasına barıp jasay`ın degen oy`men, өз eñbegimdi onan äri zerttey`in degen sebeppen osında keldim. Al munda özim oy`lağanday` aldım kelgen jannıñ bäri de qazaqtar. Bir qazaqtıñ ömirin uzartwğa kömektessem, bir qazaqqa jaqsılıq jasasam, bir qazaqqa emim дәrw bolsa, bir qazaqtıñ sanın köbey`twge ıqpal etsem degen oy` joғarı. Qazaqtıñ sanı köbey`se, onıñ qoғamдағы röli de küşey`edi dey`di Jäkeñ.

Endi osı bir awız sözdiñ özinde ülken ziyalılıq jatır emes pe?. Munday` sözdi ekiniñ biri «nar täwekel» dep köterip ay`ta almay`dı. Onı tiline tirligi say` adam ğana ay`tadı.

1994-95 jıldarı qıtay`dan soqa bası ğana kelip, onda alğan bilimi men biligi, ataq-därejesi, atqarğan lawazımı munda bälendey` elenbey`, Jäkeñ bärin basınan bastawğa мәjbür boldı. Yaғnı, bir ret жүrip ötkен izimen ekinşi мәрте жүrw qajettiligi twındadı. Sol oqwın qay`talap oqwğa twra keldi. Oqıdı. Äweli, medıcına ğılımdarınıñ kandidatı, ğılım doktori, professor, akademik atandı. Qazaqstandağı Şıǵıs-Tіbet medıcınasınıñ negizin qaladı. Eki iri megapolis Almatı men Astanadan medıcinalıq ortalıqtarın aştı. 140 adamdı jumспен qamtıdı. 70 mıñnan astam nawqastı emdep jazdı, onıñ 10 mıñına tegin em-dom jasadı (*üş жүз seksen miñ dollarğa*), 5 miñday` otbasına bala süyu baqtın sıy`ladı.

Muniñ sırtında «oñ qolıñmen jasağan qay`ırımdılıqtı sol qolıñ көrmesin» degen imandı qaғıdanı qatañ ustağan ult jandı jomart azamat Jasan aғamız qay`ırımdılıq qorlar men meşit-medreselerge jäne kömekke muqtaj jandarğa turaqtı түrde qarjılay` qoldaw көrsetip keledi. Bul da- ult aldındaғы borış pen parızdı ötewdiñ bir түri. İä, «kisige japқан şapanıñ өз boy`ıñdı jılıtar» degen Jäke!

Sonıмен qatar, Jäkeñ öziniñ negizgi käsibi salasınan bölek qoғamdıq jumıstarğa da belsene aralasadı. Qazırde «Ömirди qorğaw» QQ Qurılıтай`şısı, QR Ardagerler Joғarı Кеñесиниñ мүшесі, халқаралық «Altın інemen emdew, ğılımı zerttew және sawıqtırw» qoғамınıñ мүшесі, «Jas-Ay`» medıcinalıq орталығы bastawış partıya uy`iminiñ төрағası.

Ötkен Президент say`lawında Президенттикке ümitкер N.Ä.Nazarbaevtiñ Almatı qalası Äwezov awdanı boy`ınша senimdi ökili

boldı. Büginde, «menmin» degen bir qazaqtıñ basına jeterlik abıroy`-atağı da bar. Biraq, zamanımızdıñ zañğar jazwşısı Muxtar Äwezovtiñ: «Tartıspen tüsken, bey`netpen kelgen eñbek qana, şın mänindegi qımbat tabıs» dep ay`tqanınday`, osınıñ bäri de Jäkeñe oñay`şılıqpen kelgen joq. Desek te, memleket tarapınan eñbegi bağalandı. Bıltr 2016 jılı QR Täwelsizdiginiñ 25 jıldıǵı qarşańında QR Prezidenti N.Ä.Nazarbaevtiñ qolınan memlekettik nagrada «Eren Eñbegi üşin» medalin aldı.

Osı merey`li mererkeniñ tusında özim kwä bolğan mına bir jay`dı ay`ta ketpesem jaramas.

Jäkeñ memlekettik nagradamen marapattalğandırdıñ sapında «Täwelsizdiktıñ 25 jıldıǵı monwmenti»-niñ aşılw saltanatına arnay`ı şaqırıldı. Bul iǵi şara twra QR Täwelsizdik küni 16 jeltoqsanda ötti. Monwment «EKSP0- 2017» xalıqaralıq mamandandırılğan körmesi awmağında ornalaşqan eken. Däl osı küni tañerteñ quday` ay`dap Semey`den men de jetken bolatınmın. Joldan kelgen adamnıñ jağday`ı belgili ğoy`, jwınıp-şay`ınıp alğannan key`in Jäkeñmen amandaswğa bardım. Ondaǵı oy`ım: özi de äñgimeşil adam ğoy`, aǵammen tañǵı şay`ımdı jay`lanıp işe otırıp, arqamdı keñge salıp degendey`, bappen äñgimelesw bolatın. Alay`da, Jäkeñ ol oy`ımniñ külparşasın şıǵardı. Ol özi jıldam şeşim qabılday`tın tez adam, qal surasqannan soñ birden-aq: «Ay`dın bawırım! Bügin «Täwelsizdiktıñ 25 jıldıǵı monwmenti» aşılmış. Prezident qatısadı eken. Soğan meniñ atıma Prezident äkimşiliginen şaqırw jiberipti jäne bir saǵat burın erterek kelwimdi ötinipti. Onda ekinşi bir adamdı öz qalawıñızben qasıñızǵa qosıp jazwıñızǵa boladı dep körsetilgen eken. Bul bir tarixi sät qoy`. Mına jerge atı-jöniñdi jazşı. Şay` işsek, ay`nalıp qalamız. Kiin, bara berey`ik!» dedi. Sodan apıl-ğupıl jinaldıq ta şıǵıp kettik. Kelsek, töñirektiñ bärinde zañ orındarınıñ qızmetkerleri örip jür eken. Şaqırw qağazımız ben qujatımızdı qay`ta-qay`ta salıstırıp, öte muqiyat qaradı. Osılay`şa üş retki tekserwden ötip barıp alañǵa biraq jettik. Xalıqtıñ qarası da tım qalıñ eken, ara-tura tanı adamdar da uşırasa bastadı. Biz arnay`ı şaqırılğandar jinalatın şaǵın alañqay`ǵa ayaldadıq. Men tribwnanıñ qas betine qarama-qarsı turay`ıq dep edim, Jäkeñ odan säl qağaberistew tusına Prezident keletin joldıñ qaptalın ala turwdı usındı. Kün swıq. Sarı Arqanıñ sarı şunaq ayazı äbden aşwına minip, qalşıp alğan eken, ızğarlı, üskirik jeli şıdatar emes, toñdırıp äketip baradı. Biraz waqıttan key`in, Prezident kortedji körindi. Memleket başsısınıñ kelwi qurmetine qol soǵıp, qoşemet körsetip jatırımız. Bir ädedikte Jäkeñe qarap edim, qolğabın şeşip tastap şapalaaq urıp tur eken,

men de bialay`ımdı qaltama salıp aldım. Alqaqotan qawmalağan jurttıñ qoldap-qolpaştawımen kele jatqan Prezident kenet biz turğan tusqa jaqınday` bere kilt toqtadı da, ekewimizge twra burılıp qaradı. Mümkın, osınıñ aldında ğana özi marapattağan Jasan Zekey`ulın tanığan da bolar. «Mine, qarañdarşı» dep, bizdi qolımen nusqap körsetti de: «Osıdan 25 jıl burın qazaqtar az edi. Endi mine, ılgı qazaqtar tursıñdar, qwanbay`sıñdar ma?» dedi jılı jımıp. Söy`tsek, mañay`ımızda turğandardıñ barlıǵı da qazaqtar eken. Nurağan suñǵıla kisi ğoy`, sonı meñzepti. Jön söz. Munday` sözdi estigennen key`in qattı tolqıp ketken Jákeñ: «Endi qay`tsın, aǵamız Astananı qazaqqa toltırdım dep köñili marqay`ıp tur ğoy`. İä, Nureke «qwana bilgenge qut qonadı» degen, qwanamız!..» dedi közi jasawrap...

Monwmenttiñ saltanattı aşılwında söz alǵan Nursultan Äbişılı: «Bükke umsinğan bul awqımdı eskertkiş elimizdiñ şirek ğasırdadı burınsoñdı bolmağan şarıqtaw kezeñin jáne älemniñ eñ ozıq otız eliniñ qatarına umtılsın ay`qınday`dı. Onıñ 25 qırı- Tawelsiz Qazaqstanıñ zamanawı tarixiniñ ärbir jılıniñ simvoldıq bey`nesi»,- dedi.

Al merkelik şaralardıñ ayaqtalar waqtında Prezidenttiñ: «Al, endi ärkim öz tirligimizge baray`ıq!» degen sözimen bärimiz taradıq!

Bul meniñ Nursultan Nazarbaevtı qol sozım jerden alǵaş körwim bolatın. Tipti, araqaşıqtıq jartı metrge de jetpey`di-aw... Jetpisten asıp, seksenge tayağan jası bolsa da, jüzinen qarttıqtıñ nişanı bay`qalmay`tın, atan ögizdiñ tobıǵınday` tastüy`in tulǵası bar sulbalı adam eken, meni qanattandırıp, şabıttandırıp jiberdi. Sol mezettegi köñil-küy`imniñ äserin äli ay`tıp tawısa almay` jürmin.

Taǵı bir qızıq jay`t: Tawelsizdik monwmentiniñ aşılwın barlıq telearnalardan bergem ğoy`, onı üy`degilerdiñ bäri qarap otırğan. Sonda meniñ 42 jıl ustazdıq etken anam Prezidenttiñ aldında qasqıp turğan Jákeñ ekewimizdi körıp qalıp: «Äy`, mınalardı qarañdar. Ay`dındı bastıǵı ekewin körsetip jatır. Olar Prezidenttiñ aldında tur ğoy`» dep qwanıştan bası ay`nalıp kete jazdaptı. Ertesinde körşilerge şay` berip ketken ğoy`...bizdiñ jaqta sonday` bir jaqsı ädet bar... jilt etken qwanıştı sättiñ özin jaqsılıqqa balap arqa-jarqa bolıp jatatın...

Bul küngi qwanışqa birinşi Alla, ekinşi Jákeñ sebepker bolğanın eşqaşan umıtpay`mın.

Bälkim, el qamqorı atanıp, öz xalqına eñbegin siñirip jürgen Jákeñdey` adamdı, adamzatqa eñbegin siñirip jür dep te tüsinw kerek şıǵar. Onsız da onıñ abzal esimi elge tanıw ziyalılar sapında ğoy`!

- Qazaqstandaǵı özge ultıñızdı bilmey`min, öz qandastarımız sonaw

ata-babamızdın qanın buzıp alğan. Qan buzılıw degennen awır närse joq. Bizdın qazaq ultı genetikalıq turğıdan kelgende öte ulı jaratılıs İesi. Sol tabıǵat ananıñ zor jetistigine İe bola tura, sonı durıs pay`dalana almay` otırmız. Däl qazır qazaq öz mümkindiginiñ (*müniñ qızmetiniñ- J.Z.*) 10%-ın da İgerip otırǵan joq. Men osı rette qazaqtıñ tübine jetip kele jatqan tórt qasiret bar ekenin ay`tım keledi, olar: rwxıldıq, künşildik, jalqawlıq, namıssızdıq. Bul qasiretlerden bügin ne erteñ arıla qoyımız ekitalay`, öy`tkeni onıñ etten ötip, süy`ekke jetkeni qınay`dı dep, Jákeñ ult bolaşaǵına qattı küy`zelispen alańdawşılıq bildirip jür.

İä, eñ soraqısı da qazaq xalqınıñ sanasında siresip turǵan sol rwxıldıq elimizdın bolaşaǵına tosqawıl bolıp turǵan rwxanı dert te. Bul qubılıstıñ qazaq qoǵamına asa qawiptiligi eskerilip, Konstıtuciyamızda rwlıq arazdıqtardı qozdırwǵa baǵıttalǵan äreketterge tıy`ım da salınǵan.

-Eger 8 millıon qazaqtıñ tim bolmaǵanda 8 mıńında ultı üşin qurban bolǵan keşegi Älixan Bökey`xan men Axmet Bay`tursınulınıñ, bügingi Şerxan Murtaza men Muxtar Şaxanovtıñ boy`ındaǵı namıstıñ tarıday` dāni bolsa jetkilikti bolar edi. Soǵan jete almay` kelemiz. Bir namıstı qazaq ultınıñ joǵın ay`tıp alǵa umtılsa, mıñ qazaq eteginen tartıp, sonıñ awzın jabwǵa tırısamız, muniñ atı- teksizdik qoy`. Bizdın qazaqta «wızına jarımaǵan...» degen jaman söz bar. 1917 jılǵı qazan tōñkerisin jasaǵandardıñ bāri de - wızına jarımaǵandar (*ǵılımi tilde «Vatnikter» dep ataladı*) bolatın. «Qay`ırşıdan qasıetti adam şıqpay`dı» degendey`, solardıñ qasiretin qazaq qoǵamı äli tartıp jatırmız degende aǵamız namıstan örtenip kete jazday`dı.

-Eger bir qazaq munda mügedek bolıp otırǵanda, meniñ şetelde, basqa bir jerde bay`ıp jürgenim nege kerek? Erteñgi küni ärwaqtarǵa, ata-babamızǵa ne dep ay`tasıñ? Allaǵa ne dep ay`tasıñ? Eşqaşan bay`lıqqa qul bolǵım kelmey`di, meniñ bay`lıǵım- osı xalıqqa jasaǵan eñbegim. Ömirlik ustanımım - qolımnan kelgenşe öz twǵan xalqıma jaqsılıq jasawım kerek. Ultımnıñ bir ulanına bolsa da, baqıt sıy`laǵan sätimde kewdemdi qwanış kerney`di dey`di aǵamız.

Meniñşe, ziyalı degen adam Jákeñ sıyaqtı ulttıq namıstı oyatıp, qazaq qoǵamınıñ qozǵawşı küşine ay`nalwı qajet-aq. Desek te, ärbir adam xalıqqa öziniñ qabilet-qarımımın ğana qızmet ete aladı ğoy`...

-Qazaq eline alǵaş kelgenimde, endi qazaqşa söy`lep jetisetin boldım ğoy` dep qwanıp edim, alay`da qay`da barsam da aldımnan swmańdap orıs tili şıǵa berdi. Onı da üy`rendim. Biraq, ana tilim- qazaq tilin eşqaşan jetimsiretken emespin. Kerisinşe, emdelemin dep kelgen orıstıldiler

amalsızdan meniñ qazaqşamdı tüsinwge мәjbür boladı. Qajettilik solay`. «Jan kerek» dep kelgen talay`ın qazaqşa söy`letip şığardım ğoy`. Tipti, key`birewlerine «qazaq tilin umıtqan nükteleriñizge ine qoyamın» dep qaljıñ aralas şındıǵımdı ay`tıp ta tastay`mın. Sondıqtan orıssa sawattanıp, aǵılıñşa söy`lesem, meni әlem tıñday`dı degen pasıq, tamırsız tüsinikten arılıw kerek. Ol tük emes, bärinen de awırı qazaqtıñ qazaqşa söy`lemewi, şetelden bapker, әrtis şaqırtwı der edim, bul endi namıssızdıq pen rwxsızdıq мәselesi. Qoy`şısınıñ özi tayaǵınıñ uşımen adam emdegen qazaq, qazır qıt etse, şet elge жүgiredi. Twǵan jeriniñ swı men topıraǵınan basqa qanday` şıpa kerek adamǵa?

Negizinde, zıyalılıqtıñ asıl özeǵi de osı- «rwx», al rwxı biik adamnıñ ar-ujdanı da joǵarı dey`di aǵamız. İä, zıyalı bolam degen adam qay` kezde de ultınıñ janaşırı bola bilip, öziniñ sözimen de, isimen de basqalarǵa ülgі-önege körsetip жүredi.

-Ol jaqta şeteldik azamattardı jawaptı otalarǵa qatıstırmay`dı. Mümkin, siz ülken bir memlekettik qızmetteǵi lawazımdı adamǵa ota jasaǵalı jatqan şığarsız. Sol sebepti sizge «qastıq jasawı iqtımal» dep senbey`di. Onday` jerdiñ bärine öz ultınıñ ökilderin жіberedi. Bul bir jaǵınan durıs ta. Munıñ astarında el täwelsizdigi men turaqtılıǵı degen memlekettik мүddege negizdelgen ulttıq ideya jatır. Al bizde lawazımdı adamdardı emdewge şetelden kökbay`-soqpay`lardı alǵızadı, olardan eş qawıp qılmay`dı da. Bul bizdiñ qazaq qoǵamındaǵı rwxanı keseldiñ biri, odan tez arada arılmasaq bolmay`dı. Özderiñizge мәlim, ataqtı Muxtar Äwezov, Qanış Sätbaev jāne. t.b ulttıq tulǵalarımızdıñ operaciya üstelinen turmay` qalǵanı. Budan sabaq alıp, onı umıtpawǵa tüispiz. Yaǵnı, siz ben bizdiñ qorǵanış perdemiz bolwı kerek. Ol Prezident дәy`ektegen ulttıq ideyada, dey`di Jäkeñ.

Birde Jäkeñe kirsem, ülken oy` üstinde otır eken: «Ay`dın bawırım! Endi mine, XXI ǵasırdıñ basında бүkil qazaq eline Prezidentimiz usınǵan ulttıq ideyaǵa qızmet etw baqtı buy`ırıp otır. Bizder el basqarıp жүrgen, zawıt, fabrika, käsiporın basqarıp жүrgen azamattardan bastap, Prezidentimiz qalıpqa salıp jazıp bergен mına ulttıq ideyanıñ (*Mäñgilik El ideyası, Nurlı jol-bolaşaqqa jol, 2020-2030-2050 baǵdarlamaları, 100 naqtı qadam ult josparı, Bolaşaqqa baǵdar- rwxanı jañǵırw*) tujırımdarın der kezinde ömirge engizwimiz qajet. Öy`tkeni, Prezident usınǵan ulttıq ideya – Täwelsizdik ideyası. Ol memleketimizdiñ odan әri nıǵayın közdep jasalǵan. Munda ulttıq mindet pen ult amanatı tur. Sondaqtan әrbir azamat Ulttıq Jañǵırwdıñ lebin sezinwi qajet. Ol bizdiñ boy`ımızǵa asıl

qasıetter men qundılıqtardı siñirwge jol aşadı. Rwxanı Jañğırw ekijüzdilikten arılıp, aqtı aq, qaramı qara, ulını ulı, urını urı dep ay`twdan bastaladı. Ol qadam jasalmay`, eşqanday` Rwxanı Jañğırw bolwı mümkün emes. Bizdiñ ulttıq bolmısımızdıñ tamırına nâr beretin äri el-jurtımızdı XXI ğasırga dayarlawdıñ jolın nusqay`tın bul ideya twrasında Nursultan Nazarbaev:«**Men qazaqstandıqtardıñ eşqaşan buljımay`tın eki erejeni tüsinip, bay`ıbına barğanın qalay`mın. Birinşisi – ulttıq kod, ulttıq mädeniät saqtalmasa, eşqanday` jañğırw bolmay`dı. Ekinşisi – alğa basw üşin ulttıñ damwına kedergi bolatın ötkenniñ kertartpa tustarınan bas tartw kerek!**» dey`di. **Bul degenimiz-** Ulttıq Rwxanı Jañğırwdıñ bastı qağıdası, naqtı formwlası emes pe! **Al onı orındaw üşin,** ziyalılarımız özderiniñ jeke sayası közqarastarına qarap bölinese eken, özara usaq- tüy`ek kikiñiñderdi qoy`ıp, sol ulttıq ideyanıñ töñiregine toptassa eken dey`min. Körşi qıtay` ultınıñ ulı oy`şılı Kuñfwdcınıñ: «Aq mısıq bolsa da, qara mısıq bolsa da bäribir, tısqan ustasa boldı» dep ay`tqanıday`, mey`li, ol oppoziciya bolsın, bey`tarap adam bolsın, memleket adamı bolsın – barlığı da birtutas Ulttıq ideyanıñ jumısına belsene aralasıp, onı äri qaray` jalğastırwğa mindetti. Qazirgi bizdiñ oy`lağan maqsattarımız ben bağıttarımız da bir jerden şıǵw kerek. Osıǵan qoǵam bolıp atsalıswğa tolıq mümkindigimiz bar. Bul ultımızdı sayası-mädeni, ékonomikalıq jaǵınan jan-jaqtı damıtatın boladı.

Al endi onıñ iske asırw tetigine keletin bolsaq, XXI ğasırdığı ziyalılar öz müssiyasın qalay` orındaw kerek degen suraqqa jawap berwimiz kerek?!

Eñ aldımın- Prezident usınǵan ulttıq ideologiyaǵa qızmet etip, onı jüzege asıratın nätijeli is-äreket jasaw qajet.

Ekinşiden- erkin oy`lı ziyalı qawım – urpaq aldındaǵı parızın tereñ seziniw jäne sonı ötwi kerek.

Üşinşiden- ärkim öziniñ ornında otırıp, atqarıp jatqan is-äreketterimen ultına kömektesse, ziyalılıq- degen mine, osı bolar edi» dep maǵan qaradı.

Jäkeñniñ bul közqarasıman «osınaw jawapkerşiliktiñ zildey` salmaǵı bizdiñ urpaqtıñ peşenesine jazılıptı» degen oy`dı oqıǵanday` boldım.

Mine, bul elin süy`gen altın ine ustaǵan altın jigittiñ, qazaqtıñ Jasan attı ziyalısınıñ jürek jardı sözi, aǵay`ın! Budan asırıp endi qalay` dep ay`twğa boladı?

Eñ bastısı, Alaş arısı Äliхан Bökey`xannıñ:«Key`ingiler ğibrat alarlıq ülgı tastap ketip alǵıs alarmız ba? Joq, dalaǵa laǵıp, jönsiz ketip qarǵıs-

lağinet alamız ba? Kewdesinde közi bar adam köp oy`lanarlıq jumıs» dep ay`tqan eskertpe sözın jadımızğa saqtasaq boldı da!

Bül Jäkeñniñ merey`toy`ı. «Elw degen erdiñ jası eñseli, elw degen parasattıñ ölşemi» degendey`, ağımdağı jıldıñ mawsım ay`ında akademik Jasan Zekey`ulı elw jasqa toladı. Ärine, ärkim öziniñ jariq dünie esigin aşqan mezgili men ay`ın jaqsı köredi jäne onıñ twğan küni- miñ kündik merekege tatıdı. Biraq, ömir uzaqtıǵımen emes, mazmunımen ölşenedi. «Twğan ay` twrağan etpen teñ» degen, twğan küniñiz quttı, densawlıǵıñız mıqtı bolsın, qadirli Jäke!

Äy`tse de meniñ jazıp jürgenim elw jasqa tolğan azamattıñ el üşin jasağan eñbeginiñ üşten biriniñ bir qırı ğana.

Bul rette francwz ultınıñ ulı perzenti Viktor Gyugoniñ:«Ulı adamdar öz eskertkişteriniñ tuǵırın özi ornatadı, al müsiniñ bolaşaq soǵadı» dep ay`tqanıday`, bükil sanalı ğumırın xalqınıñ müddesin qorǵawğa arnap, «ajalǵa araşaşı, jaralǵa jebewşi» bolıp kele jatqan Jasan Zekey`ulı jay`lı jariqqa şıǵarǵalı jürgen eñbekterime Alla taǵala qay`ır- berekesin bere körsin!

Al, Siz ıp- ıstıq şay` işip, jawrağan köñil men muzdağan janıñızdı «Jas- Ay`ğa» kelip emdep qay`tıñız!

ИНТЕЛЛИГЕНТНОСТЬ

*Мужа, думающего о стране, пусти к нам,
Вынув его из могилы, лежащего там
Маиһур Жусип*

Вот ещё одна рабочая неделя, настроенная в жизни взять свое, уже наступила. 21-й скорый поезд «Қызылорда- Семей» стремительно несётся в сторону Алматы. Дорога длинная. Вижу, что двое сидящие рядом склонны пообщаться со мной, то и дело ведут промеж собой душеспасительный разговор. На тот раз у меня не было никакой охоты поговорить с кем бы то ни было о том, о сём, взял в руки дневник. Дневник – души моей попутчик, листаю, читаю, услаждаю себя, нахожу в нём отдохновение и пишу, что сердце подскажет.

Привычку писать выработал, имея такой интерес ещё будучи студентом. В пути в такие моменты полезно заглядывать в свой внутренний мир.

Вообще мы часто говорим: «Чтобы стать счастливыми, не ошибиться бы в выборе профессии и жены». К этому надо бы добавить врач не должен допускать ошибку в определении диагноза болезни пациента, а писатель- в выборе темы. Потому как в том и другом случае речь идёт о судьбе человека. Если врач ставит диагноз правильно и оздоравливает пациента иглотерапией, писатель находит свою тему, таким образом он способствует опережающей модернизации общественного сознания.

Я в своём творчестве по своему разумению разделяю тему как лозунговую кампанейскую и как кораническую. На лозунговую тему пишутся вещи, кампанейского пропагандистского, митингового характера, а на кораническую тему- творения, создающие образы, духовный облик личностей, занявших своё место в истории страны, повествующие о гуманизме, благородстве, мудрости и милосердии соотечественников. И поэтому вещи, созданные на кораническую тему по сравнению с лозунговой, выгодно отличаются широким диапазоном, богатым идейным содержанием.

Как некогда говорил Ыбырай Жақайұлы, « писатель знай своё перо, хлеброб знай свой кетмень, пастух-свою палку». На этот раз

намерен сказать слово об «интеллектуалах», мысль, связанная с ним, меня занимала и занимает не со вчерашнего дня, кстати...

Не ведаю, другие что скажут об этом, однако себя я вижу представителем сообщества людей, имеющим интерес подводить некоторые итоги суждениям об интеллекте, интеллектуалах. При этом имел цель подвергнуть разностороннему анализу мнения представителей старшего поколения об интеллектуалах (Т. Жұртбай, С. Елубай, Д. Көшім, А. Сығай, Д. Кішібеков, С.Өзбекұлы, Қ. Атабаев, К. Сәрсенбай и т.д.). Сегодня каждый сознательный и бодрый умом казах, когда речь заходит об интеллекте, интеллектуалах, как-то внутренне вострепнётся, это и понятно. И тем не менее что из себя представляет интеллектуал. Спрашивается, что для него присуще. Какими чертами характера он отличается от других?

Во всех энциклопедиях, известных мне, интеллект означает развитый тонкий ум, высокую культуру, человечность особого рода (по англ. *intellectualism*, по франц. *Intellectualisme*, по немецк. *intellectualismus*)

А в нашем казахском восприятии - это духовное богатство связано с природой, с её тайнами, недоступными, на первый взгляд обычному уму признаками, это особый дар. Это своего рода установка, определённая величиим и достоинством, недюжинным умом и страстью просветителя, генетикой и воспитанием. Понятия интеллект, интеллектуал не приемлют определение, подсказанное эмоцией. Это, очевидно, объект истории, с присущим ему общенациональным характером. Интеллектуал подразумевает человеколюбие, способность связать свою жизнь с интересами общества, жить с ним вместе, служить ему верой и правдой, приближать его достойное будущее. Внутренняя потребность неброско, ненавязчиво показывать возможный образец целомудрия, чистоты и человечности. Интеллектуал-это нравственный облик личности и его политический портрет...

Для нас пик интеллекта, интеллектуального развития является Хаким Абай. Он великий мыслитель и просветитель своими известными «Назиданиями» подготовил казаха к жизни в XX веке.

Президент Н.А. Назарбаев об Абае пишет: Склоняю голову перед духом великого Абая, ставшего святыней, совестью и честью, умом и сердцем казахского народа». Разве это не является признаком

подлинной любви к мудрому Абаю.

Синонимом интеллекта является благородство. Благородство как понятие ставится выше, чем образование и квалификация. Поскольку компонентами, составляющими внутреннюю структуру интеллекта, являются и культура, и человечность, и милосердие, постольку общество, в котором живут и работают такие интеллектуалы, называется справедливым.

Уместно заметить, что у лексем интеллект, интеллектуал, интеллигент компонент корневой интелл. Поэтому попытаемся разобраться в понятии интеллигент. Интеллигент- этот термин взят от латинского *intellekt*. Этот термин введён в оборот в 1860 году русским писателем П.Д. Боборыкиным. Интеллект в переводе на русский язык означает «разум». А разум-это дар Аллаха! Это дар Всевышнего. Всё- таки интеллигент, лексема - определившая собой корень слова интеллект. И не только поэтому, в принципе интеллигент-это кто?. А что есть интеллигенция?

Интеллигент-это специалист - профессионал, не подверженный эмоции, который- служит интересам общества, занят умственной деятельностью.

Интеллигент- это не чиновник, не представитель власти, однако он владеет словом. Он способен создать общественное мнение. Слово его обладает особой силой, творческой энергией.

Теперь постараемся заглянуть в даль истории, чтобы проследить за периодом формирования казахских интеллектуалов. Если ранее личностей, служивших интересам нации, называли учёный муж, гражданин, герой, господин, мурза, хан, сказитель, добрыня, ваше благородие, то ныне того, кто ставит интересы выше личного и кто склонен заботиться о народе и кто посвящает жизнь народу, называют интеллектуалами. Следовательно, понятие интеллектуал у нас бытует издревле. Тогда достоинства интеллектуалов определялись с позиции чести в народном понимании. Уж потом им присваивались почётные звания и их ставили на соответствующие высокие должности. Понятие интеллектуал в интерпретации казахов много глубже и шире, чем то практикуется значением новообразования, сложеного из компонентов, взятых из английского, французского, немецкого, латинского, русского и арабского языков. Давайте-ка, обратим внимание на то, как объясняли слово «интеллектуал» деятели движения «Алаш». Один из

лидеров движения «Алаш» Мұстафа Шоқай даёт более подробное научное обоснование понятию интеллигент: «Кого можем называть национальными интеллигентами? На первый взгляд, вопрос простой, составить ответ на него нелегко. Безусловно, ошибаемся, если думаем, что всех, получивших соответствующее воспитание, станем называть интеллигентами. По-нашему, лишь только учёных, сплотившихся вокруг одной идеи и работающих, на самом деле, над её реализацией. В ряды национальных интеллигентов могут войти люди, способные служить бескорыстно делу политического, экономического и социального развития народа, на интеллигентов возложена большая ответственность. Ответственность по выполнению великой задачи по формированию нации из сообщества людей, имеющих свою землю, воду, казну, язык и религию, возлагается на интеллигентов. А мой учитель, учёный – алашовец, член-корреспондент НАН РК, д.ф.н. профессор Дихан Қамзабекұлы предметно показал периоды развития национальной, интеллигенции. У каждого времени, у каждого века, у каждого периода есть свой интеллигент. В представлении нашей нации наиболее завершённым образом интеллигента является слово вождь. Несомненно то, что вождь выведет народ из какого бы то ни было трудного положения. В XX веке казахская интеллигенция в своём развитии пережила три периода, а именно: первый-10-20годы XX века-это период осознанного развития движения «Алаш», второй – 50-60годы XX века-это период развития творческой интеллигенции, третий – это период пробуждения сознания общества.

И тем не менее на сегодня какие задачи стоят перед казахскими интеллигентами, и какое место они занимают в жизни казахского общества. Основная задача, стоящая перед интеллигентом: во - первых, должен служить среде, стране и земле, вырастивших его, во-вторых, общее сознание должно объединять интеллигента и народ, то есть повышение уровня сознания народа до уровня социального сознания- тоже на совести интеллигентов, в-третьих, интеллигенты постоянно должны вести диалог с народом и находить в нем поддержку. Интеллигенты оказывают большое влияние на пробуждение национального сознания, они и являются движущей активной силой общества. Как было сказано в своё время Мұстафой Шоқай, интеллигенты могут поднять народ на уровень нации и превратить его в единую независимую личность. Без них нация не

развивается. Где народ, там найдёте интеллектуала. На сегодняшний день в казахском обществе обнаружите при желании разнообразие мыслей, сознания, понятий, взглядов. Следовательно, есть в нём интеллектуалы. Уровень их развития, взвешенный взгляд на интересы нации, мировоззрение и нравственные установки, размышления и понятия не всегда совпадают и соприкасаются. Несмотря ни на что казахские интеллектуалы развиваются и идут в ногу со временем.

И тем не менее нашёл нужным разобраться в некоторых непростых вопросах, представляющих для меня интерес. Это понятие интеллектуал вошло в общенародный речевой оборот настолько, что если учёный, просто научный работник или там писатель, чиновник, занимающий высокую должность, скажут слово, выступят, то, непременно, их принимают как обычно за интеллектуалов. А по правде такое прозвание-эпоследствие каких-то там меркантильных интересов, преследуемых некоторыми своекорыстными группировками. И поэтому, очевидно, не желая того, навели тень на плетень понятия «Интеллектуал». *(Сложность проблемы в том, заключается, что по сей день не можем отказаться от соблазна продолжать так и считать)*. Возможно, он мог быть учёным, имеющим учёную степень, звание. Но как можно его причислить к лику интеллектуала. Этот- с позволения сказать «интеллектуал» при Советах хвалил, возносил до небес КПСС, членом которой был и защитил кандидатскую диссертацию, а по обретению Казахстаном независимости, подверг резкой критике КПСС и защитил докторскую диссертацию. Такого человека, как бы ни хвалили его грех-считать интеллектуалом. Потому как он никогда не ломал голову касательно вопроса национальные интересы. Он в Советском Союзе продвигал идею красных, а ныне, перекрасившись, талдычит о свободе и Независимости. Смотрите, у нас по состоянию на сегодняшний день есть 10 академиков, 2400 докторов науки, более 10 тысяч кандидатов наук, 700 писателей. Можем ли их всех подряд назвать интеллектуалами?. Разумеется, нет. Среди них только тех, кто работал и работает во благо народа, служит интересам нации, имеем право считать интеллектуалами.

Как бы то ни было по сей день нет сколько-нибудь внешнего определения понятию интеллектуал. Иногда услышим и такое: политики-тоже интеллектуалы. Однако интеллектуал и политик –это два разных понятия. Для политика основная цепь- взять власть и

придумать разные там технологии по сближению с властью или отторжения от неё (*ухода в оппозицию*). Они не побрезгуют ничем, чтобы быть во власти и остаться в ней. Поэтому не можем их отнести к интеллектуалам. Задача для интеллектуалов-быть не на виду у власти, а на виду у народа. Они авторитетны, ибо имеют полномочия, доверенные народом. Даже в те стародавние времена властвующая элита вынуждена была считаться с авторитетными интеллектуалами.

И ещё одно обстоятельство, вызывающее глубокое сожаление: служащих и общественных деятелей всё ещё называем интеллектуалами. Да, некоторые из служащих могут войти в ряды интеллектуалов. В таком случае они друг от друга отличаются. Служащий (*это наёмный работник, которому вменено в обязанность выполнить безупречно свои*). Он в своей сфере на своем месте служащий. А по увольнению с должности он никто. А общественной деятель, освобождённый от занимаемой должности, остаётся общественным деятелем. И всё же все общественные деятели не могут быть интеллектуалами.

Как было некогда сказано Джалаледином Руми, сколько видел человека, без достойной для него одежды, сколько видел богатой одежды, в которой не видел человека. Не приходится ожидать ничего хорошего для народа от человека, пекущегося только о домочадцах.

Вот недавно издана книга «Қазақ зиялылары» («*Казахинтеллектуали*») в ней пишется только о тех, кто получил образование на западе, а историю формирования казахских интеллектуалов начинает всего- то- навсего с XVIII – XIX в.в. Бесспорно, это поверхностный, односторонний взгляд, довольно ограниченный. Чтобы наши мысли в связи со сказанным выше обрели вес, приведём далеко неполный список интеллектуалов, насчитывающих тысячами и занявших весьма почётное место в истории казахского народа, (*хотя в пределах одной статьи не представляется возможным всех их просто перечислить*). И вы поймёте история формирования казахских интеллектуалов имеет глубокие корни. А это кто? Вот они: предок Арыс (*Анахарсис*), Иданфирс, Томирис, Мөде шаной, Майқы би, Аттила, Бумын қаған, Күлтегін, Тонькок, Қорқыт, Иоллығ Тегін, Әбу Насыр Әл Фараби, Жүсіп Баласағұн, Махмұт Қашқари, Қожа Ахмет Яссауи, Асан қайғы, Керей хан, Жәнібек хан, Қасым хан, Мұхаммед Хайдар Дулати, Өтейбойдақ Тілеукабылұлы, Салқам Жәңгір, Бұқар жырау, Қаз

дауысты Қазыбек би, Төле би, Әйтеке би, Абылай хан, Сырым Датұлы, Кенесары хан, Шоқан Уәлиханов, Ыбырай Алтынсарин, Абай Құнанбайұлы, Мәшһүр-Жүсіп Көпейұлы, Әлихан Бөкейхан, Ахмет Байтұрсынұлы, Міржақып Дулатұлы және т.б Алаш арыстары, сонымен қатар Мұхтар Әуезов, Қаныш Сәтбаев, Жұмабек Тәшенов, Шона Смаханұлы, Қайым Мұхамедханұлы. Можно было бы продолжить этот список, их выражений, слов, ставших крылатыми, нами приняты на вооружение, их подвигов. Мы по сей день гордимся, говорим, пишем о них, традициях, основанных ими, развиваем. Они ушли в тот мир иной, исполнив свой долг перед молодым поколением. Духовность казахского народа пережила какие только перегибы, перетряски, трагические периоды в своей истории, и только благодаря интеллектуалам, перечисленным выше, выстояла и находит своё закономерное продолжение.

Об этом Н.А. Назарбаев, Президент РК, в статье «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания» пишет: «Я предлагаю направить внимание общества на современность, на историю наших современников. Это можно реализовать в проекте «100 новых лиц Казахстана». История Независимости-это всего лишь четверть века! Но каких! Исторический масштаб свершений не вызывает сомнений. Однако часто за рядом цифр и фактов не видно живых человеческих судеб. Разных, ярких, драматических и счастливых. Проект «100 новых лиц Казахстана»-это история 100 конкретных людей из разных регионов, разных возрастов и национальностей, которые добились успеха за эти стремительные годы. Это должны быть конкретные истории конкретных людей, это облик современного Казахстана. Рядом с нами столько выдающихся современников, которых породила эпоха Независимости. Их рассказ о жизни убедительней любой статистики. Мы должны сделать их героями нашей телевизионной документалистики. Мы должны сделать их образцом для подражания, для трезвого и объективного взгляда на жизнь. Современная медиа культура строится не на «говорящих головах», а на создании подлинных историй жизни. Вот создание таких подлинных историй и должно стать предметом профессиональной работы наших средств массовой коммуникации. Этот проект нужно ориентировать на решение трёх задач. Показать обществу реальное лицо тех, кто своим умом, руками и талантом творит современный Казахстан. Создать новую мультимедийную

площадку информационной поддержки и популяризации наших выдающихся современников. Создать не только общенациональные, но и региональные проекты «100 новых лиц». Мы должны знать тех, кто составляет золотой фонд нации».

Это означает и то, что сообщество интеллектуалов в реализации этого проекта должно играть роль первой скрипки.

Ставить в пример жизнь интеллектуалов, живших несколько веков тому назад и показать их роль в формировании национального сознания в XXI веке, предполагаемого Президентом,- это наша обязанность. Не знать их мудрые изречения-это всё равно что рубить под корень своё прошлое. Высокомерное отношение к жизни предков в прошлом чревато нарушением генетического кода. Не следует забывать, дорогие, известное крылатое выражение «если бросишь камень в прошлое, будущее выстрелит из пушки»

Нам ведь нужно обращать внимание на молодёжь и на новых интеллектуалов уже нашего времени.

На самом-то деле, немало патриотов, внёсших свой весомый вклад в дело укрепления Независимости. Надо бы назвать поимённо. Итак, кто же эти новые интеллектуалы?.

На каком бы этапе ни развивалось казахское общество, в нём всегда были интеллектуалы. Возможно, поэтому в будни мы сталкиваемся лицом к лицу с вопросом «всё» носишься со своей житухой или трудишься для народа?. Что ты делаешь, собственно? Вопрос дельный, уместный.

Однако, мы знаем, что не бывает страны без мужа, без героя, порой мы горазды на то, чтобы из ничего сделать что, а ценить тех, кто есть, нас не хватает. Похоже, что мы забыли, добро в жзни берёт свои истоки от того, что есть.

Иногда не ведаю, почему ворчим, выражаем недовольство по поводу того, что нет в нашей жизни интеллектуалов.

Когда видишь Дулата Исабекова, Бексұлтана Нұржекеева, Смағұла Елубаева, то не можешь сказать, что нет среди нас интеллектуалов. Нұрсұлтан Назарбаев, Президент Республики Казахстан превратил в добрую традицию принимать писателей иногда отдельно, а порой группой. В последнее время такие приёмы стали вроде проводиться реже. Однако три известных писателя, фамилии которых были приведены выше, были на приёме у Президента РК *(Астана, 20 апреля 2017г)* *(прием, говорят,*

продолжился два с половиной часа).

Дулат Исабеков сказал: «Я не тот человек, который говорит Президенту только слова, ласкающие его слух». Дулат Исабеков спрашивал Президента, вначале, почему выбор пал на них. Глава государства ответил: «Во-первых, это мои современники, во-вторых, Бексултан Нуржекеев накануне 25 летия Независимости был удостоен Государственной награды, стал лауреатом Государственной премии, а вы со Смағұлом Елубаевым издаёте свои произведения за рубежом. Мы составляем программу представления Казахских писателей за рубежом, поэтому и пригласил вас».

Нұрсұлтан Назарбаев является лидером Казахских интеллектуалов в XXI веке. А в XX веке лидером был Әлихан Бөкейхан.

Я бы, как было подчёркнуто в статье Президента «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания», в проект «100 новых лиц» ввёл достойную кандидатуру Жасана Зекейұлы, Генерального директора медицинского центра «Жас-Ай», доктора медицинских наук, профессора, академика, кавалера медали «Ерен еңбегі үшін», Международного ордена «Сократ», ордена «Знак Почёта» Организации Объединённых Наций, куда, входят 193 государства, отличника здравоохранения Республики Казахстан, председателя первичной партийной организации партии «Нур Отан».

Его поначалу знал понаслышке, что он ставит во главу угла во взаимоотношениях со всеми человечность и ценит по-особенному талантливых, врач, пользующийся доверием и уважением пациентов, и, помимо, того, что ставит больных на ноги, ещё оказывает спонсорскую поддержку масштабным культурно-массовым мероприятиям на общегородском и республиканском уровнях. Настоящего интеллектуала народ признаёт и ценит.

В 1991 году Шәкір Әбенұлы давал благословение (*а ему тогда было 91 год*) Президенту, он говорил: «Различаются два вида бата (благословения): Одно из них –это бата от души, второе бата- это основное. Вам его даст народ. Это уже зависит от Вас». Вот таких, получивших бата от души, и основное от народа, можно по пальцам пересчитать. Один из них наш Жасан Зекейұлы.

В настоящее время люди убедились в том, что он стал одним из уникальных личностей казахского общества и довольно близким заботником для всех других. Личностные качества Жасана Зекейұлы,

как было сказано в своё время Мұстафой Шокай, были проявлены не только в отечественной медицине, но и в политической, экономической и социальной сферах.

В своей творческой жизни и деятельности Жасан Зекейұлы следовал и следует кодексу Чести. Он говорит: «Кто, кроме интеллектуала, будет вести нацию в светлое будущее, это, знаете, его историческая миссия». Не только говорит, но и на деле проявляет конкретную заботу обо всех нуждающихся в его помощи и поддержке. С ним можно обсудить какую бы то ни было проблему. Он умеет пропагандировать государственную идеологию, интерпретировать важные составляющие национального кода, основы национальной нравственности, внушать окружающим человечность, нести людям идею общественной справедливости. Тому служат доказательством изданные о нем книги (*и их немало*), статьи, опубликованные о его успехах, работе в газетах, журналах, благодарности людей, оставленные в медицинском центре «Жас-Ай».

- Мой учитель в Китае был мудрым человеком. Он нередко напоминал, что человек, не любящий свою нацию, не может испытывать чувство любви к родной стране. В Китае из тысячи пациентов, идущих ко мне на приём на лечение, окажется только один казах. Все остальные китайцы. Мною двигала мысль: если лечить, то надо лечить своих казахов и продолжить научные исследования. Вот с этой целью я и приехал на свою историческую Родину. А здесь, в Казахстане, ко мне на лечение приходят в основном казахи. Мне уж очень хотелось продлить жизнь одного казаха, сделать добро одному казаху, вылечить одного казаха, умножить на одного численность казаха. Если казахов станет числом поболее, тогда станет уровнем выше их роль в обществе,- говорит наш Жәке.

Вот в этом его личном сердечном, исповедального порядка признании и Сокрыта интеллектуальная интеллигентность. Не каждый думает так и вряд ли решится претворить в реальность задуманное. Способен материализовать свою мысль тот, кто имеет соответствующую материальную базу.

В 1994-1995 годы он прибыл сюда на родину предков, сам один, представляете, полученные в Китае образование и квалификация, звания не учитывались. Жәке вынужден был начать всё заново. Поневоле пришлось пройти путь становления медика, пройденный

успешно в Китае, снова. Учился, не жалуясь. Стал кандидатом медицинских наук, профессором, академиком и основателем Центра Восточно-Тибетской медицины в Казахстане. В двух мегаполисах Алматы и Астане открыл действующие медицинские центры под названием «Жас-Ай». Обеспечил 140 человек рабочим местом, 70 000 пациентов поставил на ноги, 10 000 больным оказал необходимую медицинскую помощь бесплатно (*на триста восемьдесят тысяч долларов*), 5000 семьям подарил счастье-иметь детей.

Помимо всего, следуя правилу, чтоб левая рука не видела, какое благое дело вершит правая, Жасан Зекейұлы нуждающимся людям и мечети-медресе оказывает материальную помощь. Это тоже одно из форм выполнения своего гражданского долга перед нацией. Да, «чапан, которым вы надели другому, согревает тебя». Вместе с тем Жасан Зекейұлы, принимает активное участие в общественной жизни, помимо основной работы в медицинском центре. Он является учредителем Благотворительного Фонда «Өмірді қорғау» («*Защита жизни*»), членом Высшего Совета ветеранов Республики Казахстан, член общества иглотерапевтов, председателем первичной партийной организации «Нур Отан».

На прошлых выборах кандидатов в Президента Жасан Зекейұлы стал доверенным лицом Н.А. Назарбаева по Әуезовскому избирательному округу. На сегодняшний день у него этих регалий и званий предостаточно. Однако как было сказано некогда известным писателем М.О. Әуезовым «действительно, дорог успех, добытый в борьбе и непрестанном труде». Всё это досталось ему нелегко. Накануне 25 летия Независимости Жасан Зекейұлы был удостоен Государственной награды. Президент Казахстана Н.А. Назарбаев вручил Жасану Зекейұлы медаль «Ерен еңбегі үшін». Во время праздника имело место одно события, о нем хочется рассказать. В числе других, получивших государственную награду, Жасан Зекейұлы был приглашён на церемонию открытия Монумента Независимости в Астане. Торжественное мероприятия состоялось 16 декабря. Именно в этот день с утра я приехал из Семей в Астану. По прибытию умылся, привёл себя в порядок и пошёл привечать Жәке. Мне-то думалось: вместе почаюем, поговорим неспешно. Так малость отдохну в его обществе с дороги. Не успел переступить порог его квартиры и поздороваться по-казахски. Он сразу, опережая меня, сказал: «Айдын, братец, сегодня проводится церемония открытия

Монуумента «25 лет Независимости» с участием Президента. Получил приглашение администрации Президента и предупреждён, что должен явиться на час пораньше. В пригласительном есть напоминание, что могу взять с собой туда ещё одного человека. Это же исторический момент. Вот здесь напиши свою фамилию и подпишись. Чаевать здесь некогда. Давай быстренько одеваться. Пошли. Ну, собравшись, вышли. Пришли, куда были приглашены. Всюду стоят на посту офицеры, очевидно, службы охраны. Внимательно рассматривали, сравнивая приглашение и удостоверение. Прошли через три проверки. Народу собралось порядком, то и дело встречались знакомые. Мы направились в сторону площадки, где должны были собраться приглашённые. Я предложил Жэке стоять напротив трибуны. Жэке же предложил стоять на стороне, откуда может показаться Президент. Было холодно. Мороз Сары-Арки всё крепчал, холодный порывистый ветер, «хорошо» нас пробирал. Потихоньку мёрзнем. Вот и показался ожидаемый кортеж Президента. А мы стоим, радуясь, хлопаем в ладоши. Смотрю на Жэке, он, сняв перчатки, хлопает, я тоже рукавицы спрятал в карман. Все здорово хлопали в радости. Президент, поравнявшись с нами, вдруг остановился и смотрел прямо на нас. Пожалуй, он узнал Жасана Зекейұлы, которому сам вручил медаль «Ерен еңбегі үшін», руками показывая на нас, улыбнувшись тепло, сказал: «25 лет тому назад казахов было мало. А теперь стоите здесь одни казахи. Разве не радостно?»

Окинул взглядом вокруг и обнаружил для себя, здесь стояли только казахи. Президент на редкость наблюдательный. Собравшиеся тому стали доказательством. Услышав слово Главы государства, Жасан Зекейұлы, волнуясь, сказал: «Ещё бы, Президент радуется про себя, что Астана стала столицей казахов.

Да, дорогой Елбасы, в народе говорят: «Кто умеет радоваться, тому Всевышний шлёт благо».

На церемонии открытия Монуумента «25 лет Независимости» Президент Н.А. Назарбаев сказал: «Это большой памятник, устремившийся ввысь, запечатлел небывалый период взлёта нашей страны в четвертьвековом развитии и её стремление войти в тридцатку самых развитых стран в мире. Каждый из 25 углов его- это образ символа каждого года развития его истории». А в довершение праздничного мероприятия Президент говорит: «Вот теперь, пошли

каждый по своим делам». И мы стали расходиться.

Я впервые в жизни видел Н. Назарбаева воочию на расстоянии вытянутой руки. А расстояние много меньше полметра. Я радовался, глядя на человека, перешагнувшего семидесятилетний рубеж, а на лице, не обнаружил ни одной линии: на нём нет признаков старости, напротив широкоплечий, статный и энергичный. До сих пор неизгладимы, свежи впечатления от той встречи с Ним и духоподъёмное состояние своей души не могу по сей день ни передать устно, ни изложить письменно.

И ещё одна занятная деталь. Церемонию открытия Монумента «25 лет Независимости» передавали по всем телеканалам. Ну, и все мои домашние смотрели с интересом. Вдруг мама, проработавшая 42 года учительницей в средней школе, увидев нас почти рядом с Президентом, воскликнула от радости: «Эй, вы смотрите, Айдына и его начальника показывают. Они стоят возле Президента. На завтра по этому случаю она пригласила соседей на чай, делилась с ними своей необычной радостью. Этой незабываемой радостью я обязан, во-первых, Аллаһу и, во-вторых, Жасану Зекейұлы.

По всей вероятности, такого человека, конкретно заботящегося о здоровье народа, как Жасан Зекейұлы, следует воспринимать и как человека, служащего верно и человечеству. И без того его знакомое имя занимает место в ряду известных интеллектуалов.

- Не берусь говорить о другой нации, населяющей Казахстан. Однако мои соплеменники (*казахи*) не сумели сохранить первозданную чистоту крови своих предков. Что может быть горше этого. С точки зрения генетики казахи- великое явление природы. И своим преимуществом, подаренным нам, природой- матерью, не пользуемся достаточно рационально. Ныне казах не сумел освоить и 10% (*мозга*) своего умственного потенциала. В связи с чем хотелось бы обратить внимание на четыре недостатка в характере казаха: трайбализм, зависть, лень, отсутствие чести. Мне не очень-то верится, что от них в ближайшее время избавимся, - так с чувством горечи выражает Жасан Зекейұлы свою обеспокоенность по поводу будущего родной нации.

Согласитесь: трайбализм- это духовной недуг, являющийся серьёзным препятствием для казахского народа на его пути в достойное будущее. Опасность этого явления для казахского общества учтена. Конституция РК запрещает кому бы то ни было

идти на действия, провоцирующие межродовые распри.

Если среди 8 миллионов казахов, хотя бы в 8000 найдется, в ком есть чувство чести как у Әлихана Бөкейхана, как у Ахмета Байтұрсынова, принёсших в жертву свою жизнь для нации, а ныне как у Шерхана Мұртазы и как у Мұхтара Шаханова, хотя бы в размере зёрнышки проса. Когда станем такими. Если один отважится сказать слово в защиту чести нации, почему тысяча казахов набрасываются на него, чтобы заткнуть ему рот. Название этому бесчестье. Есть у казахов хлёсткое выражение «недобрал молозива».

-Если один казах остаётся инвалидом, то толку от того, что я за границей всем богачам богач. Что сказать духам, предкам своим. Как предстану перед Аллаһом. Никогда не стану рабом богатства, труд для народа-вот моё богатство. Творить добро для родного народа. Вот моё кредо. Если казаху дарю счастье –быть здоровым, я радуюсь, - говорит Жасан Зекейұлы. По-моему, каждый интеллеktуал, как наш Жәке, будит чувство национальной чести, оно трансформируется в движущую силу общества. И тем не менее каждый благодаря своим способностям может служить своему народу.

-Когда прибыл на историческую Родину, то, радуясь, думал, что уж настоящему казахскому языку здесь выучусь. Но не тут-то было, куда б ни кинусь, сталкивался с русским языком. Однако выучился и русскому языку. Однако родную речь всегда ставил во главу угла всему. Русскоязычные пациенты, изъявившие желание лечиться у меня, поневоле начали понимать мой казахский. Возникла так потребность знать казахский. Иногда шутил с больными, дескать, иглу стану ставить на точки, забывшие казахский. Меня выводит из равновесия то, что казах с казахом не разговаривают на родном языке. А вот то, что мы тренера по спорту или там артиста, «звезду» эстрады приглашаем со стороны – это симптом нашей бездуховности. Казах, в прошлом лечившийся острым наконечником палки пастуха, нынче чуть что - летит за бугор. Что ему надобно для исцеления от недуга, кроме родной землицы и водицы здешней. В принципе, основой основ для интеллеktуала является дух. А дух равен воле и терпению. Говорим же небезосновательно: люди, с неукротимым высоким духом, отличаются честью и совестью. Они являют для всех других пример, достойный для подражания.

-Знаете, там, в Китае, иностранцам- специалистам не разрешают делать сложные операции. Может, вы собираетесь делать операция

человеку, занимающему крупную государственную должность. Вы им не внушаете доверия, возможно, вы решитесь на вредительство. Всё равно в таких случаях они имеют своего человека. Это, с одной стороны, и правильно. Здесь кроется государственная идея о независимости и внутривластной стабильности. А у нас на медиков из другой страны делается запрос, просим их, чтоб они приехали к нам. И мы не допускаем мысли, что и они могут навредить нам. Очевидно, помните: знаменитые Мұхтар Әуезов, Қаныш Сәтбаев, гордость и слова нации, так и не поднялись с операционного стола. Мы не должны забывать такое и следует извлекать урок на будущее. У нас с вами должен быть защитный занавес. Однажды вошёл в кабинет Жасана Зекейұлы, он сидел в глубоком раздумье. Обращается ко мне- «Айдын, дорогой! Вот теперь-то наш Президент предложил всей стране национальную идею, служить ей, этой идее реализовать её – это счастье. Мы, вместе с руководителями заводов, фабрик, предприятий и рабочими коллективов должны вовремя воплотить в жизнь эту, предложенную Президентом национальную идею (*Идея «Мангилик Ел», «Нұрлы жол- путь в будущее», «100 шагов», Программы 2020-2030-2050, «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания»*). Национальная идея, предложенная Президентом,- это идея Независимости. Она имеет целью укреплять наше государство и далее. И поэтому каждый гражданин должен уяснить для себя лично, что это значит модернизация общественного сознания. Она прививает и развивает в нас черты характера духовно развитого человека. В статье Президента Республики Казахстан «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания» подчёркивается; «Задача в том, чтобы понять два непреложных правила. Первое. Никакая модернизация не может иметь место без сохранения национальной культуры. Второе. Чтобы двигаться вперёд, нужно отказаться от тех элементов прошлого, которые не дают развиваться нации». Это есть основное положение модернизации и её конкретная формула. А чтобы следовать этому положению, интеллектуалы не должны делиться на группы по политическим или другим меркантильным мотивам, а необходимо им сплотиться вокруг национальной идеи в целях её реализации. Как было сказано когда-то Конфуцием: «Белая ли кошка, черная ли кошка, не всё ли равно, лишь бы она мышей ловила». Точно так же оппозиция ли, нейтральный ли,

государственник ли – лишь бы все активно работали на реализацию Национальной идеи. И должны будем приниматься за это дело всем обществом. Для этого созданы все условия, имеются возможности.

Ну, теперь что касается механизма её реализации.

В начале- надо служить Национальной идее, предложенный Президентом.

Во-вторых,-свободно мыслящее сообщество интеллектуалов должно глубоко чувствовать долг перед молодым поколением и исполнить его.

В-третьих, каждый на своём месте конкретным делом, качеством выполненной работы должен помогать своей нации- вот кого следует называть интеллектуалам,- сказал Жасан Зекейұлы, глядя на меня. По его взгляду, я понял, что такая ответственность возложена на наше поколение. Эти слова были произнесены Жасаном Зекейұлы, золотым джигитом с золотой иглой. Что ещё можно сказать по этому поводу.

Добро, если мы в состоянии держать в памяти сердца слова Лидера движения Алаш Әлихана Бөкейхан: «Получим ли благодарность за то, что смогли им показать и оставить пример достойных. Или нас проклянут за то, что жили и мыслили не так, как должно. Каждый мыслящий по своему и рассудит».

Нынешний год юбилейный для Жасана Зекейұлы. 50 лет - это возраст высокого духом учёного мужа и критерий его зрелости. Академику Жасан Зекейұлы исполнится 50 лет. Каждому по-своему дорог день, когда он явился на свет. Жизнь ценна не продолжительностью, а содержанием.

Дорогой Жәке! Поздравляю Вас с днём рождения, будьте крепки здоровьем! Как бы то ни было, то, что было написано и опубликовано мною о нём, о достойном гражданине Отечества, считайте каплей в море. В этой связи вспомнилось известное высказывание великого француза Виктора Гюго: «Великие люди постамент своего памятника сами воздвигают, а будущее вершит их бюст». Статьям публикациям, увидевшим свет, посвященным творческой деятельности, заступнику пациентов, подвижнику милосердия Жасану Зекейұлы, пожелаем читателей, умных сердцем, добрых умом.

А вы, дорогой читатель, если отчего-то малость расстроены и ледком схвачена душа, приходите на чашку чая в медицинский центр «Жас-Ай» и здесь поправьте своё здоровье!.

БЕК ЕМШІ

*Үйлесімде өмір сүретін, көргендік қабілеті бар адамдарда
жан тыныштығы болады...
Ямамото Цунетомо*

Қолыма Жасан Зекейұлының ата-бабаларының және өз өмірінің сәулелі сәттері мен кезеңдерін арқау еткен көрнекті этнограф-жазушы, халықаралық «Алаш» әдеби сыйлығының иегері Жанат Ахмадидің «Тектілік тегеуіріні» атты деректі ғұмырбаяндық романын алдым.

Жәкеңді жарық дүниеге әкелген киелі әулеттің өмір белестері жазылған «Тектілік тегеуіріні» романы тақырыбының өзі де өте өтімді. Романда түр-тұрпаты, мінез-құлқы кеңінен ашылып, есімдері көп қайталанатын, қат-қабат оқиғалардың шетінде емес, дәл ортасында жүретін қызықты да көп қырлы кейіпкерлердің барлығы (*Тоқтық би, Уәйс зәңгі, Шәріпхан төре, Мәми төре, Мамырбек төре, Шиәу Ли, Жамса ноян, Үкіржан зәңгі, Мәсели, Бек емші, Тұрсынбек, Қазез, Зекей, Шәрипа және т.б.*), өмірде болған адамдар. Роман тілі сонысымен де шынайы: өз мезгілінің күре тамырын тап басып ұстай біліп, оның тарихи оқиғаларын реалистік көзқараста бере алған. Кітаптың жазылу құрылымы логикалық жағынан жетілген, орнықты да тұтас және көпсөзділікке ұрынбаған шымыр да жинақы екен. Оқиға желісімен оқырманын жалықтырмай жетелеп отырады. Бұдан жазушы ағамыздың қаламгерлік шеберлікті жан-жақты меңгергенін де байқаймыз.

Аталмыш туындының басты кейіпкерлерінің бірі- Жәкеңнің бесінші атасы болып келетін «Бек» есімді емші, бақсы әрі әулие адам.

Бұл ұлы бабасы жөнінде Жасан ағамыз былай дейді: "Ол кісінің арқасы ұстаса, шаңыраққа шығып кетеді екен. Қазір ғылымда адам бойындағы артық энергия дегенді дәлелдеп жатыр. Меніңше, бақсы адамдарда осы энергия болуы мүмкін. Сол емші Бек атамыздан «кейін бұл қасиет ұрпағыңызға тарала ма?» деп сұрағанда, «жок, бұл қасиет ұрпағыма таралмайды, себебі кейін адамдар миды көп істететін жұмыстармен айналысады. Сондықтан олардың бойында мұндай қасиет аз болады» десе керек. Сол аталарымыздың бойындағы артық энергия қазіргідей ақыл-ой еңбегімен сол тұста аз

шұғылданатын болғандықтан табиғи түрде адамды қысатын болса керек. Бұл тек менің ойым ғана. Бек атамыз тағы бірде «бұл қасиет болашақ ұрпақтарымда кезігеді, алайда басқаша түрде болуы мүмкін» депті.

Бек әулиенің шыққан тегі киіз туырлықты халықтардың іргелі тайпаларының санатына кіретін қазақтың байырғы ұрпағы- «Уақ елі» болып табылады. Тарихи құжаттар бойынша 1700 жылдары Уақтан шыққан атақты Батыр Баян өзінің 200 000 сарбазымен жоңғарды аударғаннан кейін, 1770 – жылдардан бері қарай Жәкеңнің ата-бабалары Тарбағатай жотасының Орқашар, Өшеті, Барлық, Қату тауларын мекендеп келеді. Бұл таулар Тибет жотасы сияқты аса сирек кездесетін емдік шөптер көп өсетін қасиетті өлке.

Бек емші байлық іздемеген, үй ұстамаған жан екен. Тек қасына шәкірттерін ертіп, адыраспан, жалбыз, құрт шөп, алтын тамыр, адамшөп сияқты дәрілік шөптерді қоржын-қоржын етіп жинап, сол шөптерден жасалған түрлі дәрілерді бірнеше түйеге теңдетіп, Алтай, Тарбағатай, Іле өңірін аралап жүріп, сырқаттарды емдеумен ғана айналысқан. Ол кісі: «Мен халық үшін жаралдым. Адамзаттың ұрпағы өсіп-өнсін деп жаралдым. Қайтсем халықтың денсаулығын жақсартып, жер бетінде адам баласының көбеюіне ықпал етемін!»- деп, ат тұяғы жетер жердің бәріне де бара береді екен. Ең маңыздысы: Бек емшінің санасында жау-дұшпан деген түсінік мүлдем болмаған деседі. Тіпті, Қобықтағы Еренқабырға жаққа да өтіп, қазақтың ата жауы саналып келген жоңғар қалмақтарын да емін-еркін аралап, ауру-сырқауға ем-домын жасап жүре беретін көрінеді. Мұны кітапта келтірілгендей қалмақ жұртында жиі болатын «қара шешек» дейтін жара мен қылтамақ ауруын жазғаны туралы, сөйтіп Жамса ноянның елін емдеген тұсы айғақтай алады. Дәл сол кезде қалмақ жұртының басшысының өзі де суырдың етінен шошынып, ауырып, аяқ жағы қылтамаққа айналып кеткен еді. Бек емшінің қайраткерлігі де сонда, Жамса ноян уәделі сәлемін жолдап, емшінің көп олжаға бататынын айтып, қызықтырмақ болғанда, Бек емші: « Мен елдеріңе келген індетті жазып, қара шешектен құтылдырсам, өзге ешқандай сый-сияпаттарыңның керегі жоқ. Тек, біздің Орқашар маңына баса билеп келіп, орнығып алған бір бөлім халқыңды қайтарып әкетсең болды. Соған уағда байлассандар, барайын!» (*Ел ағасы. 14 бет.*) -деген сөзінен, оның елдік мүддені бәрінен де жоғары қоя білетін халықшыл, мемлекетшіл, кемеңгер тұлға екенін көреміз.

-Содан бастап, шипа қонған қалмақ үйлері өздері табынатын тас құдайларына сиынып, «ия, бұркын», «ия, ағлаби», «көктеңгіріме өршөгерээй» (*көк тәңіріне құлдық*) десіп, Бек тәуіпті өз тілдерімен «гээлен» атандырып, «әулие, дана» дегенді «гээлен суут күнхемен байна» деп, өзара қызу құлдырласып жатқан (*Ел ағасы.15 бет.*).

Қанша дегенмен бір халықтың елбасы емес пе, әмбе «ұялған тек тұрмас» дегендей, өз сөзін өзі жұта алмаған Жамса ноянның бір қауымы елі уәделі мерзімі таянғанда көше жөнелген сыңайлы.

Алайда, сол көштен де әлдебір себептермен (*мүмкін, ноянның тапсыруымен*) сай-салада жырылып қалып қойған қалмақтар да болған көрінеді. Кейіннен, олар жаңағы Жамса ноянның ұрпағы Үкіржап зәңгінің тұсында қайтадан бас құрай бастайды...

- Қазақ елшілердің сөзі көкейіне қонып отырған Үкіржап төрдегілерге мойнын шала бұрып, әрқайсына көзін қадай отырып: - Біз түсінісейік, ағайындар, – деп бастады. – Басы қату, аяғы тату болсын. Менің бабам Жамса ноян қылтамақ болып ауырғанда, сіздердің бабаларыңыз Бек емші жазған екен, – деп қара шешек туралы айтпай, одан аттап кетті. Өйткені қара шешек қалмақтарда көп кездесетін болғандықтан, ол Үкіржап сияқты өз ұлтының ірі кісілеріне намыс еді. – Бек тәуіп қылтамақты қалай емдеді дейсіздер ғой. Көнелерден қалған сөзді естуімізше, қамшы жұтқызып емдеген дейді. (*Ел ағасы.16-17 бет.*).

-Үкіржап айтып отырған Бек емші мына Тұрсынбектің бабасы екенін білмеген. Тұрсынбектің айтуы бойынша, бұның тікелей бабасы Бек әулие қылтамақты емдеу үшін Үкіржап айтқандай, ат қамшылайтын қамшыны жұтқыза салмаған. Одан жіңішкелеу алты таспа қамшы өрімін өргізіп, үш жағын топшылап түймей, таспа ұшын ішке қарай бүгіп, сүйір етіп жұмырлап тоқиды. Қызыл өңешке оңай өтетін етеді. Оның бір қарыстан артық жерін майлап, отқа ұстап, жылтырап, қара қоңырлау болғанша шала күйдіріп алады. Сонан соң өрімнің бұдырларына мөлшерлеп кепіреш езіп жағып, науқастың өңешіне жүгіртіп, арыбері ақырын ысқылайды. Соны бірнеше рет қайталап отырып, қатерлі ісікті кепірешпен күйдіріп, уын қайтаратын көрінеді. (*Ел ағасы.17 бет.*).

Бек емші құранды да жатқа айтатын адам болған ғой. Құран аяттарын оқып отырып, өзінің қолымен дұғалап, ұшықтап барып үшкірлеп түйген қамшысын қайта тартқанда сіресіп тұрған әлгі іріңді жара іртік-іртік болып түсе береді екен.

Уәйіс бағанағы Үкіржаптың «сый-сияпат» деген сөзіне енді оралып:

– Үкіржап зәңгі, Сіздің бабаңыз Жамса ноян болса, мына Тұрсынбектің бабасы Бек әулие – екеуіңізді бүгін Құдай қосқан шығар. Осыған мен бір қалжың айтайын: «тебегеннің таңын айыратын сүзеген бар» демекші, бабаңызды ажалдан алып қалған Бек емші мықты ма, Жамса ноян мықты ма? – дегенде, Үкіржап бастап үйіші тұтас күлісе жөнелді. *(Ел ағасы. 19 бет.)*.

Саясаттың адамы емес пе, бәлкім Уәйіс зәңгі осылайша тоңмойын қалмақты бір тұқыртып алғысы келген шығар...

Сонымен қатар, Бек емші науқасты қобызбен, домбырамен де емдеген және қорқыныш пен үрей арқылы да жаза алған деседі. Мәселен, көтеріліп ауырғанға айырды отқа қатты қыздырып алып, оған су бүркіп жіберіп әлгі адамға қарай тұра жүгіргенде науқас не болғанын білмей, бейне бір ұйқыдан тұрғандай күйге түсіп, аң-таң болып, содан құлан-таза айығып кететін болған.

Бек емшінің атағы кезінде қытай императорының құлағына жеткені жайлы да қытайдың қасиетті адамдар мен киелі орындар жайлы көне зерттеу жазбаларында сақталып қалған. Бек емші ұлтының санын ғана емес, сапасын да жақсартуды мақсат тұтқан, яғни, қандай әйелден батыр не би болатын ұрпақ туылады дегенді көп зерттеген деседі.

Ал енді ол кісінің асыл қасиетінің ұрпақтан-ұрпаққа үзілмей жалғасып келе жатқанына Жәкеңді білген, оның шипалы қолының табын сезген кез келген адам бірден ұғады деп ойлаймын.

Ақжолтай газеті. №5 (30) наурыз. 2017 ж.

BEK EMŞİ

*Üy`lesimde ömir süretin, köregendik qabileti bar adamdarda
jan tınıştığı boladı...
Yamamoto Cwnetomo*

Qolıma Jasan Zekey`ulınıñ ata-babalarınıñ jäne öz ömiriniñ säwleli sätterı men kezeñderin arqaw etken körnekti étnograf-jazwşısı, xalıqaralıq «Alaş» ädebı sıy`lıǵınıñ ĩgeri Janat Axmadıdıñ «Tektilik tegewirini» attı derekti ğumırabayandıq romanın aldım.

Jäkeñdi jariq düñeǵe äkelgen kïeli äwlettiñ ömir belesteri jazılǵan «Tektilik tegewirini» romanı taqırubınıñ özi de öte ötimdi. Romanda tür-turpatı, minez-qulqı keñinen aşılıp, esimderi köp qay`talanatın, qat-qabat oqıǵalardıñ şetinde emes, däl ortasında jüretin qızıqtı da köp qırlı key`ipkerlerdiñ barlıǵı (*Toqtıq bï, Wäy`is zänģi, Şäripxan töre, Mämi töre, Mamırbek töre, Şıaw Lï, Jamsa noyan, Ükirjap zänģi, Mäseli, Bek emşi, Tursınbek, Qazez, Zekey`, Şäripa jäne t.b*), ömirde bolǵan adamdar. Roman tili sonısimen de şınay`ı: öz mezgiliniñ küre tamırın tap basıp ustay` bilip, onıñ tarixi oqıǵaların realistik közqarasta bere alǵan. Kitaptıñ jazılw qurılımı loǵikalıq jaǵınan jetilgen, ornıqtı da tutas jäne köpsözdilikke urınbaǵan şımır da jınaqı eken. Oqıǵa jelisimen oqırmanın jalıqtırmay` jetelep otıradı. Budan jazwşısı aǵamızdıñ qalamgerlik şeberlikti jan-jaqtı meñgergenin de bay`qay`mız.

Atalmış twındınıñ bastı key`ipkerleriniñ biri- Jäkeñniñ besinşi atası bolıp keletin «Bek» esimdi emşi, baqsı äri äwliä adam.

Bul ulı babası jöñinde Jasan aǵamız bılay` dey`di: "Ol kisiniñ arqası ustasa, şañıraqqı şıǵıp ketedi eken. Qazir ğılımda adam boy`ındaǵı artıq énergıya degendi дәlelep jatır. Meniñşe, baqsı adamdarda osı énergıya bolwı mümkün. Sol emşi Bek atamızdan «key`in bul qasıet urpaǵınızǵa tarala ma?» dep suraǵanda, «joq, bul qasıet urpaǵıma taralmay`dı, sebebi key`in adamdar miđi köp istetetin jumıstarmen ay`nalıadı. Sondıqtan olardıñ boy`ında munday` qasıet az boladı» dese kerek. Sol atalarımızdıñ boy`ındaǵı artıq énergıya qazirgidey` aqıl-oy` eñbegimen sol tusta az şuǵıldanatın bolǵandıqtan tabıǵı türde adamdı qısatın bolsa kerek. Bul tek meniñ oy`ım ğana. Bek atamız taǵı birde «bul qasıet bolaşaq urpaqtarımda kezigedi, alay`da basqaşa türde bolwı mümkün» deпти.

Bek äwlieniñ şıqqan tegi küiz twırlıqtı xalıqtardıñ irgeli tay`palarınıñ

sanatına kiretin qazaqtıñ bay`ırǵı urpaǵı- «Waq eli» bolıp tabıladı. Tarixi qujattar boy`ınsha 1700 jıldarı Waqtan sıqqan ataqtı Batır Bayan öziniñ 200 000 sarbazımen joñǵardı awdarǵannan key`in, 1770 – jıldardan beri qaray` Jäkeñniñ ata-babaları Tarbaǵatay` jotasınıñ Orqaşar, Öseti, Barlıq, Qatw tawların mekendep keledi. Bul tawlar Tıbet jotası sıyaqtı asa sirek kezdesetin emdik şöpter köp ösetin qasıetti ölke.

Bek emşi bay`lıq izdemegen, üy` ustamaǵan jan eken. Tek qasına şäkirtterin ertip, adıraspan, jalbız, qurt şöp, altın tamır, adamşöp sıyaqtı därilik şöpterdi qorjın-qorjın etip jınap, sol şöpterden jasalǵan türli därilerdi birneşe tüy`ege teñdetip, Altay`, Tarbaǵatay`, İle öñirin aralap jürip, sırqattardı emdewmen ğana ay`nalısқан. Ol kisi: «Men xalıq üşin jaraldım. Adamzattıñ urpaǵı ösip-önsin dep jaraldım. Qay`tsem xalıqtıñ densawlıǵın jaqsartıp, jer betinde adam balasınıñ köbeyuine ıqpal etemin!»- dep, at tuyaǵı jeter jerdiñ bärine de bara beredi eken. Eñ mañızdısı: Bek emşiniñ sanasında jaw-duşpan degen tüsinik müldem bolmaǵan desedi. Tipti, Qobıqtaǵı Erenqabırǵa jaqqa da ötip, qazaqtıñ ata jawı sanalıp kelgen joñǵar qalmaqtarın da emin-erkin aralap, awrw-sırqawǵa em-domin jasap jüre beretin körinedi. Munı kitapta keltirilgendey` qalmaq jurtında jii bolatın «qara şeşek» dey`tin jara men qıltamaq awrwın jazǵanı twralı, söy`tip Jamsa noyannıñ elin emdegen tusı ay`ǵaqtay` aladı. Däl sol kezde qalmaq jurtıñın başsısınıñ özi de swırdıñ etinen şosınıp, awırıp, ayaq jaǵı qıltamaqqa ay`nalıp ketken edi. Bek emşiniñ qay`ratkerligi de sonda, Jamsa noyan wädeli sälemin joldap, emşiniñ köp oljaǵa batatının ay`tıp, qızıqtırmaq bolǵanda, Bek emşi: « Men elderiñe kelgen indetti jazıp, qara şeşekten qutıldırsam, özge eşqanday` sıy`-sıyapattarıñnıñ keregi joq. Tek, bizdiñ Orqaşar mañına basa bilep kelip, ornǵıp alǵan bir bölim xalıqñdı qay`tarıp äketseñ boldı. Soǵan waǵda bay`lassañdar, baray`ın!» (*El aǵası.14 bet.*) -degen sözinen, onıñ eldik müddeni bärinen de joǵarı qoya biletin xalıqşıl, memleketşil, kemeñger tulǵa ekenin köremiz.

-Sodan bastap, şipa qoñǵan qalmaq üy`leri özderi tabınatın tas quday`larına sınıp, «ïya, burqın», «ïya, aǵlabï», «kökteñgirime örşögeréy» (*kök täñirine quldıq*) desip, Bek täwipti öz tilderimen «géelen» atandırıp, «äwlie, dana» degendi «géelen swwt künxemen bay`na» dep, özara qızw quldırlasıp jatqan (*El aǵası.15 bet.*).

Qanşa degenmen bir xalıqtıñ elbası emes pe, ämbe «uyalǵan tek turmas» degendey`, öz sözin özi juta almaǵan Jamsa noyannıñ bir qawımı eli wädeli merzimi tayanǵanda köşe jönelgen sıñay`lı.

Alay`da, sol köşten de älbir sebeptermen (*mümkün, noyannıñ tapsırwımen*) say`salada jırılıp qalıp qoy`ğan qalmaqtar da bolğan körinedi. Key`innen, olar jañağı Jamsa noyannıñ urpağı Ükirjap zäñginiñ tusında qay`tadan bas quray` bastay`dı...

- Qazaq elşilerdiñ sözi kökey`ine qonıp otırğan Ükirjap tördegilerge moy`nın şala burıp, ärqay`sına közin qaday` otırıp: -Biz tüsinisey`ik, aǵay`ındar, – dep bastadı. – Bası qatw, ayağı tatw bolsın. Meniñ babam Jamsa noyan qıltamaq bolıp awırǵanda, sizderdiñ babalarıñız Bek emşi jazǵan eken, – dep qara şeşek twralı ay`tpay`, odan attap ketti. Öy`tkeni qara şeşek qalmaqtarda köp kezdesetin bolǵandıqtan, ol Ükirjap sıyaqtı öz ultınıñ iri kisilerine namıs edi. – Bek täwip qıltamaqtı qalay` emdedi dey`sizder ğoy`. Könelerden qalğan sözdi estwimizşe, qamşı jutqızıp emdegen dey`di. (*El aǵası.16-17 bet.*)

-Ükirjap ay`tıp otırğan Bek emşi mına Tursınbektiñ babası ekenin bilmegen. Tursınbektiñ ay`twı boy`ınşa, bunıñ tikeley` babası Bek äwlië qıltamaqtı emdew üşin Ükirjap ay`tqanday`, at qamşılay`tın qamşını jutqıza salmaǵan. Odan jiñişkelew altı taspı qamşı örimin örgizip, üş jaǵın topşılap tüy`mey`, taspı uşın işke qaray` bögip, süy`ir etip jumırlap toqıdı. Qızıl öñeşke oñay` ötetin etedi. Onıñ bir qarıstan artıq jerin may`lap, otqa ustap, jıltırap, qara qoñırlaw bolǵanşa şala küy`dirip aladı. Sonan soñ örimniñ budırlarına mölşerlep kepireş ezip jaǵıp, nawqastıñ öñeşine jügirtip, arıberi aqırın ısıqlay`dı. Sonı birneşe ret qay`talap otırıp, qaterli isikti kepireşpen küy`dirip, wın qay`taratın körinedi. (*El aǵası.17 bet.*)

Bek emşi qurandı da jatqa ay`tatın adam bolǵan ğoy`. Quran ayattarın oqıp otırıp, öziniñ qolımen duǵalap, uşıqtap barıp üşkirlep tüy`gen qamşısın qay`ta tartqanda siresip turǵan älgi iriñdi jara irtik-irtik bolıp tüse beredi eken.

Wäy`is baǵanağı Ükirjaptıñ «sıy`-sıyapat» degen sözine endi oralıp:

– Ükirjap zäñgi, Sizdiñ babañız Jamsa noyan bolsa, mına Tursınbektiñ babası Bek äwlië – ekewiñizdi bugün Quday` qosqan şıǵar. Osıǵan men bir qaljiñ ay`tay`ın: «tebegenniñ tañın ay`ıratın süzegen bar» demekşi, babañızdı ajaldan alıp qalğan Bek emşi mıqtı ma, Jamsa noyan mıqtı ma? – degende, Ükirjap bastap üy`işi tutas külise jöneldi. (*El aǵası.19 bet.*)

Sayasattıñ adamı emes pe, bälkim Wäy`is zäñgi osılay`şa toñmoy`ın qalmaqtı bir tuqırtıp alǵısı kelgen şıǵar...

Sonimen qatar, Bek emşi nawqastı qobızben, dombıramen de emdegen jäne qorqınış pen ürey` arqılı da jaza alǵan desedi. Mäselen,

köterilip awırғанға ay`ırdı otqa qattı qızdırıp alıp, oğan sw Bürkip jiberip älgı adamğa qaray` tura jügırgende nawqas ne bolğanın bilmey`, bey`ne bir uy`qıdan turğanday` küy`ge tüsip, añ-tañ bolıp, sodan qulan-taza ay`ıǵıp ketetin bolğan.

Bek emşiniñ ataǵı kezinde qıtay` imperatorınıñ qulaǵına jetkeni jay`lı da qıtay`dıñ qasietti adamdar men kieli orındar jay`lı köne zertew jazbalarında saqtalıp qalğan. Bek emşi ultınıñ sanın ğana emes, sapasın da jaqsartwdı maqsat tutqan, yaǵnı, qanday` äy`elden batır ne bi bolatın urpaq twıladı degendi köp zerttegen desedi.

Al endi ol kisiniñ asıl qasietiniñ urpaqtan-urpaqqa üzilmey` jalǵasıp kele jatqanına Jäkeñdi bilgen, onıñ şipalı qolınıñ tabın sezgen kez kelgen adam birden uǵadı dep oy`lay`mın.

БЕК- ЦЕЛИТЕЛЬ

*Люди, живущие в гармонии, имеющие дар предсказания,
обладают душевным спокойствием.*

Ямамото Цунетома

Взял в руки документальный историко- этнографический роман «Тектілік тегеуріні» («Генная энергетика») известного писателя, лауреата Международной премии «Алаш» Жаната Ахмади. В основу произведения взяты жизнеописание предков Жасана Зекейұлы и наиболее интересные периоды их личной жизни. Тема да и сам роман, повествующий о жизни знатного среди казахов рода, явившего миру Жәке, более чем интересны и по-своему пленительны. Своеобразие данного творения в том заключается, что такие герои романа, как Токтық би, Уәйіс Зәңгі, Шәріпхан-төре, Мәми төре, Мамырбек төре, Шиау Ли, Жамса ноян, Үкіржап зәңгі, Мәсели, Бек-целитель, Тұрсынбек, Қазез, Зекей и др., постоянно находящиеся в центре всех разворачивающихся событий в романе, а не на их периферии. На самом-то деле, жили, были в жизни, и для многих читателей они многим узнаваемы. Язык произведения колоритный, автор сумел безошибочно прощупать пульс того времени, и события даны в исторической ретроспективе в реалистическом ключе. Композиция книги по логике вещей совершенна, части целого взаимосвязаны так плотно, что держат читателя в высоковольтном напряжении. Писатель блистательно владеет пером. Одним из основных героев этого творения является целитель, по имени Бек-аулие (*святой*). Он приходится для Жасана Зекейұлы прапрадедом на пятом колене в древе семейной генеалогии.

О своём великом предке Жасан Зекейұлы говорит: «Если им овладеет нивесть откуда взявшаяся, необъяснимая энергия, то он легко поднимался на шаңырақ. Ныне учёные доказывают о существовании некоего излишка энергии в человеке. По-моему, в целителях, экстрасенсах, чудотворцах, возможно, имеется такая энергия. Когда спрашивали моего прапрадеда: «Может ли передаться ваша энергия, ваше искусство целителя потомкам?» Он отвечал: «Нет, не передастся потомкам, потому как люди станут заниматься помногу умственной деятельностью, оттого и среди них целитель с

сильной энергетикой встречается довольно редко». Поскольку умственной деятельностью наши предки, как ныне, мало занимались, постольку излишек энергии в них, напрягая их, и прорывался наружу. Это только мои мысли об этом. Однажды Бек, мой предок, вполне возможно и говорил: «Это моё свойство целителя со временем обнаружится в ком-то из моих потомков, но в другой форме»

Бек әулие (*святой*), родом одного из древних, знатных племён «Уақ елі» (*край «Уақ»*). По свидетельствам летописных изданий, в 1700 годы знаменитый Баян-батыр из племени «Уақ» после того, как со своими 200 000 сарбазами прогнал джунгаров за пределы родной земли, предки Жасана Зекейұлы стали жить да поживать у горных склонов Орқашар, Өшеті, Барлық, Қату Тарбағатайского хребта. Эта была сторона, как и Тибеты, где в изобилии росли травы, имеющие целебные свойства.

Бек әулие (*святой*), не гнался за богатством, у него не было дома, подворья. Вместе со своими учениками собирал мяту, подорожник, щавель и др.травы, обладающие целебными свойствами, складывал их в хурджуны, из них делал лекарства и ими навьючивал верблюды. И лечил людей от разных заболеваний, проживавших тогда у кряжистых горных цепей Алтай, Тарбағатай, Іле. Он говорил всегда: Я пришёл на этот свет для народа, чтобы росли, развивались его потомки. Как улучшу, укреплю ли здоровье людей? Смогу ли увеличить их численность?». Он добирался до тех краёв на конях, на перекладных. Вот, что важно отметить, в голове Бек әулие не было понятия враг, противник. Даже добирался до Еренқабырға, что на Қобықты, и совершенно свободно делал приём больных, проводил осмотр и лечил джунгарских калмыков, являвшихся для казахов кровными врагами. Об этом свидетельствует эпизод, как Бек әулие лечил Жамса-нояна (*правителя калмыков*) от рака горла и вылечил его. Жамса-ноян поначалу съел, брезгуя, сурчину (*мясо сурка*), после чего образовалась злокачественная опухоль. А всё-таки Бек әулие поставил его на ноги. В Бек әулие проявились качества гражданина, когда Жамса-ноян попытался пробудить в святом низменные чувства, заинтересовать мздой, редко кому достающейся. Бек-целитель наотрез отказался, сказав правителю калмыков: «Если спасу вас, ваших людей от оспы. В ответ с вашей стороны, мне ничего не нужно. Лишь уведи из нашего края Орқашар своих людей, незаконно обосновавшихся здесь. Так договоримся!» (*«Ел агасы»*, 14 стр.). Вот

по этому его поступку можно судить, каким он был народным заступником, государственным.

-Вот с той поры поправившие своё здоровье калмыки стали молиться на Будду, дескать, «ия, буркын», «ия, аглаби», «коктегрииме оршогерээй», а чудотворца, целителя Бека так и прозвали на своём языке, действительно, святой, конечно « гээлен суут кухемен байна» в низком подобострастном поклоне («Ел агасы», 15стр).

Всё ж таки предводитель своего народа, не мог уже Жамса ноян проглотать своё слово, не сдержать его, вот и подался калмыцкий люд туда, откуда пришёл сюда незванными пришельцами.

Однако с того каравана калмыков (*очень даже, возможно, с подсказки Жамсы нояна*) некоторые калмыки оставались, спрятавшись в низинах, логах, в горных ущельях. А позднее эти калмыки, вновь соберутся уже вокруг Укиржапа занги...

-Понимая смысл слов послов-казахов, лениво поворачивая голову Укиржап-зэнги, глядя каждому из послов в глаза, сказал: « Родные, давайте поймём друг друга,- начал он,- Вначале было взаимное неприятие, а конец пусть будет мирный. Жамса ноян, когда заболел раком горла, ваш прадед Бек эулие его вылечил,- но об оспе, постигшей его сородичей, ничего не говорил. Потому что оспой довольно часто болели многие калмыки. А это как-то ущемляло достоинство такого правителя, как Укиржап. – Вы скажете, как это он вылечил Жамсу ноян. Как об этом говорят старики, вылечили камчой (*рукоятью плети*). («Ел агасы» 16-17 стр.).

Говоривший об этом Укиржап не знал, что Бекэулие является прямым дедом Тұрсынбека, одного из послов-казахов, сидевших здесь. По словам Тұрсынбека, Бек- целитель лечил Жамсу-ноян не камчой, а плёткой. И не давал Бек эулие Жамсе-ноян глотать её, как Укиржап об этом говорит. Бек эулие сплёл камчу из кожаных тонких нитей, головку камчи (*плётки*) не сбивал. Сплетённые нити краями вбивались вовнутрь, головка плётки сшивалась остроконечником. Свисавшие кожаные нити на камче примерно на 5-8 см были слегка схвачены пламенем, появлялся блеск и держали эту часть плётки на слабом огне до того, как не приобретёт она черно-коричневый окрас. Потом неровную поверхность плётки смазывают маслом как бы сглаживая рельефные места. И запускают эту тонкую плеть стреловидным наконечником в горло, и снова вынимают, запускают-

и вынимают. И так понескольку раз. Таким образом злокачественная опухоль выжигается, яд её нейтрализуется. («Ел агасы», 17стр).

Бек-целитель знал Коран наизусть. В процессе лечебной процедуры он стреловидный наконечник плётки запускал в горло, читая суры из Корана, начитывая известные ему чары. А когда вынимал плеть из горла, оттуда шло кровянисто-гнойное выделение. Уэйіс, возвращаясь обратно, к словам Үкіржап- зэнгі относительно «дара» в знак благоволения, уважения, сказал:

-Үкіржап зэнгі, если ваш предок Жамса-ноян, то Бек-эулие (*святой*), предок вот нашего Тұрсынбека. Видно, вас сегодня Господь свёл недаром. Сказывают в народе для того, кто брыкается, есть бодун, рвущий чей бы то ни было пах». Точно также кто из них силён, то ли Бек эулие, целитель, спасший вашего предка, то ли Жамса-ноян. И тут же эти слова Уэйіса повергли в смех Үкіржап-нояна и всех тут, кто сидел дома. («Ел агасы», 19стр). Как знаете, Уэйіс зэнгі, даром что ли, решил таким образом приструнить тугодума, калмыка при всех....

Поговаривают люди, что Бек-эулие лечил больных, играя на кобызе, на домбре, благотворно влиял на больных испугом, страхом. Вот к примеру, Бек эулие, накалив на огне вилу добела, обрызгав водой пациента, бросался с вилой на него. А тот с испугу не в состоянии был разобраться в том, что с ним происходит. Поражённый происходящим, он приходил в себя, уже в роде выздоровел.

Слава о Бек эулие (*святом*) дошла и до китайского императора, об этом сохранились записи в летописи. Бек эулие имел целью увеличить не только- численность нации, но и улучшить её качество. Сохранились достоверные источники, свидетельствующие о том, что его занимали и то, от какой женщины родится батыр, от какой - властитель.

Каждый, кто лечился и поправил своё здоровье у Жэке, сознаёт, что чудотворное свойство целителя находит своё продолжение, проявление, передаваясь из поколение в поколение.

«ТЕКТІЛІК ТЕГЕУРІНІ»
романының кейіпкерлері:

І-ші бөлім:

Уәйіс- зәңгі, Уақ руының биі;

Айғанша- Уәйіс зәңгінің
бәйбішесі;

Мәсели- Уақтың Мәмеке
тайпасының басты кісісі, жасы 70-
те;

Үкіржап- зәңгі, қалмақ нәсілінен;

Жамса- ноян, Үкіржаптың бабасы;

Үдіге- қалмақ шешені, қазақшаға
жүйірік, жасы 60-та, көсе;

Қарасақал- Үкіржаптың
қызметіндегі қазақ;

Тұрсынбек- Уақ руының Шоға
табынан шыққан басты кісісі;

Бек- емші, дана, әулие,

Тұрсынбектің арғы атасы;

Жазғанқұл- мешкей, Уәйістің
атқосшысы;

Қазез-сері, аңшы, зәңгі, Мәселідің
бес ұлының бірі;

Бақатай- Қазездің әйелі;

Есентемір- Қазездің көршісі әрі жұп жазбас серігі;

Шияу Ли- қытай баласы, азан шақырып қойған аты Ақжолтай;

Шарипа- Қазездің қызы, Зекейдің әйелі;

Лирикалық кейіпкерлер- Шал мен Қыз айтысы;

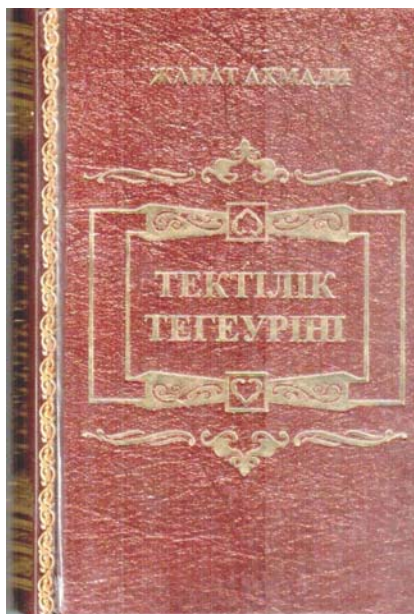
Мауқара- шешен;

Тоқтық-би, Уақтың сарымойын атанған биі;

Көгедай- төре, Шыңғыс хан тұқымы;

Шәріпхан төре мен Мәми төре – бүкіл Алтай Керейінің
билеушілері; Көгедай төренің тікелей ұрпақтары;

Мамырбек- төре, Тарбағатай аймағының билеушісі;

Жанымхан– Шәріпхан төренің ханымы;
Қадуан-Мәми төренің ханымы;
Қызыр- Толының Үкірдайы;
Бәзғалам- күйші;
Құмар, Қанағат- Қазездің ұлдары;
Лирикалық кейіпкерлер- ұлты қытай бір әйел мен ер адам;
Жұмысшы Дүңген;Нұрғами- молда, Қазездің қайын атасы;
Көк көз Ақсүгір- Қазездің көршісі;
Кәлпе- көріпкел- құшынаш, Ақсүгірдің әйелі;
Жөкен мұғалім, Қазықан, Мұртаза, Батыр- Қазездің інілері;
Зекей, Молдатай, Ордабай- Тұрсынбектің балалары;
Гүлсім- Жөкеннің әйелі;
Жаңыл- Есентемірдің әйелі;
Ли басшы- қытай ұлығы;
Шәрбан- Жөкеннің әйелі;
Ауғанбай шал- Қазездің көршісі;
Кейқуат- Зекейдің жолдасы;
Нұрбәтіш- Зекейдің шешесі;
Гүлгүлхан- сақау әйел;
Бектөре- Гүлгүлханның күйеуі;
Сақан өтірікші;
Ұйқышы Мақан;
Серік Қапшықбай-жас ақын, мұғалім;
Ғаблақат Салтантай- ақын, мұғалім;
Боқылбек- коммуна бастығы;
Жәркен Бөдеш- ақын;
Жасан, Серік, Сайра- Зекейдің балалары;
Сүлеймен аудармашы- Зекейдің жолдасы;
Бибіш- Сүлейменнің әйелі;
Ғазез-бай баласы, Толының ежелгі тұрғыны;
Боқан, Қазы- Ғазездің інілері;
Нұрлан- Ғазездің баласы;
Бишен- әйелі,
Сапура- бойжеткен қызы;
Раушан- кенже қызы;
Серік- ұлы;
Пиязбек- коммуна бастығының шабарманы;
Хүңвэйбиндер- жазалаушы әскерлер;

Дүй Жаң- коммунадағы бірнеше отрядттардың үстінен қарайтын басшы;

Жаң Бу- ұлты қытай, Толы аудандық партия комитетінің басшысы.

II-ші бөлім:

Ғизат Сейітқазин- өнер майталманы;

Әділ- жендет, Ғазездің отбасын қырған қанішер;

Көпжасар- жендет, Жазғанқұлды өлтірген жауыз;

Құмар- Ғазездің жолдасы;

Зәмзәмкүл- Жазғанқұлдың қызы;

Хамит Жапар- бай;

Мамыраздық- зергер;

Сержан, Ержан- Зекейдің балалары;

Жазғанқұлдың ағасының қызы;

Бәдет Нұрсалқызы- гармоншы;

Сұлтан Тәукейұлы- жазушы;

Қуан Берікбайұлы- шежіреші;

Жамалхан Қарабатырқызы- шешен;

Аққозы бай; Балқия- Аққозы байдың жалғыз қызы;

Талтақай батыр; Саймасай- Талтақайдың серігі;

Шу Сылың- Сүйдік- Күренің генерал- губернаторы;

Харахута- қалмақ тәйжісі;

Жамса Доржы- қалмақ мырзасы;

Шөрік лама;

Ағажай- Зекейдің жолдасы;

Жангүлім- Ағажайдың әйелі;

Сәмет- ұйғыр баласы;

Заруқа- көрші кемпір;

Гүлзарқан- Ағажайдың әжесі;

Шаң Гожи ханым- Шияу Лидің әйелі;

Лиң Бияу- үлкен басшы;

Қабимолда Берікбайұлы- шабандоз;

Ли Жың Жау- әйгілі хирург;

Қайрат Құлмұхамед- журналист.

Кітапта есімдері қосымша аталып отырылатын тарихи тұлғалар:

Абылай хан;
Қабанбай батыр;
Баян батыр;
Ер Көкше;
Ер Қосай;
Жаубасар батыр;
Қамбар батыр;
Мырти батыр;
Ботақан би;
Мүштари палуан;
Кездікбай зәңгі;
Бесоба батыр;
Бармақ батыр;
Өтеген батыр;
Ақ палуан;
Абдолда қажы;
Манат батыр;
Нұрпай батыр;
Әйембет батыр;
Әкежан батыр;
Дулат батыр;
Аққасқа батыр;
Уақ Ақшора би;
Ғалдан Церен;
Әсет Найманбайұлы;
Мау Зе Дұң;
Дың Шияупиң.

«Ақжолтай» газеті №7 (32) сәуір 2017 ж.

«TEKTİLİK TEGEWİRİNİ»
romanınıñ key`ipkerleri:

I-şi bölim:

Wäy`is- zäñgi, Waq rwınıñ bii;
**Ay`ğanşa-** Wäy`is zäñginiñ bäy`bişesi;
Mäseli- Waqtıñ Mämeke tay`pasınıñ bastı kisisi, jası 70-te;
Ükirjap- zäñgi, qalmaq näsilenen;
Jamsa- noyan, Ükirjaptıñ babası;
Üdige- qalmaq şeşeni, qazaqşağa jüy`irik, jası 60-ta, köse;
Qarasaqal- Ükirjaptıñ qızmetindegi qazaq;
Tursımbek- Waq rwınıñ Şoğa tabınan şıqqan bastı kisisi;
Bek- emşi, dana, äwlië, Tursımbektiñ arğı atası;
Jazğanqul- meşkey`, Wäy`istiñ atqosşısı;
Qazez-eri, añşı, zäñgi, Mäselidiñ bes ulınıñ biri;
**Baqatay`-** Qazezdiñ äy`eli;
Esentemir- Qazezdiñ körşisi äri jup jazbas serigi;
Şiyaw Li- qıtay` balası, azan şaqırıp qoy`ğan atı Aqjoltay`;
Şarıpa- Qazezdiñ qızı, Zekey`diñ äy`eli;
**Lirikalıq key`ipkerler-** Şal men Qız ay`tısı;
Mawqara- şeşen;
Toqtıq-bi, Waqtıñ sarı moy`ın atangan bii;
Kögeday`- töre, Şıñğıs xan tuqımı;
Şarıpxan töre men Mämï töre – бүkil Altay` Kerey`iniñ bilewşileri;
Kögeday` töreniñ tikeley` urpaqtarı;
Mamırbek- töre, Tarbağatay` ay`mağınıñ bilewşisi;
Janım xan- Şarıpxan töreniñ xanımı;
Qadwan-Mämï töreniñ xanımı;
Qızır- Tolınıñ Ükirday`ı;
Bäzğalam- küy`şi;
Qumar, Qanağat- Qazezdiñ uldarı;
**Lirikalıq key`ipkerler-** ultı qıtay` bir äy`el men er adam;
Jumışşı Dünğen;Nurğamï- molda, Qazezdiñ qay`ın atası;
Kök köz Aqsügir- Qazezdiñ körşisi;
Kälpe- körripkel- quşınaş, Aqsügirdiñ äy`eli;
Jöken muğalim, Qazıqan, Murtaza, Batır- Qazezdiñ inileri;

Zekey` , Moldatay` , Ordabay` - Tursinbektiñ balaları;
Gülsim- Jökenniñ äy`eli;
Jañıl- Esentemirdiñ äy`eli;
Li başı- qıtay` ulıǵı;
Şarban- Jökenniñ äy`eli;
Awǵanbay` şal- Qazediñ körşisi;
**Key`qwat-** Zekey`diñ joldası;
Nurbätiş- Zekey`diñ şeşesi;
Gülgülxan- saqaw äy`el;
Bektöre- Gülgülxanniñ küy`ewi;
Saqan ötirikşi;
Uy`qışı Maqan;
Serik Qapşıqbay`- jas aqın, muǵalim;
Ğablaqat Saltantay` - aqın, muǵalim;
Boqılbek- kommwna bastıǵı;
Järken Bödeş- aqın;
**Jasan, Serik, Say`ra-** Zekey`diñ balaları;
**Süley`men awdarmaşı-** Zekey`diñ joldası;
Bibiş- Süley`menniñ äy`eli;
Ğazez-bay` balası, Tolıniñ ejelgi turǵını;
Boqan, Qazı- Ğazezdiñ inileri;
Nurlan- Ğazezdiñ balası;
Bişen- äy`eli,
Sapwra- boy`jetken qızı;
Rawşan- kenje qızı;
Serik- ulı;
Piyazbek- kommwna bastıǵınıñ şabarmanı;
Xuñváy`binder- jazalawşı äskerler;
**Düy` Jañ-** kommwnadaǵı birneşe otryadttardiñ üstinen qaray`tın başı;
Jañ Bw- ultı qıtay`, Toli awdandıq partıya komitetiniñ başısı.

II-şi bölim:

**Ğizat Sey`itqazın-** öner may`talmanı;
Ädil- jendet, Ğazezdiñ otbasın qırǵan qanışer;
Köpjasar- jendet, Jazǵanquldı öltirgen jawız;
Qumar- Ğazezdiñ joldası;
Zämzämkül- Jazǵanquldıñ qızı;
Xamit Japar- bay`;
Mamırazdıq- zerger;

Serjan, Erjan- Zekey`diñ balaları;
Jazğanquldıñ aǵasınıñ qızı;
Bädet Nursalqızı- garmonşı;
Sultan Täwkey`ulı- jazwşı;
Qwan Berikbay`ulı- şejireşi;
Jamalxan Qarabatırqızı- şeşen;
**Aqqozı bay`;** **Balqıya-** Aqqozı bay`diñ jalǵız qızı;
**Taltaqay` batır;** **Say`masay`-** Taltaqay`diñ serigi;
Şw Sılıñ- Süy`dik- Küreniñ general- gwbernatorı;
Xaraxwta- qalmaq täy`jisi;
Jamsa Dorji- qalmaq mırzası;
Şörik lama;
**Aǵajay`-** Zekey`diñ joldası;
Jangülüm- Aǵajay`diñ äy`eli;
Sämet- uy`ǵır balası;
Zarwqa- körşi kempir;
Gülzarqan- Aǵajay`diñ äjesi;
Şań Goji xanım- Şıyaw Lüdiñ äy`eli;
Lıñ Biyaw- ülken bassı;
Qabimolda Berikbay`ulı- şabandoz;
Li Jiñ Jaw- äy`gili xırwrg;
Qay`rat Qulmuxamed- jwrnalıst.
Kitapta esimderi qosımşa atalıp otırılattın tarixi tulǵalar:
Abılay` xan;
Qabanbay` batır;
Bayan batır;
Er Kökşe;
Er Qosay`;
Jawbasar batır;
Qambar batır;
Mırtı batır;
Botaqan bi;
Müştarı palwan;
Kezdikbay` zäñgi;
Besoba batır;
Barmaq batır;
Ötegen batır;
Aq palwan;

Abdolda qajı;
Manat batır;
Nurpay` batır;
Äy`embet batır;
Äkejan batır;
Dwlat batır;
Aqqasqa batır;
Waq Aqşora bî;
Ĝaldan Ceren;
Äset Nay`manbay`ulı;
Maw Ze Duñ;
Diñ Şiyawpiñ.

АҚЫЛ ҚАЛТА

(Жасан Зекейұлының айтқан қанатты сөздері)

***

Адамның ішкі дүниесі таза, рухы асқақ болса, оның тәні де, жаны да сау жүреді. Ал, керісінше, күншіл, қызғаншақ, жігерсіз, намыссыз адамның ішкі ағзасы ауруға шалдығады. Яғни, күншіл, қызғаншақ адам жүрек, бауыр, бүйрек, асқазан дертіне ұшыраса, жігерсіз, намыссыз адамның жүйке, қан тамырлары зақымданады.

***

«Жақсы сөз – жарым ырыс» деген. Өз көңіл-күйің болмай тұрса да, алдына келген науқастың қас-қабағына қарап, жақсы сөз айт! Өйткені, үмітінен гөрі күдігін көбірек арқалап келген жанға көңіл-күйі болмай отырған дәрігер ауыр сөз айтып қалса, онда науқастың жай-күйін жамандыққа қарай бағыттап, оның ауруынан жазылуын қиындатып жібересің.

***

Жазылмайтын дерт жоқ- емшісіне кезіксе.

***

Ағзаның еркіне бағынуымыз керек. Мәселен, түнгі сағат 3-те айран ішіп, ет жегіңіз келсе, тұрыңыз да ағзаңыздың талабын орындаңыз. Себебі, сол мезетте сіздің ағзаңыз соны қажетсініп тұр деген сөз.

***

Үлкендердің арасындағы көсемдік пен көрегендіктің азайып, пендешіліктің ұлғайып бара жатқаны жүрегімді ауыртады. Кейбір жастарымыздың мақсатсыздығы мен Отанға деген сүйіспеншілігінің таяздығы қабырғамды қайыстырады.

***

Сау адам болғыңыз келсе, тегіңізді таныңыз.

***

Алдыңнан "аман-сау келдің бе" деп анаң, "шаршадың ба, шайың дайын" деп жарың, "әке" деп мойнына асылып балаң шыққан кезде адамның шаршауға мұршасы да келмес.

***

"Қанша алғыс алсаң, сонша ғұмыр жасайсың" деген Шығыс тәмсілі бар. Ұзақ жасағымыз келсе, жақсылық жасауға бейім болайық.

***

Университетті мықты дәрігер болып бітірсең, неге біреу маған жұмыс тауып берсін деп отыруың керек?! Өзің ашып ал, жұрт сені өзі іздеп келеді.

***

Өзің адал болсаң, білімің мен білігің ұштасса, біреу кеудеңнен итерсе де алға ұмтылады екенсің.

***

Қойшысының өзі таяғының ұшымен адам емдеген қазақ, қазір кит етсе, шетелге жүгіреді. Туған жерінің суы мен топырағынан басқа қандай шипа керек адамға.

***

Адамның миы қанша ұйықтап, демалған сайын, қанша демалысқа көп назар аударған сайын, соншалық тез қартайды. Ал ми

клеткасы жұмыс жасаған сайын іске қосылады.

***

Жаңалықтың бәрі Азиядан басталады, Европа оны заңдастырып ала қояды.

***

Қайтсемде науқастың жанын аман алып қаламын деп жанашырлық танытып, онымен тағдырлас, мұңдас болсаң, ауруды жазу да оңайға түседі.

***

Қазақ тілін ұмытқан нүктелеріңізге ине қоямын!

***

Шетелде ауырмаған адамды оқымысты, салауатты адам деп есептейді. Ал ауырған адамды мәдениетсіз деп қарайды.

***

Біздің кәсібіміз адам құтқару болғандықтан, тіпті соғыс жағдайында да қарсы жақтың адамдарын емдеуге міндеттіміз.

***

Жер бетінде ауырмайтын пенде жоқ. Барлығы да ауырады. Сондықтан адамда қандай ауру болмасын, сол ауруды жеңемін деген идея болу керек.

***

Тіпті ауырмасаңыз да, әр ай сайын денсаулықты тексертіп тұрудың зияны жоқ. Шетелдерде денеден жел шықпай қалса да, дәрігерге келеді.

***

Тіл мәселесін денсаулықтан бөле қарауға болмайды. Әр мемлекетте бір ортақ тіл болмаса, ол елдің халқы тіл табысып, бірлігін жарастыра алмайды. Біздің ҚР Мемлекеттік тілі- қазақ тілі!

***

Дененің саулығы тілдің саулығынан басталады.

***

Ұзақ ғұмыр жасағысы келген адам, тарихтан өшіп кеткісі келмейтін ұлт- әрқашанда өз болмысымен өмір сүргені дұрыс.

***

Қазақ тілінің Қазақстаннан босқа Отаны жоқ. Қазақ тілін көтеретін де, қадірлейтін де- Қазақстан.

***

Дүниедегі барлық адамның түгелдей бай болуы немесе тума талант болуы мүмкін емес. Бірақ, біз өзіміздің күш-қуатымызды толық пайдалана алсақ, өлмейтін істер жасай аламыз.

***

Өмір деген бейне бір жақсы кітап сияқты, оған қаншама құштарлана берілсеңіз, оның мәні сонша айқындала түседі.

***

Біз қандай жағдайда да тағдыр басқа салған бақытсыздыққа төтеп беруге дайын тұруымыз керек, олай болмағанда мәңгі бақи үміт пен сүйіспеншілікке бөлене алмаймыз.

***

Барлық саладағы мамандар қателессе де, дәрігерлер қателеспеу керек. Себебі, бұл адам өміріне қатысты.

***

Адам денсаулығы- адам тағдыры. Бұған салғырт қарау- қылмыспен тең.

***

Тамаша көңіл-күйде болсаңыз, сізде дерт те болмайды.

***

Аруды ешкім тілеп алмайды. Бірақ, адамдар ауырмайтын жол іздемейді.

***

Тәуелсіздік- киелі де, қасиетті нұр шашқан күнді елестетеді. Сен бақыттысың, қазақ. Сенің бақытың- мәңгілік, сенің арманың- ұлы.

***

Екі көз- екі жұлдыз маңдайдағы.

***

Денсаулық- әр адамның жеке байлығы. Сол байлықты біз дәрігердің міндетіне артып қойып жүрміз.

***

Табиғат пен адам баласы егіз. Біз табиғат анамызға қарсы шығып, көктегі жаратушының тілін алмасақ, қазіргі көбейіп бара жатқан ауруларымыздан айыға алмаймыз.

***

Кез келген ауруыңыздың алдын алсаңыз ғана ем дариды. Ал асқынған дертке ем дарыту – қиынның қиыны. Аурудан сауығудың 8-10 пайызы ғана дәрігерлердің мүмкіндігіне тиесілі болса, тәрбиенің де 20 пайызы жүре пайда болса, қалғаны – тектен.

***

Сана емделмей, дене сауықпайды.

***

Мемлекетіміздің негізгі тірегі қазақ халқы ма, мемлекеттің тілі де сол елдің тілі болуы тиіс. Дәл қазақ сияқты дүниежүзінде өзінің туған топырағында отырып тілін жоқтап отырған ұлт аз.

***

Егер 8 миллион қазақтың ең болмаса 8 мыңында кешегі ұлты үшін зобалаң жылдар құрбаны болған Ахмет Байтұрсынұлы, Тұрар Рысқұловтың, бүгінгі Шерхан Мұртаза, Мұхтар Шахановтардың бойындағы намыстың тарыдай дәні болса жеткілікті болар еді.

***

Әйел баласының кіндігінде біздің ұрпағымыздың тағдыры жатыр. Қазіргі жас әйелдердің арасында көбейіп бара жатқан бедеулігіңіздің негізі – жас қыздардың кезінде кіндігінің қадірін білмегендіктен.

***

«Көз – адамның айнасы» деп те бекер айтпайды. Сол айнаға дұрыс үңіле білген дәрігер көп аурудың алдын алған болар еді.

***

Менің ең басты қағидам – жанымыз таза болсын. Адал өмір сүру, біреуге қиянат жасамау. Алланы анық таныған ұлы Абайымыздың «жақсылық та, жамандық та өзіңнен» деген сөзін ұмытпайық. Барлық нәрсенің Алладан қайтарымы болады.

***

Менің байлығым- халық денсаулығы!

***

Теледидар – нағыз идеологиялық қару. Азаннан кешке дейін шетелдің жаман-жәуітігін көріп өскен бала қазақтың домбырасын, қазақтың әуенін қайтсін. Егер домбыраның қадірін білер азаматтарымыз көп болса, «Домбыра» деген арақ шығаруға жол берер ме еді.

***

Адамдар бір-бірінің жанын ауыртпай, жүрегін сыздатпай түсіністікпен өмір сүрсе деймін. Төбемізде Бақылаушымыз барын, өмірдегі барлық іс-әрекетіміздің басты бағалаушысы сол екенін естен шығармалық.

***

Бойдағы үндестік пен үйлесімділік бұзылса, ауру бар деп біліңіз.

***

Кез келген адамда өз мамандығына деген табиғи бейімділік, құлшыныс болу маңызды.

***

Дүниедегі бүкіл құндылықтардың ең бірінші факторы – адам.

***

Келген жанның бәріне кішпейілділікпен, мейіріммен қараңдар!
Жанына демеу болыңдар! Бұл – сендердің міндеттерің!

***

Қытайда жүз адам емдесем, соның біреуі ғана қазақ болады, ал
Қазақстанға келсем қазақты тіпті де көп емдей алам

***

Адам қуатты дәмнің көмегімен де ауруын жаза алады.

***

Тәуелсіздіктің ең үлкен жемісі- атажұртына оралған бір миллион
оралман.

***

Жақсы адам- ел ырысы.

AQIL QALTA

(*Jasan Zekey`uliniñ ay`tkan kanatti sozderi*)

***

Adamnıñ işki dünüesi taza, rwxı asqaq bolsa, onıñ täni de, janı da saw jüredi. Al, kerisinşe, küñşil, qızğanşaq, jigersiz, namıssız adamnıñ işki ağzası awrwğa şaldıǵadı. Yaǵni, küñşil, qızğanşaq adam jürek, bawır, büy`rek, asqazan dertine uşırasa, jigersiz, namıssız adamnıñ jüy`ke, qan tamırları zaqımdanadı.

***

«Jaqsı söz – jarım ırıs» degen. Öz köñil-küy`iñ bolmay` tursa da, aldıña kelgen nawqastıñ qas-qabaǵına qarap, jaqsı söz ay`t! Öy`tkeni, ümitinen göri küdigin köbirek arqalap kelgen janğa köñil-küy`i bolmay` otırǵan dāriger awır söz ay`tıp qalsa, onda nawqastıñ jay`-küy`in jamandıqqa qaray` baǵıttap, onıñ awrwınan jazılwın qıındatıp jiberesiñ.

***

Jazılmay`tın dert joq- emşisine kezikse.

***

Aǵzanıñ erkine baǵınwımız kerek. Mäselen, tüngi saǵat 3-te ay`ran işip, et jeginiz kelse, turıñız da aǵzañızdıñ talabın orındañız. Sebebi, sol mezette sizdiñ aǵzañız sonı qajetsinip tur degen söz.

***

Ülkenderdiñ arasındaqı kösemdik pen köregendiktiñ azay`ıp, pendeşiliktiñ ulǵay`ıp bara jatqanı jüregimdi awırtadı. Key`bir jastarımızdıñ maqsatsızdıǵı men Otanğa degen süy`ispenşiliginiñ tayazdıǵı qabırǵamdı qay`ıstıradı.

***

Saw adam bolǵıñız kelse, tegiñizdi tanıñız.

***

Aldıñnan "aman-saw keldiñ be" dep anañ, "şarşadıñ ba, şay`ıñ day`ın" dep jariñ, "äke" dep moy`nıña asılıp balañ şıqqan kezde adamnıñ şarşawğa murşası da kelmes.

***

"Qanşa algıs alsañ, sonşa ğumır jasay`sıñ" degen Şıǵıs tämsili bar. Uzaq jasaǵımız kelse, jaqsılıq jasawğa bey`im bolay`ıq.

***

Wniwersitetti mıqtı dāriġer bolıp bitirseñ, nege birew maǵan jumıs tawıp bersin dep otırwıñ kerek?! Öziñ aşıp al, jurt seni özi izdep keledi.

***

Öziñ adal bolsañ, bilimiñ men biligiñ uştassa, birew kewdeñnen iñterse de alǵa umtıladı ekensiñ.

***

Qoy`şısınıñ özi tayaǵınıñ uşimen adam emdegen qazaq, qazir qıt etse, şetelge jüġiredi. Twǵan jeriniñ swı men topıraǵınan basqa qanday` şipa kerek adamǵa.

***

Adamnıñ mü qanşa uy`ıqtap, demalǵan say`ın, qanşa demalısqā köp nazar awdarǵan say`ın, sonşalıq tez qartayadı. Al mī kletkası jumıs jasaǵan say`ın iske qosıladı.

***

Jañalıqtıñ bäri Aziyadan bastaladı, Evropa onı zañdastırıp ala qoyadı.

***

Qay`tsemde nawqastıñ janın aman alıp qalamın dep janaşırılıq tanıtıp, onımen taǵdırlas, muñdas bolsañ, awrwdı jazw da oñay`ǵa tüsedı.

***

Qazaq tilin umıtqan nukteleriñizge ine qoyamın!

***

Şetelde awırmağan adamdı oqımıstı, salawattı adam dep eseptey`di. Al awırğan adamdı mädenietsiz dep qaray`dı.

***

Bizdiñ käsibimiz adam qutqarw bolğandıqtan, tipti soğıs jağday`ında da qarşı jaqtıñ adamdarın emdewge mindettimiz.

***

Jer betinde awırmay`tın pende joq. Barlıǵı da awıradı. Sondıqtan adamda qanday`awrw bolmasın, sol awrwdı jeñemin degen ideya bolw gerek.

***

Tipti awırmasañız da, är ay`say`ın densawlıqtı teksertip turwdıñ zıyanı joq. Şetelderde deneden jel şıqpay`qalsa da, därigerge keledi.

***

Til mäselesin densawlıqtan böle qarawğa bolmay`dı. Är memlekette bir ortaқ til bolmasa, ol eldiñ xalqı til tabısıp, birligin jarastıra almay`dı. Bizdiñ QR Memlekettik tili- qazaq tili!

***

Deneniñ sawlıǵı tildiñ sawlıǵıman bastaladı.

***

Uzaq ğumır jasaǵısı kelgen adam, tarihtan öşip ketkisi kelmey`tin ult- ärqaşanda öz bolmısımen ömir sürgeni durıs.

***

Qazaq tiliniñ Qazaqstannan bosqa Otanı joq. Qazaq tilin köteretin de, qadirley`tin de- Qazaqstan.

***

Düniädegi barlıq adamniñ tügeldey` bay` bolwı nemese twma talant bolwı mümkin emes. Biraq, biz özimizdiñ küş-qwatımızdı tolıq pay`dalana alsaq, ölmey`tin ister jasay` alamız.

***

Ömir degen bey`ne bir jaqsı kitap sıyaqtı, oğan qanşama quştarlana berileñiz, onıñ mäni sonşa ay`qındala tüsedi.

***

Biz qanday` jağday`da da tağdır basqa salğan baqıtsızdıqqa tötep berwge day`ın turwımız kerek, olay` bolmağanda mäñgi baqı ümit pen süy`ispenşilikke bölene almay`mız.

***

Barlıq saladağı mamandar qatelesse de, därigerler qatelespew kerek. Sebebi, bul adam ömirine qatıstı.

***

Adam densawlıǵı- adam tağdırı. Buğan salǵırt qaraw- qılmıspen teñ.

***

Tamaşa köñil-küy`de bolsañız, sizde dert te bolmay`dı.

***

Awrwdı eşkim tilep almay`dı. Biraq, adamdar awırmay`tın jol izdemey`di.

***

Täwelsizdik- kieli de, qasietti nur şaşqan kündi elestetedi. Sen baqıttısıñ, qazaq. Seniñ baqıttıñ- mäñgilik, seniñ armanıñ- ulı.

***

Eki köz- eki juldız mañday`dağı.

***

Densawlıq- är adamnıñ jeke bay`lığı. Sol bay`lıqtı biz därigerdiñ mindetine artıp qoy`ıp jürmiz.

***

Tabiğat pen adam balası egiz. Biz tabiğat anamızğa qarsı şığıp, köktegi jaratwşınıñ tilin almasaq, qazirgi köbey`ip bara jatqan awrwlarımızdan ay`ığa almay`mız.

***

Kez kelgen awrwıñızdıñ aldın alsañız ğana em darıdı. Al asqınğan dertke em darıtw – qünniñ qını. Awrwdan sawığwdıñ 8-10 pay`ızını ğana därigerlerdiñ mümkindigine tiesili bolsa, tärbieniñ de 20 pay`ızını jüre pay`da bolsa, qalğanı – tekten.

***

Sana emdelmey`, dene sawıqpay`dı.

***

Memleketimizdiñ negizgi tiregi qazaq xalqı ma, memleketiñ tili de sol eldiñ tili bolwı tüis. Däl qazaq sıyaqtı dünüejüzinde öziniñ twğan topırağında otırıp tilin joqtap otırğan ult az.

***

Eger 8 million qazaqtıñ eñ bolmasa 8 mıñında keşegi ultı üşin zobalañ jıldar qurbanı bolğan Axmet Bay`tursınulı, Turar Rısqulovtıñ, bügingi Şerxan Murtaza, Muxtar Şaxanovtıñ boy`ındağı namıstıñ tarıday` dāni bolsa jetkilikti bolar edi.

***

Äy`el balasınıñ kindiginde bizdiñ urpağıımızdıñ tağdırı jatır. Qazirgi jas äy`elderdiñ arasında köbey`ip bara jatqan bedewligiñizdiñ negizi – jas qızardıñ kezinde kindiginiñ qadirin bilmegendikten.

***

«Köz – adamnıñ ay`nası» dep te beker ay`tpay`dı. Sol ay`nağa durıs üñile bilgen dāriger köp awrıwdıñ aldın alğan bolar edi.

***

Meniñ eñ bastı qağ`ıdam – janımız taza bolsın. Adal ömir sürw, birewge qıyanat jasamaw. Allanı anıq tanığan ulı Abay`ımızdıñ «jaqsılıq ta, jamandıq ta öziñnen» degen sözini umıtpay`ıq. Barlıq nārseniñ Alladan qay`tarımı boladı.

***

Meniñ bay`lığım- xalıq densawlığı!

***

Teledıdar – nağız ideologiyalıq qarw. Azannan keşke dey`in şeteldiñ jaman-jäwrtigin körip ösken bala qazaqtıñ dombırasın, qazaqtıñ äwenin qay`tsin. Eger dombıranıñ qadirin biler azamattarımız köp bolsa, «Dombıra» degen araq şıǵarwǵa jol berer me edi.

***

Adamdar bir-biriniñ janın awırtpay`, jüregin sızdatpay` tüsinistikpen ömir sürse dey`min. Töbemizde Baqılawşımız barın, ömirdegi barlıq is-äreketimizdiñ bastı baǵalawşısı sol ekenin esten şıǵarmalıq.

***

Boy`daǵı ündestik pen üy`lesimdilik buzılsa, awrw bar dep biliñiz.

***

Kez kelgen adamda öz mamandıǵına degen tabiǵı bey`imdilik, qulşınıs bolw mañızdı.

***

Düñedegi бүkil qundılıqtardıñ eñ birinşi faktori – adam.

***

Kelgen janniñ bärine kişpey`ildilikpen, mey`irimmen qarañdar! Janına demew bolıñdar! Bul – senderdiñ mindetteriñ!

***

Qıtay`da jüz adam emdesem, sonıñ birewi ğana qazaq boladı, al Qazaqstanǵa kelsem qazaqtı tipti de köp emdey`alam

***

Adam qwattı dämnıñ kömegimen de awrwın jaza aladı.

***

Täwelsizdiktıñ eñ ülken jemisi- atajurtına oralǵan bir million oralman.

***

Jaqsı adam- el ırısı.

РАЗУМНЫЙ КАРМАН

(слова Жасана Зекейұлы, ставшие крылатыми)

Если человек порядочный, духом высокий, то он здоров и душой, и телом. Наоборот, завистливый, скарредный, инертный, не ведающий чести более подвержен болезням. Завистливого, нечистоплотного, меркантильного беспокоят болезни сердца, печени, почек, желудка, малохольных, лишённых чести тревожат нервные, сосудистые заболевания.

***

«Доброе слово- половина дела». У самого хотя и кошки скребут на душе, привечай пациента добрым словом, глядя ему в глаза! Потому что, если невзначай пациенту, находящемуся под грузом сомнений, скажете не то слово, как состояние здоровья больного может ухудшиться .

***

Нет неизлечимого заболевания, если встретишь своего врача.

***

Следует подчиняться воле организма. К примеру, захотелось ночью в три часа попить айран, съесть мясо, выполните требования организма.

***

Сердце болит от того, что во взаимоотношениях старших между собой видим , что все меньше становятся среди них лидеров мудрых. Бесцельность некоторых из молодых и отсутствие в них любви к Родине просто удручает.

***

Хотите быть здоровым, познайте свои гены.

***

Об усталости забываешь, если встречает мама, справляясь о твоём здоровье, видно, весь изнемог,- говорит жена, приглашая сесть дастархан, дети встречают с криком «Па - па» и виснут на плечах.

***

Есть восточное наизидание « сколько получишь благодарностей, столько и проживёшь. Хотим жить долго, надо верить в добро.

***

Почему ты должен сидеть в ожидании, что тебе кто-то предложить работу, если ты окончил университет успешно?! Открой своё дело, и люди сами придут к тебе.

***

Если сам честен, имеешь образование и квалификацию, будешь стремиться вперёд (*хотя кто-то постарается тебя вытолкнуть*).

***

Казах, лечившийся кончиком палки пастуха, ныне чуть что несётся за океан. А какое снадобье ему нужно, когда есть родная земля и водица.

***

Сколько человек даёт отдых мозгу и тратит много времени на сон, тем быстрее и стареет. А чем больше работает мозг, он тем обретает большую работоспособность.

***

Все новости в начале берут своё начало в Азии, а Европа их узаконивает тут же, присваивая себе.

***

Как бы то ни было, если со всей душой Вы настроены больному помочь, хотите разделить с ним участь и сочувствовать ему, тем легче его поставить на ноги.

***

Поставлю иглу на точку, забывшую казахский язык.

***

За рубежом человека, не болеющего, считают учёным, последователем здорового образа жизни. А больного человека упрекают в бескультуре.

***

Назначение нашей профессии-спасать человека, даже во время боевых действий мы обязаны лечить и противников.

***

На белом свете нет человека, не болеющего. Все болеют. Поэтому тобой должна владеть идея, какую бы то ни было болезнь- одолею.

***

Если даже и не болеете, нет никакого вреда от того, что в месяц 1 раз пройдёте просто профилактический осмотр. За границей приходят к врачу и тогда, когда просто «голубей перестал пускать».

***

Проблему языка не должно рассматривать в отрыве от здоровья. В каждом государстве должен быть один язык, ставшим орудием коммуникации для всех, в его отсутствие народ не может сплотиться и крепить единство.

***

Здоровье тела начинается со здоровья языка.

***

Человек, желающий жить долго, нация, желающая оставаться в истории навечно, должны жить по-своему, самостоятельно.

***

У казахского языка нет другой Родины, кроме Казахстана. Только Казахстан и любит, и ценит казахский язык.

***

На белом свете не все люди подряд не могут быть богатыми или талантливыми, это невозможно. Однако, если мы полностью употребим свои силы и мощь, можем совершить дела, которые останутся жить вечно.

***

Жизнь-это всё равно что интересная книга, чем с большей страстью, увлечённо станете её читать, тем явственнее определится её содержание.

***

При любых самых тяжёлых обстоятельствах должны себя вести достойно и дать отпор всякому посягательству, иначе мы не можем рассчитывать на всенародную любовь и поддержку.

***

Во всех сферах какие бы специалисты ни ошибались, врачи лишены права на ошибку. Потому что тут имеется дело, связанное с жизнью человека.

***

Смотреть на судьбу человека равнодушно сродни преступлению

***

Если всегда находитесь в отменном настроении, то у Вас и болезни-то нет.

***

Болезни ни для кого не желательны. И тем не менее, люди-то не ищут пути к оздоровлению.

***

Независимость предстаёт перед нашим взором сияющим золотыми лучами солнцем. Казах, ты счастливый. Мангилик Ел-это твое счастье, твоя великая мечта.

***

Глаза как две ярких звезды на лбу.

***

Здоровье- личное богатство каждого. Ответственность за это богатство мы возложили на врача.

***

Природа и человек-это близнецы. Если перестанем заботиться о природе, внимать к голосу Всевышнего, мы не избавимся от болезней, которых нынче как много стало.

***

Какую бы то ни было болезнь можно вылечить, если принять меры её предупреждения.

***

Очень сложно лечить запущенную болезнь. Лишь 8-10% процесса лечения болезни перепадает на долю врача, 20% связано с самим человеком, а остальное- с генами.

***

Тело не может быть здоровым, при нездоровом разуме.

***

Основа основ нашего государства-это казахи, потому государственным языком станет язык государствообразующего народа.

***

Среди 8 млн. казахов найдётся ль хотя бы 8000 казахов, в которых прсутствовала бы честь, присущая репрессированным за достойное дело нации Ахмету Байтурсынову, Турару Рыскулову, а ныне - Шерхану Муртазе, Мухтару Шаханову.

***

В пуповине молодой женщины находится поколение будущего. Если нынче множится женское бесплодие среди женщин, то они не знали в девичьем возрасте, насколько небезопасно ходить с неприкрытой пуповиной.

***

Не зря говорят: «Глаза- зеркало души». Врач если б внимательно взгляделся в это зеркало, мог бы предупредить многие болезни.

***

Главное для нас-быть душою чистым. Жить честно, никому не причинять вреда. Не следует забывать слова Абая, глубоко

познавшего Аллаха « причины добра и зла в тебе самом». Аллах воздаст всему свое.

***

Мое богатство-здоровье народа.

***

Телевидение – настоящее идеологическое оружие. Понадобятся ли казахская домбра, казахская мелодия растущему отроку, слушающему с утра до вечера выступления шоуменов и «звёзд» западной эстрады. Если б подлинных ценителей домбры было бы много больше, то они позволили бы выставить на продажу бутылку водки с наклейкой « Домбыра».

***

Мне хочется уж очень, чтоб люди жили, почитая, уважая и понимая друг друга. Надо бы помнить всегда, что за всеми нами зорко следит Всевышний.

***

Знайте, если нарушена в вас гармония, то вы болеете.

***

Очень важно иметь призвание, природную склонность к своей специальности.

***

Самая главная ценность в мире-это человек.

***

Со всеми пришедшими к нам будьте скромны и милосердны. Поддержите их!. Это ваша обязанность.

***

От болезни человек может избавиться разнообразным калорийным питанием.

***

Самый большой успех, достигнутый в годы Независимости,- 1 миллион оралманов, вернувшихся на историческую Родину.

***

Добрый человек- богатство страны

ТҮЙІН СӨЗ

*Ұлтқа қызмет ету - білімнен емес, мінезден!
Әлихан Бөкейхан*

Тау тұлға! Бұл- құрмет орайына ыңғайлы бекзат сөз. Шығыс ұғымында тау- ата, дала- ана ғұрыптас. Бар дәстүрде тау- биіктік, өсу, өрлеу, қарыштау мағынасында айтылады. Тіпті, ұлы даланың өзі де, тауға бас иеді (*Бұл енді өз биіктігіне ізет білдіргені*). Өйткені даланың кеңдікке ұласар, шектелер шегі де тау. Дала тауымен, тау биігімен әйгіленеді. Міне, сол биіктің сесі де басым келеді, оған тіке қарау әсте мүмкін емес!

Ал тұлға ұғымына қатысты біздің қазақ: «Өзінің өнегелі істерімен, имандылығымен ерекшеленген және халыққа пайдалы белгілі бір мәнді іспен айналысатын адамды- тұлға» дейді.

Сондықтан да, көп адамдар тау мен тұлғаны аңсайды һәм сағынады. Таусыз, тұлғасыз өзіңді айдалада жападан жалғыз жүргендей сезінесің. Иә, адам баласын табиғаттың дауылы мен суығынан ықтасыны мол тау қорғаса, өмірдің дауылы мен суығынан беделі зор тұлға қорғайтынын анық білген халқымыз өзінің асыл текті перзенттеріне арнап «тау тұлға» ұғымын қалыптастырған.

Осыған орай, бүгінде қазаққа жөн айтар аузы дуалы азаматқа айналған және жұрт ісін тереңнен толғап жүрген замандасымыз - Жасан Зекейұлының есімі «тау тұлға» деген биік мәртебелі атақпен ардақталады. Алла ағамызға берген беделін берекетті етсін!

Құрмет, байлық, билік бір басында болса да: «Алла, тағы бір күн бергеніңе рахмет, менің тағы бір жақсы іс тындыруға мүмкіндігім бар» деп, қолындағы алтын инесі ғана емес, аузынан шыққан әр сөзі де халқына ем болып жүрген Жасан Зекейұлы- қазіргі қазақ ұлтының жаңа буынындағы зиялы қауымның ірі өкілі де. Жәкеңнің атан түйеге жүк болардай «адамдық, зиялылық, тұлғалық, азаматтық, қайраткерлік» және т.с.с. бүгінгі қоғамға ауадай қажет қасиеттері хақында жазылған мақалаларымдағы кейбір сөздерім, төселіп желіп келе жатып, шоқытып кеткен сияқты көрінсе, не тайпалып жорғалап келе жатып, текіректен кеткен сияқты көрінсе, ұлы мәртебелі оқырман, сіздерден ғафу өтінемін!

Әзірше, бірінші кітабымды осымен тәмәмдайын. Ал «тоқсан

ауыз сөзімнің тобықтай түйінін» Алаштың ақиық ақыны Мағжан Жұмабайұлының мына жыр жолдарымен аяқтағым келеді:

Ерлерді ұмытса да ел, сел ұмытпас,
Ерлерді ұмытса да ел, жел ұмытпас.
Ел үшін жаннан кешіп, жауды қуған
Ерлерді ұмытса да ел, шөл ұмытпас.
Ел жауын зерттеп, өрт боп, тынбай жортқан,
Ерлерді ұмытса да ел, бел ұмытпас.
Ел үшін төккен терлер қанын жұтқан,
Ерлерді ұмытса да ел, жер ұмытпас.
Арқаның селі, желі, шөлі, белі
Ерлерді ұмытса да, ел де ұмытпас!

Автор

КІТАП АВТОРЫНЫҢ ӨМІРДЕРЕГІНЕН

АЙДЫН ЫРЫСБЕКҰЛЫ

Семейдің Шәкәрім атындағы педагогикалық институтының түлегі. ҚР Мәдениет және спорт министрлігі Сараптамалық Кеңесінің геральдист-сарапшысы, «Туған қалам - Семейім!» ҚҚ Президенті, Халықаралық Жазушылар Одағының мүшесі, Алаштанушы.

«XXI ғасырдағы Алаштың ақжолы» (2014), «XXI ғасырдағы Алаштың ақжолы» (2015), «Биобиблиографиялық жадынама» (2017), «Жас-Ай жылнамасы» (2017) жинақтарының құрастырушысы және «Мәрт азамат», «Алаштың құнын қалай қайтарамыз» «Алаш жолы», «Тау тұлға», «Алаш апталығы», «Абайды білмесең, адам емессің», «Алаш тағылымдары», «Академиктің Семейге келуі» кітаптарының авторы.

Әр жылдарда Семей қалалық жұмысшы жастардың кешкі мектебі директорының орынбасары, «КТК- Taims» газетінің редакторы, Семей қалалық әкімдігі мәдениет және тілдерді дамыту бөлімінің инспекторы, «Ақ жол» ҚДП Орталық аппаратының идеологиялық департаментінің директоры, ҚР Парламентінің Мәжілісіндегі «Ақ жол» ҚДП фракциясы Төрағасының Кеңесшісі міндеттерін атқарған.

МАЗМҰНЫ

ӘР МАҚАЛАСЫ БІР КІТАП (<i>Алғы сөз орнына</i>)	5
АЛТЫН ИНЕ ҰСТАҒАН АЛТЫН ЖІГІТ	7
ALTIN İNE USTAĞAN ALTIN JİGİT	12
ЗОЛОТОЙ ДЖИГИТ ЗОЛОТОЙ ИГЛОЙ.....	17
ҚОР БОЛМАЙДЫ ЖАҚСЫЛАРМЕН ЖАНАСҚАН.....	22
QOR BOLMAU`DI JAQSILARMEN JANASQAN	31
ЗВЕЗДНЫЙ ЧАС ЕГО НЕ ОСТАВИТ	39
МЕН КӨРГЕН ЖӘКЕҢ.....	50
MEN KÖRGEN JÄKEŃ.....	60
ЖАКЕ МОИМИ ГЛАЗАМИ.....	69
ЖЕТІНШІ ТҮЙСІК.....	79
JETİNŞİ TÜY`SİK.....	90
СЕДЬМОЕ ЧУВСТВО	100
ЗИЯЛЫЛЫҚ	110
ZİYALILIQ	128
ИНТЕЛЛИГЕНТНОСТЬ.....	144
БЕК ЕМІШ	160
BEK EMŞİ	164
БЕК- ЦЕЛИТЕЛЬ	168
«ТЕКТІЛІК ТЕГЕУРІНІ»	172
«ТЕКТІЛІК ТЕГЕWRİNİ»	176
АҚЫЛ ҚАЛТА (<i>Жасан Зекейұлының айтқандары</i>)	180
AQIL QALTA (<i>Jasan Zekey`uliniñ ay`tqandari</i>)	188
РАЗУМНЫЙ КАРМАН (<i>слова Жасана Зекейұлы, ставшие крылатыми</i>)	195
ТҮЙІН СӨЗ.....	203

Бірінші кітаптың соңы

ТАУ ТҰЛҒА

Редакторы: Серік Молдабеков
Техникалық редакторы: Сымбат Әбдікәрімова
Орыс редакциясын басқарған: Сейітзада Әсембек
Латын қарпінде терген: Рахат Алтай
Дизайнері: Ерлан Әмірбеков
Компьютерде беттеген: Татьяна Галяпина

*Басуға 21.05.2017 ж. қол қойылды. Пішімі 60x84/16.
Қағазы офсеттік. Көлемі 12,94 баспа табақ.
Таралымы 100 дана. Тапсырыс № 152*

*071400, Семей қаласы, Шугаев көшесі, 4, тел.: 63-12-17
«ИНТЕЛЛЕКТ» баспа үйі*

